mariano josé de larra

„Larra prezintă destule asemănări cu Caragiale, şi un critic pătrunzător ca G. Călinescu o va observa numaidecît : «Cu Caragiale analogia e posibilă, subliniată criticul, prin compoziţia strînsă a articolelor şi prin zugrăvirea necruţătoare a societăţii spaniole». Umorul acustic, înclinaţia către genul scurt îl înrudesc...."

M. FREIBERG

editura minerva

Lei 5

1049

mariano josé de larra

mariano josé de larra

corespondenţa spiriduşului

Clubul cărţii digitale

Ilustrația copertei : *Reproducere după Goya*

mariano josé de larra

corespondența spiridușului

ANTOLOGIE, TRADUCERE, PREFAȚĂ,
TABEL CRONOLOGIC, NOTE
DE MEDEEA FREIBERG

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1980
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Pentru versiunea românească toate drepturile rezervate
Editurii Minerva (B.P.T.)

Mariano José de Larra („Figaro") :
Artículos completos, Aguilar, Madrid, 1961

PREFAȚĂ

„În Spania, spune Juan Chabás în *Historia de la Literatura española*[1], secolul al XIX-lea e un veac revoluționar, în care revoluția nu reușește să învingă." Un veac întreg, așadar, de speranțe înșelate, un veac de-a lungul căruia, continuă Chabás, „Spania se caută pe sine, pierzîndu-se de fiecare dată". Așa se explică atît elanul, cît și deznădejdea romanticilor. Or, tocmai ei sînt cei care au dat de la început expresiei literare a întregului secol tonul ei pasionat. Același critic afirmă că toate celelalte curente vor continua să rămînă, chiar și atunci cînd i se opun, sub semnul romantic.

În Spania, romantismul pare să fie propriu mai mult încă decît autorilor, firii și chiar evenimentelor. Grandioasă a fost ridicarea poporului împotriva invaziei franceze. Și, fapt destul de rar, nici acei *afrancesados* — partizani ai invadatorului — nu erau niște simpli oportuniști sau profitori, ci adesea oameni luminați, cu convingeri liberale, care n-aveau de ales, împotriva absolutismului monarhic tradițional, decît să se ralieze tiraniei napoleoniene, ce reprezenta în epoca aceea, după expresia lui

---

[1] Juan Chabás, *Istoria literaturii spniole*, București, Editura Univers, 1971, pag. 307.

Anatole France, *La Révolution bottée* — „Revoluția încălțată în cizme".

Nimic mai grăitor pentru a zugrăvi demnitatea cu care spaniolii au ținut piept, chiar și învinși, năvălitorilor, și nimic mai potrivit pentru a ne introduce în opera unui scriitor de moravuri, a cărui formație a stat sub dubla înrîurire a patriotismului iberic și a principiilor liberale franceze, decît aceste amintiri ale lui Victor Hugo care, copil, călătorea, în 1811, într-un convoi de familii ale învingătorilor, către Madrid : „Primirea pe care ne-o făceau locuitorii era întunecată ca înfrîngerea și rece ca dușmănia. Soseai și te aflai de obicei înaintea unei case trainice și greoaie ca o închisoare ; ușa era scundă, din scînduri groase de stejar, ferecată și țintuită asemenea unei uși de temniță, închisă pe dinăuntru cu un drug pus de-a curmezișul. Băteai și nu răspundea nimeni. Încă o dată, și tot în zadar. În sfîrșit, la a zecea bătaie a ciocanului, și încă mai adesea la a douăzecea, se deschidea o ferestruică și zăreai chipul unei slujnice, uscat, cu buzele strînse, cu privirea de gheață. Ea nu scotea nici o vorbă, te lăsa însă să spui ce doreai, pleca fără să răspundă, apoi, după o vreme, se întorcea și crăpa puțin ușa. Simțeai că nu ospeția te primește, ci ura. Erai lăsat să intri în niște încăperi mobilate doar cu strictul necesar. Pînă și lucrurile păreau răuvoitoare, scaunele și pereții păreau să-ți spună : pleacă ! Servitoarea îți arăta odaia, bucătăria, merindele, apoi pleca și nu se mai arăta pînă la sfîrșit. Pe stăpînii casei nu-i zăreai niciodată. Aflaseră că trebuia să găzduiască niște francezi, pregătiseră odăile și hrana și nu se mai simțeau datori cu nimic. De la cea dintîi bătaie în poartă se ascundeau, împreună cu copiii și cu servitorii, în încăperea cea mai dosnică, se încuiau acolo și așteptau, închiși ca într-o temniță în propria lor casă, pînă plecau francezii. Nu se auzea nici un pas, nici o șoaptă. Pînă și copiii mici tăceau, sălbatici. Casa părea moartă" [1]. Într-alt loc, soția generalului Hugo,

---

[1] *Victor Hugo, raconté par un témoin de sa vie*, cap. XVIII, *Le voyage. (Victor Hugo, povestit de un martor al vieții sale*, cap. XVIII, *Călătoria)*, în Victor Hugo, *Oeuvres complètes (Opere complete)*, Edition Nelson (f.a.).

guvernator al Madridului, şi cei doi copii sînt totuşi bine primiţi : stăpînul casei îi întîmpină şi îi serveşte el însuşi. La plecare, doamna Hugo vrea să cumpere un vas preţios ; stăpînul i-l dă de îndată, refuzînd banii. Soţia generalului insistă. Spaniolul răspunde atunci că de trei zile el „a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru ca doamna general să vadă că era la ea acasă, şi nu în casa lui ; că totul le aparţinea francezilor, atît Spania, cît şi spaniolii ; că, întrucît ţara sa se află în stare de sclavie, se purtase şi el ca un sclav, dar că nu era negustător de vase, şi că se simte dealtfel mirat de faptul că francezii îşi făceau asemenea scrupule cînd era vorba de un vas, în timp ce nu-şi făceau nici unul atunci cînd furau oraşe întregi". [1]

Un an mai tîrziu, în 1812, mama şi fiii aveau să facă aceeaşi grea călătorie, de data aceasta însă călătorie de întoarcere, nu ca învingători, ci ca învinşi, întovărăşiţi şi de numeroşi *afrancesados* care, odată cu prăbuşirea lui Joseph Bonaparte, apucau calea exilului. Printre aceştia se număra şi tatăl lui Mariano José de Larra, împreună cu familia sa. Doctorul Larra, după ce servise în armata regelui Joseph, se expatriază, îşi înscrie copilul la internatul unui colegiu din Bordeaux, în 1813, iar el se stabileşte la Paris, unde îşi cîştigă curînd o mare reputaţie ca medic. După patru ani îşi aduce şi fiul în capitala franceză, dar în 1818, folosindu-se de o amnistie, familia Larra se întoarce la Madrid. Copilul Mariano José este înscris la Colegiul San Antonio Abad. În 1822, din motive politice, familia trebuie să părăsească din nou Madridul, mutîndu-se în Navarra. Un alt conflict al tatălui cu autorităţile îi fac să revină la Madrid, în 1823, şi tînărul Larra îşi continuă studiile la Colegiul Imperial al Companiei Iezuiţilor. Este şi perioada cînd Larra asistă la una din reuniunile cercului patriotic *Los Numantinos*, unde îl cunoaşte pe Espronceda. Are însă loc rebeliunea generalului Riego, care sfîrşeşte spînzurat în piaţa publică ; doctorul Larra fuge acum împreună cu ai săi în Valladolid (1824). Aici, tînărul trăieşte un eveni-

[1] *Op. cit.*

ment care îl va însemna pentru toată viața : el află că femeia de care se îndrăgostise era iubita tatălui său ! Larra nu are mai mult de cincisprezece ani ; dar o neliniștită și parcă de rău augur precocitate l-a însoțit și i-a dat pinteni tot timpul : la numai un an și jumătate începuse să deosebească literele ; la patru ani citește ; învață limba franceză înaintea celei materne ; pretutindeni, la toate colegiile unde frecventează, este cel mai strălucit elev din clasă ; în sfîrșit, prima sa capodoperă literară, articolul *El Café (Cafeaua)*, a fost scris la nouăsprezece ani...

Audiază cîtăva vreme cursuri de Drept și Medicină la Madrid, apoi, pentru a nu mai depinde de tătăl său, încearcă, scurt timp, să fie funcționar. În 1828, odată cu primul număr al lui *El Duende Satírico del Día (Spiriduşul satiric al zilei)*, începe uimitoarea, meteorica și atît de tragic întrerupta sa carieră de ziarist. În anul următor, în vîrstă de douăzeci de ani, Larra se însoară cu Pepita Wetoret. Eșecul acestei căsnicii ni-l zugrăvește el însuși în *El casarse pronto y mal (Căsătorie pripită)*. Nu este, desigur, singura faptă în care se va fi pripit Mariano José. Povestea eroilor săi e tulburată de peripeții dramatice, și un sfîrșit tragic îi pune capăt. În viața lui Larra lucrurile s-au petrecut oarecum altfel, dar sfîrșitul va fi același. Chiar din primul an al vieții conjugale el se lasă cuprins de o patimă nestăpînită pentru o femeie măritată, Dolores Armijo. Între timp, și la fel de pătimaș, lucrează. *El Duende...* fusese suprimat prin ordin guvernamental după al cincilea număr. Larra scrie sau adaptează cîteva comedii, jucate cu succes. În 1832 scoate primul număr din *El Pobrecito Hablador (Sărmanul guraliv)*. Aici, sub numele devenite celebre ale celor doi corespondenți fictivi — Andres Niporesas și licențiatul Juan Pérez de Muñguía — îi apar cîteva dintre cele mai bune articole. Ultimul pseudonim al lui Larra, și cel mai cunoscut, este Fígaro, sub care, din 1833, își începe colaborarea la *Revista Española*, al cărei redactor devenise. Articolele sale politice se înmulțesc, mai ales de cînd în viața politică a Spaniei se agravează confuzia și nesiguranța. În 1833 moare Fernando al VII-lea. Cu puțin timp înainte, pentru

a putea lăsa sceptrul în mîinile reginei, regele se văzuse obligat să abolească Legea salică, conform căreia o femeie nu putea domni. Don Carlos, fratele regelui, care în condiţii normale ar fi moştenit coroana, refuză să se plece acestei hotărîri şi, nu mult după moartea lui Fernando, vor începe acele mişcări rebele carliste ce au adus atîtea prejudicii patriei.

Viaţa personală a lui Larra ajunge ea însăşi un haos. Pepita, rău sfătuită, părăsise încă din 1833 căminul, şi în anul următor rupe definitiv cu scriitorul. În legătura cu Dolores, despărţirile şi certurile se ţin lanţ. Succesele de ziarist ale lui Larra continuă totuşi să fie răsunătoare. Pare să li se adauge chiar şi izbînda Politică : în toamna anului 1836, Larra este ales deputat de Ávila ; o lună mai tîrziu izbucneşte însă o altă revoltă, şi alegerile sînt anulate. Larra începe să simtă întreaga istovire pricinuită de aceşti ani de trăire aprinsă şi dezordonată. Dolores renunţase la el, dar el nu poate renunţa la ea. Îi cere o întrevedere, şi Dolores vine, însoţită de o prietenă, dar rămîne neclintită în hotărîrea ei de a se despărţi pentru totdeauna. După plecarea celor două femei, în ziua mohorîtă de februarie, Larra, înaintea oglinzii, îşi trage un glonţ în tîmplă. Încă nu împlinise douăzeci şi opt de ani.

Istoria, aşa cum se ştie, nu-şi alege oamenii la întîmplare. Insatisfacţia, nerăbdarea, nervozitatea şi mînia unui secol adînc însetat de prefaceri şi necontenit frustrat de ele, a unui „secol revoluţionar în care revoluţia nu izbuteşte să învingă" — aşa cum spunea Juan Chabás —, şi-au ales în Larra pe cel mai potrivit purtător de cuvînt. Acest tînăr care, în aparenţă, e departe de a fi nedreptăţit de soartă — pare mai curînd un răsfăţat al ei — rămîne pretutindeni un protestatar, un exaspert. Azorín consideră chiar că esenţa lui Larra este *la rebeldía* — spiritul de revoltă. Febril, înverşunat, e făcut pentru a critica totul, pentru a se împotrivi necontenit realităţii, pentru a dori mereu altceva. Larra, explică Azorín, nu e de fapt niciodată inconsecvent. El rămîne întotdeauna fidel atitudinii sale fundamentale — revolta.

Interesant este drumul care duce de la psihologia particulară a unui om ca Larra la adevărurile generale la care ajunge acesta,

atunci cînd e sortit să încarneze tendinţele unei epoci întregi. Întîi de toate Larra este omul a două culturi. El vede Spania înarmat cu acel *mod* (sau, dacă vreţi, *metodă)* al gîndirii franceze, care constă în luciditate, în grija de a se detaşa, în atenţia de a rămîne imparţial, în angajamentul de a supune totul unui examen lipsit de prejudecăţi. Este vorba, într-un cuvînt, de un anumit tip de probitate spirituală care evită atît exaltarea, cît şi îndărătnicia. Firește, în 1818, Mariano José nu era decît un copil de nouă ani. Dar metoda despre care vorbim poate fi, şi este, în mare, *simţită* chiar şi de un copil, cu atît mai mult de un copil înzestrat cu asemenea daruri şi cu asemenea interes intelectual. Prin comparaţie, şi mai lesne încă, prin contrast, ea este chiar imediat sesizabilă. Or, tocmai comparaţia se dovedeşte metoda de care ziaristul Larra se va folosi în mod constant. Vorbind despre realităţile spaniole, de orice natură ar fi acestea — sociale, culturale sau politice — făţiş sau subînţeles, el recurge întotdeauna la un termen de comparaţie. Acest termen îl constituie de obicei realităţile franceze, măsură a celor general europene. Modelul, sau termenul de comparaţie francez face privirea sa deosebit de pătrunzătoare. Instrument dealtfel dublu care îl ajută pe posesorul său să judece şi societatea sau cultura franceză cu un ochi la fel de critic şi de incoruptibil —, de pildă, nenumăratele articole unde piesele franţuzeşti de succes sînt apreciate cu o clarviziune pe care francezii înşişi n-o aveau întotdeauna.

Această limpede privire critică este totuşi a unui om neliniştit. Rămînerea în urmă a Spaniei pe toate planurile, în epoca aceea, era un dat obiectiv. Inevitabil era şi faptul ca Larra, venind din altă ţară, să vadă mai bine ca oricare altul situaţia propriei sale ţări. Modul în care s-a iscat conflictul şi a luat naştere opera rămîne însă strict legat de individualitatea autorului.

Chiar la o lectură puţin adîncită a articolelor, se observă numaidecît că autorul se pretează la un fel de joc : asemenea multor altor ironişti, îi place adesea să se dea drept un personaj

plin de candoare : ? *Quién es el público ? (Cine-i oare publicul ?...).* Alteori se dedublează : personajul naiv şi de bună-credinţă este altul decît povestitorul — de obicei un francez : M. Sans Délai, în *Vuelva Usted mañana (Reveniţi mîine),* sau amicul francez din ? *Entre qué gente estamoş ? (Printre ce oameni ne aflăm ?), La Fonda Nueva (Birtul cel nou)* ş.a. Recunoaştem aici procedeul „străinului", pe larg folosit de scriitorii luminilor : persanii din *Les Lettres persanes (Scrisori persane* de Montesquieu), Huronul din *L'ingénu (Ingenul),* giganţii din *Micromégas* (Voltaire) etc. Larra însă nu duce aproape niciodată comedia pînă la capăt : repede azvîrle masca şi cel mai adesea, pe cît de bonom şi de detaşat în aparenţă este începutul articolului, pe atît de directă, de acerbă şi de patetică este încheierea. Mereu nemulţumit, mereu bănuitor, nici nu încearcă dealtfel să-şi ascundă frămîntarea continuă. Vorbeşte în mai multe rînduri de melancolia, de plictisul care îl alungă de-acasă, deşi ştie bine că nici în lume nu va găsi nimic şi pe nimeni să-i fie pe plac. Este, desigur, un om excesiv de nervos, aproape violent, avînd vocaţia vieţii intense şi primejdioase. Cititorul însă simte şi mai mult, ghiceşte în Larra un soi de maladie sufletească tainică. Modul în care acest tînăr vorbeşte despre femei ne va descifra într-o măsură cauzele răului. Urmare acelei teribile traume din adolescenţă, care a provocat, fără îndoială, o bruscă mişcare îndărăt, un refuz plin de oroare în subconştient de a se mai încrede vreodată cu adevărat în cineva, viaţa lui afectivă a rămas mutilată ; ceea ce uimeşte este nu numai răceala egoistă dusă uneori pînă la cinism, ci şi ingratitudinea, sau bucuria chiar de a se batjocori pe sine însuşi pentru orice ar fi putut semăna măcar şi puţină vreme cu o afecţiune sau cu o speranţă. Cu cîtă îndîrjire nu se întoarce astfel în *Căsătorie pripită* împotriva singurei sale iubiri curate, pentru a devasta şi a profana în urma sa totul ! Aceeaşi fire pasionată care îl azvîrle orbeşte către o fiinţă îl face apoi să renege cu furie şi ciudă şi să batjocorească sentimentul încercat, pe aceea care i l-a trezit, şi pe sine. Îşi interzice parcă, faţă de femei, orice generozitate, orice compasiune chiar. În schimb, şi

cu atît mai orbit, pare a fi uitat de orice precauție înaintea primejdiilor reale ale senzualității pure ; tocmai această uitare avea să-l ducă la pieire !

În ceea ce privește sentimentul prieteniei, Larra rămîne la fel de sceptic : „...de cînd e lumea, prietenia a fost lucrul cel mai rar și mai greu de găsit cu putință ; vina nu e a prietenilor, că sînt răi, ci a celor care, făcîndu-și necontenit iluzii despre toate, se apucă să-i ceară șubredei firi omenești mai mult decît e în stare să dea ; însă avem cu atît mai puțin dreptul să așteptăm de la alții o prietenie eroică, cu cît oricare dintre noi, punîndu-și mîna pe inimă, nu va afla nici în sine eroismul acela" (*Los amigos — Prietenii*).

Sfîșierea lăuntrică, contrazicerea între firea aprinsă și afectivitatea înghețată, îl fac pe Larra iritabil și, în același timp, îl gonesc, ca să spunem așa, din sine. Este esențialmente un extrovertit — un orientat spre lumea exterioară, spre care îndreaptă o privire extraordinar de ascuțită. În articolele sale de moravuri avem neîncetat senzația unui om la pîndă : cu bucurie răutăcioasă, urmărește mai ales viciile ascunse, intențiile nemărturisite ; mai mult decît a biciui viciul care se etalează, îi place să descopere viciul care se ascunde, urmărindu-l îndelung, punînd aceeași viclenie în a-l surprinde, pe cît cel urmărit în a se feri de priviri străine. Această tendință prea insistentă de a zări, cum singur spune, numai petele din soare, se datorează de obicei unui complex de culpabilitate ; avînd el însuși de ascuns anumite lucruri, Larra devine, prin compensație, indiscret și agresiv. E prea inteligent însă pentru a nu încerca să echilibreze critica îndreptată împotriva altora prin dese autoacuzări mai curînd complezente ; grija pentru imparțialitate i-o datorează, firește, mult mai mult educației intelectuale franceze, decît examenului de conștiință. Și tocmai de aceea, în articolele sale de critică literară sau teatrală, acolo unde e mai atent să se arate imparțial și unde subiectele îi sînt impuse din afară, fără să și le aleagă singur, Larra ne apare mai omenos, mai îngăduitor, mai blînd și, desigur, mai urban. Astfel în *De la sátira y de los*

satíricos (Despre satiră și despre scriitorii satirici), Larra renunță la tonul mușcător obișnuit în articolele de moravuri. Rîndurile mai jos citate sînt scrise în martie 1836, cu mai puțin de un an înainte de a-și lua zilele. Larra descrie aici singurătatea tragică, de adevărat *poète maudit — poet blestemat —*, a scriitorului satiric : „Aceia care înțeleg greșit firea scriitorilor satirici nu stau să-și amintească ce scump își plătesc ei laurii. Nu se gîndesc că pentru a-ți lua pe umeri sarcina de a critica societatea îți trebuie mult curaj ; nu se gîndesc că arar se întîmplă ca paginile ce-i sînt de oarecare folos societății să nu-i aducă autorului lor vreun neajuns, fie privat, fie public. E greu să arăți greșelile oamenilor fără a-ți căpăta dușmani ; căci prea arar va ști cel mustrat să se desprindă de ele fără să se răzbune, și prea arar va avea mărinimia de a-și jertfi, în numele binelui celorlalți, mîndria și mărunta sa supărare. Dacă mai adăugăm și faptul că satira nu se uită la cei slabi, ci se măsoară doar cu cei ce i se împotrivesc, căci ceilalți se lasă învinși de la sine, ușor se va înțelege că satiricul nu va avea de înfruntat orice fel de dușmani, ci doar dușmani puternici. Iar comunitățile și corpurile, într-un cuvînt toată societatea, nu se vor arăta recunoscătoare, întrucît nu au o singură inimă a pasiunilor și sentimentelor, așa cum are individul, și întrucît nu cred că totul li se datorează ; și poate că așa și este, astfel că scriitorul satiric, după ce că își face dușmani puternici, nici prieteni nu-și poate găsi, și nu va afla nicăieri un sprijin în schimb. (...) Și cum îi plătește societatea scriitorului satiric folosul adus prin nimicirea erorilor și alungarea prejudecăților ce o împovărau ? Îi plătește spunîndu-i că are o fire rea și veninoasă, ori că îi dușmănește pe anumiți oameni, ori că mintea lui e strîmb alcătuită". Un alt citat se referă la tristețea de nevindecat a satiricului (dar Larra nu recunoaște oare astfel, fără să vrea, că acea *mala índole* [1] și *condición maligna* [2], de care se apărase pînă acum, îi este proprie și că îl face nefericit ?) : „Ultima observație care ne mai rămîne

[1] Fire rea.
[2] Caracter dăunător.

de făcut este, fără îndoială, mai caracteristică pentru scriitorii satirici ; şi dacă ne gîndim bine, nu este cea mai puţin întristătoare. Adesea îşi închipuie cititorul, după ce cîteva rînduri pline de ascuţime l-au făcut să izbucnească în hohote, că scriitorul satiric e o făptură pe care natura a zămislit-o numai pentru rîs şi că inima lui e ca un focar al acelei veselii pe care cu amîndouă mîinile o împarte tuturor cititorilor săi. Din păcate, şi puţini ştiu aceasta, lucrurile nu stau aşa. Scriitorul satiric este, de obicei, asemenea lunii, un corp opac sortit să împartă lumină, şi este poate singurul om despre care se poate spune fără a minţi că dă ceea ce nu are nici el. Tocmai darul pe care i l-a făcut natura, de a vedea lucrurile aşa cum sînt şi de a zări pretutindeni partea urîtă înaintea celei frumoase, e chinul vieţii sale. El vede în soare mai curînd petele decît lumina, iar ochii săi, adevărate microscoape, zăresc doar urîţenia porilor prea mari şi cusururile feţei chiar şi la zeiţa frumuseţii, la care toţi ceilalţi nu văd decît armonia trăsăturilor şi prospeţimea chipului ; în spatele unei fapte ce părea mărinimoasă el vede imboldul meschin care i-a dat naştere ; şi pe un asemenea om v-aţi apucat voi să-l numiţi fericit !"

În condiţia satiricului, Larra distinge aşadar între subiect şi obiect, între neliniştea temperamentală ce se azvîrle înainte ca o stihie şi realitatea care, prin defectele sale, i se oferă drept ţintă. Aceste defecte ale societăţii însă din ce unghi sînt recunoscute ca atare ? Care este criteriul, mai întîi al descoperirii, apoi al condamnării lor ? Criteriul este dublu : logic şi moral. O minte atît de lucidă, o inteligenţă atît de înaltă ca a lui Larra nu putea să nu înjghebe o armătură raţională în numele căreia să-şi exercite critica. Larra n-a avut timpul, şi n-ar fi avut poate nici dispoziţia să-şi organizeze ideile într-un sistem. Un asemenea sistem însă există. El ni se pare a consta din trei idei fundamentale, legate ca într-un cerc, în aşa fel încît, deşi decurg una dintr-alta, nu se poate distinge prea bine care dintre ele se află la sursă, cu care anume începe cercul. E posibil dealtfel ca şi apariţia lor să fi fost simultană, să fi fost de la bun început îngemănate. Dintre acestea una revine cel mai adesea : ideea *relativităţii* opiniilor.

Oamenii, în judecățile lor, n-au criterii sigure și, mai ales, nu se folosesc de un criteriu unic. De aceea, constată Larra, nu putem vorbi despre un public, de pildă, ca despre o entitate : de îndată ce privim mai atent, acesta se fărîmițează ; unanimitatea, chiar, este întotdeauna doar aparentă — o simplă coincidență a rezultatelor unor aprecieri, în timp ce procesul însuși de apreciere a străbătut la fiecare drumuri cu totul diferite.

Este concluzia unor articole ca : *? Quién es el público y dónde se encuentra ? (Cine este publicul și unde îl întîlnim)* sau *Una primera representación (Premiera)*. Ceea ce au cel mai adesea în comun judecățile omenești este doar faptul că sînt interesate ; și nici măcar aceasta nu rămîne fără excepție, căci datorită frivolității sau lipsei lor de discernămînt, oamenii pot adopta sau accepta puncte de vedere ce le sînt net defavorabile. În cazul acesta, afirmă Larra, singurul criteriu cu adevărat rațional de apreciere a faptelor realității rămîne cel mai puțin național în aparență, adică *natural ;* tocmai animalul lipsit de rațiune (Larra exagerează, mușcător cum îi e felul, susținînd că rațiunea e făcută parcă pentru a-i înșela pe ceilalți sau pentru a te înșela pe tine, ca o armă cu două tăișuri) s-ar afla, demonstrează Larra, paradoxal, în *Las palabras (Cuvintele)*, în posesia unicului criteriu rațional, fiind unicul verificat de cursul firesc al lucrurilor [1]. Acest criteriu natural, din cale-afară de dur — e vorba de un fel de luptă pentru existență, luptă necruțătoare, e adevărat, dar asumată, deschisă, sinceră, și aici Larra se desparte cu hotărîre de naturalismul oarecum idilic al lui Rousseau, care totuși este cu putință să-i fi servit drept punct de plecare —, îl înarmează

[1] Conform aceluiași gust al ironiei și paradoxului, Larra nu se dă în lături nici de la o prezentare uneori șarjată a problemei. Astfel, în atît de pitorescul articol *Los calaveras (Descreierații)*, acești „nonconformiști" justificați ai vremii sînt priviți chiar cu un soi de admirație pe jumătate glumeață, pe jumătate sinceră, pentru că, așa cum ni se spune, „ei fac numai lucruri naturale, deci lucruri ce nu pot fi rușinoase". Să nu uităm însă că Larra se declară în nenumărate alte rînduri — și vorbind cu toată seriozitatea — partizanul civilizației și al inevitabilelor ei constrîngeri.

pe gînditor cu instrumentul mulțumită căruia va putea purcede la *demistificarea prejudecăților*. Societatea este permanent generatoare de idoli, de idei eronate, absurde ori interesate, investite pe nedrept cu prestigiul tradiției și recunoașterii unanime. Clarvăzătorul și violentul Larra va ști mai bine decît oricine să smulgă măștile. Larra e un demistificator, un dușman al opiniilor adoptate fără examen prealabil. Umanitatea se modifică imperceptibil, dar decisiv rămîne criteriul natural : înlăuntrul societății omenești, *lupta pentru existență* devine *dreptul la existență*, care, în ochii ziaristului cu convingeri liberale, se confundă cu dreptul la libertate. Iată-ne ajunși la celălalt aspect al criteriului în numele căruia satiricul se află împuternicit a-și ridica glasul acuzator : aspectul moral, mai important dintre toate. Într-adevăr, o lege adîncă a firii omenești cere ca intransigența să nu poată fi instaurată decît de puritate. Cel ce pretinde schimbarea sau sacrificiul altora trebuie să fie el însuși gata oricînd de a se schimba pe sine sau de a se jertfi. Ca toți marii scriitori spanioli, Larra este sever, dar uneori, forțele sale morale au fost absorbite exclusiv de operă, de nevoia de a judeca, de nevoia de asprime, care răzbate pretutindeni în articolele sale. În timp ce omul Larra s-a arătat egoist și nepăsător în dragoste, inconsecvent și chiar incorect în domeniul politic, încălcîndu-și la un moment dat în mod flagrant principiile. Caracteristică este pînă la un anumit punct scena citată în eseul lui Melchor de Almagro San Martín [1] : un prieten al lui Larra, mîhnit și dezamăgit de inegalitatea și de lipsa de fermitate a acestuia, îi reproșează că „distrugea dintr-o dată toată vechea și persistenta mea încredere în înălțimea sa morală" (este vorba de un moment de criză în timpul zbuciumatei și funestei legături cu Dolores Ar-

[1] Melchor de Almagro San Martín, *Mariano José de Larra tal como realmente fue (Mariano José de Larra așa cum a fost în realitate)* studiu introductiv la ediția : Mariano José de Larra („Fígaro"), *Artículos completos (Articole complete)*, Aguilar, 1961.

mijo). „Stai, mă întrerupse el, ridicînd fruntea sa nobilă și mîndră și privindu-mă cu ochii săi expresivi, nu mă mai dăscăli atîta, ci ascultă-mă. De atîtea ori am fost amîndoi de părere, și am și spus-o într-un gînd că *Don Quijote* este cu adevărat cartea cărților, aflată deasupra tuturor celorlalte. De atîtea ori am căzut împreună de acord că mărinimosul ei erou ar trebui să rămînă modelul întregii omeniri, pentru a-i face pe toți oamenii să iubească datoria, virtutea și sacrificiul (...). Ce păcat însă că el suferă de nebunia aceea ciudată și de nevindecat a isprăvilor cavalerești citite ori născocite. Ei bine : am să fiu și eu un suflet mare, la fel de mare ca el ; dar întocmai ca el, am și eu nebunia mea : această pasiune care m-a îmbolnăvit și care, din fericire, nu se poate vindeca. Așa că lasă-mă în pace !"

Peste pornirile sale, Larra n-a fost niciodată în stare să treacă. Peste ființa sa ar fi trecut însă oricînd pentru acea arzătoare și de fapt unică pasiune ce îl umplea în întregime : patriotismul său. Patriotismul este adevăratul criteriu, singurul care justifică severitatea operei sale, sentimentul care l-a făcut să simtă în inima sa acea supremă valoare morală care este putința de a te sacrifica, acceptarea jertfirii. Iată ce scrie Larra într-o cronică asupra opusculului *El Ministerio Mendizabal (Ministerul Mendizabal)* al lui Espronceda : „Dacă noi nu vom izbuti să ne facem auzit glasul, sîngele nostru va fi cel ce le va deschide calea fiilor noștri, căci nu e timpul acum să căutăm fericirea pentru noi, niște sărmani oameni ce putem viețui cu treizeci de ani mai mult ori mai puțin, ci pentru neamul întreg, care nu moare niciodată".

Înaripate cuvinte ! Patriotismul lui Larra este activ și trainic. Este un patriotism *optimist*, ceea ce, la o fire ca a lui, aproape mizantropică, ne dă întreaga măsură a adîncimii legăturilor sale cu țara natală. Optimismul i-l dă pe de o parte încrederea în „mersul absolut progresiv al neamului omenesc" *(De la sátira y de los satíricos)* ; dealtfel nimeni nu-i poate expune convingerile mai bine decît o face el însuși, atunci cînd arată cum „fiecare perioadă de declin va duce apoi la o regenerare, întrucît nici o societate

nu piere pentru totdeauna, așa cum pier indivizii, ci moare doar pentru a renaște sau, mai bine zis, nu moare decît în aparență ; în schimb, mersul ei se îndreaptă necontenit către un scop, și anume către perfecționarea speciei omenești, mers pe care îl putem descoperi oriunde de-a lungul istoriei, oricît de încetinit l-am afla ; aceste morți aparente nu sînt altceva decît crize ; ele sînt, după convingerea noastră, doar zguduiri trecătoare — într-un cuvînt, sforțările pe care le face crisalida de a-și azvîrli vechiul înveliș și de a-și începe noua existență *(De la sátira y de los satíricos)*. E ceea ce observă atît de bine și Azorín, atunci cînd afirmă că „pentru Larra literatura este expresia progresului unui popor" [1]. Patriotismul său luminat se aliază, pe de altă parte, cu o neîntreruptă și uimitor de curajoasă pledoarie pentru libertate. În acest sens se poate afirma că toate articolele sale sînt de fapt articole *politice*. Pledoaria lui Larra este, în general, mult mai precisă decît sînt de obicei revendicările romanticilor. Citățm aici cîteva admirabile fraze în favoarea libertății de gîndire : „Minciuna tipărită și răspîndită se prăbușește de la sine, iar cuvîntul este de ajuns pentru a o birui. În timp ce adevărul tipărit și răspîndit biruie el însuși, și numai prin forța convingerii ; învinge neajutat de nici o altă forță, și aceasta este cea mai frumoasă biruință posibilă. Tocmai pe acest temei se bizuie libertatea gîndirii, iar în privința aceasta nu cunoaștem fărădelege mai mare decît străduințele unei ocîrmuiri de a o sugruma. Nu numai că ele răpesc astfel dreptul unei întregi generații, ci asasinează în germen chiar și posteritatea acesteia. Noi credem că toți oamenii trebuie să cunoască totul. Numai așa vor putea judeca, numai așa vor putea compara și alege" *(El dogma de los hombres libres — Dogma oamenilor liberi)*.

Iubirea de patrie a lui Larra este tot ce se poate afla mai departe de un naționalism îngust. Patriotismul său apare cu atît mai fecund, cu cît e mai lucid, tot așa cum e cu atît mai adînc

---

[1] Azorín, *Rivas y Larra — Razón social del romanticismo en España (Rivas și Larra — Temeiurile sociale ale romantismului în Spania)*, Espasa Calpe, Madrid, 1957, pp. 85-86.

iubitor de țară, cu cît e mai sever cu rătăcirile acesteia. Să-l ascultăm din nou pe Azorín vorbind despre Larra : „Ostilitatea sa înnăscută și ireductibilă împotriva unui mediu arhaic și absurd se împletește cu un sentiment de iubire sinceră și profundă pentru același mediu — cu alte cuvinte, pentru acest popor în sînul căruia s-a născut, pentru acest popor în mijlocul căruia trăiește și se dezvoltă și, mai ales, pentru ceea ce ar putea deveni acest popor".

Pentru „ceea ce ar putea deveni acest popor" a scris Larra cu pasiunea sa devoratoare. Urmașii săi au recunoscut-o. Datorită patriotismului său, Larra s-a rînduit printre cei care, de-a lungul istoriei unei culturi, asigură continuitatea conștiinței poporului ce a creat-o, perenitatea sa.

*

Cantitativ, față de restul operei lui Larra, articolele de moravuri nu reprezintă decît o mică parte. Autorul lor se plînge totuși necontenit de dificultatea de a le scrie. Să cercetăm mai îndeaproape una din aceste plîngeri ; aceea, de pildă, care deschide admirabilul articol *Toată lumea poartă mască*, sau *Carnavalul ține întreg anul*. Primul motiv invocat pentru a dovedi „cît e de greu să scrii zilnic pentru public" este lipsa de unitate a publicului și mai ales că cititorii judecă, folosind criterii adesea arbitrare și niciodată puse de acord. „Cum să-i mulțumești oare în același timp pe nătîngi și pe înțelepți, pe cuminți și pe smintiți, pe nepricepuți și pe cei știutori și, mai ales, pe fericiți și pe nenorocoși, adică pe toți cei care, citindu-mă, vor privi același lucru în atîtea feluri." A doua piedică este spectrul cenzurii, temă aproape obsesivă în *articole*, căci orice constrîngere trebuie să-l fi contrariat cumplit pe Larra, fire atît de bruscă și de nerăbdătoare. Remarcați, în rîndurile de mai jos, gestul spontan de iritare și de descurajare, aceasta din urmă, desigur, neavînd să dureze prea mult : „Am azvîrlit pana, înciudat și hotărît să chibzuiesc bine dacă, judecînd cu toată dreptatea, îmi mai rămînea ceva de spus, ba chiar am luat hotărîrea să caut

pe un prieten, avocat dacă vreți să știți, deci om priceput în toate privințele, și să-l pun să-mi răsfoiască hîrțoagele, pentru a mă lămuri asupra a ceea ce îmi este îngăduit să spun de acum înainte".

Începutul articolului *Gajurile* — și nu e singura confesiune de acest fel — ne atrage însă atenția asupra unei a treia cauze ce explică sterilitatea relativă a unui scriitor, care nu numai că scria cu o nespusă ușurință, dar care atinge în domeniul articolelor de moravuri culmile artei sale : lipsa de subiecte. Primele două cauze se aflau în afara creației propriu-zise, reprezentînd o presiune sau o opoziție ce putea în cele din urmă ceda ; cea de a treia însă, și mai ales, așa cum am arătat, la un scriitor extrovertit ca Larra, amenință însuși geniul său cu inaniția. În lipsă de subiecte, Larra piere. Or, cine furnizează subiecte ? Viața și mediul. Tocmai de aceea un scriitor este numai ecoul, numai imaginea poporului său : el nu poate născoci altceva decît ceea ce îi oferă acesta ; anvergura unui scriitor nu o poate depăși pe aceea a *momentului istoric* pe care îl încarnează. Iar în răstimpul 1830—1837, marea perioadă eroică a Spaniei trecuse ; o atmosferă politică înăbușitoare, o existență mutilată și derizorie, o viață spirituală fără strălucire — iată ce putea vedea și simți Larra în juru-i. Situația lui prezintă destule asemănări cu aceea a lui Caragiale, și un critic pătrunzător ca G. Călinescu o va observa numaidecît. Umorul caustic, înclinația către genul scurt, îi înrudește : „Cu Caragiale analogia e posibilă prin compoziția strînsă a articolelor și prin zugrăvirea necruțătoare a societății spaniole" [1]. G. Călinescu observă de asemenea și existența celor *două personaje* în jurul cărora se dispune apoi materia articolului. Primul, acela care vorbește la persoana întîi, este astfel descris de marele critic român : „În fond, Larra e un liberal în felul bonjuriștilor, deschis pentru ideile cele mai noi, însă în spirit aristocratic, cu oroare de vulg și de burghez. În Franța existau mulți astfel de liberali, clasici cu concesii exterioare în literatură,

[1] G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*, București, 1965, p. 313.

dandies în viața socială."[1] Acesta este însă, am preciza noi, *Larra ca personaj*, și nu *Larra ca autor*. Pe Larra ca personaj l-am putea numi, așa cum au făcut criticii pentru un ilustru scriitor de mai tîrziu, *Naratorul*. Naratorul este cel căruia i se întîmplă ceva, cel care intervine, observă, se agită, descrie. El este într-adevăr puțin cam snob, un bonjurist atent să păstreze distanțele între el și ceilalți. El are firește limitările și uneori defectele inerente unui personaj. Celălalt însă, autorul, gînditorul Larra, cel care meditează la începutul sau la sfîrșitul anecdotei înfățișate, se situează la o altă înălțime și capătă o altă dimensiune : aceea a *comprehensiunii*. Acesta este, de fapt, Larra patriotul, căruia iubirea de țară îi interzice de a judeca superficial și îi îngăduie să vorbească numai după ce a meditat și a înțeles. Al doilea personaj, desigur multiform, reamintește de-a dreptul de eroii *Momentelor :* „Ni se formulează în opera lui Larra, *mutatis mutandis*, un Mitică spaniol care, și el, e foarte îngrijorat, la cafenea, de soarta țării (...)". Pentru Mitică iberic, ca și pentru cel danubian, nu-i bun nimic *en este país*[2]. Cel de al doilea personaj realizează, ca și Mitică al lui Caragiale, miracolul artistic de a fi în același timp schematic și viu. Schematic, fiindcă creatorul său îl privește de sus și oarecum unilateral, dar viu pentru că din fiecare ipostază a sa, cititorul reîntregește necontenit o figură mai complexă și, așa cum am spus, multiformă. Căci, în definitiv, nepotul care, în *Gajurile*, vine să-și „tapeze" unchiul pentru a scoate din mîinile unor dubioase personaje pendula prietenului său, pe care el însuși o amanetase „pentru onoare", sau tînărul debutant în lumea mare, din articolul *La sociedad (Societatea)*, atît de încîntat la început și atît de sastisit peste cîtăva vreme, sau prietenul care, în *Toată lumea poartă mască*... dă buzna spre a-l tîrî pe Narator la bal, repetîndu-i tot timpul pe drum : „Să vezi ce-o să ne mai distrăm", și care, ajuns la locul distracțiilor visate, nu face decît să se plictisească, sau *Don Timoteo o El literato (Don Timoteo, literatul)*, atît de sever cu

---

[1] *Op. cit.*, p. 315.
[2] În țara asta.

confrații săi care au îndrăznit să folosească un cuvînt inexistent în Cervantes, dar n-au scris, timp de o viață întreagă, mai nimic, sau bătrînii care, în *La educación de entonces (Educația de pe vremuri)*, își amintesc cu exclamații de entuziasm și de încîntare de fiecare bruftuială sau bătaie nedreaptă pe care au încasat-o în copilărie, de hatîrul unei „educații" pe care pretind să o primească neschimbată și copiii lor, ca și nenumărații Mitică, Costică, Lache și Mache ai lui Caragiale, o unică figură, ce personifică întreaga frivolitate și întreaga *culpă istorică* a unei epoci, și pe care atît Caragiale, cît și Larra, în numele înaltului lor patriotism, o detestă și o batjocoresc.

Al doilea personaj este alteori în articolele lui Larra, așa cum am mai spus, Străinul. În cazul acesta, tonul se schimbă. Străinul — adică observatorul candid și imparțial — devine o altă ipostază a Naratorului însuși. Satira însă se desfășoară în linii mari în același fel, folosind cele două moduri menționate: indirect — ironic, adesea paradoxal, funcționînd în cursul anecdotei și cel direct — patetic, vibrant de emoție, apărînd mai ales la sfîrșitul articolului, uneori și la început. Pe lîngă cele două personaje principale, articolele de moravuri mai cuprind o variată galerie de figuranți. Numindu-i astfel, ne referim doar la rolul lor extrem de redus în trama epică, redusă și ea dealtfel la strictul necesar. Din punctul de vedere al importanței lor, însă, figurile acestea constituie adesea esențialul; cu un rol minim în acțiune, sînt totuși niște *portrete* de neuitat. Ne sînt prezentate aproape static, simplă umplutură, dar neprețuită, a articolului. Larra merge chiar pînă la a scrie un articol întreg, care nu cuprinde altceva decît șase-șapte asemenea portrete, neavînd, nici o legătură unele cu altele: *Varios caracteres (Caractere diverse)*. Întîlnim de aceea mai multe articole, și dintre cele mai bune: *El café (Cafeneaua), La diligencia (Diligența), La sociedad (Societatea), Modos de vivir que no dan de vivir (Mijloace de trai cu care nu-ți poți duce traiul), Las calaveras (Descreierații)* etc., — care din punctul de vedere al compoziției recurge la un procedeu ce s-ar putea numi „trecerea în revistă"; scriitorul procedează oarecum ca un entomolog, fixînd ca în ace niște ciu-

date ori caracteristice insecte. Este un procedeu pe care îl regăsim ori de cîte ori apare o desolidarizare spontană a scriitorului de mediul în care trăiește — uneori la distanțe sau la intervale de timp surprinzătoare : burghezul La Bruyère în casa prinților Condé, romanticul Gogol în mijlocul birocrației țariste etc. — este una din armele însinguraților și a neadaptaților extrovertiți. Portretele lui Larra nu sînt atît cele ale unui curios interesat de moravuri, cît cele ale unuia atras de natura omenească. Larra tinde în mod firesc către generalitate. Tocmai de aceea acolo unde nu are prilejul să schițeze portrete — ca de pildă în admirabilele sale *Artículos teatrales (Cronici teatrale)* — spiritul exersat al moralistului abundă în sentințe. Și tot această tendință către esențial îl face ca, în schema narativă, oricît de simplă (mai bine zis simplificată) să se simtă stînjenit. Stînjenirea și stîngăcia sa de a povesti sînt sensibile de pildă în *Vino dumneata mîine*. Larra nu povestește bine decît atunci cînd poate *deforma*. Ceva din stihia *Capriciilor* goyești renaște în caricaturile sale. Spre deosebire de simpla exagerare, deformarea este un soi de reelaborare a lumii, ca, de pildă, o plimbare în toiul nopții, într-o trăsură veche, trasă de un cal ostenit, așa cum este ea descrisă în *Toată lumea poartă mască*...

Iată și o mostră a vervei deformatoare a lui Larra, inspirată de același modest motiv al unei sărmane birje de piață ; începe ca o pagină de Gogol și sfîrșește ca una de Quevedo : „...nici două ceasuri nu trecuseră și iată că și trăsese la poarta casei mele o birjă cenușie, acoperită de nenumărate straturi de colb de toate zilele și de toate soiurile, pe care nimeni nu-l curăța ca să nu se zărească starea în care se afla aceasta ; ba chiar aș pune mîna-n foc că o scoteau dinadins în zilele cu vînt ca să mai capete un înveliș de pulbere, spre a-i acoperi astfel celelalte semne. Că roțile ei se învîrtiseră de cînd lumea nu încăpea nici o îndoială ; dar că se vor mai învîrti și de-atunci încolo, și că cel ce îndrăznea să se urce într-o asemenea șubredă haraba n-avea să se rostogolească de-a berbeleacul afară, asta nu s-ar fi putut spune tot atît de ușor ; că mîrțoaga care o tîrîse pînă acolo apucase să trăiască pînă-n clipa aceea, iarăși era adevărat ;

dar că avea să mai trăiască și în clipa următoare, tare îți mai venea să te îndoiești ori de cîte ori îți cădea privirea pe sărmanele ei ciolane ; nu numai pieritoare, ci pierite de-a binelea. Zgomotul scrîșnitor al osiei și al arcurilor te făcea să crezi că sub burduful ei cără mai bine de jumătate din talciocul Madridului. Vizitiul care mîna trăsura era încă mai prăpădit decît aceasta ; iar pe zilele lui, ca și pe acelea ale gloabei n-ai fi putut pune nici o para chioară rămășag ; amîndoi hămesiți și vătămați, ducînd amîndoi aceeași viață îndobitocită și ajungînd să se asamene și să se potrivească întru totul, părea că sînt frați gemeni, și nu numai că s-au născut cîndva, ci și că tot cîndva aveau să-și dea ultima suflare. Cînd se urnea birja asta, părea o minune cerească ; cînd stătea pe loc, părea unul din *Capriciile* lui Goya". *(Entre qué gente estamos ? — Printre ce oameni ne aflăm ?).* În articolul *Modos de vivre que no dan de vivia (Mijloace de trai cu care nu-ți duci traiul),* figurează o extraordinară descripție de același tip, halucinantă, aceea a peticăresei ce străbate noaptea ulițele pustii, răscolind cu cangea gunoaiele de sub portaluri ; „plastic și zguduitor tablou", cum spune G. Călinescu. Trebuie totuși să precizăm neapărat că deformări de felul celor citate privesc numai *aspectul fizic* al eroilor, niciodată latura lor psihică sau morală. Caracterul și obiceiurile rămîn întotdeauna zugrăvite cu exactitate, deși ironic. Pentru a prelungi comparația cu Goya, putem spune că la amîndoi expresionismul (și chiar suprarealismul !) dezlănțuit al *Capriciilor* coexistă cu realismul riguros al portretelor, fără a-l înrîuri cîtuși de puțin. Larra este un fin observator al mulțimii, al psihologiei colective. Vom constata în același timp că mulțimea descrisă de Larra nu formează un tot organic, ci rămîne doar o aglomerare de *indivizi.* Ei se strîng laolaltă, fără a se reuni cu adevărat. Interesele lor nu fuzionează. De unde, poate, și marasmul lor. Oamenii aceștia nu se pot scutura de lanțuri. Simțim că, subteran, Larra le-o reproșează cu amărăciune. Poate tocmai de aceea mulțimea ne este înfățișată de el numai în ipostazele ei frivole, adesea umilitoare, sau chiar culpabile. Așa cum se întîmplă în *Toată lumea poartă mască...* unde putem surprinde,

pintre altele, și modul în care funcționează, în încercarea sa de a fixa (și de a limita !) realul, un spirit de tip moralist ; sensibilitatea lui genială sesizează fără greș acel *„apetito desordenado de hallarse donde se hallantodos“* [1], sau acea zadarnică încercare de *„aturdirse a si mismos y creerse felices por espacio de una noche entera“* [2], simptome ale anxietății pe care numai un Edgar Poë în al său *Om al mulțimilor* a mai știut, în epoca aceea, s-o vadă cu atîta pătrundere ; în vreme ce explicația „puerilei vanități a omului“ se conformează psihologiei clasice, așa cum ne-au lăsat-o, de pildă, un La Rochefoucauld sau un La Bruyère, „Om al mulțimilor“ el însuși.

Căutînd neliniștit mulțimea, dar neputîndu-se topi în ea, scriitorul ne apare întrecut de propria sa remarcă abisală.

Larra este poate cel mai mare prozator spaniol al ultimelor două veacuri. Fraza sa este de o suplețe impresionantă : cînd rapidă, prezentînd un caracter oral, cînd amplă, ramificîndu-se și cuprinzînd totul, asemenea unui polip. Ca și lui Proust, lui Larra îi place să creeze niște fraze-ființe, aflîndu-și parcă în sine întreaga lor dezvoltare și justificare, înglobînd și epuizînd un întreg tablou, o întreagă problemă. În asemenea cazuri, sintaxa amintește de aceea a clasicilor latini. Există chiar un gust al luptei cu dificultatea. Oricare ar fi, însă, complexitatea modului în care este formulată ideea, tonul rămîne extrem de firesc, antiretoric și „antiliterar“ prin excelență, cel al unei convorbiri cu cititorul. Apelul la cititor, cu alte cuvinte prezența autorului ca personaj, nu aparține numai stilului jurnalistic, ci întregii epoci romantice. Acest obicei este păstrat chiar și de prima generație a marilor romancieri realiști ai secolului ; la Balzac și la Stendhal, de pildă, îl întîlnim în mod curent. El nu va dispare decît la a doua generație, mai obiectivă, dornică să curme orice etalare a eului : Flaubert, Tolstoi, apoi, mai tîrziu, naturaliștii. La Galdós, însă,

---

[1] Nevoia nestăpînită de a se afla acolo unde se află toți ceilalți.

[2] Să se înșele pe sine și să se creadă fericiți timp de o noapte întreagă.

el continuă să existe. Tendința antiretorică a lui Larra are drept efect și împuținarea ornamentelor. Comparațiile sînt relativ rare (unui autor cu un stil atît de dinamic, jurnalist pe deasupra, îi va repugna orice figură de tip static, cum este comparația) ; uneori sînt parodistice : peticăreasa, sinistră făptură nocturnă, ce umblă căutînd zdrențe prin gunoaiele azvîrlite înaintea porților, este comparată cu albina ce zboară, culegîndu-și mierea, din floare în floare ! De obicei au o plasticitate remarcabilă. „Scările sînt înguste, ca niște adevărate țevi de aruncat săgeți, te strecori pe acolo ca năpîrca ce se freacă de pietre, pentru a-și lepăda pielea" *(Las casas nuevas — Casele noi).* Vocabularul este bogat, fără a fi căutat, abundent în neologisme, căci principalul scop al scrisului său rămîne eficiența. Eficiența și dinamismul, iată ce caracterizează stilul lui Larra.

Și stilul este omul. Dintre toate pseudonimele pe care și le-a ales, acela de „Spiriduș" i-a rămas cel mai potrivit. Era într-adevăr spiridușul care se strecoară oriunde și vede tot. Acest om atît de plin de sine, înseta în același timp după ceilalți. Îi căuta cu neliniște, îi pîndea, îi ghicea pînă în străfunduri ; îi străpungea cu cuvintele și cu privirea sa batjocoritoare, dar niciodată nu s-ar fi putut lipsi de ei. Mereu îl surprindeau ascuns după o ușă, în umbra unui colț, urmărindu-i, sorbindu-i cu nesaț. Atunci cînd curiozitatea sa frenetică s-a istovit, a amuțit și geniul lui Larra, iar viața lui s-a frînt.

Gîndirea acestui mizantrop juvenil este totuși generoasă. Amărăciunea lui vine tot din umanism. Larra nu-i poate ierta societății compromisurile pe care le impune, dezamăgirea pe care o produce. În marile sale articole politice, și adesea în articolele de moravuri auzim un alt ton decît cel ironic : vehement, patetic. Larra este esențialmente un liberal : „Niciodată n-am avut alt scop decît să contribui, cu puținul care îmi stă în putință, la binele țării mele (...) ; pentru aceasta mi-am spus că e nevoie să apăr numai adevărul și rațiunea ; și să lovesc în tot ceea ce conștiința mea îmi arată că este incomplet, rău, nedrept sau ridicol. Iată motivul pentru care m-am aflat întotdeauna numai în rîndurile opoziției" *(Al director de „El español" — Către direc-*

torul ziarului „El español"). Liberal atît din convingeri, cît și din temperament. Orice constrîngere îl exasperează, mai ales într-o țară în care „libertatea (...) nu există nici de fapt, nici de drept" (*Figaro al director de „El español" — Figaro către directorul ziarului „El español"*, articol postum).

Chiar dacă omul s-a putut lăsa ispitit și a greșit, scriitorul a avut pînă la capăt curajul opiniilor sale. Adevărata sa atitudine politică rămîne cea a scrierilor sale. Produs al unei Spanii debilitate de lupta împotriva lui Napoleon, frustrată de roadele victoriei împotriva acestuia, înșelată în speranțele ei politice și menținută în ignoranță și în izolare, jurnalistul de geniu Mariano José de Larra, „unicul om modern al Spaniei timpului său" [1], s-a ridicat împotriva acestei stări de lucruri cu îndîrjire, cu disperare și totuși plin de eroică încredere în viitor. Nu există patriotism de asemenea altitudine care să nu asume sacrificiul. Cu prețul acesta și-a cîștigat opera lui Larra dimensiunea europeană și universală.

MEDEEA FREIBERG

[1] Azorín, *op. cit.*, p. 116.

TABEL CRONOLOGIC

1809 *24 martie* Se naşte Mariano José de Larra la Madrid. Părinţii : *don* Mariano de Larra, medic, originar din Madrid ; mama, *doña* María de los Dolores Sanchez de Castro, născută la Villanueva de la Serena.

Începe războiul de guerilla.

Cu un an în urmă, în 1808, avuseseră loc evenimente importante pentru evoluţia situaţiei social-politice, precum răscoala din Aranjuez, abdicarea lui Godoy, cedarea tronului de către Carlos al IV-lea lui Fernando al VII-lea. Armatele lui Napoleon ocupă puncte strategice în Peninsula Iberică. Se constituie Junta Supremă Centrală. Începe războiul de Independenţă, contra invaziei franceze. Victoriilor de la Bailén, le urmează eroicul Dos de Mayo (răscoala de la 2 mai din Madrid), cînd au fost ucişi 5.000 de spanioli. Are loc primul asediu al Zaragozei.

Ororile războiului vor fi imortalizate de Goya în pînzele şi gravurile sale — *2 Mai* şi seria de gravuri *Dezastrele războiului*, elocvente comentarii ale acestor ani : execuţii, jafuri, incendii, foamete şi întregul cortegiu tragic al invaziei. Ele sînt un ţipăt patetic de revoltă împotriva invadatorilor,

a cruzimii acestora. Sînt ani tulburi, de întîmplări grave şi de lupte împotriva absolutismului pe plan politic. Pe plan literar, începe reacţia împotriva clasicismului ; ultimele forme ale preromantismului se mai întîlnesc la Jovellanos, Meléndez Valdés, Cienfuegos, Arjona, Reinoso, Lista.
Se nasc Juan Doniso Cortés, E. A. Poë, N. V. Gogol, F. Mendelssohn-Bartholdy, Ch. Darwin.
Goethe publică *Afinităţile elective.*

1810 Walter Scott publică *Stăpîna lacului.*

1812 Se votează Constituţia de la Cádiz, care pentru Spania semnifică primul pas al intrării în epoca contemporană.
Byron publică *Călătoriile lui Childe Harold.*

1813 Familia Larra, împreună cu copilul, în vîrstă de patru ani, este nevoită să emigreze. Spre deosebire de bunicul viitorului mare scriitor, Crispín de Larra, înflăcărat patriot care conspiră împotriva francezilor, tatăl, datorită ideilor sale liberale şi ca simpatizant al francezilor, este nevoit să urmeze armata lui Joseph Bonaparte. Familia Larra părăseşte vechiul edificiu din la Puerta de la Segovia, unde se afla Casa de la Moneda, în care locuiseră multă vreme. Drumul spre Franţa îl face în compania unui general francez, al cărui fiu, pe atunci un băieţandru, va fi gloriosul poet Victor Hugo.

Byron publică *Gheaurul, Logodnica din Abydos, Corsarul, Lara.*

1814 Sfîrşitul războiului de Independenţă. Fernando al VII-lea revine la Madrid din captivitate. Dizolvă Parlamentul, anulează Constituţia şi restabileşte Inchiziţia. Intelectualii spanioli, simpatizanţi cu francezii, ca Hermosilla, Lista, Meléndez Valdés, Moratín, Silvela şi alţii iau drumul exilului în Anglia, Franţa sau Italia.

1815 Congresul de la Viena vulnerează drepturile Spaniei. Argentina își dobîndește independența.

1816 În timp ce familia Larra vizitează orașele Berlin, Strassbourg, Leipzig și Viena, stabilindu-se în cele din urmă la Paris, viitorul „Fígaro" este internat la colegiul din Bordeaux, unde va fi înconjurat de un mediu exclusiv francez.

Fernando al VII-lea se căsătorește cu o prințesă braziliană, Isabel de Braganza, care va trăi pînă în 1818.
Byron publică *Prizonierul din Chillon, Visul, Asediul Corinthului,* primele două acte din *Manfred* și *Parisina.*
Keats publică *Endymion.*

1818 Pînă în acest an, familia Larra rămîne în Franța, unde tatăl se bucură de o mare reputație. Cu toate acestea, la prima amnistie revine cu toți ai săi în Spania. În cei cinci ani de ședere în străinătate, micul Larra ajunge să stăpînească perfect limba lui Molière, în care e capabil să redacteze cu ușurință. Revenind la Madrid, în vîrstă de nouă ani, este înscris intern la Colegiul San Antonio Abad al preoților escolapios, din strada Hortaleza.

Au loc mișcări de eliberare, alături de numeroase comploturi. Chile, Columbia, unele colonii spaniole, se declară independente.
Leopardi scrie *Pe mormîntul lui Dante.*
Byron începe lunga satiră epică *Don Juan* și scrie poemul *Mazeppa.*

1819 Fernando al VII-lea se căsătorește cu o prințesă saxonă : *doña* María Amalia. Spania se află în plină anarhie. Vinde Florida Statelor Unite ale Americii. Au loc numeroase loviturі de stat.

Se întemeiază Ateneul din Madrid. Se inaugurează Muzeul Prado.
Apare lucrarea lui Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare.*
Goethe publică *Divanul oriental-occidental.*
Apar primele două acte din *Don Juan* de Byron.

1820 O tendință tot mai ostilă absolutismului duce la lovitura de stat a lui Riego și Quiroga. Regele e silit să recunoască Constituția din 1812. Se profilează partidele politice. Liberalii, de partea cărora se află și familia Larra, sînt victorioși. Capătă importanță presa, oratoria. Apar societățile secrete, masoneria fiind una dintre cele mai puternice. Se înființează Junta Consultativă Provizorie, un fel de guvern constituțional, care asigură poporul de eliberarea deținuților politici și de abolirea Inchiziției. În Madrid, după modelul Revoluției Franceze, se înființează cîteva centre revoluționare, numite *tertulias patrióticas (ședători patriotice).* Ele coexistă alături de conspirațiile absolutiștilor și de comploturile tot mai numeroase. În Parlament, deschis la 9 iulie 1820, apar două partide liberale, care se vor ciocni adesea, mărind confuzia politică a vremii : *moderații,* în fond simpatizanți ai monarhiei, și *exaltații,* aproape republicani. Absolutiștii și exaltații se vor uni adesea împotriva moderaților. Neînțelegerile dintre ei îi vor folosi regelui drept pretext pentru închiderea Parlamentului. Fernando al VII-lea formează un nou guvern. Atmosfera este plină de violență și de mișcări populare. Haosul domnește. Parlamentul este convocat în sesiune extraordinară, luîndu-se unele măsuri importante precum desființarea Companiei lui Isus, ordin militar reînființat de Fernando al VII-lea, în 1814 ; închiderea mănăstirilor care aparțineau unor ordine monahale ; se introduc legea marțială care condamna la moarte pe toți dușmanii Constituției și libertatea tiparului.
Lamartine publică *Meditațiile poetice.*

1821 Dacă de mic se dovedise un copil minune (învață alfabetul la un an și jumătate, la trei ani citește perfect, la cinci ani citește și scrie în franceză la fel de corect ca și în spaniolă), acum, cînd are 12 ani, Mariano José traduce din *Iliada.*

Byron publică ***Cain,*** iar Shelley, *Prometeu descătușat.*

1822 În această epocă, periculoasă pentru liberali, medicul Mariano de Larra părăsește Valladolidul și se refugiază cu familia în sătulețul navarez, Corella. Micul Larra urmărește de aici evenimentele care zguduie Spania. Citește tot ce-i trece prin mînă : ziare, cărți, reviste. Scrie o gramatică a limbii spaniole, precedată de un tablou sinoptic.

Se formează un nou guvern, avîndu-l în frunte pe Martínez de la Rosa. Au loc ciocniri sîngeroase pe străzile Madridului. Răscoala grupării apostolice. Neînțelegeri tot mai numeroase între absolutiști și constituționaliști. Garda regală se răscoală, aclamîndu-l pe Fernando, rege absolutist. Este inevitabilă ciocnirea dintre *aceasta și popor.* Situația constituționaliștilor se înrăutățește.

Wordsworth publică *Sonete ecleziastice.*

1823 Mariano José revine la Madrid pentru a-și completa studiile la Colegiul Imperial al Companiei lui Isus. Învață greaca, engleza, italiana. Înclinat spre politică și literatură, începe, fiind forțat de tatăl său, să studieze matematicile. Fragmentelor traduse din *Iliada* le urmează o parte din *Mentor de la juventud. (Mentorul tinereții),* o *Geografia historiada española (Geografia spaniolă ilustrată),* de vreo trei sute de foi, descriind în versuri tipuri, locuri și monumente spaniole ; o odă despre cutremurele din Murcia și Valencia, cîteva madrigale, un sonet, o

elegie, cîteva silve, una dedicată ducelui de Frías, protectorul său. El însuşi îşi consideră aceste lucrări de adolescenţă drept simple încercări, lipsite de valoare. Indignat şi îndurerat de tot ceea ce văzuse şi auzise odată cu întoarcerea lui Fernando al VII-lea, tînărul Larra pleacă la Valladolid, unde se afla şi familia sa, pentru a urma Dreptul, după cum afirmă unii, iar alţii, ca Mesonero Romanos, Medicina. Aici trăieşte o experienţă erotică dureroasă, care, petrecută în plină adolescenţă, are urmări grave asupra caracterului său. Devine irascibil, de o umoare oscilantă, violent, muşcător.

Intervenţia armată a Sfintei Alianţe. Fernando al VII-lea e condus la Sevilla. Domnesc teroarea, cruzimea, trădarea. Închisorile sînt pline de deţinuţi politici şi de oameni nevinovaţi. Începe războiul civil. Fernando îşi proclamă autoritatea absolută. De acum şi pînă la moartea sa, survenită în 1833, guvernul nu ascultă decît de intrigile Curţii şi de sugestiile ambasadorilor puterilor străine. Riego şi alţi şefi militari sînt executaţi. Se formează un nou cabinet. Printre membrii săi se remarcă Francisco Tadeo Calomarde, partizan hotărît al absolutismului monarhic, duşman al progresului şi al culturii. Din iniţiativa sa se închid universităţile ; în schimb, se inaugurează cursuri de tauromahie. Începe decada numită „ominosa" — funestă.
Eliberarea Americii Centrale de sub stăpînirea spaniolă.

1824—25 Au loc *Las purificacionea y Las Juntas de fé (Purificarea şi Adunările credinţei).* Calomarde ajunge prim-ministru. Atmosfera de incertitudine şi de teroare continuă.
Execuţia lui Juan Martín, el Empecinado (Îndărătnicul).
Peru şi Mexic îşi proclamă independenţa.
Bretón de los Herreros publică *A la vejez viruelas (Variolă la bătrîneţe).*

1826 Larra se dedică complet literaturii, cu toate riscurile pe care le presupunea o asemenea precară și chiar primejdioasă meserie.

La 31 iulie are loc în Spania ultimul *auto da fé*.
Victor Hugo publică *Ode și Balade*; Alfred de Vigny, *Poeme antice și moderne*; Leopardi, *Cînturi*.

1827 Larra publică prima sa producție literară originală: *Oda a la Exposición de Industrias Españolas (Odă pentru expoziția industrială spaniolă).*

Apar: *Cartea cîntecelor* a lui H. Heine și poemele *Conrad* și *Walenrod* ale lui Mickievicz.
Revolta ofensaților din Cataluña.

1828 Spectator și victimă a politicii, a arzătoarelor și confuzelor ideologii liberale ale epocii, Larra se dedică jurnalisticii. Temperament polemic, editează cotidianul *El Duende Satírico del Día (Spiriduşul satiric al zilei)*, care va fi suspendat la un an și jumătate de la apariție. În paginile sale, Larra semnează articole cu pseudonimul „Spiriduşul" (de pildă, *Corespondența spiriduşului)*; în ele se prezintă ca o ființă care „se încumetă să disprețuiască tot ce i se poate întîmpla și critică tot ceea ce i se pare că trebuie criticat".

Războiul ruso-turc.

1829 Îndrăgostit, se căsătorește la 13 august, fără să gîndească prea mult, cu drăgălașa și copilăroasa Josefa Pepita Wetoret y Velasco. Urmează neînțelegeri. Separări. Rod al acestei uniri nefericite va fi articolul *El casarse pronto y mal (Căsătorie pripită)*, publicat ani mai tîrziu în *El Pobrecito Hablador (Sărmanul guraliv)*. Începe să frecventeze Societatea „El Parnasillo",

care se întrunea în cafeneaua „El Príncipe". Aici se reuneau cele mai alese spirite ale timpului : Espronceda, Escosura, Bretón de los Herreros, Santos Alvarez, Ferrer del Río, Madrazo, Rivera, Alenza, arhitecți, avocați, ingineri, actori, militari, politicieni. Printre atîtea personalități neliniștite, dornice să reformeze viața socială și literară, să înlăture frazeologia clasică, se remarcă spiritualul Larra. De fapt, în aceste serate se naște nemuritorul Fígaro, pseudonim cu care va semna viitoarele sale articole politice și de moravuri. Satiricul spaniol va rămîne toată viața un mare admirator și într-o anumită măsură discipol a lui Beaumarchais. Excelent causeur, animator al discuțiilor, fără rival, el este ascultat de toți, admirat și invitat în cele mai distinse saloane aristocratice.

Moartea reginei *doña* María Amalia de Saxonia. Fernando al VII-lea se căsătorește cu María Cristina de Bourbon. Sperînd într-un regim mai liberal, datorită influenței noii regine, entuziastul Mariano José dedică cîteva versuri *Căsătoriei regelui Fernando al VII-lea.*
Victor Hugo publică *Orientalele.*

1830 La 10 octombrie se naște infanta Isabel (II). Mișcare liberală în Navarra. În palat se formează gruparea lui *don* Carlos María Isidro, care va duce mai tîrziu la carlism și la războaiele carliste, războaie civile ce vor însîngera solul patriei. „Din 1830 — scrie Larra — istoria Spaniei e un perpetuu du-te-vino." Guvernează cînd liberalii, cînd apostolicii. Conjurațiile și intrigile se succed în lanț.
Martínez de la Rosa scrie piesa *Aben-Humeya.* Lamartine publică *Armoniile ;* Victor Hugo, *Hernani ;* Alfred de Musset, *Povestiri din Spania și Italia.*

1831 Reprezentarea cu succes, la 21 aprilie, a comediei *No másmostrador (Adio, tejghea),* adaptată de Larra

după *Adieu au comptoir* de Scribe. Pentru a se apăra de critică, care îl acuză de plagiat, scrie articolul *Vindicación (Răzbunare).*

Bretón de los Herreros publică *Marcela o a cual de las tres (Marcela sau care din cele trei),* Victor Hugo, *Notre-Dame de Paris ;* Stendhal, *Roşu şi negru ;* Puşkin, *Boris Godunov.*

1832 Larra crede că a sosit momentul pentru a edita în august o nouă revistă satirică de moravuri : *El Pobrecito Hablador,* scrisă de licenţiatul Juan Pérez de Munguía, alt pseudonim adoptat de scriitor. Deşi se bucură de succes deosebit (aici îşi publică Larra cele mai bune articole de moravuri), datorită virulenţei satirei şi necruţării despotismului prezidat de Cea Bermúdez, apar doar paisprezece numere şi guralivul licenţiat „moare de o epidemie de frică", după cum ne spune prietenul său, Andrés Niporesas, alt pseudonim al lui Larra. Mai semnase articole şi cu anagrama Ramón Arriala. Traduce din franceză piesa *Filipe,* a cărei premieră are loc acum şi *El Rapto (Răpirea),* operă bufă.

Fernando al VII-lea e bolnav. Tînăra lui soţie, regenta Maria Cristina, pentru a rezista împotriva carliştilor, promulgă o amplă amnistie, fapt care îi va bucura pe liberali.
Mesonero Romanos începe să publice *Panorama matritense (Panorama madrilenă).*
Alfred de Vigny publică *Stello ;* G. Sand, *Indiana ;* Silvio Pellico, *Mis prisiones (Închisorile mele).*
Se nasc Emilio Castelar, Jose Echegaray, Manet şi Bjoernson.

1833 Fie critică dramatică sau articole literare, politice sau de moravuri, opera lui Larra este impregnată de o puternică coloratură politică. Colaborează la *El*

observador (Observatorul), El redactor general (Redactorul general), El mundo (Lumea), El correo de las damas (Poșta doamnelor), semnînd cu inițiala numelui său L. și în *La revista española (Revista spaniolă)* sub pseudonimul „Fígaro", nume devenit celebru și cel mai onorat în epocă. Aceste colecții sînt un document elocvent al atitudinii sale politice, al ostilității față de carliști, al ironiei la adresa simulacrului libertății tiparului. Scrie piesa *Roberto Dillon o el católico de Irlanda (Robert Dillon sau catolicul din Irlanda),* prelucrare a dramei lui Ducange, *Don Juan de Austria o la vocación (Don Juan de Austria sau vocația).*

La 29 septembrie moare Fernando al VII-lea. Începe regența Mariei Cristina. La 25 octombrie, Isabel II este proclamată regină a Spaniei. Cea Bermúdez este înlocuit cu Martínez de la Rosa. Ambasadorii Rusiei, Austriei, Prusiei și altor țări, care îl recunosc drept rege pe fratele lui Fernando, don Carlos María Isidro, se retrag. Lovitura de stat a lui Ralavera. Încep războaiele carliste. Zumalacárregui se află în fruntea armatei pretendente.

Martínez de la Rosa publică *Poesías (Poezii);* Cabanyes, *Preludios de mi lira (Preludii ale lirei mele);* Flores Arenas, *Hacer cuentas con la huéspeda (A face socoteli cu hangița),* Balzac, *Eugenie Grandet.*

Se nasc Pedro Antonio de Alarcón și José María de Pereda.

1834 Reprezentant autentic al timpului său, Larra este liberal în politică și romantic în literatură. La 24 septembrie, are loc premiera dramei sale romantice *Macías,* lucrare elaborată în același timp cu romanul *El doncel de don Enrique el Doliente (Pajul lui Don Enrique cel Suferind).* Personajele celor două lucrări sînt identice, deși subiectul este diferit. Iubirea nebună și nefericită a eroilor ascunde un element

autobiografic, pasiunea devastatoare a scriitorului pentru Dolores Armijo. Neliniștile și torturile morale declanșate de această aventură amoroasă îl determină să călătorească adesea. Vizitează Extramadura, Lisabona, Londra, Bruxelles, Paris. În clipa în care părăsește pământul Spaniei, satiricul mușcător face loc cu simplitate copilului meleagurilor natale: „Un zîmbet de indignare și de dispreț încearcă să urce pe buzele mele, dar am simțit în clipa aceea cum mi se strînge inima și cum lacrimile îmi scaldă ochii" *(Impresiones de un viaje — Impresii dintr-o călătorie, ed. cit.*, Aguilar, 1961, p. 1418). În străinătate este prețuit de Al. Dumas, V. Hugo, Musset, baronul Taylor. Traduce *Julia y Siempre (Iulia și Siempre)* de Scribe.

Apare Statutul regal, decretat în locul Constituției din 1812. Cabinetul Martínez de la Rosa. Epidemia de holeră. Cabrera este șeful armatei carliste din Cataluña. Constituirea cvadruplei alianțe.
Lui Martínez de la Rosa i se joacă cu succes piesa *La conjuración de Venecia (Conjurația Veneției)*. Breton de los Herreros scrie *Elena;* Ducele de Rivas, *El moro expósito (Copilul lepădat)*, cu celebrul prolog romantic, semnat de Alcalá Galiano; Espronceda, *Sancho Salvana;* López Soler, *La catedral de Sevilla (Catedrala Seviliei);* Lamennais publică *Cuvintele unui credincios*, traduse ulterior de Larra; Balzac, *Moș Goriot;* Gogol, *Povestirile din Mirgorod.*
Se naște Nunez de Arce.

1835 Larra scrie *Las deschichas de un amante dichoso (Nenorocirile unui îndrăgostit fericit)* și continuă seria sclipitoarelor articole de moravuri.

Asediul orașului Bilbao. Moartea lui Zumalacárregui. Cabinetul Toreno. Cabinetul Mendizábal. Luarea unor măsuri

radicale împotriva ordinelor religioase. Ample mișcări populare soldate cu arderi de mănăstiri și cu uciderea a mii de călugări. Confiscarea bunurilor mănăstirești.
Rivas publică *Don Álvaro o la fuerza del Sino (Don Alvaro sau forța destinului)*; Campoamor, Colõn *(Columb)*; Escosura, *Ni Rey, ni Roque (Nici rege, nici valet), El bulto vestido de negro capuz (Umbra cu glugă neagră)*; Vigny, *Chatterton*; Musset, *Nopțile*; Tocqueville, *Democrația în America.*

1836 Amărăciunea, disperarea pricinuite atît de eșecul politic, cît și de nesiguranța legăturilor sale cu Dolores Armijo îl copleșesc pe Larra. Dar curînd, cabinetul Istúriz (moderat) introduce un program ceva mai progresist. Din guvern face parte și ducele de Rivas, prieten bun cu Larra.
Scriitorul este desemnat candidat pentru Ávila în viitoarele alegeri și își pregătește terenul pentru izbîndă. Însă deputația lui durează cîteva zile, căci alegerile sînt anulate.

Revolta sergenților din La Granja. Regina este obligată să recunoască Constituția din 1812. Guvernul Calatrava.
García Gutiérrez scrie *El Trovador (Trubadurul)*; Romero Larranaga, *El Sayón (Monstrul), Bosquejillo de la vida y escrito del autor (Schiță asupra vieții și a scrierilor autorului).* Mesonero Romanos înființează *Săptămînalul Pitoresc Spaniol.*
Se naște G. A. Becquer.
Dickens publică *Pickwick Papers.*

1837 Moare în război prietenul lui Larra, contele de Campo Alange, cu care făcuse călătoria la Paris, în 1835. Larra publică un zguduitor necrolog, *Las exequias del conde de Campo Alange (Înmormîntarea contelui de Campo Alange).*

Cu toată influența, renumele și popularitatea de care se bucură, Larra trece printr-o gravă criză morală. Nereușita reconcilierii cu Dolores Armijo îl duce la disperare. La 13 februarie 1837, în urma unei dispute violente cu aceasta, se sinucide. Lasă astfel neterminată o dramă inspirată din viața marelui scriitor renascentist Quevedo, ale cărui opere îi fuseseră ani de-a rîndul carte de căpătîi. „De la înmormîntarea lui Lope de Vega nu s-a mai văzut atîta omenire, cum a fost la cea a sărmanului Larra", spune un autor al epocii, deși ziarele consemnează tristul eveniment abia peste cîteva zile. Gloria și adevărata recunoaștere îi vor sosi însă de-abia cu generația de la '98 — începînd cu ultimii ani ai secolului XIX și apoi de-a lungul veacului nostru —, cînd Unamuno, Angel Ganivet, Azorín, Pío Baroja și alții îl vor socoti pe Larra drept „părinte spiritual" ; idealurile comune, deosebitul simț critic, acel *me duele España (Mă doare* Spania) îi va uni. Ei vor vedea în marele prozator un adevărat purtător de stindard al progresului pe pămîntul spaniol.

M. F.

ARTICOLE DE MORAVURI

SPIRIDUȘUL ȘI LIBRARUL

Des sottises du temps je compose mon fiel... [1]

(Boileau : *Satires*)

— Bună ziua, domnule librar. Ce vînt bun te aduce ?

— Prietene, nu mă aduce nimic altceva decît ceea ce îi silește și pe toți ceilalți să se vînture încoace și-ncolo : adică nevoia de a-și cîștiga traiul, iar dacă se poate și cîte ceva pe deasupra.

— Ia loc, doar nu ești așa de grăbit, și explică-mi cu ce îți pot fi de folos.

— Domnul meu, să vorbim limpede și fără a înșira cuvinte de prisos : am venit ca să te pun la treabă ; scrie-mi ceva, dar să placă și publicului.

— Omule, n-ai picat tocmai bine.

— Haide, haide, să lăsăm modestia deoparte.

— Aș, nu-i vorba de nici o modestie, mai curînd de comoditate, lene, prudență, spune-i cum îți place.

— Se poate așa ceva ?

— Ei bine, cam ce-ai vrea să scriu ? Nu vei duce lipsă niciodată de cineva care să-ți plictisească cititorii, dacă

[1] *Din necazurile timpului meu îmi alcătuiesc veninul.*

asta vrei, şi pe urmă... între noi fie vorba... deocamdată nu prea am ce să le spun.

— Pentru Dumnezeu ! Cum poţi să afirmi că n-ai nimic să le spui ? Nu vezi cîte abuzuri pretutindeni, cîte lucruri vrednice de rîs, într-un cuvînt, cît de multe îţi rămîn de criticat ?

— De criticat ! Ei ! Dumneata nu eşti zdravăn, văd eu bine, sărmanul meu librar şi-a pierdut capul ; dumneata îţi închipui însă că ţin să mi-l pierd şi eu într-un duel ? Dumneata crezi că am chef să mi-l văd sfărîmat ?

— Asta în nici un caz, mi se pare însă că glumeşti ; uiţi că guvernul veghează asupra securităţii indivizilor aflaţi în grija lui şi ar pedepsi pe oricine...

— Da, domnule, e adevărat, guvernul veghează asupra societăţii, numai că din păcate societatea nu încetează să conspire pentru a zădărnici bunele ţeluri ale acestuia. E la fel de adevărat şi că guvernul nu s-ar da în lături să-l protejeze pe acela care ar critica viciile şi abuzurile, cu atît mai mult, cu cît acestea conspiră întotdeauna împotriva guvernului, ba împarte şi pedepse, şi asta e adevărat, pierzi însă din vedere, domnul meu, că nici guvernul nu va putea să mă scape de o ciomăgeală zdravănă, care să pună capăt pentru totdeauna dorinţei mele de a critica pe cineva, ca şi faptul că nu mă va încălzi cu nimica dacă guvernul îi spînzură pe cei ce mi-au frînt oasele, după ce au apucat s-o facă. Şi ce nevoie am eu, la urma urmei, să mă las ucis pentru abuzurile altora ?

— Dumneata ştii mai bine decît mine că poţi foarte bine să critici pe cineva fără să-i spui pe nume şi fără ca acesta să îndrăznească să spună ceva.

— Fără îndoială, dar nu-i poţi împiedica pe toţi proştii să nu se creadă aleşi drept ţintă a batjocurei autorului, chiar atunci cînd acesta nici măcar nu le-a făcut cinstea de a-şi aminti de ei, darămite să-i mai şi ia ca model, şi unde mai pui că toţi proştii aceştia nu vor scăpa prilejul

să facă pe grozavii, zilnic vor da năvală să-l provoace pe scriitor la duel, și scriitorul s-ar vedea nevoit să-și lase în fiece clipă pana pentru a apuca spada să-i dea satisfacție fiecăruia în parte, pentru orice cuvînt spus cîndva despre toți laolaltă, iar eu, zău că sînt prea bătrîn de-acuma ca să mă mai apuc de cariera armelor, cea de slujbaș mi s-a potrivit întotdeauna mult mai bine, cu atît mai mult, cu cît pun tot atîta preț pe capul semenilor mei ca și pe al meu și am fost întotdeauna de părere că rostul acestor capete este mai degrabă să chibzuiască decît să se lase sparte, și drept dovadă stă tocmai faptul că a le sparge nu-i niciodată lucru greu.

— Într-un cuvînt, am venit degeaba...

— Păi bine, omule, dacă dumneata ceri asemenea lucruri...

— Dar nu-mi vine totuși să cred că dumitale, cu firea mușcătoare pe care o ai, nu ți-a mai rămas nimica scris care să nu merite să vadă lumina tiparului ; de aceea am și venit.

— Una-i să stau în odaia mea și să fac haz, de unul singur, de tot ceea ce îmi stîrnește rîsul, și altceva să...

— Da, domnule, dumneata ai multă dreptate, dar eu nu plec de aici cu mîna goală.

— Omule, dă-mi pace, zău, iar dacă te vei lăsa păgubaș, mulți îți vor fi recunoscători.

— Acum, nici prin gînd nu-mi trece, ba vreau chiar să-ți propun să scoatem un ziar, și te asigur că n-o să-ți pară rău.

— Nu, nu și iar nu, asta nu, să mă înham la un ziar, niciodată, domnule ; dacă insiști atîta, îți voi da însă cîteva foi, pe care le-am mîzgălit în nopțile trecute, și dea Domnul să nu mă căiesc. Și dacă voi mai avea vreodată chef, așa cum nădăjduiesc, voi mai publica și altele, cînd mi se va mai întîmpla să scriu, dar numai articole răzlețe. Dacă nu, mă voi opri cînd voi găsi de cuviință.

— Așa că, în cele din urmă...

— Da, domnule, în cele din urmă, ai cîştigat, cu toată împotrivirea mea. Uite aici cîteva ciorne, trece-le pe curat, astfel încît nimeni să nu afle că eu sînt autorul, pune-le orice titlu vrei, căci în zilele noastre nu se pune prea mare preţ pe titlu, adică vreau să spun că cu cît e mai nepotrivit, cu atît place mai mult, cu cît atrage mai mult atenţia, cu atît se cumpără mai bine, astfel că titlul a ajuns mai curînd treaba librarului. Dar nu uita că nu-ţi voi îngădui altceva decît să le anunţi, nu să le şi auzi ; fără surle şi fără trîmbiţe, căci publicul trebuie lăsat să judece singur.

— Da, însă pentru a le vinde...

— N-au decît să nu se vîndă, căci atunci voi avea eu grijă să te despăgubesc. Şi acum, du-te cu Dumnezeu, şi pîn-într-o lună să nu te mai arăţi pe-aici.

CAFENEAUA

Neque enim notare singulos mens est mihi,
Verum ipsam vitam et mores hominum ostendere... [1]
(Phaedru, *Fabule, Prolog*, I, III)

Nu ştiu ce mă face să fiu atît de curios din fire, dar simt o nepotolită dorinţă de a şti tot ce se întîmplă, dorinţă care fără doar şi poate s-a născut odată cu mine şi mi-o simt arzînd necontenit în sînge ; care mă mînă, nu ştiu de cîte ori pe zi, să mă ascund prin cele mai dosnice colţuri, trăgînd cu ochiul la păţaniile altora ; astfel am cu ce să-mi petrec timpul cînd stau singur, în odaia mea, sau uneori în pat, fără să pot dormi. Prefir prin minte tot

[1] *Eu nu am intenţia de a-i aminti pe fiecare în parte, / ci de a zugrăvi viaţa însăşi şi moravurile oamenilor...*

ce-am auzit și rîd ca un smintit de smintelile la care am tras cu urechea.

Această dorință, așadar, de a afla multe și de toate, m-a mînat acum vreo două zile într-o cafenea de genul acelora unde obișnuiesc să se adune, pentru a-și omorî timpul și plictiseala, doi sau trei avocați, care n-ar putea rosti nici o vorbă înainte de a-și pune ochelarii pe nas ; un medic care nu și-ar putea asculta bolnavul, fără a-și simți bastonul într-o mînă ; patru hornuri umblătoare, ce n-ar fi putut trăi dacă s-ar fi născut înainte de descoperirea tutunului, atît de legată pare existența lor de aceea a nicotinei ; și cîțiva dintre inșii aceia botezați astăzi cu grotescul și vulgarul nume de filfizon, adică niște zăpăciți, care nici n-ar putea da ochii cu lumea dacă nu și-ar atîrna pe ei, de sus pînă jos, două sau trei sertare de bijuterii, adevărate prăvălii de giuvaericale, și le-ar fi desigur și mai rușine dacă i-ai pune să vorbească, să se miște și să se poarte ca niște oameni, și mai ales dacă le-ai turna, dacă ai putea, un dram de minte în căpățînă.

Așa că, neaparținînd nici uneia dintre aceste bresle, m-am așezat frumușel la umbra unei pălării cît un acoperiș, pe care o purta, încercînd nu fără trudă să-i mențină echilibrul, alt nebun, a cărui manie este să treacă în Madrid drept străin. Sigur fiind că nimeni nu ar putea să-mi zărească astfel fața, care din fericire nu-i dintre cele mai late, am cerut un pahar cu oranjadă, deși îi vedem pe toți luînd punch sau cafea și, zică ce-o vrea chelnerul, nu-mi pasă cîtuși de puțin de părerea lui, am încercat să-mi împac gura, dîndu-i ceea ce își dorea mai mult, după care mi-am ridicat mantia pînă în dreptul ochilor, mi-am aplecat borul pălăriei, și în felul acesta m-am pregătit să nu las să-mi scape nici una dintre prostiile pe care avea să le înșire mulțimea asta zgomotoasă.

Discutau cu toții proaspăta veste aflată din *Gazeta* ; a înfrîngerii suferite de flota turco-egipteană. Unul spu-

nea, considerînd evenimentul ca şi încheiat : „S-a zis cu turcii, de data asta vor trebui să-şi ia tălpăşiţa din Europa“ ; ca şi cum ar fi fost vorba de nişte copii pe care îi trimiţi la şcoală. Altul susţinea că marile puteri nu vor scăpa prilejul să se amestece şi că adevărata dificultate nu era în a-i alunga pe turci, aşa cum se crezuse pînă atunci, ci în a ajunge la o învoială asupra împărţirii Turciei, dat fiindcă, zicea el, şi nu greşea deloc, nu era vorba doar de o bucată de caş. Mai era şi un tînăr, fost militar, dintre aceştia de-acuma, care credea că are la degetul mic arta strategiei şi că se poate pronunţa în orice problemă de război, numai pentru că a avut şi el cîteva dueluri şi pentru că s-a ales, în cine ştie ce încăierare, cu o zgîrîietură ceva mai adîncă într-un braţ, dăruită de Marte sau de Venus, nu se ştie prea bine ; acesta spuse că toate astea aveau loc numai din vina englezilor — oameni din cale-afară de răi, care îşi puseseră în gînd de mult să se facă stăpîni pe Constantinopol, pentru a transforma Seraiul în Bursă de Comerţ, dat fiindcă era o clădire destul de comodă, de unde să-şi extindă apoi puterea asupra mării.

Dar să nu vă închipuiţi cumva că spuneau toate astea aşa cum am face-o eu sau dumneata cînd am vrea să ne exprimăm părerea ; cine nu şi-ar fi amintit la vreme de neobrăzarea veacului nostru, ar fi crezut, auzindu-i vorbind, că erau cel puţin prieteni cu Sultanul sau, mai curînd, că aveau spioni plătiţi în toate cancelariile Sfintei Alianţe. Rîdeau de unul singur, ascultînd cum se schimba soarta lumii cu fiecare nou păhărel de rom, cînd, un personaj care băgase desigur de seamă că mă ţineam în afara conversaţiei şi presupunea că numai dispreţul pentru părerile celorlalţi era cel care mă făcea să tac, considerîndu-mă de partea lui mi se adresă pe un tot atît de misterios, de parcă ar fi vrut să-mi dezvăluie vreo conspiraţie împotriva statului şi-mi şopti la ureche, cu un aer atît de important, încît pricepui numaidecît că era şi

el atins de mania politicii : „Se-nșală cu toții, amice, ei n-au habar că un copil, născut în anul '11 și căruia i-a fost ursit să fie rege, va domni sigur peste greci ; puterile aliate îi pregătesc tronul, și lui nu-i va mai rămîne decît să se așeze pe el. Să nu ne înșelăm nici o clipă, crede-mă (de parcă știa că mă înșelam și eu), Austria nu va putea privi cu ochi buni ca un fiu al ei să rămînă toată viața un necunoscut. Ei, ce zici ?“ Ca și cum ar fi spus : nu-i așa că am atins miezul problemei ? Mai poți să zici ceva ?

Îi spusei că da, avea dreptate și, într-adevăr, nu aveam nici o dovadă că nu era așa și nici un motiv pentru a-i spune altceva, și chiar dacă o clipă mai tîrziu nu m-ar fi părăsit cu grabă și răceală, la fel cum adineauri se apropiase, iute și prietenos, fără să-l fi chemat eu, tot l-aș fi sfătuit să nu mai piardă nici măcar o clipă și să-și împărtășească neîntîrziat părerile marilor puteri, care le vor adopta fără să stea pe gînduri, cu atît mai mult cu cît, fără îndoială, încă nu le trecuse prin minte un mijloc atît de practic și de simplu de a scăpa de-acum înainte de orice bătaie de cap în legătură cu Grecia.

Mi-am întors apoi privirea într-altă parte ; la una din mesele mai apropiate se afla un literat, sau cel puțin pot spune că îl făcea să pară a fi o pereche de ochelari strălucitori pe deasupra cărora privea, desigur fiindcă vedea mai bine fără ei, și o cutie plină de tutun ; praful pe care îl ducea necontenit la nas, pentru a-și limpezi mintea împovărată de atîta cugetare, acoperise dușumeaua, jumătate din masă, jaboul, jiletca și pantalonii. N-aș vrea să uit să le reamintesc aici cititorilor că de îndată ce Napoleon, care cugeta și el mult, a ajuns împărat, și s-a presupus astfel că la înălțare contribuise în bună măsură mintea sa limpede, și prin urmare pumnii de tabac pe care îi priza pentru a și-o păstra astfel, obiceiul s-a răspîndit într-un asemenea hal, încît nu mai există astăzi nimeni — fie că cugetă, fie că nu — care vrînd să treacă

drept persoană cultivată să nu-şi înfunde fără încetare nările cu pulberea pe cît de preţioasă, pe atît de necesară. Dar să revenim la omul nostru. „E cu putinţă — îi spunea el altuia, care şedea alături şi care se prefăcea că-i e frig deoarece, fără îndoială, vreo frumoasă doamnă îi spusese că avea o graţie cu totul deosebită atunci cînd îşi acoperea faţa cu gulerul mantiei —, e cu putinţă, îi spunea, arătîndu-i o broşură pe care o ţinea în mînă, e oare cu putinţă ca numai în Spania să fim încă atît de nenorociţi sau, mai bine spus, atît de dobitoci ?“ (În sinea mea de spaniol, i-am mulţumit pentru aceste cuvinte aşa cum am găsit eu de cuviinţă), şi îi întinse broşura : „Citeşte şi dumneata“. „Ce-i cu ea ?“ „Mă scoate din sărite, aşa ceva nu se mai poate răbda.“ Se ridică şi izbi cu pumnul în masă pentru a-şi întări spusele, dar atît de tare, încît ar fi zburat toate paharele, dacă s-ar fi aflat vreunul acolo. Îl privii ţintă, întrebîndu-mă dacă nu i se întîmplase cine ştie ce nenorocire sau dacă nu era cumva nebun de legat şi nu ştia să se facă înţeles decît în felul acesta, de parcă sărmana masă ar fi fost ea de vină că se publică în Madrid broşuri care pot stîrni asemenea indignare. „Vă rog, potoliţi-vă, *don* Marcelo. Doamne, dar ce foaie e asta care vă poate aduce într-o asemenea stare ?“ „Da, domnule, mă aduce, şi pe drept cuvînt, noi, cei mai buni dintre spanioli, cei care ne iubim cu adevărat patria, nu putem răbda să o vedem de-atîta vreme acoperită de ruşine, năpădită de cîrdurile astea de pseudoautori, de înverşunarea ce i-a cuprins pe toţi : să scoată fiecare cîte o carte la lumină, afurisită fie o astfel de lumină ! De o mie de ori mai bine am trăi în întuneric, decît luminaţi de asemenea feştile.“

Toţi au înţeles metafora, dar omul nostru, care se credea aplaudat în mod tacit şi era sigur că ultimele sale cuvinte nu scăpaseră nimănui — adevărată fericire pentru el — a continuat cu şi mai multă străşnicie : „Niciodată, auzi, niciodată n-am citit ceva mai prost, deschide dum-

neata, te rog, prietene, deschide broşura asta la prima pagină şi citeşte : «Scrisoare cuprinzînd tînguirile nobilei arte a tiparului, silnicită de domnia sa redactorul *Anunţurilor Zilei*». Ei, ce mai spui acuma ?" Adevărul e că o asemenea plîngere nu mi se pare nelalocul ei, întrucît şi eu m-am cam săturat de acest domn ziarist. „Parcă eu crezi că nu, ba încă cum ; fără îndoială că domnul redactor ar merita să fie niţeluş scărmănat într-o satiră, căci prea i-a supărat pe toţi oamenii cu bun-simţ, dar dacă ne apucăm să spunem despre el şi despre toate neroziile sale că schilodesc şi duc de rîpă arta tiparului, nu ştiu zău ce ne-ar mai rămîne să spunem că face domnul S.C.B. cînd îşi bate joc de acest nobil meşteşug cu necuviinţe ca acelea pe care ai să le întîlneşti chiar de la primele rînduri ; uite, citeşte şi dumneata : Ce zici de «în culmea splendorii sale», sau de «simbria de invalid, cu care trebuie să se mulţumească artele şi literele», perlă pe care ne-o repetă apoi şi în versuri, sau «ţara pigmeilor», sau de «ochi de argus», sau de «ocheanul cu care Galileu privea stelele», sau de «strămoşii literelor». Şi mii de alte nerozii şi locuri comune, mai numeroase chiar decît cuvintele folosite şi care n-au nici un rost, nici haz, ci dovedesc doar că cel care le foloseşte are mintea mai prost alcătuită decît cea mai neizbutită dintre strofele sale, dacă cumva se mai poate face vreo diferenţă între acestea ; aşa că vezi dumneata, ce să-ţi mai spun, simt că mă sufoc... Şi nu-i este cîtuşi de puţin ruşine acestui om certat cu poezia, care strecoară ici-colo, printre zdrenţele lui, cîte un petic mai de preţ, furat de la alţii, nu-i este ruşine, zic, să se dea drept prietenul muzelor, cînd în Parnas nu l-ar găsi vrednic nici măcar să măture baliga lui Pegas şi nu i s-ar îngădui nici chiar să se aleagă cu ceea ce merită din plin, cu cîteva lovituri zdravene de copită ale acestuia adică : ba ne mai şi aduce drept dovezi ale harurilor sale cîte un şir de versuri, care nu au

altă asemănare cu poezia decît că nu ajung pînă la capătul rîndului şi, după o mie de nerozii reci şi banale, i se mai şi năzare să-l imite pe Iriarte [1] în cele mai nesăbuite dintre excentricităţile lui, de parcă ar putea fi vreo legătură între ceea ce născoceşte o minte înfierbîntată, care bate cîmpii, şi trîndăvia de rînd a unui ziarist. Şi unde mai pui că n-a citit nici măcar prima pagină din *Arta poetică* a lui Horaţiu, pe care pînă şi copiii o ştiu pe dinafară şi unde ar fi găsit de-a gata tot ce ar fi vrut el să spună, dar n-a izbutit să spună decît de-a-ndoaselea, încît îmi vine să cred că nefericitele alea de versuri le-a scris doar după ce şi-a citit propria-i broşură. Cît despre Horaţiu, de-ar fi ştiut, sărmanul, că se vor naşte vreodată oameni care să scrie asemenea lucruri, s-ar fi lăsat păgubaş să le dea sfaturi, căci mierea nu-i pentru... etcetera, şi cînd te gîndeşti la cei care au mai şi plătit din buzunar aproape un real (adică opt gologani şi treizeci şi doi de maravedis) pentru o asemenea înşiruire de neghiobii ! Mă întreb de ce nu există o lege prin care toţi cei păcăliţi să-şi capete banii înapoi ? Domnilor, simt că nu mai pot, omul ăsta ori are un cap ca vai de lume, ori n-are cap deloc."

Încă puţin şi omul nostru şi-ar fi scuipat bojocii afară — mie unul ştiu că mi-a fost frică să n-o văd şi pe asta —; noroc că l-a întrerupt cel de alături. „Aveţi perfectă dreptate, stimate *don* Marcelo, şi dacă aş putea scrie ca dumneavoastră, i-aş scărmăna şi eu pe autorii ăştia de broşuri, de să le meargă fulgii." „Ce tot spui dumneata ? Nu crezi cumva că i-ai face prea multă cinste dacă ai mai şi scrie despre el ? Asta ar însemna, cum singur zice, să-ţi baţi joc de arta tiparului mai rău decît el şi decît jurnalistul acela ; şi pe urmă, dacă m-aş apuca să scriu, crede-mă că nu mi-ar ajunge hîrtia. Pentru că nu uita

[1] Thomás de Iriarte, fabulist spaniol din secolul al XVIII-lea.

că cei de teapa lui sînt cîtă frunză și iarbă. De cînd mă știu e plin pămîntul de dintr-ăștia, fără har, doar că omul nostru nici măcar modestie n-are. Cel puțin la ceilalți mai afli din cînd în cînd și cîte o urmă de talent, e adevărat însă, dacă nu mi-o iei în nume de rău, că-l citez pe Virgiliu, *apparent rari nautes in gurgite vasto.*[1] Așa, domnule, puține, dar sînt. Mai găsești pe acolo și măgării destule, fiindcă ba spune că o comedie nu face nici doi bani, ba că e bună, iar versurile lui nu mi se par mai grozave decît ale domnului antiziarist, dar ceea ce mă scoate din fire mai mult decît orice este să văd atîția oameni dîndu-se de ceasul morții pentru a face versuri, de parcă nu ne-am putea înțelege mult mai bine în proză, cel puțin proza, oricît ar fi de proastă, se mai poate înghiți, în timp ce cu versurile treaba stă altfel, așa cum zice și Boileau :

Il est dans tout autre art des dégrés différents,
On peut avec honneur remplir les seconds rang,
Mais dans l'art dangereux de rimer et d'écrire
Il n'est point de dégré du médiocre au pire.[2]

Și urmă : „Și apoi, trebuie să-ți spun că dacă m-aș apuca să scriu, i-aș zice vreo două vorbe și onoratului autor al acelor «Garoafe istorice, de sfințită mireasmă sau bucheţel de flori cules din grădina sufletească în ziua de Sfîntul Ioan» etc., măcar pentru titlul acest năstrușnic, pentru această umflată și încîlcită metaforă, prostie cum arareori mi-a fost dat să aud, și cînd te gîndești că e și în versuri, și că pînă și dobitoacele vorbesc tot în versuri ; dar de îndrăzneţul autor al tragediei lui Ludovic al XVI-lea ce zici ? Ce bine s-ar potrivi aici cuvintele lui Horațiu, *Quid feret ?...*[3] S-a mai pomenit vreodată ase-

[1] *Nu sînt decît cîțiva înotători pe întinderea nesfîrșită.*

[2] *Deosebite grade-s în oricare-alte arte / Te poți afla la mijloc, de cinste avînd parte / Afar' de cea a rimei căci printre cei dintîi / De nu te afli, iute printre codași rămîi.*

[3] *Cine suportă ?*

menea neobrăzare, să ajungi să te lauzi prin afişe atîrnate pe toate zidurile, şi pentru ce ? Pentru că ai dat la iveală nişte versuri proaste şi o tragedie adormitoare, ce ar trebui să se vîndă pe la spiţerii, în loc de leacuri de dormit. Nu zic nimic de *Orruc Barbarroja*, al cărei autor ar vrea să treacă, nu cu mai puţină îndrăzneală, drept un al doilea Homer, pentru că e orb ca şi el ; recunosc că e o nenorocire şi-l plîng din toată inima, cu ce s-au făcut vinovate însă bietele muze ca să fie puse atît de orbeşte la cazne ? Dar stai că mi-am mai amintit ceva, tot despre un titlu. Acum cîtăva vreme mă plimbam pe stradă, gîndindu-mă ca de obicei la ceva fără nici o însemnătate ; îmi ridic privirea şi zăresc deodată un coşcogemite afiş, mai mare decît mine, pe care scria cu nişte litere cît toate zilele : *Ceaiul Doamnelor.* V-ar fi venit să vă credeţi ochilor ? Cu atît mai mult, cu cît am şi eu o nevastă atinsă de isterie, şi cum această meteahnă este atît de răspîndită printre doamne, înţelegeţi că nici nu mi-aş fi dorit altceva decît să găsesc un leac pentru o atare boală muierească, aşa că m-a cuprins pe loc bucuria, de parcă aş fi dat peste piatra filozofală, şi fără a citi mai departe, ca să aflu unde o pot cumpăra, căci mi-am zis că se vinde, desigur, pe la toate cafenelele, m-am îndreptat către cea dintîi care mi-a ieşit în cale, minunîndu-mă în sinea mea de progresele pe care le face medicina ; am cerut un ceai numai pentru doamne, dar vînzătorul îmi răspunse : «Domnule, vă dau să vă alegeţi ce ceai doriţi, dar să ştiţi că ceaiul nostru l-au băut întotdeauna şi-l beau şi acuma atît doamnele cît şi domnii.» Am crezut atunci că voi găsi ceaiul miraculos în vreo băcănie, unde însă mi-au rîs în nas ; am intrat apoi într-o drogherie, unde am păţit acelaşi lucru, apoi într-o spiţerie şi, în cele din urmă, lăsîndu-mă păgubaş, m-am întors iarăşi la afişul meu şi, de data asta, citind mai departe, am văzut, prostul de mine, copleşit de admiraţie, că era vorba de o carte. Halal,

mi-am zis, de mintea care a născocit asemenea titlu ! Căci e lucru știut că în Spania noastră, doamnele nu beau niciodată ceai, afară doar dacă le apucă leșinul și n-au la îndemînă nici romaniță, nici buruieni întăritoare, nici salvie, într-un cuvînt nimic din ceea ce se zice că face bine în asemenea împrejurări, așa încît, neobișnuind să-l bea, nu obișnuiesc nici să se strîngă la un loc din pricina lui ; dacă domnul autor ținea neapărat să pună un titlu cu ceva de mîncat sau de băut, de ce n-a spus *Ciocolata doamnelor* ? Ca și cum cucoanele nu se strîng să stea de vorbă decît atunci cînd trebuie să bea ceva ! Și la urma-urmei, pentru o carte se pot găsi o droaie de titluri care în loc să stîrnească rîsul, te-ar face cel puțin să înțelegi mai bine despre ce e vorba în paginile ei, ca de pildă *Sindrofii în Chinchón* sau *Nopți de iarnă ;* iar dacă ar fi vorba despre morți, titlurile se pot schimba în *Sindrofie în infern* sau *Nopți pe lumea cealaltă,* și nu *Ceaiul doamnelor,* titlu care după ce te face să-ți lase gura apă, te lasă pînă la urmă cu buzele umflate !

Și pe urmă, vi se pare că dacă m-aș apuca să scriu aș lăsa pe cineva în pace ? Nu, domnule, prea mult sînge rău mi-au făcut toate astea. Ca să ne întoarcem la „Epistolă", stai să-ți spun ceva hazliu, ceva pentru care l-aș fi putut critica pe domnul ziarist, care nu-și prea aruncă privirea pe anunțurile publicate și lasă să treacă niște lucruri de rîsul lumii, ca atunci cînd ne spune că se vînd «pantofi pentru băieți rusești», «pantaloni pentru bărbați netezi», «pantofi pentru femei de capră» și «bretele pentru bărbați din bumbac». Cînd anunță că pălărierul Cutare, «dorind să le pună cît mai repede capăt vieții, își vinde pălăriile mai ieftin», «că o cucoană văduvă ar dori să intre într-o casă ca domnișoară, și că știe tot ce ține de acest domeniu». Și cîte altele ca astea. Cred că n-ar strica să dau aici citire cîtorva anunțuri, pe care am avut curiozitatea să mi le însemn. Ascultați și dumneavoastră :

«Luni, în opt ale lunii, după-amiază, s-a pierdut o cărţulie legată în carton de poezii germane, intitulată *Charitas*, 20 octombrie.»

«În hanul Gallega Vieja, pentru direcţia San Luis, numărul 20, există o diligenţă cu şase locuri pentru Vitoria, Bilbao, Bayona etc., 8 noiembrie.»

«Pe strada Băii, nr. 16, camera 2, se vînd începînd de azi pînă în 12 ale lunii, de la zece dimineaţa şi pînă seara, picturi originale ale pictorilor celor mai clasici de diferite dimensiuni, la preţuri rezonabile.»

«O pereche fără copii, ce ştiu să servească perfect şi au cine să garanteze pentru ei, doresc să-şi caute loc la un preot sau la oricare alt domn, 4 octombrie.»

«În ziua de 2 ale lunii, s-au pierdut nişte hîrtii de la strada Carmen pînă la biserica Buen Suceso, care conţin nişte certificate de căsătorie şi botez ale parohiilor din Santa Cruz şi San Ginés.»

«Miercuri 10 ale lunii, s-au pierdut în loja nr. 8, în teatrul de la Cruz, nişte ochelari confecţionaţi de Lemiere, într-o cutie de marochin stacojiu, 16 octombrie.»

«Se vînd ciorapi negri, englezeşti, de lînă moale, pentru bărbaţi şi femei de calitate superioară. Idem.»

Dar înseamnă să nu mai isprăvim niciodată ; astea-s doar din octombrie şi noiembrie. În rest, cu tot ceea ce se spune despre tarife sînt şi eu de acord, căci ori de cîte ori a trebuit să dau cîte un anunţ, m-au jecmănit fără milă, şi deşi nu plîng niciodată după bani, atunci cînd îi cheltuiesc cu rost, nu pricep de ce trebuie să-l întreţin eu pe domnul ziarist, în timp ce el nu se sfieşte să facă haz pe socoteala mea şi pe a tuturor celor care am avut ghinionul să pierdem ceea ce ne făcea atîta trebuinţă". „Bine i-ai mai zis-o aici, *don* Marcelo, ai vorbit pe cinste şi ai grăit numai adevărul." „Cum să nu vorbesc ! Şi cîte n-aş mai avea de spus dacă nu m-ar chema datoria."

Rosti ultimele cuvinte ridicîndu-se şi scoţîndu-şi ceasornicul ; tare m-aş mai fi bucurat, zău, ca acesta să arate măcar cu o oră mai mult, căci începuse să mă doară capul, deşi îl ascultasem cu tot mai multă plăcere pe guralivul nostru. „Îmi iubesc, zise el, îmi iubesc prea mult patria, pentru a privi cu nepăsare starea de înapoiere în care se află. Aici, la noi, niciodată n-o să facem nimica bun... şi de asta sînt vinovaţi numai... aceia care sînt vinovaţi... Da, domnule !... Ah, dacă ar putea spune cineva tot ceea ce simte, dar nu se poate spune chiar totul... nu fiindcă ar fi ceva rău, dar s-a făcut tîrziu şi e mai bine s-o lăsăm baltă... Sărmană Spanie !... Noapte bună, domnilor."

Pentru că tot a venit vorba, şi ca să nu uit, ţin să mai adaug aicea că aceeaşi curiozitate de care am mai pomenit m-a făcut să aflu chiar în ziua următoare, printr-o întîmplare fericită, cine era patriotul care îşi iubea atît de mult ţara, încît zicea că nu sîntem în stare să facem nimic mai de doamne-ajută, pentru că am rămas doar nişte dobitoace (şi e mai mult ca sigur că aşa şi este, căci altfel n-am răbda soiul ăsta de prefăcuţi) ; era un ins care avea destule parale, pe care le agonisise într-o slujbă de provincie, storcîndu-i atît pe bogaţi, cît şi pe cei săraci şi făcînd atîtea ticăloşii, încît îl alungaseră de acolo, acoperindu-l de ocară, iar acum trăia în Madrid, ca mulţi alţii, aşa că îmi spusei şi eu în sinea mea, cu propriile lui cuvinte : „Sărmană Spanie !"

Şi ca să ne întoarcem la cafeneaua noastră, m-am ridicat ostenit de cîte văzusem şi adunasem în ziua aceea pentru cărticica mea, dar n-am vrut să plec înainte de a mai arunca o privire şi pe la celelalte mese ; într-un loc se afla un gradat îmbrăcat civil, care se cunoştea că se fereşte să nu-l zărească nimeni pe acolo, căci nu avea voie să umble îmbrăcat astfel, dar îl dădeau de gol nişte mustăţi pe care şi le acoperea tot timpul cu mîna, sucindu-le şi răsucindu-le necontenit, de parcă ar fi împletit un găi-

tan, şi de cum punea jos paharul în farfurioară îşi ducea iarăşi iute mîna la mustăţi, ca şi cum i-ar fi fost teamă să n-o ia la sănătoasa ; vorbea cu glas destul de scăzut, temîndu-se fără încetare să nu-l audă cineva, deşi îşi alesese un colţ îndeajuns de retras, cu o fată ce părea tinerică şi asupra căreia nu mi-am lăsat privirea să zăboveasscă mai mult decît trebuia, fiindcă mi-am zis la vreme că era poate vară-sa, sau vreo altă rubedenie de acelaşi soi.

Altul, şezînd ceva mai încolo, ţinea să arate că se simte de minune singur, tolănit alene în scaunul său, mişcîndu-şi mereu piciorul, fără a şti nici el de ce şi fără a privi înspre nimic anume, ca un om care se crede deasupra tuturor lucrurilor ce-i preocupă pe ceilalţi, cu un aer de îngîmfare şi de indiferenţă faţă de toate, pe care îl sublinia ţinînd cu multă graţie între dinţi o enormă ţigară de foi, arzînd ca un tăciune printre nouri groşi de fum, ce păreau că ies mai degrabă dintr-un horn de casă decît din gura unei fiinţe omeneşti, dar care alcătuia totuşi mai bine de trei sferturi din îngîmfarea celui ce fuma, întrucît plătise desigur peste un real pentru a-şi umple astfel plămînii de funingine.

Mă îndepărtai de el, fiindcă oamenii înfumuraţi mă plictisesc şi nici n-aveam chef să mor sufocat de fumul pe care îl împrăştia. La altă masă zării un alt soi de prost, ce-şi cumpăra prietenii din jur plătindu-le băutura ; plătea şi bea şi el tot din vanitate şi îşi închipuia că toţi cei ce profitau de pe urma nebuniei sale îi erau cu adevărat prieteni, numai fiindcă după fiecare rînd i-o spuneau de mii de ori cu toţii, îl făcuseră astfel să creadă că era înzestrat cu talent, cu uşurinţă, cu graţie etc., punîndu-l să joace în acest chip un rol de-a dreptul ridicol, căci el nu ştia, sărmanul, că doar duşmani îşi dobîndeşte acela ce răneşte amorul propriu al celorlalţi, plătindu-le întotdeauna cheltuiala, căci oricine ar dori, la rîndul său, să poată face acelaşi lucru, pentru a le da tuturor peste

nas. Şi cum nu se află situaţie mai plăcută, căci fiecare nu vrea decît să-i umilească pe ceilalţi, cel care ne insultă în felul acesta nu va dobîndi decît ura noastră, deşi niciodată nu ne vom da în lături să ne înfruptăm din darurile sale. El nici nu bănuia măcar că în ziua în care i se vor sfîrşi paralele, tocmai aceştia îi vor rîde primii în nas şi-l vor face de rîs, nedîndu-i mai multă atenţie decît dacă nu l-ar fi cunoscut niciodată.

Îl văzui cum refuză cu dispreţ restul pe care chelnerul vroia să i-l înapoieze, în timp ce o biată bătrînă se apropia, cerîndu-i măcar unul din bănuţii aceia pe care îi dispreţuia atîta, şi el arătă cum înţelegea să-şi îndeplinească îndatoririle de om înstărit faţă de semenii săi. „Lasă-mă, femeie", rosti de mai multe ori cu glas răstit, iar cînd se ridică, zise împingînd-o cît colo : „Hai să mergem, cred că a şi început muzica, iar la spectacolul din seara asta se cade să ne desfătăm cît mai mult cu putinţă pentru cei doisprezece reali şi jumătate. Şi mă gîndesc şi la toţi săracii ăştia — mare, mare nenorocire. Simt că mi se rupe inima ; oriunde te uiţi, numai de ei dai !"

Aşa stînd lucrurile, mi-am zis eu, parcă tot mai bun era celălalt, cu capul lui sec, decît ăsta, cu inima numai în vîrful limbii. Am început, după aceea, să mă uit cu destulă luare-aminte la un tinerel spilcuit, a cărui mutră însă nu-mi prea plăcea. Chelnerul care nu ne dă în lături să stea uneori de vorbă cu mine, mai ales că obişnuiesc să-i dau cîteva monede ori de cîte ori iau cîte ceva şi care mă şi ştie cît sînt de curios, se apropie şi-mi spuse : „Vă uitaţi la domnul acela ?" „Da, şi aş vrea să ştiu cine este." „E un tînăr, aşa cum vedeţi şi dumneavoastră, foarte elegant, care vine zilnic, cere punch, rom din belşug, iar la prînz şuncă şi măsline, ba mai invită şi pe alţii, vorbeşte tot timpul de bani, iar la plecare nu uită niciodată să-mi spună cu un glas prietenos, dar poruncitor : «Mîine am să te rog să-mi prezinţi socoteala», sau

«Poimîine îţi voi achita tot ce îţi datorez.» A trecut mai bine de jumătate de an de cînd tot aud vorbele astea şi încă n-am văzut nici măcar zimţii vreunui ban, degeaba îl întreb, degeaba îi vorbesc, nu m-am ales cu nimica, şi ce-i mai rău e că mi se face mie ruşine de ruşinea lui şi nu îndrăznesc să-i spun într-o bună zi : «Plătiţi-mi sau nu vă mai dau nimic». Şi uite cum îşi mai dă şi ifose pe punga mea. Oh, şi dacă ar fi numai el ! dar mai sînt şi alţii care, zicînd că sînt conţi, marchizi sau cavaleri, şi pentru că arată întotdeauna ca scoşi din cutie, nu-mi plătesc niciodată decît cu vorbe frumoase. Şi ce pot eu să le fac, spuneţi şi dumneavoastră ?“ „Halal, ce să mai zic ! Dar celălalt, care stă acum de vorbă cu el ?“ „Da, domnule, îl văd, acela, ei... dacă aţi şti dumneavoastră... dumneavoastră zău că v-aş spune, dar oricum, n-am să vă spun cum îl cheamă, nici cine este, căci deşi mă vedeţi doar un biet chelner de cafenea acolo, am şi eu un pic de ruşine şi nu vreau să feştelesc renumele nimănui.“ „Ba n-ai decît să vorbeşti, căci dacă el însuşi nu poartă grija renumelui, de ce să i-o porţi dumneata, care n-ai nici un amestec ?“ „Ei bine, tînărul acesta, pe care îl vedeţi atît de bine îmbrăcat, în zilele cînd e îmbulzeală mare la operă, obişnuieşte să-mi aducă bilete, ca să le dau eu altora pe nimica toată, cu numai de două ori sau trei ori preţul lor, după împrejurare. Îi dă şi el ceva celui care îi aduce o duzină sau două de bilete, ceva mai mult decît costă, dar vine aici şi scoate douăzeci, patruzeci sau şaizeci de reali pe un fotoliu ; sînt sigur că la *Semiramida* s-a ales cu mai mult de trei uncii, iar pe urmă duce vorba că eu sînt cel ce le-a vîndut — scoate castanele din foc cu mîna mea, iar el cîştigă cît poftește şi nici nu-şi pierde reputaţia, în timp ce despre mine se spune, firește, că nici nu-mi pasă de aşa ceva, pentru că toţi îşi închipuie că un om prost îmbrăcat, sau unul care îi serveşte pe ceilalţi cu siguranţă că nu poate fi decît lipsit de orice urmă

de ruşine, aşa încît cîştig şi bani puţini şi nici nume bun nu dobîndesc."

În cele din urmă am ieşit, dar pînă şi pe culoarul pe care l-am străbătut am putut observa ceva, sau mai bine zis a trebuit să mă fac că nu observ cum un chelner, crezînd că nu-l vedea nimeni, tocmai turna nişte apă într-un ibric cu lapte, pentru a-i putea îndepărta astfel caimacul, fiindcă acesta, aşa cum oricine ştie n-aduce nici o desfătare gurii. În timp ce străbăteam sala de biliard de alături, din pricina fumului de tutun, a zarvei şi a figurilor antipatice ale celor care îşi petrec toată ziulica izbind cu tacurile într-o bilă ce se rostogoleşte cu zgomot aspru şi asurzitor ca de tobă, însoţindu-l şi cu strigăte neîntrerupte : unu, doi etc., şi rănind auzul oamenilor cu bun simţ cu vorbe pe cît de inutile, pe atît de urîte, mă izbii din nefericire de un ins, pe care anii nu-l lasă să se grăbească cum ar vrea el, dar care nevrînd parcă să ţină seama de ei, continua să meargă zilnic — aşa cum am aflat că merge de vreo patruzeci de anişori — să-şi facă partida de biliard sau să asiste la cele ale altora atunci cînd pulsul nu-i mai îngăduie să joace el însuşi ; din pricina stîngăciei sale, izbitura a fost destul de puternică şi, cuprins de durere, nu m-am putut împiedica să exclam : „Ce-or fi căutînd la biliard oamenii ăştia îmbătrîniţi şi de ani, şi de vicii, de parcă n-ar mai exista biserici în Madrid sau n-ar avea şi ei o casă, o nevastă, o nepoată sau o jupîneasă de la care să-şi ia rămas bun înainte de a porni către lumea cealaltă".

Tot drumul pînă acasă m-am văitat astfel, pierzînd orice faptă de a mai face haz de observaţiile mele, ca în alte zile, deşi ştiam bine că omul este veşnic prada iluziilor şi a împrejurărilor, şi numai după ce m-am întins în patul meu şi după ce am stins lumina, în timp ce mă cuprindea somnul, mi-am zis, aşa cum am obiceiul : „Iată singurul lucru de pe lume care nu este o himeră !"

Îți amintești de-acele spectacole cumplite,
De vechii fii ai Romei atît de îndrăgite.
Mînat față de alții de un dispreț bizar,
Acest popor pe-oricare neam îl numea barbar,
El însuși lăsînd însă măcelurile crude,
Cu sînge și cu lacrimi arenele să-i ude,
Zvîrlind sărmana jertfă la fiare întărîtate
Și cu nesaț sorbindu-i tot țipătul de moarte.
Cînd lei, și urși, și tigri, în gheare sfîșiau
Sclavi vii, a căror trupuri de spaimă tremurau.
Cu nesătulă poftă priveau la chinul lor,
Și tînăra vestală, și gravul senator.

(M. Racine, fiul : *Epistolă către ducesa de Noailles despre sufletul dobitoacelor)*

Puterea să-și încerce îndrăznețul
Luptînd cu oastea-i, nu cu dobitocul
Căruia doar plugaru-i știe prețul.
. . . . . .
Acestea-s de la mauri ; să se-ntoarcă
La ei asemeni lupte ucigașe,
Iar taurul și spada pace facă.

(Quevedo : *Epistole satirice)*

Aceste spectacole își datorează existența maurilor, și în special, după cum spune *don* Nicolás Fernández de Moratín, celor din Toledo, Córdoba și Sevilla. Ei au fost primii care s-au luptat cu taurii în public. Fruntașii maurilor se făleau cu vitejia lor și își încercau puterile în lupte, amestecînd cruzimea lor înnăscută cu ideile cavalerești, care începuseră să năpădească Europa. Dorința de a se întrece în cutezanță în fața iubitelor și de a primi inima lor drept răsplată a îndrăznelii, i-a îndemnat să

facă din luptele cu tauri niște jocuri asemănătoare celor femeiești, cu bețișoare și inele.

Spaniolii coborîtori din Pelayo, învingători ai celor mai mulți dintre principii mauri care stăpîniseră jumătate din Spania, acum recucerită, au împrumutat de la cuceritorii lor (compatrioți la început, amici sau rude apoi, dușmani aproape întotdeauna, și aliați de multe ori) aceste spectacole, a căror cruzime era pe atunci scuzabilă, deoarece întreținea vitejia înfocată a luptătorilor în răgazul dintre războaie și spiritul de întrecere al nobililor cavaleri care luau parte la ele, făcîndu-i în adevăr mai curajoși decît oamenii de rînd, căci îi deprindeau să-și privească cu dispreț partenerul cu care trebuia să se măsoare, după ce se dovedise în stare să doboare o fiară mult mai cumplită.

Primul spaniol care a străpuns cu lancea un taur de pe cal, a fost eroul nostru, de nimeni învins, faimosul Ruy sau Rodrigo Díaz de Vivar, numit El Cid [1], care a izbutit să cîștige bătălii chiar și după moarte. Pînă la el, numai în vînătorile cu hăitași luptaseră spaniolii cu aceste frumoase animale, și cînd El Cid a străpuns primul taur, sub ochii celor care îl însoțeau, aceștia au rămas uimiți de forța și de îndemînarea lui.

Fără îndoială, asta-i pricina pentru care *don* Nicolás Fernández de Moratín a presupus că luptele cu tauri aveau loc și la Madrid, care pe vremea aceea era doar un biet sătuleț cu un castel maur, supus cetății Toledo, închinînd acestor spectacole frumoasele versuri care se află în operele sale postume, tipărite la Barcelona, și care pot oferi o imagine asupra obiceiurilor acelor vremuri [2]...

Pînă atunci, petrecerile spaniolilor se reduceau la cele împrumutate de la mauri și chiar pe vremea lui El Cid, Alfonso al VI-lea a dat cîteva petreceri publice, în care

---

[1] Conducătorul.

[2] Larra citează aici versurile respective, pe care noi le-am omis.

nu s-a văzut altceva decît doi porci sloboziți într-o piață. Doi orbi, sau mai bine zis doi oameni legați la ochi, înarmați cu ciomege, ieșeau și ei tot acolo, stîrnind rîsul publicului prin loviturile pe care și le dădeau unul altuia. Distracție rudimentară, dar dăunătoare pentru luptători, care însă primeau animalul drept răsplată dacă reușeau să-l nimerească.

Cu toate acestea, în rezumatul istoriei Spaniei, datorat lui Francisco de Cépeda, acesta, vorbind despre întîmplările petrecute în anul 1100, pentru care recurge la mărturisiri mai vechi, ne spune că pe atunci aveau loc, în serbările publice, lupte cu tauri și adaugă, vorbind tot despre vremea aceea, că era un spectacol ce se întîlnea numai în Spania. Iar în cronicile noastre se poate citi că în 1124, an în care Alfonso al VII-lea s-a căsătorit în Saldana cu *doña* Berenguela la Chica, fiica contelui de Barcelona, printre alte spectacole au avut loc și lupte cu tauri. Au mai avut loc și în orașul León, atunci cînd regele *don* Alfonso al VIII-lea, și-a căsătorit fiica, pe *doña* Urraca, cu *don* García de Navarra, și tot atunci au mai putut fi văzute iarăși jocurile cu porci.

În secolul al XIII-lea, și pe la jumătatea sa, după încheierea păcii cu maurii, cînd acestora nu le mai rămăseseră decît ținuturile dinspre miazăzi, nobilimea noastră, de teamă să nu rămînă fără nici o îndeletnicire, se dărui trup și suflet acestui fel de distracții, făcînd din ele un spectacol național, cu mai multă căutare decît bețișoarele, inelele, și alte jocuri ale maurilor, precum și decît turnirurile și aventurile quijotești, împrumutate de dincolo de Pirinei. Îndemnați de faima unor îndemînatici și curajoși mauri, nobilii spanioli au dorit să concureze cu Muza, Gazul, Malique-Alabez și alți granadini care își dobîndiseră faimă în înfruntarea taurilor, și pentru aceasta au trimis să li se aducă cei mai buni tauri ce puteau fi găsiți în munții Ronda.

Admirația publică, noutatea și, mai ales, cruzimea încă vie a acelor vremuri de război și de barbarie au contribuit mai mult decît orice la răspîndirea acestor petreceri, la care ne mai adaugă două alte pricini însemnate ce au sfîrșit prin a le împămînteni cu totul : galanteria, care începea să pătrundă în toate purtările bărbaților și faptul că nici regii înșiși uneori nu s-au dat în lături să lase sceptrul pentru a înșfăca lancea împotriva taurilor. Înrîurirea exemplului lor, așa cum se întîmplă întotdeauna, îi atrase pînă la urmă de partea ei pe toți, și n-a mai existat nobil să nu dorească să-l imite pe monarh, ducîndu-se să lupte și să cîștige premiul pe care frumusețea îl dăruia cu mîinile ei vitejiei, sau poate înșiși puterilor slăbiciunii, pe care amorul propriu știa să le scoată la iveală chiar și din inima celor mai temători, care voiau însă să o dobîndească pe aceea a femeilor frumoase din acele timpuri.

Luptele cu tauri erau pe atunci destinate numai nobililor mulțimii nefiindu-i îngăduit să intre decît în clipa în care taurului trebuiau să-i fie retezați genunchii, adică numai după ce cavalerii îl străpunseseră cu lancea. Atunci, mulțimea năvălea în arenă — aidoma ca în nesuferitele și brutalele noastre lupte cu tauri tineri —, înarmată cu bețe, sulițe, ciomege și fugea îmbulzindu-se să omoare taurul atît cît se pricepea ; dar acesta, care nu era întotdeauna de aceeași părere cu prostimea, ca să nu spunem că gîndea tocmai pe dos, făcea ca în aceste împrejurări să se întîmple destule nenorociri. Iar nefericitul nepriceput și imprudent, care avea nenorocul să urmărească spectacolul înfipt în coarnele animaluluj, trebuia să-și ia gîndul de a mai aștepta vreun ajutor din partea nobililor, care găseau că e înjositor și fără rost să scape viața unui om de rînd. Nobilii aceștia, atît de deosebiți de aceia care îl aplaudau pe Terențiu cînd în teatrul roman răsunau cuvintele poetului : *Homo sum, nihil humani a*

me alienum puto,[1] nu puteau să coboare din șa decît dacă lăsau să le cadă strămurariţa, lancea, mănușa sau pălăria, dar dacă coborau nu puteau să nu încalece din nou pînă nu ucideau întîi fiara, căci numai astfel își puteau redobîndi lucrul pierdut. Fiecare nobil obișnuia să aibă primprejurul calului său doi sau trei pierde-vară, pentru a distrage atenţia taurului în caz de pericol, la fel ca cei ce-l întărîtă azi cu pelerina.

Neorînduiala care stăruia în acest chip de a ucide taurul a fost pricina pentru care în Roma, unde de asemenea pătrunseseră astfel de lupte însă nu și îndemînarea spaniolilor, s-au întîmplat multe nenorociri ca, de pildă, așa cum ni se povestește, în anul 1332, cînd au pierit uciși de furia taurilor nouăsprezece cavaleri romani și mulţi plebei, mulţi alţii rămînînd schilodiţi pe viaţă, ceea ce a și făcut ca ele să fie interzise în Italia în același an, în timpul papei Ioan al XXII-lea, pe cînd în Spania, căci numai acolo rămăseseră, se îndreptau tot mai iute către desăvîrșire, pînă sub domnia lui Juan al II-lea de Castilla, cînd avură loc multe și mari serbări cu lupte de tauri la Medina del Campo, în anul 1418, cu prilejul căsătoriei regelui cu *doña* María de Aragón, încheiată la 20 octombrie.

Nu mult după aceea, s-a încercat chiar să se înalţe cîteva arene în acest scop, iar taurii erau uciși cu lancea sau cu hangerul, treabă cu care se îndeletniceau robii mauri, iar mai tîrziu harapi sau mulatri.

Florian face aluzie la luptele cu tauri în al său *Gonzalo de Córdoba*[2], și într-un episod al romanului său cavaleresc, ne arată cum Regina Catolică dă o serbare în cinstea oastei ce-și așezase tabăra în faţa Granadei, fapt ce dovedește cît de mult se răspîndise pe vremea aceea

---

[1] *Sînt om și socotesc că nimic din ce este omenesc nu-mi e străin. (lat.)*

[2] Roman de mare succes, lectură favorită a multora, printre care și, la noi, a tînărului Mihail Kogălniceanu.

acest fel de spectacole, însă adevărul istoric este altul, căci tocmai această regină a încercat să le pună capăt, dar văzu că nu era cu putință, așa cum l-a încredințat dealtfel și pe confesorul ei, într-o scrisoare pe care i-a scris-o din Aragón și care poate fi citită în cartea despre slujbele Casei de Castilla, scrisă de Gonzalo de Oviedo.

În Madrid, deși curtea regilor nu se așezase încă aici, s-a încercat însă de atunci să se clădească o arenă pentru luptele cu tauri și se crede că prima se afla față în față cu palatul Medinaceli, după care a fost mutată în piețișoara Antón Martín.

A mai fost și o alta în Soto Luzón, apoi, în sfîrșit, s-a ridicat aceea care există și astăzi, dincolo de Puerta de Alcalá, a cărei măreață hardughie, construcție tencuită grosolan, face cinste Spaniei, vrînd parcă să rivalizeze cu circurile romane. O hardughie de scînduri negeluite, nu chiar atît de trainică încît să cuteze a înfrunta veacurile, te face adesea să te temi ca nu cumva, într-o bună zi, lemnăria asta șubredă să se întoarcă în pămîntul din care s-a înălțat, dînd drumul rădăcinilor să crească din trunchiurile aproape întregi din care este alcătuită și din lemnele de-abia acoperite de ciudatele lor vopsele, sau dacă nu, să cadă peste pătimașii iubitori de lupte cu tauri, care se vor întoarce astfel lunea acasă, ducînd și amfiteatrul în cîrcă. Adevărată imagine a fragilității lucrurilor omenești.

Dar continuînd istoria luptelor cu tauri, se știe că aceștia erau cea mai mare pasiune a împăratului Carlos I [1], iar contemporanii săi spun că arăta multă iscusință cînd îi rănea sau cînd îi străpungea cu lancea și că pentru a sărbători nașterea fiului său, regele Filip al II-lea, a ucis un taur dintr-o singură lovitură de lance, în arena din Valladolid.

---

[1] Pe care noi, spaniolii, urmîndu-i pe nemți, ne-am încăpățînat să-l numim al cincilea. (n.a.)

De nu mai puţină îndemînare dădeau dovadă, după cele afirmate de *don* Gregorio de Tapia y Salcedo [1], regele *don* Sebastián de Portugal, Pizzaro, cuceritorul Peru-ului, *don* Diego Ramírez de Haro şi alţii ; apoi s-au mai distins în decursul timpurilor în această artă şi au dobîndit mare glorie : Cea, Velada, ducele de Maqueda [2], Cantillana, Oceta, Zárate, Sástago, Riaño, contele de Villamediana, *don* Gregorio Gallo, cavaler al Ordinului de Santiago, care a născocit apărătoarea pentru fluierele picioarelor, numită după numele său *gregoriana,* iar azi *mona,* de către picadorii noştri. O strălucită îndemînare în luptele cu lancea scurtă au mai arătat şi Pueyo, Suazo, marchizul de Mondéjar şi mulţi alţii care pînă în vremea domniei lui Filip al V-lea n-au încetat să se remarce şi despre care putem citi în diverşii autori care au scris despre arta luptelor cu taurii [3].

Fiul şi urmaşul lui Carol I, Filip al II-lea, care n-a fost în stare să moştenească şi curajul tatălui său, n-a

---

[1] Într-o carte tipărită sub titlul *Exerciţii de călărie.* (n.a.)

[2] Pentru ducele de Maqueda a scris Quevedo un sonet închinat îndemînării acestuia de a se ţine în şa atunci cînd străpunge taurul şi altul pentru serbarea cu lupte de tauri şi dansuri ce a avut loc în Buen Retiro ; acestea se află în *Clio* şi nu le mai dăm aici pentru a nu ne întinde prea mult şi pentru a nu ne arăta astfel părtaşi la prostul gust al timpurilor lui Quevedo. (n.a.)

[3] *Don* Gaspar Bonifaz, cavaler al Ordinului de Santiago, a tipărit la Madrid nişte *Reguli pentru luptele cu taurii ; don* Luis de Trejo, nişte *Procedee* şi *Norme* ale acestui soi de lupte ; *don* Juan de Valencia, nişte *Reguli pentru a lupta cu taurii ; don* Diego de Torres şi, în zilele noastre, nefericitul José Delgado, numit popular *Pepeíllo,* căruia nu i-au folosit la nimic aceste reguli, căci n-a ştiut s-o găsească şi pe aceea de a nu se lăsa ucis, iar taurul, la rîndul său, ce-ar fi putut face mai mult, chiar dacă i-ar fi stat în putinţă să înţeleagă şi să citească *Tauromahia* sa ! (n.a.)

moștenit nici gustul acestuia pentru serbările cu taurii. El a fost dealtfel și cel dintîi care le-a interzis printr-un decret regal. În timpul domniei sale, și la îndemnul său, în anul 1565, pentru a remedia abuzurile săvîrșite în regat, s-a reunit Conciliul din Toledo, alcătuit din episcopii de Sigüenza, Segovia, Palencia, Cuenca, Osma, abatele de Alcalá și alți bărbați distinși. El a fost prezidat de ilustrul *don* Cristóbal Rojas de Sandoval, episcop de Córdoba, cel mai bătrîn din cei șase episcopi aflați acolo. La acest Conciliu, s-a declarat că luptele cu taurii nu sînt plăcute ochilor lui Dumnezeu și că nici un creștin care a jurat să meargă să lupte cu taurii nu este obligat să-și țină jurămîntul. Astfel de jurăminte au și fost de atunci interzise, sub pedeapsa excomunicării, și s-a mai poruncit ca spectacolele să nu aibă loc în zilele de sărbătoare. Același lucru îl spuneau dealtfel și legile, ținute la mare cinste, ale lui Teodosios, Leon și Antenio, și așa se face că luptele au loc numai în zilele lucrătoare, în Madrid, fiindu-le, de pildă, orînduită ziua de luni. S-a mai hotărît cu strășnicie ca, dacă vreun preot, încălcîndu-și îndatoririle pe care misia sa i le impune, ar cuteza să privească luptele cu taurii, să fie pedepsit așa cum se cuvine.

Aceleași legi, cerînd aceleași pedepse, au fost reînnoite în anul 1682, la Sinodul din Toledo, pe care ilustrul arhiepiscop, eminența sa *don* Manuel Portocarrero, cardinal al Sfintei Biserici, l-a închinat Sfintei Sabina.

Sfîntul Papă Pius al V-lea, prin bula sa *Salute gregis*, dată la 1 noiembrie 1567, a ridicat îngăduința și a interzis, sub pedeapsa excomunicării și a anatemei *Ipso facto incurrendas*, atît principilor să permită asemenea spectacole, cît și preoților să le privească, lipsindu-i de înmormîntare creștinească pe toreadorii care și-ar pierde viața în luptă.

Ceva mai tîrziu însă, în timpul domniei lui Filip al II-lea, către 1580, apoi sub aceea a lui Filip al III-lea,

către 1600, papa Gregorio al XIII-lea și papa Clemente al VII-lea s-au lăsat înduplecați de argumentul că spaniolii care luptau erau foarte îndemînatici și că pericolul cel mare îi pîndea numai pe tauri ; așa încît au ridicat excomunicarea, ea rămînînd în vigoare numai pentru preoții hirotonisiți și pentru clericii seculari supuși dreptului comun canonic, aceștia putînd fi pedepsiți cu pierderea dreptului de a oficia dacă mergeau să asiste la lupte.

Există nenumărate decrete ale sinoadelor și multe canoane care interzic aceste spectacole, iar unul dintre ele numește arta de a lupta cu taurii din cale-afară de ticăloasă și compară acest fel de viață cu acela al tîrfelor.

Filip al III-lea iubea și el luptele cu taurii și se știe că a refăcut arena din Madrid în anul 1619, aducîndu-i și unele îmbunătățiri.

Despre urmașul său, Filip al IV-lea, se spune că, în afară de faptul că obișnuia să străpungă cu lancea și să ucidă taurii, a omorît mai mult de 400 de porci mistreți cu spada, sulița sau furca.

Entuziasmul pentru aceste lupte s-a menținut printre nobili și în timpul domniei lui Carlos al II-lea, dar către sfîrșitul acesteia, și cu atît mai vîrtos după moartea regelui, petrecută în 1700, cînd s-a suit pe tron Filip al V-lea ; odată cu începutul războaielor de succesiune, atît dezbinările și îndeletnicirile mai serioase care au survenit, cît și puțina atracție pe care noul suveran o simțea față de asemenea spectacole (el a fost al doilea care le-a interzis printr-un decret regal), au atras interesul nobilimii în cu totul alte direcții, astfel că moda lor în clasele de sus a încetat datorită aceluiași resort care o stîrnise ; s-ar putea astfel repeta, în legătură cu înrîurirea pe care gusturile regilor o are asupra supușilor în Spania, ca dealtfel aproape pretutindeni, cuvintele ros-

tite de Frederic cel Mare : *Quand Auguste avait bu, la Pologne était ivre* [1].

Oamenii trec în mod bizar de la o extremă a nebuniei la alta. Nobilimea, care pînă nu demult, rîvnind la înalta onoare de a-şi da numai ea sfîrşitul în coarnele unui animal, nu îngăduia nici unui plebeu să aibă nici cel mai mic drept de a participa la acest soi de lupte, a prins dintr-o dată să dispreţuiască într-o asemenea măsură lupta cu fiarele, încît acoperea de infamie pe cel ce ţinea să-i ia locul într-o distracţie atît de primejdioasă. Şi, într-adevăr, de atunci, numai cîţiva oameni cu reputaţie netrebnică se pot îmbogăţi cu preţul vieţii lor atît de mîrşav pusă în slujba înveselirii publicului, asta numai dacă bineînţeles au altfel de năravuri decît cele pe care obişnuiesc să le aibă.

Urmaşii lui Filip al V-lea, Fernando al VI-lea şi Carlon al III-lea, imitîndu-l pe acesta, ca şi pe cel de al II-lea care a purtat acest nume, au interzin luptele cu taurii, îngăduindu-le numai dacă banii cîştigaţi astfel vor fi închinaţi operelor pioase. În acest sens, regele *don* Carlos al IV-lea şi actualul nostru monarh (Dumnezeu să-l ocrotească) au îngăduit în două perioade ale anului să aibă loc un anumit număr de coride, cu scopul cucernic de a-i ajuta pe vasalii infirmi, pe care soarta lor nefericită i-a silit să ajungă în spital [2].

Dar deşi luptele cu taurii şi-au pirdut cîte ceva din vechea lor noblete, deşi, din dovadă a vitejiei noastre, au ajuns astăzi să nu fie decît dovada barbariei şi ferocităţii, ele n-au încetat să se desăvîrşească, nemăsurat, cu noi mijloace născocite pentru a-i face să sufere cît mai

---

[1] „Cînd August goleşte cupa, toată Polonia e beată." *(fr.)*

[2] Pentru ca acest articol să nu devină peste măsură de lung renunţăm să mai inserăm aici o scrisoare adresată părintelui Cádiz, în 1793, de către un consilier din Loja, precum şi răspunsul acestuia din Málaga, amîndouă referindu-se la tauri. (n.a.)

mult atît pe sărmanul dobitoc, cît şi pe privitorii înzestraţi cu minte : asmuţirea cîinilor, care nu au alt motiv de a muri decît faptul că sînt mai firavi decît taurul sau decît barbarul lor stăpîn ; a cailor, a căror vină nu este decît că rămîn credincioşi pînă la moarte, scăpîndu-i călăreţului viaţa, deşi lor le atîrnă măruntaiele printre potcoave ; folosirea banderilelor, simple sau aprinse, şi chiar şi frumosul obicei al publicului, însufleţit de bune intenţii, ce aruncă în arenă resturile prînzului său ; toate acestea au sfîrşit, firește, prin a face din luptele cu tauri distracţia cea mai nevinovată şi mai plăcută pe care a cunoscut-o vreodată un popor civilizat.

Şi aşa se face că fiecare zi de luni este aşteptată cu atîta nerăbdare, încît locuitorilor Madridului li se pare că nu au trăit în toate cele şapte zile ale săptămînii decît pentru ziua aceea în care, nerăbdători, se năpustesc în afara porţilor oraşului, în trăsuri mai mari sau mai mici, în caleaşcă ori călări, mînînd de parcă nu le-ar ajunge timpul, să se vadă cît mai repede la circ, unde se vor desfăta privind un dobitoc atît de bun încolţit din toate părţile, înfruntînd două duzini de fiare cu înfăţişare omenească : unii pe jos, alţii călări, ce se luptă cu toţii pentru cinstea de a vedea curgîndu-i măruntaiele în bătaia vîntului, sub ochii unei mulţimi ce se pricepe nespus de bine să admire asemenea vitejie mercenară.

Parcă nu s-au adunat cu toţii acolo decît pentru a se făli cu lipsa lor de suflet, ori pentru a arăta că n-au altă desfătare decît să-şi scalde privirea în sînge, căci rîd şi aplaudă cînd văd tot prăpădul pricinuit de încăierare.

Chiar şi neştiutoarea fecioară, care se speriase cu o zi înainte la vederea unui strop de sînge îmbrobonind gingaşul ei deget înţepat de ac şi care leşină auzind cîteva glasuri îndîrjite într-o ceartă, ori se face albă la faţă dacă vede alergînd un şoricel numai atîtica la fel de sperios ca şi ea, sau un nevinovat păianjen ţesîndu-şi harnic pînza şi căruia numai la a-i face ei vreun rău nu i-ar sta gîndul ;

ori drăgăstoasa nevestică, plină de atîta duioșie ; nici una nu știe ce să mai facă să poată privi asemenea spectacole, unde nu numai că nu se tulbură auzind atîtea vorbe ce nu pot fi scrise și pe care n-ar trebui să le audă pîn-la moarte, și le ascultă cu toate acestea cu tot atît de puțină sfială ca și cei ce le-au rostit, și nici nu leșină văzînd cum se varsă prin spintecătură măruntaiele atît de nobilului animal, ce și le calcă în picioare și le sfîșie singur, ba chiar se arată supărate dacă zece ori doisprezece cai nu și-au dat la iveală mărunta lor alcătuire lăuntrică, și dacă vreunul dintre cutezători n-a răzbunat plătind cu sîngele împrăștiat în arenă rațiunea și omenia jignite.

Meșteșugarul, cel puțin, este nelipsit, plătind cel mai adesea cu ceea ce o să cîștige de-abia săptămîna viitoare, căci tot ce i-a mai rămas din plata muncii s-a dus pe obișnuitul tribut al serii de duminică, la *debitul de vinuri* [1], al cărui mușteriu de nădejde este și unde își pierde mințile, cîte i-au mai rămas, în urma dansurilor și laptelui covășit cu care a găsit cu cale să sărbătorească trecerea prin Avapiés a multrăbdătorului său ziditor, după creștinești datini. Cumpătații noștri spanioli se mulțumesc să se simtă fericiți doar duminica și lunea, lăsînd pentru celelalte zile, cînd făina e cam puțină în casă, roboteala și bătăile cu care vor dezmierda coastele muncite ale sărmanei muieri, ca și cum ar vrea să-și scoată pe spinarea ei pîrleala banului prost folosit, deși sînt unele care nici n-ar putea trăi fără alintarea asta, căci își închipuie că sînt cele mai puternice dovezi de iubire ce le-ar putea da bărbatul cel mai drăgăstos ; de fapt totul stă în cum s-a deprins pielea fiecăruia. Mai e și o categorie de făpturi care nu merg la asemenea spectacole : e vorba de roiul acela de sentimentali care au trecut peste

[1] Un nume nou, cu care cîțiva podgoreni s-au gîndit să-și înnobileze crîșmele. (n.a.)

Bidasoa, în apele căruia, ca și în cele ale rîului Lethe, s-au lepădat de tot ceea ce este spaniol, așa încît la întoarcere, poate nici două luni mai tîrziu, strîmbă din nas la vederea blidului din care au mîncat pînă atunci, ajungînd chiar să-i întrebe pe alții în ce uliță au locuit și nemaiștiind nici măcar cum să-și strige tatăl ; ăștia se află acum departe de tot ce se întîmplă pe aicea și se simt, în ceea ce-i privește, îndeajuns de mulțumiți, dacă nu-i silește nimeni să-și pună pe ei veșminte din postav de Tarraza și dacă sînt lăsați de capul lor, să se provoace toată ziua bună ziua și să se umple de zgîrîieturi în dueluri, să dea buzna și să îmbrîncească oamenii, să privească chiorîș prin monoclu, să-și învîrtă biciușca, insultînd pe toată lumea sau făcîndu-i pe toți să rîdă în Prado, la teatru sau în orice îmbulzeală ; să se certe la nesfîrșit cu privire la muzica de operă, din care nu sînt în stare să priceapă nici măcar o notă și să vorbească într-o amestecătură de franțuzească, italienească, englezească și spaniolească etc. Pentru toți aceștia, taurii n-au nici un haz, așa că-i auzi spunînd cu emfază : *barbar spectacol.*

Ducîndu-se pe la aceste spectacole, unde gingășia te întîmpină la tot pasul, cu cîte foloase nu s-ar putea alege însă filologul. Cuvinte ciudate, pe care nicăieri n-ai să le găsești scrise și care alcătuiesc un soi de limbă nouă, cunoscută numai celor ce frecventează locuri ca las Maravillas, las Vistillas, el Avapiés sau el Barquillo ; o limbă a cărei bogăție arareori întrece o duzină de cuvinte, expresive și energice, ce pot fi rostite în fel de fel de chipuri și al căror înțeles se schimbă tocmai după felul în care au fost rostite. O, popor laconic și înzestrat cu atîta pătrundere ! Același cuvînt poate însemna pentru tine admirație, supărare, furie, gelozie, încîntare, plăcere, uimire, răzbunare. Aceeași vorbă cu care îți dezmierzi iubita este și ocara pe care o azvîrli împotriva vrăjmașilor tăi. Și cînd te gîndești că în vremea asta există pe acest

pămînt un neam ai cărui oameni se străduiesc o viaţă întreagă să înveţe cuvinte, ajungînd să moară la adînci bătrîneţe fără să fi izbutit să ştie încă limba ! Ei bine, n-au decît să vină la luptele cu tauri şi vor învăţa acolo, de la înţelepciunea alor noştri, să spună cît mai multe în cît mai puţine cuvinte ; să vină, dacă poftesc, toată lumea la spectacolele acestea, unde, aşa cum spune Jovellanos : *lăudărosul fără inimă se făleşte cu neobrăzarea sa, murdarul faur rosteşte cuvinte încă mai murdare decît el, deşucheata manola filfizoană se mîndreşte cu nerușinarea ei ; strigătele neîncetate năucesc şi mintea cea mai bine aşezată ; îmbulzeala, îmbrîncelile, zăduful, pulberea te chinuiesc şi te înăbuşă, şi vîntul poartă grelele duhori ale vinului, tutunului şi scîrnei.*

Vom încheia articolul nostru cu următoarele compuneri poetice, întrucît au legătură cu taurii şi socotim că vor fi fără îndoială pe placul iubitorilor acestora.

Lui Pedro Romero, ilustrul toreador [1]

TOREADORUL ÎNCEPĂTOR

(Povestire de *don* Pedro Calderón de la Barca)

Un luptător ageamiu
Se gîndi s-apuce lancea
Ocrotit de-al său prieten.
Cu graţie mantaua-ntinde,
Pe cap pălăria-şi trage,
Şi-ndrăzneţ lancea ridică

[1] Urmează o compoziţie poetică, foarte populară pe atunci. Este vorba de oda pe care Nicolas Fernandez de Moratin i-a dedicat-o faimosului toreador. (n.a.).

Cum arată autorul în nota de mai sus, oda s-a bucurat în epocă de succes, dar ediţiile contemporane ale operei lui Larra nu o mai citează.

La vreo zece paşi de taur.
Taurul spre cal se-ndreaptă
Faţă-n faţă, spre oblînc
Întorcîndu-se, şoptindu-şi
Tainic vorbe, pîn-ce iată
Se izbiră corn şi trup.
Călăreţul nostru pică
Pe taur călare ; cellalt
Scoate spada-n apărare
Şi-n loc pe taur să-mpungă
Nimeri, vai, în prieten.
Ridicîndu-se cum poate
Către cei de faţă strigă :
Care o să-mi poată spune
Oare omul ăsta pe cine
Vrea să-l apere : pe mine
Sau pe taur ? Însă nime
Nu-i răspunse din mulţime.

CINE-I PUBLICUL ŞI UNDE SE AFLĂ ?

(Articol refăcut sau mai bine zis ciopîrţit de Ermitul de la Chaussée d'Antin).

Că ai fi doctor, doar tu spui ;
Montalván — numele tău nu-i ;
De-ţi scot ce nu ţi se cuivne,
Zău, mai nimica nu rămîne.

(Veche epigramă împotriva doctorului *don* Juan Pérez de Montalván)

Nu mi-s altceva decît un biet om pe care îl plînge lumea, zicîndu-i sărăcuţ cu duhul, un nătăfleaţă, ce mai —

așa cum s-a văzut și pînă acum din scrierile mele. N-am totuși altă meteahnă ori păcat, cum vreți să-i spuneți, decît că nu-mi pot ține gura și că vorbesc neîntrebat ; ei, asta n-ar fi chiar așa de rău atîta vreme cît atîția alții se feresc să scoată o vorbă, chiar și atunci cînd îi întreabă cineva. Așa că mă vîr neobosit pretutindeni și pretutindeni găsesc cîte ceva de zis, și o și zic, fără sfială, ca un sărac cu duhul ce mă aflu. După ce mi-am zugrăvit astfel firea, cam nătîngă, dar plină numai de gînduri bune, nimeni nu se va mai mira auzind că acum, de pildă, am o poftă strășnică de vorbă, fără a ști prea bine ce vreau să vă spun ; sau că mă dau de ceasul morții să scriu ceva pentru public, fără a ști de fapt cine-i publicul ăsta ; și întrucît mîncărimea mea de limbă tot nu-mi va da pace cu una cu două, hai să aleg chiar ideea asta pentru primul meu articol. Nimic mai firesc, într-adevăr, ca înainte de a închina *cuiva* rodul străduințelor noastre, să încercăm să știm lămurit *cu cine avem de-a face.*

Chiar și cuvîntul acesta, publicul, pe care toți îl invocă în sprijinul tuturor afirmațiilor și în numele căruia vorbesc toate partidele și se emit toate părerile este el, la o adică, doar o vorbă goală, sau de numește o ființă adevărată, în carne și oase ? Dacă stăm să judecăm după cîte auzim în dreapta și în stînga, după locul cît toate zilele pe care pare să-l ocupe în lume, după laudele ce i se aduc și după respectul care i se arată, am zice, fără să stăm prea mult pe gînduri, că este vorba de cineva anume : într-adevăr, publicul este *cultivat,* publicul este *ingăduitor,* publicul este *imparțial,* publicul este *vrednic de toată stima ;* ne putem atunci întreba pe bună dreptate : *cine este publicul și unde se află ?*

Ies așadar din casă, cu înfățișarea mea de copil cam prostănac, și pornesc la întîmplare pe străzi, cu gîndul

să dau neîntîrziat de urma publicului, să-l cercetez din cap pînă în picioare şi să-mi fac însemnări cît mai amănunţite despre firea, sau mai bine zis despre feluritele firi ale acestui domn de treabă. Mi-am zis de la bun început că dacă e să mă iau după înţelesul pe care l-a căpătat numele său, cel mai bun lucru ar fi să-l caut în zilele şi în locurile unde se adună cei mai mulţi oameni. M-am hotărît de aceea pentru o duminică. Unde voi vedea îmbulzeală, înseamnă, dacă am înţeles eu bine de la ceilalţi, că voi avea de-a face cu publicul. În ziua aceea, o mulţime de slujbaşi, precum şi nenumăraţi alţi oameni, cu sau fără ocupaţie în restul săptămînii, se bărbieresc, se dichisesc şi se îmbracă cu tot ce au mai bun ; îi văd, în prima parte a zilei, umplînd bisericile, dar cu gîndul mai ales de a privi şi de a se lăsa priviţi ; la ieşire, nu scapă de ocheadele lor nici un chip atrăgător, nici o talie zveltă, nici un picioruş delicat al frumoaselor cucernice, cărora le fac semne şi pe urmele cărora se iau ; ceva mai tîrziu, îi văd alergînd din casă în casă şi ostenindu-se să facă o grămadă de vizite : ici lasă un cartonaş pe care şi-au însemnat numele, dacă stăpînii nu se află sau nu ţin să se afle acasă ; dincolo intră, vorbesc despre vreme — despre care nu le pasă mai mult decît mie, sau despre Operă, pe care nu o pricep nici atîtica etc. Aşa că scriu în carneţelul meu : „Publicul ascultă slujba, publicul cochetează (îngăduiţi-mi să folosesc cuvîntul acesta, pînă la ivirea altuia mai nimerit), publicul face vizite, trei sferturi din ele fără nici un rost, bătînd nenumărate case, unde merge fără un scop anume şi de unde pleacă tot fără nici un scop, case în care de obicei nimeni nu-l aşteaptă şi în care, după ce pleacă, nimeni nu-l regretă ; putem spune astfel că publicul (nu-i fie cu supărare) obişnuieşte să-şi piardă vremea numai cu nimicuri". Fapt de care mă conving cu şi mai multă tărie, trecînd pe sub Puerta del Sol.

Intru să prînzesc într-un birt și nu izbutesc să înțeleg de ce s-au strîns atîția oameni care, socotind după cît cheltuiesc, s-ar putea fără îndoială îndestula fiecare la el acasă cu o mîncare gustoasă, bine gătită, bine servită .etc. în timp ce aicea îi văd înghesuindu-se de bună voie, ba chiar cu plăcere, într-o încăpere înăbușitoare (cum sînt toate birturile din Madrid), urîtă și incomodă, la mese prea mici, ștergîndu-și gura cu șervete grosolane și îmbăloșate încă de buzele celui dinainte, nădăjduind zadarnic să catadicsească a se apropia de ei un chelner jegos și mojic, pe care îl mai strigă, în același timp, de la încă o duzină de mese, sau chiar de la mai multe, alți patru, sau șase, sau opt inși care așteaptă în jurul fiecăreia ; cu aceleași mîncăruri ca ieri, ca alaltăieri și ca întotdeauna, la fel de murdare și la fel de prost gătite ; fără să poată vorbi măcar în voie, din teama de a nu-și stînjeni vecinii ; dînd pe gît un vin care aduce mai curînd cu apa vopsită, sau vreo poșircă din cine știe ce buruieni. Așa că mă întreb în sinea mea : „Oare ce descîntece vor fi putut ademeni publicul în birturile din Madrid ?“ Și-mi răspund tot eu : „Publicul se dă în vînt să mănînce prost, să bea și mai prost, și fuge de curățenie și de tot ce-i cuviincios“.

Ies de acolo să dau o raită și constat că nici în ceea ce privește locurile de plimbare nu-i ușor să înțelegi prea bine gustul publicului. Cei mai mulți și mai plini de pretenții au întesat întregul Prado și străzile dimprejur, sau se plimbă pe Retiro ; alții, oameni mai de rînd, merg să caște gura la fiarele din cuști, sau se îndreaptă spre rîu, sau fac cîte un ocol pe drumul ce înconjoară orașul. Nu știu care dintre ei face mai bine, dar pot scrie fără șovăire despre toți laolaltă : „Publicul iese seara la plimbare pentru a vedea și pentru a fi văzut ; fiecare își cată de intrigile amoroase înfiripate sau înnoadă altele noi, um-

flîndu-şi cu mulţumire pieptul pe lîngă cîte o trăsură ; toţi se calcă unii pe alţii pe picioare, toţi se înăbuşă în praf ; unii au ieşit să-şi facă de cap, alţii doar să se plimbe, asta fără a-i mai socoti şi pe cei, nu mai puţin vrednici de atenţie, care umplu bisericile, sau pe cei nu mai puţin cultivaţi (dacă e nă ne luăm după afişe), ce dau fuga care la teatru, care la luptele cu tauri tineri, care la scamatorul Mantilla, care la circ."

Iată însă că amurgul a şi început să coboare de pe crestele munţilor, alungînd mulţimea pestriţă din locurile ei de plimbare ; mă grăbesc să plec înaintea tuturor, fugind de publicul călare sau în trăsuri, mai primejdios decît oricare altul de pe lume ; şi întrucît mai am încă atîtea de observat, alerg să cercetez gustul publicului în materie de cafenele. Mă uimeşte de la bun început faptul că *publicul are gusturi inexplicabile :* îl văd îmbulzindu-se în cele mai întunecoase, mai dărăpănate şi mai strîmte, într-un cuvînt în cele mai rele, şi recunosc în el acelaşi public din birturi. De ce oare îl văd înghesuindu-se acum în Cafeneaua Principelui, atît de mică, de murdară şi de lipsită de lumină, sau în cea a Veneţiei, unde serviciul lasă atît de mult de dorit, după ce a lăsat-o să dea faliment pe aceea atît de încăpătoare şi de frumoasă a Sfintei Catalina sau, cu cîtva timp în urmă, pe aceea atît de plăcută de la Tivoli, amîndouă mai bine plasate. Trag prin urmare concluzia că *publicul este capricios.*

Să zăbovim aici o clipă pentru a mai observa cîte ceva. La una dintre mese, patru militari se ceartă, de parcă şi-ar fi declarat război, fără a putea cădea de acord asupra meritelor lui Montes sau ale lui León, nici asupra felului cum unul sau celălalt atacă sau evită taurul ; nici unul nu are habar de tauromahie ; cu toate acestea, se provoacă la duel, sînt gata să se ucidă şi fără doar şi poate o vor şi face, mai curînd decît să renunţe la o părere care poate că nici măcar nu e a lor.

La altă masă, patru avocăței care nu pricep o iotă de poezie își azvîrl unul altuia în obraz mii de insulte sub formă de petiții și decizii ; discuții despre stilul clasic și romantic, despre forma veche a versului și despre proza modernă.

Ceva mai încoace, patru poeți certați cu muzica se sfîșie între ei cu cuvinte înveninate, dezbătînd problema prea puțin dezbătută a deosebirii între vocea lui Tossi și a lui Lallande ; și dacă nu-și trîntesc cu scaunele în cap, este din respect pentru caracterul sacru al cafenelei.

Ceva mai încolo, patru bătrîni în care a secat de mult izvorul oricărei simțiri, dar păstrînd ca niște avari, ca să zicem așa, timpul tinereții lor, afirmă într-un glas că tinerii de azi sînt niște oameni rătăciți, incapabili să *simtă* cum simțeau ei pe vremuri ; ei calcă în picioare fără milă încercările acestora, fără să-și dea măcar osteneala să le citească.

Puțin mai departe, un ziarist *fără ziar,* împreună cu un alt ziarist care scrie în *ziare pe care nimeni nu le poate citi pînă la capăt* și, neizbutind nici unul, nici celălalt să scrie articole pe care să le cumpere cineva, se înțeleg totuși de minune asupra modului în care trebuie scrisă o foaie care cu faima ei să le umple buzunarele, precum și asupra importantelor urmări cele vor avea negreșit anumite rînduri răzbunătoare ale domniilor lor în *lumea* care nu le va citi niciodată.

Și tot așa, la toate celelalte mese, nenumărați bădărani care nu se pricep la nimica hotărăsc în toate.

Iar eu văd totul, ascult totul și notez, cu zîmbetul meu de om sărac cu duhul, cerîndu-i candidatului meu îngăduința : „Preaînvățatului nostru public îi place să vorbească tocmai despre lucrurile la care nu se pricepe".

Ies din cafenea, colind o vreme străzile, dar pînă la urmă n-am încotro și intru iarăși prin ospătării și prin alte locuri publice : numărul mușteriilor a crescut, mai ales că e

duminică, şi zarva nestăpînită a celor ce beau şi mănîncă se aude pretutindeni ; toate colţişoarele sînt întesate ; vinul de Yepes şi de Valdepeñas pune în mişcare limbile, aşa cum face vîntul cu moriştile şi apa cu piatra morii ; aburii groşi ai lui Bacchus i se urcă tot mai mult publicului la cap pînă începe să nu mai ştie nici el ce spune. Era cît pe-aci să scriu în însemnările mele : „Onoratul public se îmbată", cînd, din fericire într-o împrejurare ca asta, vîrful creionului s-a rupt şi, neavînd cum să-l ascut, toată flecăreala mea clevetitoare n-a mai putut ieşi la iveală.

Mai e şi un alt soi de oameni care, în tot timpul ăsta, umplu sălile de biliard de larmă, ciocnind şi rostogolind nişte bile, cît e noaptea de lungă, dar n-am să-mi stric pe ei vorbele, căci dintre toţi cei ce alcătuiesc publicul, aceştia, zău, mi se par cei mai neghiobi.

În cele din urmă, teatrul îşi deschide şi el porţile, iar eu îmi zic că de data asta toate îndoielile mele se vor spulbera pentru totdeauna : voi cunoaşte, în sfîrşit, adevăratul public, îi voi aprecia indulgenţa plină de măsură, gustul fără cusur, alegerea fără greş. Teatrul pare să fie adevărata lui casă, templul în care îşi rosteşte hotărîrile neclintite. Asist astfel la premiera unei comedii ; o parte din public o aplaudă cu frenezie : e o piesă sublimă, neîntrecută, nimic mai desăvîrşit nu s-a văzut de la Moratín încoace ; cealaltă parte a publicului o fluieră fără milă : piesa aceasta este o ruşine, mai neroadă decît orice vodevil, niciodată, de la Comella pînă la zilele noastre, nu s-a ascultat ceva mai nesărat. Zice unul : „E scrisă în proză, şi tocmai de asta îmi place : orice comedie trebuie să imite viaţa, prin urmare trebuie să fie scrisă numai în proză". Altul : „E scrisă în proză, ori comedia, dimpotrivă, trebuie să fie în versuri, întrucît e vorba doar de o ficţiune destinată plăcerii simţurilor. Dacă e scrisă în proză, aduce mai curînd a bîrfeală de cumetre, iar cei care scriu aşa înseamnă că nu sînt în stare să facă nişte versuri ca lumea". Unul strigă : „Unde sînt versurile, ima-

ginația, sclipirile vechilor noștri autori dramatici ? Tot ce-am auzit astăzi e banal, morală sălcie, imagini reci ca gheața ; clasicismul ucide geniul". Celălalt nu se lasă nici el mai prejos : „Slavă Domnului că mai vedem și noi din cînd în cînd cîte o comedie bine închegată și morală ! Plăsmuirile celor vechi erau nesăbuite : cavaleri deghizați, femei mascate, intrigi încîlcite și plictisitoare, dueluri, bufoni fără nici un haz, amestec de stiluri și de clase ; romantismul este pierzania teatrului ; oricine își dă seama că toate astea nu puteau lua naștere decît într-o minte bolnavă și rătăcită". Ascultînd asemenea vorbe și văzînd atîta deosebire în păreri, ce nevoie mai aveam și de alte cercetări ? Mi-era de ajuns să-mi amintesc că Latorre are o droaie de admiratori, fără ca Luna să fie mai puțin aplaudat pe scenă aceluiași teatru în care am nădăjduit eu să găsesc o potrivire oarecare în gusturi ; și că pe aceeași scenă detractorii lui Lalande au acoperit-o cu flori pe Tossi, în vreme ce partizanii acesteia au făcut-o pe Lalande cu ou și cu oțet ; așa că renunț la toate speranțele mele. O, Doamne, unde să fie oare publicul acela atît de îngăduitor, de cultivat, de imparțial, de competent și de vrednic de stimă, care împarte faima numai după merit și de care am auzit vorbindu-se atîta ; publicul a cărui alegere nu dă niciodată greș, care nu șovăie niciodată, căci pornește dintr-un gust fără cusur, avînd drept lege bunul simț al tuturora, pe care de fapt nu-l are nimeni ? Nu încape îndoială că publicul acela n-a venit astăzi la teatru ; și poate că nici nu obișnuiește să vină vreodată.

Îmi strîng însemnările și, mai nedumerit decît oricînd asupra obiectului cercetărilor mele, încerc să aflu ceva mai mult de la cunoscători mai buni decît mine. Un autor fluierat pe care mă duc să-l întreb îmi răspunde : „Cine e publicul ? Întreabă-mă mai curînd de cîți nătărăi e nevoie pentru a-l alcătui". Un autor aplaudat îmi spune : „Publicul se compune din oameni cultivați care hotărăsc

în deplină cunoștință de cauză asupra meritelor unei producțiuni literare" .

Dacă un scriitor e fluierat, va spune că nu publicul l-a fluierat, că la mijloc a fost doar o intrigă a dușmanilor și a invidioșilor, că nu aceștia sînt publicul ; iar dacă se vor găsi cîțiva care să-i critice defectele comediei sale aplaudate va chema de îndată publicul în ajutor ; publicul l-a aplaudat, publicul nu poate greși, deci comedia sa este bună.

Un ziarist își închipuie că publicul se reduce la cei care îi cumpără ziarul, și în cazul acesta se poate spune că publicul ziariștilor spanioli nu e prea numeros. Un avocat crede că publicul se compune din clientela sa. Cît despre doctori, oricare dintre ei este convins că numai bolnavii săi alcătuiesc publicul, public care, datorită științei sale, se împuținează pe zi ce trece ; și tot așa crede fiecare despre sine. Iar eu am pierdut o noapte întreagă zadarnic, fără ca cineva să-mi poată explica ce caut.

Să-l alcătuiască oare cei care își azvîrlu banii pe *Galeria funebră de spectre și de umbre însîngerate*, sau pe poeziile lui Salas, ori cei care lasă să se aștearnă praful în librării peste *Viețile spaniolilor de seamă* și peste traducerea *Iliadei* ? Sau cei care se bat să apuce bilete la o cîntăreață sclifosită, ori cei care preferă să le vîndă altora ? Cei care în vremurile tulburi dau foc, ucid, dărîmă, sau cei care, în timp de pace, rabdă și lingușesc ?

Iar această zisă *opinie publică*, odrasla sa fără îndoială și cinstită ca atare, să fie ea totuna cu aceea pe care de atîtea ori o vedem împotrivindu-se chiar și legilor, chiar și dreptății ? Să fie ea aceea care îl osîndește la ocară veșnică pe omul cu judecată, numai fiindcă a refuzat să meargă să-și verse sîngele pentru toanele sau nechibzuința altuia, ale cărui merite prețuiesc poate mai puțin ? Ea să fie aceea care la teatru și în lume se bucură și rîde cînd datornicul necinstit îl înșală pe cel ce l-a ajutat ? Și tot ea lovește cu o rușine de neșters numele și viața

celui căruia nenorocul i-a dat doar o smintită sau o stricată drept nevastă ? Ea îl slăvește și-l urmează pe tîlharul cel mai îndrăzneț, numindu-l domn și erou, în timp ce pe tîlharul de rînd îl lasă pradă unei morți rușinoase ? Oare nu ea măsoară crima cu cîntarul și lasă onoarea bărbatului la bunul plac al nevestii, și așază fără temei dreptatea în vîrful nesigur al unei spade ascuțite ?

De ce, atunci, pentru a dobîndi aprobarea acestui public își tocește coatele o viață întreagă scriitorul neobosit și studios și dă din mîini și asudă zilnic actorul fără să ostenească ? De ce își pune neînfricat viața în joc militarul pentru astfel de elogii ? Care e rostul atîtor sacrificii făcute pentru a cîștiga o astfel de faimă ? Nu-i pot pricepe și nu pot zice că fac bine decît aceia care se străduiesc numai să stoarcă bani de la el.

Iată însă că a sosit și timpul să merg la culcare și mă închid la mine în odaie pentru a-mi rîndui însemnările făcute în timpul zilei ; le mai citesc o dată, mai chibzuiesc cîtva asupra lor, apoi trag învățămintele :

Mai întîi, publicul este cea mai nimerită cale pentru a ascunde scopurile fiecărui ins în parte ; scriitorul pretinde că toată hîrtia pe care o mîzgălește și toți banii pe care îi stoarce nu urmăresc decît binele publicului, pe care vezi bine îl respectă atîta ! Tot spre binele publicului își încasează medicul gologanii pentru leacurile sale adesea greșite, iar avocatul pentru procesele pierdute. Judecătorul poate osîndi *din greșeală* pe cîte un nevinovat, dar numai spre binele publicului. Croitorul, librarul, tipograful, croiesc, tipăresc și fură pentru același motiv. Și, în sfîrșit, pînă și... Dar ce să mai vorbesc ? Recunosc deschis că și eu scriu pentru public, căci altminteri ar însemna să cred că scriu doar pentru mine.

În al doilea rînd, nu există un singur public, omogen, neschimbător, judecător drept așa cum s-a pretins : clasele sociale au fiecare un public propriu, deosebit, din trăsăturile și din caracterele căruia se înfiripă chipul

monstruos al acelei ființe eterogene pe care o numim public și care este capricios și aproape întotdeauna la fel de nedrept și de părtinitor, ca cei mai mulți dintre cei care fac parte dintr-însul ; este în același timp intolerant și răbdător, dedat rutinei și ahtiat după noutăți, oricît de paradoxală vi s-ar părea alăturarea acestor trăsături ; părtinește fără motiv și ia hotărîri fără temei în pricini întemeiate ; se lasă înrîurit de impresii trecătoare ; iubește pînă la idolatrie, dar fără să știe de ce, și tot fără nici o pricină urăște de moarte ; este răutăcios și bănuitor și se desfată batjocorind cu cruzime ; de cele mai multe ori simte cu totul altfel de cum simte în parte fiecare dintre cei care îl compun ; are deosebită slăbiciune pentru mediocritatea intrigantă și pehlivană, dar uită sau disprețuiește meritele celui modest, și uită încă mai ușor, nerecunoscător cum e, cele mai de seamă servicii aduse ; îl copleșește în schimb cu daruri pe cel care îl lingușește și îl înșală, în sfîrșit mare nedreptate am face să-l confundăm cu posteritatea, care aproape niciodată nu urmează judecățile lui părtinitoare.

GAJURILE

(Un articol ca toate celelalte)

Aruncă, sfarmă, prăpădește, cere
și-nșală, însă pierde tot, și piere
nobilul, sau ajunge cerșetor,
iar cămătarul e moștenitor...

(Jovellanos)

Tocmai îmi storceam creierii, acum cîteva dimineți [1], căutînd vreo idee nouă care să dea ghes să zburde limbii

[1] Carnavalul din anul 1832. (n.a)

mele, căci e atît de îndrăzneață și de dornică de sporovăială, și poate că n-aș fi găsit-o niciodată, dacă nu mi-ar fi scos-o în cale întîmplarea pe care am să v-o povestesc. Ba e chiar sigur că n-aș fi găsit-o căci, dacă stau să mă gîndesc mai bine, din teancul de însemnări de pe masă, n-aș alege nici două pe care să le pot spune acuma sau, dacă totuși le-aș spune, să nu trebuiască să-mi înghit vorba fără întîrziere.

Am și eu un nepot, dar să vă spun mai departe, fiindcă numai cu atîta n-ați aflat încă nimica. Nepotul ăsta al meu e neînsurat și a primit o educație dintre cele mai alese, așa cum rareori se mai face educație în veacul nostru ; vreau să zic că știe să citească, deși nu chiar orice carte, și să scrie, deși nu tocmai lucruri vrednice de a fi citite ; mai știe să și socotească, deși socotelile și le lasă bucuros pe seama creditorilor, care se pricep să i le facă mult mai bine ; dansează ca un adevărat discipol al lui Veluci ; cîntă îndeajuns de bine pentru a se lăsa rugat n-o facă și a răspunde că nu e în voce ; se ține pe cal de parcă ar fi centaur, încît ți-e mai mare dragul să-l vezi cu cîtă dibăcie e în stare, pe ulițele orașului nostru, să dea buzna și să-i răstoarne pe toți cunoscuții și prietenii ; din științe și din arte ignoră atît cît trebuie pentru a putea vorbi despre orice cu competență. Despre literatură și teatru nici nu mai vorbesc, căci are și abonament, așa încît, fie că pricepe comedia, fie că nu, o plătește, ba o și fluieră, dînd astfel să se înțeleagă că a văzut el spectacole mai de soi prin țări străine, pe unde, ca orice om cu bună creștere, a călătorit. O rupe nițel pe franțuzește și pe italienește, dar mai ales atuncea cînd s-ar cuveni să vorbească în spaniolă, și spaniola nu o vorbește, ci o schimonosește ; dacă îi spun ceva, îmi răspunde că limba spaniolă e limba lui și că e slobod să facă tot ce-i trece prin cap cu ea. Nu mai e nevoie să spun că, vrînd să treacă drept om luminat, nu crede în Dumnezeu, crede

în schimb în potlogari și în fetișcane, în codoși și în prieteni. A, era să uit. Are un atît de particular simț al onoarei, încît pentru orice fleac, că te-ai uitat la el niței mai așa, ori că te-ai uitat niței mai altfel, e gata să treacă prin frigare pieptul celui mai bun prieten al său, și încă cu o grație și cu o ușurință cum n-ai să întîlnești nici la spadasinul cel mai încercat.

Cu asemenea educație așadar, la care să mai adăugăm că îi place din cînd în cînd să-și pună straie de *majo* [1] și că odată cu ele împrumută și cîteva vorbe, ca de pildă : „da' ce-mi pasă mie ?“ sau „uită-te-ntîi cu cine ai de-a face !“ e de la sine înțeles că se numără printre cocoșii cei mai năbădăioși ai orașului, printre podoabele cele mai de preț ale societății subțiri din această capitală a atîtor lumi...

Asta e ruda despre care vreau să vă vorbesc, și sînt convins că dacă tatăl său l-ar putea vedea, ar rămîne uimit ce fiu are, tot atît cît sînt eu ce nepot am, căci se reunesc în el cele mai alese însușiri. Dealtfel, Joaquín al nostru ne cunoaște slăbiciunea și din cînd în cînd se și folosește de ea.

Să fi fost ceasurile opt, tocmai mă îmbrăcam, cînd intră feciorul și-mi dă de veste că mă caută nepotul meu.

— Nepotul meu ! Înseamnă că e ceasul unu.

— Nu, domnule, nu-i mai mult de opt.

Deschid ochii uluit și-l zăresc într-adevăr pe ferchețul meu nepot, gata îmbrăcat și așteptîndu-mă, la opt ceasuri ale dimineții.

— Joaquín, tu, la ora asta ?

— Eu, dragă unchiule. Bună dimineața !

— Pleci în vreo călătorie ?

— Nicidecum, *señor*.

— Dar de cînd te scoli așa de dimineață ?

---

[1] *Majo :* flăcău și *maja :* fată din popor, în costume caracteristice.

— Să mă scol, unchiule ? Dar nici nu m-am culcat încă.

— A, așa mai înțeleg.

— Am sosit chiar acuma de la marchiza de Peñol ; acolo de-abia s-a sfîrșit balul. Pe Francisco l-am trimis să ducă acasă cele șase costume pe care le-am schimbat astă-noapte.

— Numai șase ?

— Numai.

— Nu mi se par prea multe.

— Trebuia să păcălesc șase persoane.

— Să le păcălești ? Ce faptă urîtă !

— Unchiule, tare mai ești rămas în urmă, zău !

— Mulțumesc, nepoate dragă. Zi mai departe.

— Dragul meu unchi, am să-ți fac o mare rugăminte.

— Să fiu eu oare cel de-al șaptelea păcălit ?

— Unchiule dragă, vezi bine că mi-am scos toate măștile.

— Spune-ți păsul, — și am și întins mîna după cheia de la sertar.

— În ziua de azi nu-ți mai ajung banii pentru nimica, sînt atîtea baluri, atîtea... într-un cuvînt, am o datorie. Îți mai amintești de ceasornicul acela de Bréquet, cu care m-ai văzut zilele trecute ?

— Cum să nu, te costase cinci mii de reali.

— Nu era al meu.

— Cum așa ?

— Uite cum. Marchizul de ***, de-abia sosit de la Paris, voia să-l dea la curățat, și cum nu cunoștea nici un ceasornicar în Madrid, i-am făgăduit să i-l duc eu la al meu.

— Și pe urmă ?

— Soarta a hotărît altfel. Chiar în ziua aceea aveam de plătit o datorie de onoare ; baroneasa și cu mine ne

înțelesesem să mergem împreună să stăm o zi la Chamartin, dar nu putea mmerge în trăsura ei, după cum bine știi...

— Da, și ?

— N-aveam încotro, trebuia să închiriez o trăsură, să găsesc o casă și toate cele trebuitoare pentru un prînz la iarbă verde... iar eu n-aveam nici un gologan. Onoarea înainte de toate. Și pe urmă, știi și tu în ce hal s-au scumpit toate...

— Da, și ?

— Am amanetat ceasornicul amicului meu.

— Asta pentru a-ți salva onoarea !

— Evident.

— Foarte bine. Și acum ?

— Astăzi iau prînzul cu marchizul și am apucat să-i spun că ceasornicul e gata, reparat, și...

— Înțeleg.

— Așa că vezi, dragă unchiule... Toate astea ar putea lua o întorsătură foarte neplăcută.

— Cît ai de plătit ?

— O sută.

— Numai atîta ? Nu e mult.

Era limpde mai ales că viața și onoarea nepotului meu se aflau în primejdie. Ce putea face așadar un unchi atît de iubitor, de duios, de bogat și pe deasupra fără copii ? Deci fără să scot o vorbă, i-am numărat suta lui de reali, vreau să zic a mea.

— Nepoate, atunci hai să mergem acolo unde zici că ai amanetat ceasornicul.

— *Quand il vous plaira* [1], dragă unchiule.

Ajungem noi la cafenea, una dintre acele burse [2] ale amanetului, ca să zicem așa, și începe chiar să mă bată

---

[1] Cînd ai să vrei. *(fr.)*

[2] Pînă nu-și va da și Academia consimțămîntul, nu ne vom îngădui să ne folosim de cuvîntul nou *bolsa ;* alții sînt mai puțin conștiincioși. (n.a.)

gîndul că în urma întîmplării acesteia avea să ia naştere un nou articol de moravuri.

— Unchiule, aici va trebui să aşteptăm puţin.

— Pe cine ?

— Pe omul care ştie locul cu pricina.

— Tu nu-l ştii ?

— Fireşte că nu, cei din tagma lui nu îngăduie să-i însoţească nimeni.

— Şi li se încredinţează totuşi ceasornice de cinci mii de reali ?

— Este samsar onorabil, care trăieşte dintr-asta. Dar iată-l.

— Ăsta-i samsarul tău onorabil ? Intrase un om cam de patruzeci de ani, judecînd după urmele lăsate de timp pe o faţă asemănătoare aceleia pe care trebuie s-o aibă Jidovul Rătăcitor, dacă o mai fi trăind cumva. O faţă brăzdată de cicatrice, parcă peticită, şi de urme de tot felul, care păreau crescute odată cu ea, şi nicidecum amintiri ale cine ştie căror întîlniri nefericite ; o căutătură sasie, parcă privea şi parcă nu privea ; o barbă numai smocuri, care mărturisea deschis a nu fi păstrat cu briciul prietenia pe care o cere curăţenia ; o pălărie ponosită şi pleoştită de ploi ; o manta care nu acoperea cum trebuie tot ce se află pe dedesubt, împodobită însă din belsug cu ciucuri din noroiul Madridului ; nişte cizme, sau ghete, nimeni n-ar putea spune ce erau, făcute parcă mai mult din glod decît din piele ; gheare de aprod şi un picior care, în loc să-i ducă trupul, şchiopăta şi se lăsa el însuşi dus sau mai bine zis tîrît, ceea ce făcea ca despre mititelul nostru să se poată spune pe drept cuvînt că *burta îşi duce picioarele ;* glasul era rudă bună cu cele mai supărătoare dintre zgomote, iar ochii, în sfîrşit, erau ascunşi şi sfredelitori.

— S-a făcut treaba, domnişorule ?

— S-a făcut ; unchiule, dă-i dumneata ce-am vorbit.

— Nici nu mă gîndesc, nu-mi arunc eu banii în felul ăsta.

— Domnule, vă rog să n-aveţi nici o grijă.

— Fireşte că n-am, pentru că nu-ţi dau nimica.

Onorabilul personaj se porni atunci pe jurăminte şi pe strigăte, plîngîndu-se că i se arată o atît de nedreaptă neîncredere, căruia îi ţineau isonul rugăminţile tînguitoare ale nepotului meu, speriat să nu cumva să-i scape din mîini ceasornicul din cauza asta ; dar m-am ţinut tare şi, vrînd-nevrînd, samsarul a trebuit să cadă la învoială, mai ales că, în schimbul jurămintelor sale, s-a ales şi cu ceva pe deasupra.

Pe drum, călăuzul nostru, ceva mai potolit acuma, scoase un pachetel din buzunar şi, arătîndu-mi-l pe ascuns, îmi şopti la ureche :

— Ţigări de foi, domnule... pachete de... şi dacă domnul doreşte, vă mai pot arăta şi alte nimicuri dintr-astea.

— Nu, mulţumesc, onorate domn.

În sfîrşit, după ce am străbătut nenumărate străduţe şi răspîntii, ajungem într-o casă şi pătrundem într-o chichineaţă, sub acoperiş, unde ai fi zis că numai un poet îşi poate duce zilele.

E cu neputinţă de descris ce talmeş-balmeş de obiecte de toate felurile se adunaseră claie peste gramadă în porul acela. O, dacă ar fi avut glas să vorbească ! Ce ne-ar fi putut povesti strălucitoarele veşminte ale frumuseţii ! Ce ne-ar fi spus oare salba aceea, de atîtea ori smulsă de o mînă nerăbdătoare, sau azvîrlită cu ciudă ? Sau mai bine să ascultăm povestea acestui inel cu diamante, nedespărţit tovarăş al degetelor de fildeş ale stăpînului său ? Cîte nu şi-ar putea aminti împreună blana aceea scumpă şi tulpanul de caşmir de alături ! M-am smuls însă din nebunia unor asemenea gînduri, bucurîndu-mă că toate lucrurile din jur nu vorbeau cu adevărat. Şi am avut nespusa plăcere să recunosc în cei doi cămătari care

învîrteau toate treburile pe aicea două dintre cunoștințele mele, pe care nu le-aș fi bănuit niciodată că se îndeletnicesc cu așa ceva ; s-au rușinat și ei, nu-i vorbă, de a se fi dat astfel în vileag, și după privirea amenințătoare pe care i-o azvîrliră samsarului, se putea ghici îndeajuns ce avea să-l aștepte pentru că îi făcuse să-și piardă bunul renume, îngăduind unui neinițiat să pășească în sanctuarul acelor taine.

Îl chemară pe nepotul meu în încăperea alăturată, unde urma să-i fie înapoiat ceasornicul și să le înmîneze banii ; rămas singur, mi-am dat seama că locul unde mă aflam era cum nu se poate mai prielnic pentru observațiile mele. Mi-am înfundat pălăria pe ochi, mi-am ridicat gulerul pînă la nas, mi-am ales un ungher cît mai întunecos și, astfel ascuns și putînd auzi și vedea totul, am dat frîu liber spiritului meu de observație să cerceteze tot ce-i va plăcea. Nu trecuse prea mult timp de cînd eram acolo, cînd ușa se deschide, și un tînăr îmbrăcat nu tocmai arătos întreabă de samsarul nostru.

— Pepe, te-am așteptat degeaba ; te-am văzut trecînd și m-am luat după tine. Iarăși am rămas fără nici un gologan. Numai la tine e scăparea.

— V-am mai spus că nu primesc haine. Mi-e cu neputință.

— Un franc nou-nouț ! O redingotă pusă abia de cîteva ori ! Nu fac ele șaisprezece reali, cît îți cer ?

— Uitați-vă și dumneavoastră : toate cuferele astea, toate dulapurile astea gem de haine ca ale dumneavoastră ; și nimeni nu vine să și le ia îndărăt, ca să nu vă mai spun că nimeni nu mi-ar da pe ele atît cît am dat eu.

— Hainele mele fac mai bine de cincizeci de reali și îți jur că mă întorc să le scot de aicea, într-o săptămînă cel mult.

— Tot așa zicea și stăpînul surtucului de colo, care atîrnă de două ierni în cuierul unde îl vedeți și acuma ;

şi doamna care mi-a adus şalul ăsta, sînt mai bine de două carnavale... şi...

— Pepe, îţi dau cît vrei, ascultă-mă. Sînt compromis, nu-mi rămîne altceva de făcut decît să-mi zbor creierii!

La auzul acestor cuvinte, mi-am vîrît grabnic mîna în buzunar, spunîndu-mi : „A, nu, pentru numai şaisprezece reali nu vreau să-şi piardă viaţa un tînăr atît de chipeş. Sărmanul, cine ştie dacă familia lui nu flămînzeşte, sau poate că vreo nenorocire groaznică..." Tocmai mă pregăteam să-l strig, cînd Pepe îmi luă vorba din gură, spunîndu-i :

— Rău aţi face, zău.

— Trebuie neapărat să merg în seara asta la balul doamnei W*** şi n-am cu ce să mă îmbrac. I-am dat cuvîntul meu că voi veni, şi cu o persoană vrednică de toată stima... Şi pe urmă trebuie să fac rost şi de o rochie de seară pentru o verişoară, căreia i-am făgăduit că o însoţesc.

Cînd am auzit, am dat încetişor drumul pungii să cadă îndărăt în buzunar, uitînd cu totul de înflăcărata mea milosîrdie.

— O fi, nu zic nu, dar aduceţi-mi vreo bijuterie mai acătării.

— Nu mai am nici una, toate sînt la tine : ceasornicul, butonii, lanţul...

— Şaisprezece reali zici ?

— Uite, mi-ajung numai opt.

— Nici aşa nu pot să fac nimica pentru dumneavoastră : tot e mult.

— Mă mulţumesc şi cu cinci şi-ţi semnez pentru şaisprezece, şi-ţi dau chiar acuma unul ţie.

— Ştiţi dumneavoastră cît de mult ţin să vă servesc, dac-aş fi eu stăpînul... În sfîrşit, să vedem fracul.

Tînărul răsuflă uşurat, misitul zîmbi, sărmanul om necăjit îşi luă gologanii, din cei cinci reali îi dădu unul

și semnă că a primit șaisprezece, mulțumit din cale-afară de tîrgul bun pe care-l încheiase.

— Peste trei zile mă întorc să-l iau. Te salut. Ne vedem atuncea.

— Adică ne vedem la anul !

Și tînărul atît de priceput în afaceri, pleacă fredonînd ceva.

Încă nu se îndepărtaseră cu totul pașii și trilurile zăpăcitului aceluia, cînd ușa se dă de perete cu zgomot, și doamna Hz*** în carne și oase, cu ochii roșii de plîns și învăpăiați, dă buzna înăuntru.

— Don Fernando !

La chemarea ei se înfățișă unul dintre cămătari, un om destul de arătos și cu manierele cele mai alese.

— Doamnă ?

— Dumneata mi-ai trimis răvașul ăsta ?

— Doamnă, am rămas fără nici un sfanț ; prietenul meu nu vă cunoaște. E un om de rînd. — Și cum v-am dat pînă acuma ceva mai mult decît fac bijuteriile pe care ni le-ați încredințat dumneavoastră...

— Dar dumneata nu știi că eu am și trimis invitațiile pentru balul de diseară ? Mai bine mor decît să mă fac de rușine !

— Eu, doamnă...

— Am absolută nevoie de o mie de reali și, pe lîngă bani, îmi iau îndărăt, numai pentru noaptea asta, și brățările împreună cu diadema de perle ; în schimb, am să-ți trimit vesela de argint și tot ce mai e prin casă. Le-am rămas datoare muzicanților cu plata pentru trei seri, iar azi-dimineață mi-au spus că sînt hotărîți să nu mai cînte dacă nu-i plătesc. Băcanul mi-a cerut și el banii pentru lumînări, și pînă nu-i primește nu-mi mai dă altele.

— Dac-ar fi numai după mine...

— Ții cu tot dinadinsul să ne certăm ? Nu știi că într-o singură noapte îmi pot scoate banii la cărți ? N-ai și dumneata partea dumitale în joc ?

— Ne-a mers atît de prost noaptea trecută !

— Sau vrei poate să-mi mai ceri cîteva invitații ? Nu mi-au mai rămas decît astea șase. Așa că trimite să-ți iei lucrurile despre care ți-am vorbit.

— Știu... din partea mea... dar poftiți alături în cabinet, aicea ne-ar putea auzi cineva.

Intrară și încuiară ușa după ei.

Rînd pe rînd sosiră apoi : un jucător ghinionist, care-și pierduse și ultima para, dar care ținea morțiș să se înarmeze și să se întoarcă neîntîrziat la masa de joc ; își lăsă ceasul, primi zece reali, dădu în scris pentru cincisprezece și plecă spunînd :

— Am eu o presimțire că în numai jumătate de oră, am să scot de douăzeci de ori pe atîta și mă întorc aici să-mi iau ceasul.

Alt jucător, mai norocos, veni să-și ceară înapoi niște inele care aminteau de timpurile sale bune ; un slujbaș, să se împrumute în contul simbriei sale gata înjumătățite de dobînzi ; alt necăjit veni să ceară și el ajutorul cămătarilor, dacă ajutor se mai poate numi atunci cînd cumperi un ban cu alți doi ; și n-am să-l mai amintesc decît pe servitorul cuiva, care veni să răscumpere cîteva nestemate, care de mai bine de trei ani se aflau aicea în robie. Numai că ele fuseseră vîndute cînd cămătarii își pierduseră nădejdea banilor și dobînzile erau gata să le întreacă prețul. N-au să mă încumet să zugrăvesc tot tărăboiul care s-a iscat atunci sub ochii mei. După doi ani de încercări zadarnice, stăpînul trimisese în sfîrșit după ele, dar fuseseră vîndute cu numai o zi înainte. Servitorul plecă înjurînd și blestemînd și făgăduind să le dea de știre acelora care aveau căderea să dea o mînă de ajutor la îndreptarea lucrurilor.

E oare cu putință să duci o asemenea viață ? Dar de ce să ne mirăm, cînd vedem bine cum meșteșugarul vrea să treacă drept artist, artistul drept slujbaș, slujbașul

drept nobil, nobilul drept grande şi acesta drept prinţ ? Parcă poţi trăi părînd mai puţin însemnat decît vecinul ? Slavă luxului ! Slavă vanităţii !

În vremea asta ieşea din cabinetul de alături şi frumoasa gazdă a balurilor ; izvorul lacrimilor ei secase fără urmă.

— Pe curînd, şi vino neapărat diseară, şopti tainic un glas pătrunzător şi tulburat.

— N-avea nici o grijă, peste o jumătate de ceas ţi-l trimit pe Pepe, răspunse un alt glas, răguşit şi şovăitor.

Frumoasa îşi coborî privirea, îşi potrivi părul-i auriu şi mantia şi se îndepărtă zorită.

Nu mult după aceea, apăru şi nepotu-meu care, după ce-mi mulţumi, începu să mă roage cu o stăruinţă cam bătătoare la ochi să primesc o invitaţie la balul doamnei Hz***. Zîmbii, nu zisei nimica — fiindcă nici n-auzisem nimica. Şi mă dusei la bal. Muzicanţii au cîntat admirabil, lumînările au răspîndit o lumină strălucitoare. O, cît de convingătoare este frumuseţea ! O, cît de folositori sînt cămătarii !

N-aş vrea să-mi închei articolul fără să amintesc că, la acest bal, l-am recunoscut printre alţii şi pe elegantul nostru cămătar, iar pe umerii nevesti-si splendidul şal care zăcea de trei carnavale în robie ; şi de atuncea luxul ei, ale cărui izvoare nu izbutisem atîta vreme să le aflu, nu m-a mai mirat niciodată.

N-am întîrziat prea mult acolo, căci celui ce încărunţeţe nu-i stă bine să aştepte răsăritul soarelui în mijlocul unei petreceri ; m-a însoţit şi nepotul meu, care mergea la alt bal. M-am dat jos din trăsură şi mi-am luat rămas bun. Mi s-a părut totuşi că în glasul său nu se mai simţea aceeaşi căldură duioasă, aceeaşi încredere cu care îmi vorbise dimineaţă. Un „pe curînd" rostit cu destulă nepăsare îmi reaminti că în ziua aceea făcusem, e adevărat, o faptă bună, dar că fapta aceea trecuse. Poate că fusesem şi eu la fel de nătărău, pe cît fusese de nechib-

zuit nepotul meu. Nu-i de mirare că un tînăr cere pentru asemenea lucruri, ci că un bătrîn n-are destulă minte și-i dă !

Pentru a mai risipi gîndurile acestea pline de mîhnire care te fac să ai o părere atît de proastă despre neamul omenesc, am deschis la întîmplare o carte cu poezii și am dat chiar peste acele stihuri în care Bartolomé de Argensola zice :

Cetatea noastră de flăcăi e plină
Și de bătrîni, crescuți l-aceeași școală,
Cu-aceleași slăbiciuni și-aceeași vină.

CĂSĂTORIE PRIPITĂ

(Articol al licențiatului)

Cititorul va fi observat desigur, dacă a citit articolele noastre, că nu urmăm nici o metodă și nu respectăm nici o ordine : nu facem decît să sărim necontenit de la un lucru la altul, ca atunci cînd cineva nu se pricepe la nici unul ; cînd în proză stîngace, cînd în versuri necioplite, acum chemînd indignarea publicului împotriva proștilor și vicioșilor, acum rostind, ca unul ce-și închipuie că-i cunoaște bine pe oameni, sentințe reci și nesărate. De fapt acesta și este scopul nostru, potrivit pe de o parte cu publicul, pe de alta cu propria noastră neputință.

— Singurul cusur al articolelor dumitale, ne spunea, zilele trecute, un om de treabă, este cutezanța asta de neînțeles, cinismul neînfrînat cu care dai cu barda în lucrurile cele mai sfinte. Eu sînt un om la locul meu și nu-mi place să văd pe nimeni jignit. Vreau ca satira să rămînă întotdeauna generală, de aceea cred că răutatea pe

care o arăți poate veni numai dintr-un suflet mai negru decît cerneala unde îți înmoi pana.

— Vino să te sărut ! exclama unul dintre aceia pe care tot ce văd îi scoate din sărite, fără a fi însă nicidecum ei înșiși ușă de biserică. Uite, vezi, așa îmi placi : energia asta a dumitale poate, în sfîrșit, o să ne trezească. Dă-i înainte ! Scutură-i zdravăn, puturoșii !... Numai cu un lucru nu m-am împăcat din cîte am citit, uite, în articolul ăsta, ultimul, ai cam început să lingușești...

— Eu, să lingușesc ? Dacă npun adevărul, înseamnă că lingușesc ?

— Dacă adevărul nu ustură înseamnă că e o lingușire. Încearcă să scapi de cusurul ăsta : nu mai scrie niciodată nimic de bine, nici chiar despre lucrurile bune, numai așa ai să găsești drumul drept către buzunarul publicului.

— Nu te osteni să scrii versuri, îmi spune altul, s-au dus de mult vremurile poeziei și ale iluziilor, nătărăilor de azi nu le mai pasă de așa ceva. Proză, proză cît mai mușcătoare, și atît.

— Ce idee bună, zice altul, să-ți scrii satirele în terține ! Ai să mai scrii și altele, nu-i așa ? E mare nevoie să trezim iarăși gustul publicului pentru poezie. E și firesc : un lucru place cu atît mai mult, cu cît e spus mai frumos.

— Politică ! strigă altul. Nu-mi pomeni mie de științe și de arte. Țara asta e și-așa destul de instruită, nu mai veni să vinzi castraveți la grădinar.

— Literatură ! strigă altcineva. Să văd renăscînd iarăși Secolul de Aur ! Și pledează cît mai des, te rog, cauza teatrului : nimic nu-i mai însemnat decît teatrul.

— Mai lasă-le-ncolo de articole de teatru, mă îndeamnă un negustor. Ce ne pasă nouă că poeții umblă în zdrențe și că se fac sau nu traduceri ? Mie să-mi scrii despre bursă, despre polițe, despre schimburi, credite, împrumuturi și bunuri naționale !

Dumnezeule mare ! Cine poate să-i mulțumească pe toți oamenii ăștia și să scrie pentru toți ! Scrie dumneata un articol, vesel, sprințar și mușcător despre cei care sînt la putere, uitînd că înaintea lor trebuie să te arăți întotdeauna însuflețit numai de recunoștință ! Sau scrie un articol plin de nemulțumire atunci cînd cineva tocmai și-a găsit slujbă. Mai există oare atunci un singur lucru care merge prost ? Mai există zbir care să-i pară nedrept, ori măsură care să nu fie la locul ei, ori țară mai bine cîrmuită ca aceea în care și-a găsit el slujbă ? Scrie, însă, un articol aducînd mulțumiri celor din fruntea țării în ziua cînd s-a împotmolit carul speranțelor sale și cînd cererea sa a fost zvîrlită în vreun coș, sub masă. Unde poate fi anarhie mai mare ca în țara în care și-a pierdut el slujba ? Să-i întrebăm dealtfel pe toți cei care au trăit astfel de clipe. Dar ia să-i dea zece mii leafă apucatului aceluia care nu mai departe decît ieri îmi spunea că toate merg pe dos și că din iubire de țară s-ar fi cuvenit să spun lucrurilor pe nume : l-am vedea strigînd neîntîrziat că lucrurile s-au mai îndreptat și că se cuvine să tragem cu toții nădejde. S-a schimbat oare firea omenească ? S-au schimbat cu adevărat lucrurile ? S-au făcut oamenii mai buni ? A ajuns lumea fericită ? Iluzii. Nu, domnilor. Nici nu se vor fi schimbat lucrurile, nici oamenii nu vor fi încetat să se mai poarte ca niște nătărăi, nici lumea nu va fi ajuns fericită. Numai leafa e alta și, odată cu ea, altele sînt și părerile.

Noi însă, care vedem bine că interesul înrîurește, din păcate, felul fiecăruia de a vedea lucrurile, noi, care nu ne lăsăm înșelați nici de fățărnicii patriotice, noi, așadar, îl iertăm într-o măsură pe sărmanul om și credem mai degrabă că *opinia* este, din punct de vedere *moral,* sinonimă cu *situația.* Așa că, arătîndu-le, ca și pînă acum, respectul cuvenit celor care nu împărtășesc felul nostru de a gîndi, vom continua să dăm la iveală, pentru a le face tuturor pe plac, articole de tot felul, fără altă obligație

decît aceea de a ne afla mereu de partea unde credem că se află adevărul şi raţiunea, în proză şi în versuri, frivole sau importante, umile sau cutezătoare, voioase sau, uneori, triste, după cum va fi şi clipa în care scriem ; şi cu asta, punînd capăt introducerii, să începem articolul de astăzi, articol de moravuri, deşi ne mîhneşte, mărturisim, că n-avem nici talentul *Curiosului Vorbitor,* [1] nici scînteierea lui Jouy, [2] nici cunoaşterea adîncă a lui Addison. [3]

Pe lîngă nepotul despre care v-am vorbit în articolul despre gajuri, mai aveam unul, acum cîtăva vreme, căci cine are fraţi va avea, firește, şi nepoţi. Acesta era fiul uneia dintre surorile mele. Maică-sa fusese educată aşa cum erau educaţi toţi copiii în Spania acum aproape un secol : în casă se spuneau zilnic toate rugăciunile, picurînd mătănii, se citeau vieţile sfinţilor şi se mergea în fiecare zi la liturghie ; se muncea numai în zilele de lucru, iar de sărbători, către seară, se făcea cîte o plimbare ; lumina nu se stingea mai tîrziu de zece ; haine noi se îmbrăcau numai de Florii ; toţi din casă vegheau ca fetele să nu se arate în balcon mai mult decît era nevoie ; iar mîna tatălui, căruia pe vremea aceea nu i se spunea *papa,* era mai sărutată decît sfintele moaşte ; treaba lui era mai ales să cerceteze fiecare colţişor al casei, de teamă ca nu cumva să cadă în mîinile fiicelor sale, cu ajutorul drăguţilor lor, vreuna din cărţile interzise sau, şi mai rău, vreunul din romanele acelea unde, cum zicea el, sub cuvînt că sîntem îndemnaţi la virtute, viciul ne este arătat gol-goluţ. Alţii să hotărască dacă acest fel de a creşte copiii este mai bun ori mai rău decît cel de azi ; noi ştim doar atîta : că la sosirea francezilor, educaţia aceea, bună ori rea, cum vreţi, s-a dovedit că nu se sprijinea, ca la sora mea, pe cine ştie ce principii sigure, ci

[1] Gazetă a vremii.
[2] Jouy, Etienne (1764-1846), dramaturg şi publicist francez, autor al numeroase articole de moravuri.
[3] Addison, Joseph (1672-1719), jurnalist englez.

doar pe obişnuinţă şi pe asprimea casnică a acelor taţi neînduplecaţi în veacul trecut, căci a fost de ajuns să se ivească numai cîţiva ofiţeri din Garda Imperială, pentru ca sorei mele să i se pară că felul ei de viaţă de pînă atunci, deşi simplu şi cumpătat, nu era totuşi cel mai plăcut cu putinţă. Şi, la urma urmei, cine ne poate convinge că, în scurta noastră viaţă, vom fi mai cîştigaţi ducînd-o prost, atunci cînd am putea-o duce ceva mai bine ? Aşa că sora mea a început să se dea-n vînt după obiceiurile noi, franţuzeşti, şi nu i-a trebuit astfel prea multă vreme să le dea uitării pe toate cele vechi, deprinse acasă ; iar în faimoasa zi a bătăliei de la Vitoria [1], se mărită şi împărtăşi şi ea soarta beţivanului de Pepe Chiorul [2], care avea ochi atît de frumoşi şi nu bea niciodată vin : emigră în Franţa.

De prisos să mai spunem că sora mea îşi însuşi grabnic toate ideile veacului său. Întrucît însă nici această a doua educaţie n-avea temeiuri mai trainice decît cea dintîi, şi întrucît sărmana omenire nu va şti niciodînd să nimerească prea uşor calea de mijloc, ea sări dintr-o dată de la Anul Creştin la Pigault Lebrun [3], şi le lăsă încolo de rugăciuni şi de liturghii, fără să ştie de ce face aşa acuma, tot aşa cum înainte vreme nu ştiuse de ce făcea tocmai pe dos. Hotărî ca şi copilul să fie crescut cum credea ea acuma că se cuvine ; îl lăsă în voia lui, să citească fără metodă şi fără ordine, orice carte îi cădea în mîini, şi vorbea vrute şi nevrute despre ignoranţă şi despre fanatism, despre lumină şi despre cultură, adăugînd de asemenea că religia era o convenţie socială care nu-i mai

---

[1] 21 iunie 1813 cînd, în orăşelul Case Vitoria, francezii au fost înfrînţi de Wellington.

[2] *El tuerto Pepe Botellas* — poreclă dată în popor regelui Joseph Bonaparte, batjocorit astfel pentru păcatul beţiei.

[3] Pigault de l'Epinay, cunoscut sub numele de Pigault-Lebrun (1753-1835), scriitor francez, autor al numeroase romane uşoare.

păcălea decît pe proşti şi de care băiatul ei putea să se lipsească ; că *tată* şi *mamă* mai spun numai sălbaticii, în timp ce pe *papa* şi pe *maman*, copilul lor îi va putea tutui, ştiut fiind că nu-i prietenie mai trainică decît aceea dintre părinţi şi copii (mai ales dacă trecem cu vederea cele cîteva mici secrete pe care aceştia din urmă le vor ascunde întotdeauna de cei dintîi şi cele cîteva scatoalce pe care cei dintîi le vor mai da din cînd în cînd celor din urmă) ; toate acestea sînt, firește, adevăruri pe care le respect tot atît cît şi pe cele din veacul trecut, căci fiecare secol îşi are adevărurile sale, tot aşa cum fiecare om are faţa sa proprie.

Nu mai e nevoie să spunem că băiatul, pe nume Augusto, numele din calendarul nostru fiind oricum prea învechite, a fost crescut departe de orice prejudecăţi, întrucît lipsa de prejudecăţi a ajuns cea dintîi prejudecată a veacului acestuia.

A citit de toate, claie peste grămadă ; se deprinse să judece uşuratic ; ajunse încrezut, îndrăzneţ, îndărătnic, şi cu cît i se dădea mai multă libertate, cu atît îşi lua el însuşi şi mai multă, cu de la sine putere. Într-o bună zi, muri cumnatu-meu, aşa că Augusto se întoarse în Spania împreună cu sora mea, care se arătă uluită văzînd cît de sălbatici am rămas noi toţi ăştia de pe-aicea, neavînd, ca ea, fericirea de a fi emigrat ; şi aducîndu-ne, printre altele, ştiri sigure cum că nu există Dumnezeu, lucru care se ştie în Franţa de multă vreme şi din sursă sigură. Cît despre băiat, nici nu împlinise bine cincisprezece anişori şi îşi şi dădea ifose, amestecîndu-se în toate conversaţiile, citind, argumentînd, împăunîndu-se cu ce ştia şi turuind întruna, ca orice tînăr bine crescut ; şi tot auzind el zilnic, ba ici, ba dincolo, ce aventuri deocheate se mai petrecuseră şi de amorurile lui Cutare cu Cutărică, înţelese că pentru a ajunge cu adevărat bărbat, era neapărat nevoie să se îndrăgostească.

Nenorocul l-a împins să-i placă o fetişcană ce primise o creştere la fel de aleasă ca şi a lui. Fata, ce-i drept, nu prea ştia cum se ţine o casă, în schimb, în clipele cînd n-avea ce face, adică în toate zilele anului, înghiţea pe nerăsuflate romane sentimentale, cu cel mai smintit nesaţ din cîte mi-a fost dat să văd ; ştia să zdrăngăne puţin şi la pian şi cînta din cînd în cînd şi cîte o arie, căci avea o plăcută voce de contralto. Începură să schimbe priviri, semne şi strîngeri deznădăjduite de mîini, precum şi o ploaie de epistole pe care le copiau fiecare din *Noua Eloiză* [1] ; altceva nu s-a mai întîmplat, decît că, din patru-n patru zile, sărmanii de ei se vedeau prin ferestruica unei uşi, îşi strecurau scrisorile prin crăpăturile acesteia, ba mai erau nevoiţi să mituiască şi slugile, pînă cînd un prieten, care bănuiesc că-i era mai curînd duşman, îl introduse pe domnişorul nostru în casa alesei sale. Culmea nenorocului, şi el şi ea, deşi amîndoi începuseră toată povestea asta doar ca să nu se spună că încă nu le căzuse cineva cu tronc, ajunseră mai întîi să-şi închipuie, apoi să creadă cu tot dinadinsul, aşa cum se spune, că erau îndrăgostiţi de-a binelea şi cu înfocare. Nenorocită închipuire ! Părinţii, care bănuiau cam la ce putea să ducă acea nevinovată patimă, de toţi ştiută, făcură tot ce le sta în putinţă pentru a smulge răul din rădăcini, dar era prea tîrziu. Sora mea, în ciuda luminilor şi a lipsei de prejudecăţi, nu se dezbărase niciodată de o anumită slăbiciune pentru noblеţea şi hîrţoagele ei de vechime, căci, să ne reamintim, rogu-vă, două lucruri : primul, că există berechet oameni lipsiţi de prejudecăţi, care gîndesc întocmai ca ea ; al doilea, că sîntem nobili, ceea ce înseamnă că încă din cele mai îndepărtate timpuri strămunii noştri n-au muncit pentru a avea ce să mănînce. Iar sora mea nu-şi pierduse dragostea pentru noblеţea ei, deşi bunurile

[1] *Julie ou La Nouvelle Héloïse*, 1761, roman sentimental de J.-J. Rousseau.

și le pierduse de mult ; și aceasta era una din pricinile pentru care nepoțelul meu avea să moară de foame dacă nu-l puneau undeva în pîine, căci să fi învățat el o meserie, Doamne ! Ce-ar fi zis rudele, și țara întreagă ? Or, cercetările dovediră că fata nu era de o stirpe prea aleasă, nici zestrea ei nu cuprindea altceva decît romanele citite și duetele, averi care cu greu pot obține un obraz atît de subțire. La rîndul lor, aflară și părinții fetei că băiatul n-avea nici un rost, iar de noblețea lui nu le păsa nici cît negru sub unghie, așa că-i spuseră :

— Ascultă, domnișorule, ce tot cauți matale atît de des pe la noi prin casă ?

— O iubesc pe Elenita, răspunse nepoțelul.

— Și ce ai de gînd, domnișorule ?

— Să mă însor cu ea.

— Dar n-ai nici slujbă, nici alt rost.

— Asta e treaba mea.

— Părinții matale n-au să-și dea consimțămîntul...

— Ba da, domnule, dumneata n-o cunoști pe maman.

— Foarte bine, atunci, mîna fiicei mele va fi a dumitale în ziua cînd îmi vei aduce dovada că ai din ce s-o ții, și consimțămîntul părinților. Pînă atunci însă, și pentru bunul nume al amîndurora, ai să ne scutești de vizite.

— Am înțeles.

— Mă bucur, domnișorule.

Bietul nostru Orlando a rămas fără grai, dar hotărît în sinea sa să înfrîngă toate piedicile.

Cît n-am dori acum ca pana noastră să se încumete, îndemînatică, să aștearnă pe hîrtie sfada fiicei cu mama sa ; vom spune doar că fetei i se interzise să mai iasă în uliță sau pe balcon și să-i mai trimită scrisorile flăcăului. La toate acestea, nerușinata răspunse numai cu obrăznicii despre liberul arbitru și despre dreptul fetei de a-și alege soțul, așa că degeaba și-au mai bătut gura să-i spună că

drăguțul ei n-are nici un gologan — nu era decît tirania și răutatea părinților, invidioși pe dragostea și fericirea ei ; a sfîrșit spunînd că în căsnicie dragostea e totul și că îndrăgostiții nici n-au nevoie de mîncare, întrucît nici un roman nu pomenea măcar că Amandele și Mortimerii ar fi mîncat sau ar fi simțit lipsa ciorbelor cu usturoi.

Cam tot așa s-a desfășurat și scena între Augusto și sora mea, căci, deși într-un chip mai puțin întemeiat, pînă la urmă spunea și el tot că părinții nu trebuie să-și tiranizeze copiii și că aceștia nu mai au de ce să asculte de părinții lor ; el se socotește liber și nu le datorează părinților nimica pentru că îl crescuseră și-l educaseră, nu făcuseră decît să-și îndeplinească îndatoririle. Cît despre faptul că-l aduseseră pe lume avea încă și mai puțin temei să le mulțumească, știut fiind că n-o făcuseră de dragul lui, ci din pricinile pe care, printre alte drăgălășii subtile de același soi, ni le spune și Cadalso.

Părinții nu se dădeau însă bătuți cu una cu două, așa că, după ce paladinul nostru a încercat în fel și chip, zadarnic, să-și răpească iubita, văzînd îndărătnicia amînduror familiilor, nu mai stătu pe gînduri și se folosi de mijlocul la modă acuma de a o dobîndi cu ajutorul preotului. Treaba se făcu întocmai, apoi, două săptămîni mai tîrziu, nepotul meu o și rupse cu maică-sa ; iată-i acum, pe el gonit de-acasă și fără mijloace de trai, iar pe Elena dată în grija unei puteri neutre. Firește însă că era vorba de acea neutralitate cu care sîntem atît de obișnuiți în ziua de astăzi ; astfel că Angelica și Medoro [1] ai noștri stăteau tot mai mult timp împreună în fiecare zi și se iubeau cu tot mai multă aprindere în fiecare noapte. Veni. în cele din urmă și ziua fericită cînd, vrînd-nevrînd, părinții consimțiră. Un prieten îi împrumută ceva bani

[1] Regina Angelica și iubitul ei, sarazinul Medoro, personaje ale poemului *Orlando furioso* de Lodovico Ariosto (1474—1533).

nepotului meu [1]; se văzură în sfîrşit legaţi cu lanţul căsătoriei şi aşezaţi la casa lor, şi nicicînd n-a fost pe lume fericire ca aceea trăită de copiii noştri, cîtă vreme au ţinut paralele prietenului.

Dar, vai, necaz afurisit! Trecu o lună, şi copila noastră nu ştia altceva decît să-l dezmierde pe Medoro al ei, să-i cînte arii, să meargă la teatru şi să dănţuiască mazurca; iar Medoro nu ştia decît să se certe cu toţi. Vezi însă că dragostea nu-ţi dă şi de mîncare, şi era neapărată nevoie să găsească ceva să-şi ducă zilele.

Nepotul meu începu să iasă zilnic dis-de-dimineaţă în căutare de bani, care se lasă din păcate găsiţi mai greu decît se pare; iar ruşinea de, a nu fi în stare să aducă acasă nici măcar cît să-i ajungă să-şi hrănească nevasta, îl făcea să întîrzie adesea pînă seara. Să tragem perdeaua peste certurile cumplite la care-i împingea această amară stare. În vreme ce Augusto, departe de ea, îşi pierde ziua culegînd numai umilinţe, nefericita lui soţie plînge de gelozie şi de furie. Încă se mai iubeau, dar casa unde nu-i făină, o găseşti de vrajbă plină; cele mai nevinovate cuvinte sînt tălmăcite pe limba relei dispoziţii, drept jigniri de moarte; amorul propriu jignit este cel mai sigur leac împotriva dragostei, iar vorbele grele sfîrşesc prin a stinge ultimele resturi ale focului care, deşi domolit mai arde în inimi; reproşurile vin unul după altul; iar nefericitul Augusto nu şovăie să o insulte pe femeia care şi-a sacrificat pentru el viaţa şi familia, azvîrlindu-i în obraz tocmai neascultarea spre care cu cîtăva vreme înainte o împingea chiar el; acestor necurmate reproşuri le urmează ura.

O, şi măcar de s-ar fi oprit aici tot răul! Însă onoarea greşit înţeleasă, ce clocoteşte în vinele lui cînd e vorba

---

[1] Licenţiatul se face vinovat de o greşeală cît el de mare. Habar nu are că, după legile ţării, una din piedicile puse la soiul ăsta de căsătorii este tocmai deosebirea mare de clasă. Dea Domnul să n-o fi făcut decît din zăpăceală! (n.a.)

să-l împiedice să-şi hrănească familia mulţumindu-se cu munci grosolane, nu-l mai împiedică să se arunce în jocurile de noroc — cu toate viţiile şi nelegiuirile, precum şi toate primejdiile ce aduc ele. Să tragem iarăşi, să tragem un văl peste tabloul pe care nebunia a pus prima pată de vopsea şi să ne grăbim a-l sfîrşi noi înşine de zugrăvit.

În starea asta de plîns s-au scurs trei ani, şi iată că trei copilaşi mai durdulii decît părinţii înveselesc casa cu jocurile lor nevinovate. Căsătoria şi lipsurile de tot felul le-au deschis de mult ochii nefericiţilor soţi : drăgălăşenia de odinioară a Elenei nu mai e astăzi decît cochetărie în ochii bărbatului ei ; nobilul său orgoliu, îngîmfare nesuferită ; ciripitul fermecător şi plin de graţie, limbuţie neobrăzată şi răutăcioasă ; privirea ei strălucitoare pare acum ostenită, farmecele i s-au vestejit, mijlocul odinioară subţire i s-a îngroşat, iar soţul vede acuma că are picioarele mari şi mîini urîte ; nu-i mai arată nici o consideraţie şi nu-i mai spune nici o vorbă bună. Augusto, la rîndul lui, nu mai este în ochii soţiei sale omul acela chipeş şi plin de farmec, plin de înţelegere şi îndatoritor ; e doar un trîntor, un neîndemînatic şi un nepriceput, gelos şi încrezut, adevărat zbir, nicidecum soţ... ; în sfîrşit, cum l-ai putea pune alături de mărinimosul lui prieten, care le împrumută bani şi le mai făgăduieşte şi ajutorul său ! Ce inimă caldă ! Şi cît e de harnic ! Cît e de puternic ! Cît e de curajos ! Cît e de săritor ! Cum ştie să-ţi ghicească cel mai mic gînd şi să-ţi împlinească dorinţele ! Cît e de revoltat cînd ea e silită să facă munci aspre ! Cît de des şi cu cîtă bunătate ştie să-şi jertfească timpul pentru a-i ţine ei de urît zile-n şir, cînd Augusto o lasă singură ! Cu cîtă prietenie s-a gîndit să-i deschidă ochii, spre binele ei, spunîndu-i că bărbatul ei are pe alta !

O, putere fără margini a calomniei şi a lipsurilor ! Femeia aceasta, care dacă şi-ar fi ales un tovarăş de viaţă

în stare să țină casa ar fi fost, poate, virtuoasă ca o Lucreție, cade în mrejele seducătorului împinsă de nădejdea înșelătoare a unei sorți mai bune.

Într-o seară, nepotul meu se întoarce acasă și își găsește copiii singuri.

— Unde-i nevastă-mea ? Unde-i sînt lucrurile ?

Dă fuga la prietenul său.

A plecat din oraș ? Dumnezeule ! Ce fulger de lumină ! Să fie cu putință ?

Aleargă la poliție, întreabă. O femeie tînără, arătînd așa și așa, însoțită, după cum pretindea ea, de fratele ei, a plecat împreună cu acesta în diligența de Cadiz. Nepotu-meu își strînge atunci în grabă bruma de lucruri, le vinde, cumpără și el un loc în cea dintîi diligență și iată-l pornit pe urmele fugarilor. Cu mi-o luaseră cu mult înainte, nu-i poate ajunge decît la Cádiz. Sosește. Sînt ceasurile zece seara, dă fuga la hanul pe care i-l arătaseră, întreabă, suie în goană scara, i se arată o odaie încuiată pe dinăuntru ; bate la ușă ; îi răspunde un glas binecunoscut, ce-l izbește drept în inimă ; bate și mai tare ; în cele din urmă un om dezbrăcat trage zăvorul. Augusto nu mai are înfățișare omenească : e ca un trăsnet care cade în încăpere ; un țipăt ascuțit îl convinge că l-au recunoscut ; îndreaptă unul dintre pistoale, căci are două, către pieptul prietenului său, și trădătorul se prăvălește, zvîrcolindu-se în sînge ; se repede apoi după nefericita lui soție ; aude deschizîndu-se o fereastră apropiată și necredincioasa, pierzîndu-și mințile de spaimă și de vinovăție, se azvîrle fără să mai stea pe gînduri de la o înălțime de zece prăjini. Strigătul ei de moarte îi aduce cea din urmă nenorocire, odată cu răzbunarea cea mai desăvîrșită. Se năpustește afară, fugind de locul nelegiuirii și, încuindu-se în odaia sa, înainte de a i se fi dat de urmă, apucă în grabă pana și de-abia mai are vreme să aștearnă, pentru maică-sa aceste rînduri :

„Mamă scumpă, peste o jumătate de ceas nu voi mai fi în viață ; aveți grijă de sărmanii mei copii și dacă vreți să faceți din ei niște oameni cu adevărat lipsiți de prejudecăți, începeți prin a le da o învățătură cumsecade... Fie ca nenorocirea tatălui lor să le arate cît e de primejdios să începi prin a disprețui ceea ce vezi, înainte de a fi ajuns tu însuți la înțelepciune. Iar dacă n-aveți nimica mai bun să le dați în schimb, feriți-vă să le răpiți mîngîierea aceasta. Să învețe din vreme cum să-și înfrîngă poftirile și să-i respecte pe aceia cărora le datorează totul. Iertați-mi și mie greșelile ; destul m-au pedepsit propria-mi dezonoare și crimă ; destul de scump plătesc falsa mea lipsă de prejudecăți. Iertați-mă pentru lacrimile ce veți vărsa pentru mine. Rămas bun pentru totdeauna."

Scrisoarea odată sfîrșită, se mai auzi încă o detunătură, care zguduie tot hanul, și cu aceasta l-am pierdut pentru totdeauna pe nepotul meu, care, deși avea o inimă de aur, a pricinuit numai nenorociri, sieși și celor din jurul său.

Nu sînt nici două ceasuri de cînd starea nefericitei mele surori, după ce a citit scrisoarea și m-a chemat să mi-o arate, zăcînd în pat cuprinsă de o fierbințeală primejdioasă, a fost socotită fără de nădejde de către medici. „Fiule... fără prejudecăți... nuntă... religie... nefericitul..." — sînt singurele cuvinte care rătăcesc fără noimă pe buzele bolnavei. Această amară întîmplare, care îmi întristează toate gîndurile, m-a împiedicat să le dau astăzi cititorilor mei articolele mai vesele, pe care le voi păstra pentru o împrejurare mai potrivită.

*

Ne mai rămîne acum să vedem dacă un articol ca acesta îi va fi de folos unei țări ca a noastră și dacă cei

mai mulți dintre cititori vor învăța cîte ceva dintr-o asemenea tristă poveste. Înseamnă oare că sînt bune de urmat doar părerile potrivnice acelora care au dus la urmările groaznicei întîmplări povestite aicea? Nu știm. Știm numai că mai există destui, din păcate, care își închipuie că sînt deajuns o cultură de mîntuială, cîteva glume spuse în lume și o educație doar în aparență lipsită de prejudecăți, pentru ca o națiune să fie fericită. În ceea ce ne privește, *declarăm* sus și tare că am zugrăvit urmările nefaste ale educației șubrede a tinerilor de astăzi, cu scopul de a-i convinge pe toți concetățenii noștri că trebuie să luăm de la străini numai ceea ce e bun, și nu ceea ce e rău, numai ceea ce este pe măsura puterilor și deprinderilor noastre, și nu ceea ce este încă mai presus de acestea. O religie înțeleasă cum trebuie, virtuțile, energia, spiritul de ordine, căutarea utilului și, mai ales, mai puțin dispreț pentru atîtea însușiri bune și deosebite de cele ale altor popoare, toate acestea ne-ar putea fi astăzi de mare folos. În vremea noastră, o mînă de concetățeni încearcă din răsputeri să ajungă asemenea oamenilor de frunte din țările mai civilizate; dar cei ce încearcă să înainteze astfel uită că nici pînă acum n-au urmat același drum cu aceștia, neavînd nici destulă tărie, nici destul suflu pentru a-și potrivi pașii cu pașii mari ai țărilor civilizate; se opresc gîfîind și rămîn tot mai mult în urmă, departe; din cînd în cînd o iau la goană, pentru a-i ajunge din urmă, făcînd salturi, de parcă ar sări cu picioarele împiedicate; seamănă cu un stenograf neîndemînatic, care fiind în stare să urmărească discursul, lasă pe hîrtie goluri mari, neizbutind să scrie decît ultimul cuvînt rostit. Acești oameni, care la noi își zic „fără prejudecăți", nu izbutesc, așadar, să fie decît ecoul, adică ultima vorbă rostită de Franța, și nimic mai mult.

La ei ne-am gîndit cînd am scris articolul nostru ; am zugrăvit roadele aşa-zisei lipse de prejudecăţi, care, superficială, se mulţumeşte să imite efectele, uitînd că trebuie să începi întotdeauna cu cauzele ; ei vor să urce scările dintr-o dată ; să le urcăm mai pe îndelete, treaptă cu treaptă, dacă vrem să ajungem sus. „Bine, dar alţii au să ne-o ia înainte", strigă ei. Cum să-najungă, răspundem noi, dacă au pornit la drum înaintea noastră ! Lăsaţi-i să ajungă, o să ajungem şi noi, după ei, totul e să ajungem. Dacă ne frîngem gîtul de prea multă grabă, ce cîştig vom fi avut ?

Să părăsească, aşadar cei puţini gîndul lor nebunesc de a merge în rînd cu aceia de care îi desparte o asemenea depărtare ; să înceapă cu începutul : învăţătură, educaţie. Numai pe aceste mari şi trainice temelii se poate clădi casa. Clintească-se însă şi pornească cei mulţi, acea mulţime care doarme de trei-veacuri, iar cei puţini să se întoarcă spre aceştia, uitîndu-şi trufia şi înşelătoarele ori nebuneştile lor gînduri ; doar atunci se va întrezări o depărtată lucire de speranţă.

Tocmai de aceea, tare mai e primejdioasă sarcina noastră ; celor care îşi închipuie că merg înainte şi fac pe luminaţii li se va părea poate că noi vrem să stingem lumina, or noi ne mîndrim că niciodată n-am stins-o. Potrivnicii lor nu vor avea nici ei cu ce să se laude. Cu aceste neajunsuri va avea întotdeauna de luptat cel care caută să se ţină departe de amîndouă extremele ; în drumul de mijloc se află cumpăna şi adevărul, şi tot în el primejdia. Poate că într-o bună zi ne vom exprima şi noi profesiunea de credinţă, pînă atunci însă am vrea să ne facem înţeleşi. Vom izbuti oare ? Cerul să ne-ajute ! Iar de nu vom izbuti, făgăduim atuncea să scriem pentru toată lumea.

A avut minte cel care a socotit și lenea printre păcatele de moarte ; în ceea ce ne privește însă, și mai ales că într-unul din articolele noastre anterioare am fost mai gravi chiar decît ne propusesem, nu vom intra acum în lungi și profunde dizertații asupra istoriei acestui păcat, oricît am ști că păcatele fac istoria și că istoria păcatelor ar fi mult mai hazlie. Ne mulțumim doar să reamintim că e o meteahnă care a închis și va închide încă multora porțile cerului.

Aceste gînduri tocmai îmi treceau prin minte acum cîteva zile, cînd în casa mea se înfățișă un străin dintre cei care au întotdeauna despre țara noastră o idee exagerată și hiperbolică, în bine sau în rău, și care fie mai cred că oamenii de pe-aicea sînt și astăzi niște ființe minunate, loiale, generoase și nobile, ca acum două veacuri, fie dimpotrivă, îi iau drept triburile nomade aflate de cealaltă parte a Atlanticului. În primul caz, își închipuie că firea ni s-a păstrat la fel de neatinsă ca ruinele de pe aceste meleaguri ; în al doilea, străbat drmurile noastre cu frica-n sîn, luîndu-i drept tîlharii ieșiți să-i jefuiască tocmai pe soldații vreunui corp de gardă, statornicit anume pentru a-i apăra de primejdiile drumului, primejdii de care nici o țară nu-i scutită.

Nu-i mai puțin adevărat că țara noastră nu este dintre acelea care pot fi cunoscute de la prima sau chiar de la a doua vedere, și dacă nu ne-am teme că o să fim luați drept necuviincioși, am compara-o bucuroși cu acele scamatorii uimitoare și de nepătruns pentru cel care ignoră trucul lor atît de simplu, și care, odată dezvăluite, te lasă uluit de a te fi dovedit atît de naiv, storcîndu-ți creierii pentru a le găsi cine știe ce subtilitate nemaipomenită. De multe ori, lipsa unui motiv hotărîtor ne face să credem că lucrurile trebuie să fie dinadins complicate, pen-

tru a rămîne astfel la adăpost de înțelegerea noastră. Atît de mare este orgoliul omului, încît el preferă să afirme sus și tare că lucrurile sînt de neînțeles, atunci cînd el nu le înțelege, în loc de a mărturisi că n-a fost el în stare să le înțeleagă.

Cu toate acestea, și cum printre noi înșine se află destui care nu-și dau seama de adevăratele resorturi care ne pun în mișcare, nu avem nici un drept să ne mirăm că străinilor nu le vine ușor să le pătrundă.

Un asemenea străin m-a căutat acasă, înarmat cu convingătoare scrisori de recomandare către persoana mea. Complicate afaceri de familie, viitoare reclamații și chiar vaste proiecte, concepute la Paris, de a-și investi la noi un capital considerabil în diverse exploatări industriale sau comerciale, erau motivele care îl aduceau în patria noastră.

Obișnuit cu activitatea neîntreruptă a vecinilor noștri, mă asigură cu convingere că avea de gînd să nu zăbovească aici prea multă vreme, mai ales dacă nu găsea numaidecît un mijloc sigur de a-și investi capitalul. Mi se păru un om demn de stimă, ceea ce mă făcu să leg deîndată prietenie cu el și, plin de mîhnire, încercai să-l conving să se întoarcă cît mai curînd acasă, mai ales că venise pe aceste meleaguri cu alte gînduri decît să se plimbe. Cum propunerea mea îl ului, a trebuit să mă explic mai clar.

— Așadar, domnule Sans-Délai, îi spusei (căci așa se numea străinul), ați venit aici cu hotărîrea fermă să stați numai cincisprezece zile, timp în care să vă rezolvați afacerile.

— Exact, îmi răspunse. Cincisprezece zile, și încă e prea mult. Mîine dimineață căutăm un genealogist pentru problemele mele familiale, după-amiază își răsfoiește cărțile, îmi caută ascendenții și pînă seara am și aflat cine sînt. Așa că cererea mea, bazată pe datele ce mi le va fi dat, o pot prezenta chiar poimîine, legalizată cum se cuvine, și întrucît e vorba de un lucru clar, a cărui

temeinicie este de netăgăduit (pentru că numai în acest caz îmi voi reclama drepturile), în ziua a treia cazul se judecă și intru astfel în posesia a tot ceea ce îmi aparține. Cît despre modul în care mă gîndesc să-mi investesc capitalul, în a patra zi îmi voi fi prezentat ofertele. Bune sau rele, aprobate sau respinse, într-o cincea zi voi afla rezultatul ; în a șasea, a șaptea și a opta, văd ce e de văzut în Madrid, mă odihnesc într-a noua, iar într-a zecea mă urc în diligență și mă întorc, dacă nu cumva hotărăsc să mai stau puțin pe-aicea, așa că, vezi, din cincisprezece zile cinci îmi mai și prisosesc.

La aceste cuvinte ale domnului Sans-Délai, încercai să-mi înăbuș un hohot de rîs, care de cîtva timp stătea gata să-mi scuture trupul, și dacă buna educație a reușit să-mi strunească veselia atît de nelalocul ei, nu a fost însă suficient de tare pentru a împiedica apariția pe buze a unui zîmbet ușor, de mirare și de compătimire, zîmbet pe care planurile lui mi-l stîrneau fără de voie.

— Permiteți-mi, domnule Sans-Délai, îi spusei cu un aer grav și în același timp ironic, permiteți-mi să vă invit la masă în ziua în care veți împlini cincisprezece luni de ședere la Madrid.

— Cum ?

— Peste cincisprezece luni veți mai fi încă aici.

— Glumiți ?

— Nu, deloc.

— Adică n-am să pot pleca, dacă vreau ? Nostimă idee !

— Știți doar că nu vă aflați în țara dumneavoastră activă și întreprinzătoare.

— Oh, toți spaniolii care au fost prin străinătate au căpătat obiceiul să-și vorbească țara de rău, pentru a părea superiori compatrioților lor.

— Vă asigur că în cele cincisprezece zile, pe care contați, nu veți reuși să vorbiți nici măcar cu una dintre persoanele de care aveți nevoie.

— Exageraţi ! Firea mea activă îi va molipsi pe toţi.

— Dumneavoastră vă veţi molipsi, căpătînd inerţia lor.

Ştiam că domnul Sans-Délai nu era dispus să se lase convins decît prin proprie experienţă, aşa că am tăcut, sigur fiind că faptele nu vor întîrzia mult să vorbească în locul meu.

În zorii zilei următoare, am ieşit împreună să căutăm un genealogist, întrebînd din prieten în prieten şi din cunoscut în cunoscut. În sfîrşit, am dat de el, şi bunul domn, ameţit de graba noastră, ne-a spus cu sinceritate că pentru treaba asta avea nevoie de oarecare răgaz ; la insistenţele noastre şi făcîndu-ne o mare favoare, ne spuse să mai trecem pe acolo pentru cîteva zile. Ne-am dus iarăşi ; „Reveniţi mîine, ne spuse servitoarea, domnul nu s-a sculat încă". „Reveniţi mîine, ne spuse ziua următoare, stăpînul tocmai a ieşit." „Reveniţi mîine, ne spuse altcineva, domnul îşi face siesta." „Reveniţi mîine, ne spuse lunea următoare, pentru că azi s-a dus la o corridă." Oare în ce zi şi la ce oră poţi întîlni un spaniol ? În sfîrşit, l-am văzut şi „Reveniţi mîine, ne spuse el, pentru că am uitat cu totul". Apoi „Reveniţi mîine, pentru că trebuie s-o trec pe curat". După cincisprezece zile era în fine gata, dar prietenul meu îi ceruse lămuriri asupra numelui de familie Diez, şi el înţelesese Diaz, aşa că informaţia culeasă nu folosea la nimica. Aşteptînd-o pe cea nouă, nu i-am mai spus nimic prietenului meu, care începuse însă să-şi piardă nădejdea de a-şi mai afla vreodată strămoşii.

Este clar că cererea lui n-a mai putut fi făcută.

Pentru propunerile, în legătură cu diversele stabilimente şi întreprinderi deosebit de utile, pe care gîndea să le facă, era nevoie de un traducător ; acesta ne amînă de atîtea ori ca şi genealogistul ; din mîine în mîine, ne-a dus pînă la sfîrşitul lunii. Mărturisesc că zilnic cerea bani de masă, şi încă cu cea mai mare urgenţă, totuşi

niciodată nu găsea momentul potrivit pentru a se apuca de treabă. Copistul făcu și el la fel cu copiile, ba pe deasupra le mai și umplu de minciuni, pentru că în țara asta încă nu s-a născut un copist care să copieze ca lumea.

Și încă multe altele : un croitor a întîrziat douăzeci de zile pînă să facă un frac pe care trebuia să-l aducă în douăzeci și patru de ore ; cizmarul, cu întîrzierea lui, l-a obligat să-și cumpere niște ghete de gata ; călcătoreasa a avut nevoie de cincisprezece zile pentru a-i călca o cămașă, iar pălărierul, căruia îi trimisese o pălărie pentru a-i modifica borurile, l-a lăsat două zile cu capul descoperit, împiedicîndu-l să iasă din casă.

Cunoscuții și prietenii săi nu se osteneau să vină la nici o întîlnire, nici nu anunțau cînd lipseau, nici nu răspundeau scrisorilor sale. Cîtă seriozitate și cîtă corectitudine !

— Ce părere aveți despre această țară, domnule Sans-Délai ? l-am întrebat după aceste cîteva întîmplări.

— Mi se pare că oamenii sînt ciudați...

— Da, așa sînt toți. Decît să-și ducă mîncarea pînă la gură, mai bine rabdă de foame !

Cu toate acestea, după nu știu cîte zile, izbuti să depună o propunere de îmbunătățiri, într-o ramură pe care n-o voi numi, mulțumindu-mă să spun că era de o importanță capitală.

După patru zile, am trecut iarăși să ne interesăm de rezultatul propunerii noastre.

— Reveniți dumneavoastră mîine, ne spuse portarul. Funcționarul care se ocupă de această problemă nu a venit azi.

„Poate că l-a reținut vreo treabă mai însemnată", mi-am zis în sinea mea. Ne-am dus să facem o plimbare în parcul Retiro, și ne-am întîlnit, ce întîmplare ! tocmai cu funcționarul nostru, foarte ocupat să dea o raită cu

soția sa, bucurîndu-se de frumosul soare al iernilor senine la Madrid.

Ziua următoare era marți, și portarul ne spuse :

— Reveniți mîine, domnul pe care-l căutați nu are azi audiențe.

„Multe trebuie să mai aibă bietul om pe cap", am spus eu. Dar cum sînt diavolul în persoană și am fost chiar și spiriduș, am căutat prilejul să-mi arunc o privire pe gaura cheii. Domnia-sa tocmai își aprinsese o țigară și se străduia, după cît se părea din greu, să dezlege o șaradă din *Correo* [1].

— Este imposibil să-l vezi azi, i-am spus prietenului meu, domnia-sa este într-adevăr extrem de ocupat.

Ne acordă o audiență de-abia miercurea următoare și, ce fatalitate ! dosarul ajunsese pentru referat, din nefericire, tocmai la unica persoană pe care planul bietului Monsieur trebuia, vrînd-nevrînd, s-o nemulțumească, căci era singura căreia îi aducea daune. Zăcu dosarul vreo două luni și pe-acolo, după care se întoarse cu o dare de seamă, cum era și de așteptat, numai bună să-ți faci seama. Adevărul este însă că nici noi nu izbutisem între timp să cîștigăm protecția unei anume persoane, bună prietenă a referentului. Aceasta avea niște ochi atît de frumoși, încît nu încape nici o îndoială că ușor l-ar fi convins, în clipele sale de răgaz, de dreptatea noastră.

Cînd se înapoie, în sfîrșit, dosarul, cei din binecuvîntatul nostru birou observară că nu era de competența lor și, pentru a îndrepta neîntîrziat această neînsemnată eroare, îl trimiseră la un alt birou, din altă instituție, a unei alte ramuri, și iată-ne așadar, după mai bine de trei luni, alergînd tot pe urmele dosarului nostru, ca dihorul ce-și caută iepurele, fără a-l putea scoate nici viu, nici mort din vizuină. Cu singura deosebire că, după ce ieși din

[1] Ziar al vremii.

primul birou, dosarul cu pricina nu mai ajunse niciodată într-al doilea.

— De aici a fost expediat la data cutare, ne spuneau cei dintîi.

— Aici nu a ajuns nimic, ne spuneau ceilalți.

— Pe toți dracii ! îi spusei eu domnului Sans-Délai. Să știți că dosarul nostru a rămas suspendat undeva în aer, ca un suflet năuc și acum trebuie să se fi așezat, ca un porumbel, pe vreunul din acoperișurile acestui destoinic oraș.

A trebuit să-întocmim altul. Și iarăși intervenții ! Și iarăși grabă ! Delir !

— Este indispensabil, rosti funcționarul cu o voce răsunătoare, ca aceste lucruri să parcurgă toate formalitățile de rigoare.

Cu alte cuvinte, obligatoriu era, ca și pentru avansarea în grad la armată, ca dosarul nostru să împlinească un anumit număr de ani de serviciu.

În sfîrșit, după aproape o jumătate de an de umblet în sus și în jos și de întîrzieri, ba pentru semnătură, ba pentru referat, ba la aprobare, ba la ghișee, ba pe sub mese, deci după o jumătate de an de „reveniți mîine", dosarul apăru cu o notiță pe margine : „Cu toată justețea și utilitatea planului expus, se respinge". [1]

— Ha, ha, ha, domnule Sans-Délai ! exclamai eu, rîzînd în hohote, așa merg toate treburile pe la noi !

Dar domnului Sans-Délai nu-i ardea de rîs, ci îi ocăra pe toți contopiștii, trimițîndu-i, vreau să spun, la toți dracii.

---

[1] Se presupune, firește, că toate acestea sînt fictive, așa cum trebuie să fie întîmplările în articolele cu caracter general sau de moravuri. Deși se pot foarte bine întîmpla și asemenea fapte, nu știm totuși să se fi întîmplat ceva asemănător vreunei persoane anumite. Sîntem de părere că asemenea precizări nu sînt niciodată de prisos. (n.a.)

— Pentru asta am făcut eu o călătorie atît de lungă ? De șase luni nu fac decît să aud zilnic în toate părțile : Reveniți mîine ; iar cînd fericitul *mîine* sosește, în sfîrșit, mi se trîntește în față un Nu cît toate zilele ? Și să mai investesc și bani ? Și să le mai fac și o favoare ? Cu siguranță că s-a urzit intriga cea mai încîlcită, pentru a ne face să ne dăm bătuți !

— Intrigă, domnule Sans-Délai ? Aicea, crede-mă, n-ar fi nimeni în stare să urmărească nici două ceasuri în șir o asemenea intrigă. Adevărata intrigă este lenea, vă jur că nu există alta ; asta și numai asta este adevărata cauză ; oricui îi vine mult mai ușor să refuze ceva, decît să-și bată capul să înțeleagă despre ce este vorba.

Ajungînd aici, nu vreau să trec sub tăcere cîteva din motivele invocate cu ocazia refuzului, cu toate că ele constituie o mică digresiune.

— Omul ăsta se va distruge, îmi spunea un personaj foarte grav și, desigur, un foarte bun patriot.

— Nu-i un motiv, i-am răspuns. Chiar dacă se va ruina, n-aveți ce pierde acordîndu-i ceea ce vă cere ; în cel mai rău caz nu-și va primi decît pedeapsa îndrăznelii sau ignoranței sale.

— Iar în cel mai bun caz ce va putea obține ?

— N-aveți decît să presupuneți că vrea, pur și simplu, să-și azvîrle banii și să se distrugă ; oare nu-i e nimănui îngăduit aicea nici măcar să moară, fără a fi obligat să mai treacă și pe la biroul dumneavoastră ?

— Însă le poate dăuna tuturor celor care pînă în prezent au procedat în asemenea cazuri cu totul altfel decît dorește acest domn străin s-o facă.

— Celor care au procedat altfel, adică mai rău ?

— Da, însă toți au procedat la fel.

— Ar fi păcat, într-adevăr, să se piardă bunul obicei de a proceda rău. Deci întrucît întotdeauna s-au făcut lucrurile în modul cel mai rău cu putință, va fi necesar să se țină seama de aceasta, și răul să continue ? Poate că

ar fi mai bine să vedem dacă nu cumva obiceiurile vechi sînt cele care le dăunează celor noi.

— Așa au fost toate și înainte de noi, așa au făcut toți pînă acum, așa vom face și noi de-acum încolo.

— Judecînd astfel ar trebui ca și domniei voastre să vi se mai dea încă lapte cu biberonul, ca atunci cînd de-abia vă născuserăți.

— Și pe urmă, nu uitați, domnule Fígaro, că este vorba de un străin.

— Atunci pentru ce nu s-au gîndit s-o facă localnicii, născuți aici, în țară ?

— Cu tertipuri din astea vin și ne sug sîngele !

— Domnul meu ! am exclamat, fără a mă mai putea stăpîni. Dumneata comiți o eroare destul de răspîndită din păcate. Dumneata, și mulți alții care îți seamănă, aveți diabolica manie de-a îngrămădi întotdeauna piedici chiar de la început în fața a tot ceea ce este bun și, cine poate, să se descurce și singur ! Cu toții avem îngîmfarea nebunească de a nu vrea să știm de nimic, de a ne închipui că putem descoperi și singuri totul, fără nici un dascăl. Națiunile care, neavînd știința, au avut cel puțin dorința de a o căpăta, nu au găsit altă soluție mai bună decît să recurgă la cei care știau mai multe decît ele. Un străin, continuai eu, care se duce într-o țară necunoscută pentru a-și risca averea investind-o acolo, pune în circulație un capital nou, contribuie la dezvoltarea societății, căreia îi procură un imens beneficiu, aducîndu-i talentul și banii săi. Dacă pierde, este un erou ; iar de cîștigă, este firesc să obțină răsplata muncii sale, întrucît lui îi datorăm avantaje pe care nu le-am fi putut realiza noi singuri. Stabilindu-se în țara noastră, acest străin nu vine doar pentru a scoate bani, așa cum presupuneți dumneavoastră ; în mod necesar el se va stabili și se va înrădăcina printre noi, și după mai puțin de zece ani nici nu mai poate fi numit străin, și nici nu mai este, căci interesele sale cele mai scumpe și familia sa îl leagă de

noua țară pe care a ales-o, începe să iubească pămîntul pe care și-a înjghebat bunăstarea, poporul din mijlocul căruia și-a ales tovarășa de viață, fiii săi sînt spanioli, iar nepoții lui cu atît mai vîrtos ; în loc să scoată bani, și-a lăsat astfel el însuși aici capitalul pe care îl aducea cu sine, investindu-l și făcîndu-l productiv ; și tot aici a mai lăsat și alt capital : acela al talentului, încă mai prețios decît banii săi ; datorită lui au avut ce să mănînce toți acei localnici, mulți sau puțini, pe care i-a ținut în slujbă, a adus, într-un cuvînt, folos, ba a mai contribuit și la sporirea populației prin familia pe care și-a întemeiat-o. Convinse de aceste adevăruri importante, toate guvernele înțelepte și prudente au tras în țară pe străini ; tocmai marii sale ospitalități i-a datorat Franța strălucirea ei dintotdeauna ; iar cu ajutorul străinilor, pe care i-a chemat din toată lumea, Rusia a putut să ajungă printre cele dintîi națiuni în mult mai puțin timp decît au întîrziat altele să ajungă printre cele din urmă. Și tot străinilor le datorează Statele Unite... Dar înțeleg din nerăbdarea dumneavoastră, încheiai eu, întrerupîndu-mă la timp, că este extrem de dificil să-l convingi de ceva pe acela care s-o hotărît să nu se lase convins cu nici un preț... Într-adevăr, dacă am începea pe mîinile dumitale, zic și eu că bine am mai nimeri-o ! Noroc că cei care ne conduc sînt mai cu cap ca dumneata și se gîndesc mai întîi la binele țării, zicînd : „Facă-se minunea, chiar dacă o face diavolul". Cu guvernul de astăzi, cel puțin, nu ne mai paște primejdia de a ne lăsa gîtuiți de ignoranți sau de rău-voitori, și poate să apucăm și ziua cînd vom vedea cum lucrurile încep să meargă spre bine, în ciuda tuturor nătărăilor de pe aicea.

Odată sfîrșită această filipică, am pornit în căutarea lui Sans-Délai al meu.

— Plec, domnule Figaro, îmi spuse el. În țara asta n-ai timp să faci nimica, așa că mă voi mulțumi să văd ceea ce e mai vrednic de văzut în Capitală.

— Ah, prietene, îi zisei, du-te în pace şi nu încerca să-ţi pierzi şi puţina răbdare ce ţi-a mai rămas. Înţelege că cea mai mare parte a lucrurilor noastre nu pot fi văzute.

— E cu putinţă ?

— Oare niciodată nu-mi veţi da crezare ? Amintiţi-vă de cele cincisprezece zile...

Un gest al domnului Sans-Délai îmi arătă că amintirea nu era dintre cele mai plăcute.

„Reveniţi mîine, ne spuneau pretutindeni, azi nu vă putem primi. Depuneţi o scurtă cerere, pentru a vi se elibera un permis special.“ Merita să vezi faţa prietenului meu la auzul cuvîntului *cerere ;* îi reveneau desigur în minte şi darea de seamă, şi intervenţiile, şi toate cele şase luni, şi... Se mulţumea doar să spună : *sînt străin.* Bună recomandare, într-adevăr, pentru amabilii mei compatrioţi ! Rămînea sărmanul meu prieten de fiecare dată tot mai uluit şi de fiecare dată înţelegea tot mai puţin. Zile şi zile în şir ne-am pierdut iarăşi vremea pentru a izbuti să vedem puţinele lucruri interesante care s-au mai păstrat. În sfîrşit, după o atît de lungă jumătate de an, dacă o jumătate de an poate fi mai lungă decît alta, s-a înapoiat şi protejatul meu în patrie, blestemînd acest pămînt şi dîndu-mi din plin dreptatea pe care eu o avusesem încă de la început şi răspîndind în toată străinătatea cele mai măgulitoare păreri despre obiceiurile noastre ; repetînd, mai ales, că timp de şase luni nu putuse face altceva decît să revină mereu mîine, şi după atîţia mîine, dintre care nici unul nu sosea niciodată, cel mai bun lucru, sau mai bine zis singurul lucru pe care putuse să-l facă fusese să plece.

Nu-i aşa, leneşe cititor (presupunînd că ai avut răbdare să mă urmăreşti pînă aicea), nu-i aşa că are dreptate bunul domn Sans-Délai să se supere şi să blesteme lenea noastră ? Se va mai întoarce el vreodată cu plăcere pe meleagurile acestea ? Dar să lăsăm întrebarea pentru

mîine, pentru că, desigur, vei fi obosit de cît ai citit pe ziua de azi. Dacă mîine sau în altă zi nu vei simți, firește, așa cum bine știi și tu, lenea de a mai da pe la librărie, lenea de a-ți scoate portofelul și lenea de a-ți deschide ochii, ca să răsfoiești paginile pe care nici mie nu mi-a venit prea ușor să ți le pregătesc, îți voi povesti în ce fel mie însumi, care văd și știu pe de rost toate astea (dar mai mult tac decît povestesc), în ce fel așadar mi s-a întîmplat și mie, ba chiar de multe ori, copleșit de aceeași trîndăvie care e, cred eu, fiică a climei și a multor alte cauze, să pierd, numai din lene, nu știu cîte cuceriri amoroase, să renunț la nu știu cîte treburi începute sau la speranțele multor foloase, pentru care cu ceva mai multă străduanie, n-aș fi avut, poate, altceva de făcut decît să întind mîna ; în sfîrșit, am renunțat, adesea tot din lene, la cîte o vizită potrivită sau necesară și la niște relații sociale ce mi-ar fi prins tare bine de-a lungul întregii mele vieți ; ba mărturisesc că nu există treabă pe care să o pot face azi și pe care să n-o las pe mîine ; am să-ți mai spun că mă scol de-abia pe la unsprezece și că dorm și după-amiaza ; că-mi trec vremea făcînd pe a cincea roată la căruță, într-o cafenea, sporovăind sau sforăind, ca orice bun spaniol, cîte șapte sau opt ore în șir, apoi, după ce se închide cafeneaua, mă tîrăsc cu chiu cu vai pînă la sindrofia mea zilnică (pentru că, din lene, nu iau parte decît la una) unde, fumînd țigară după țigară, lipit de scaun și căscînd fără încetare, mă prinde miezul nopții sau ora unu ; că în multe seri nici nu mai iau cina de lene ce mi-e, și tot din lene nici nu mă mai culc ; și, în sfîrșit, iubite cititorule, mă jur că deși de atîtea ori am cunoscut deznădejdea fără să-mi fi pus vreodată capăt zilelor, numai și numai din lene n-am făcut-o. Și cu asta ajunge pentru astăzi. Nu-ți mai spun decît că s-au împlinit mai bine de trei luni de cînd, printre însemnările mele, prima era chiar titlul acestui articol : *Reveniți mîine* ; și că în fiecare seară și în multe după-amieze,

am încercat să mai scriu cîte ceva, dar că în fiecare seară stingeam lumina spunîndu-mi cu cea mai naivă încredere în propriile mele hotărîri : „Mîine îl voi scrie negreşit !“ Să fim deci mulţumiţi că acest mîine a sosit în cele din urmă, căci nici mai tîrziu nu-i chiar aşa de rău ; însă vai de acel mîine care nu va sosi niciodată ! [1]

TOATĂ LUMEA POARTĂ MASCĂ
SAU
CARNAVALUL ŢINE ÎNTREG ANUL

(Articol al licenţiatului)

Cine face atîta hărmălaie acolo, oare-s nebuni ?
(MoratIn : *Noua comedie)*

Acum cîteva seri mă încuiasem în camera mea, adîncit în obişnuitele meditaţii filozofice la care te împinge obligaţia de a scrie zilnic pentru public. Cum să-i mulţumeşti oare în acelaşi timp pe nătîngi şi pe înţelepţi, pe cuminţi şi pe smintiţi, pe ignoranţi şi pe cei ştiutori şi, mai ales,

[1] Cu cea mai mare durere anunţăm cititorii că vom fi siliţi să punem capăt planului, şi-aşa modest, pe care ne propusesem să-l aducem la îndeplinire, publicînd aceste caiete. Se pare însă că nimica nu mai poate fi îndreptat. Simptome dintre cele mai alarmante ne dau de veste că pe sărmanul vorbăreţ a început să-l doară limba : un fel de laţ îl împiedică să mai vorbească la fel de iute şi de energic ca în tinereţe. Bietul licenţiat ! Tare ne temem că va muri de bună voie şi de aceea îi rugăm pe toţi prietenii noştri credincioşi să-l pomenească în rugăciunile lor pe acest sărman ***bolnav de frică,*** prea obosit ca să mai scoată o vorbă. (n.a.)

pe fericiți și pe nenorocoși, adică pe toți cei care, citindu-mă, vor privi același lucru în atîtea feluri ?

. . . . . .

Însuflețit de această cugetare, am apucat pana și era cît pe-aci să compun pe nerăsuflate elogiul a tot ceea ce mă înconjoară, elogiu pe care gîndeam să-l închei cu un coșcogea discurs sforăitor, întru lauda artei oratorice, atît de prețuite la noi în țară, nădăjduind să mulțumesc astfel pe fiecare, căci numai așa credeam că am să izbutesc într-o epocă atît de plină de ifos ca a noastră. M-am potolit însă chiar de la început la gîndul că oamenii cu scaun la cap aveau să-și închipuie că sus-pomenitul elogiu nu putea fi decît o glumă, și gîndul acesta m-a necăjit încă mai mult decît cel dinainte.

Am azvîrlit pana, înciudat și hotărît să chibzuiesc bine dacă, judecînd cu toată dreptatea, îmi mai rămînea ceva de spus, ba chiar am luat hotărîrea să caut pe un prieten, avocat dacă vreți să știți, deci om priceput în toate privințele, și să-l pun să-și răsfoiască hîrțoagele, pentru a mă lămuri asupra a ceea ce îmi este îngăduit să spun de acum înainte, avînd în vedere că dorința mea cea mai mare a fost întotdeauna să fac numai ceea ce stă în firea lucrurilor, fără a alerga vreodată să caut luna de pe cer, nici răul dincolo de pragul casei mele, atîta vreme cît mi-i bine dincoace de el.

Cînd în cele din urmă era gata să adorm, obosit mai ales de strădania de a alcătui elogiul acela în așa fel, încît să pară o treabă serioasă, Dumnezeu n-a vrut să se întîmple astfel, sau așa cum mi se pare mie, mai curînd unul dintre prietenii mei, n-a vrut ; dădu buzna, sculînd toată casa în picioare, și intră în odaia mea, strigîndu-mi aceste cuvinte sau altele asemănătoare :

— Hai cu mine la bal mascat, licențiatule !

— La bal mascat ?

— Să nu crezi că scapi ; am adus și o trăsură care ne așteaptă la poartă. Mergem la bal ! Mai întîi, pe la

cîteva case particulare, și pe urmă la unul dintre marile baluri publice.

— N-ai decît să te distrezi singur ; eu vreau să dorm.

— Auzi ce prostie ! Nici prin gînd să nu-ți treacă, ți-am adus și un costum negru, și mască.

— Destul. Pe mîine.

— Stai, unde te duci ? Ascultă-mă, dragă Munguía, am și eu planurile mele, cînd te chem să vii cu mine ; fără tine nu merg, și-am să pierd astfel cel mai potrivit prilej din lume...

— Nu mă minți ?

— Îți jur.

— Atunci, să mergem. Ai răbdare. Am să te însoțesc.

Fără nici un chef, m-am vîrît în costumul larg de bal, am coborît apoi scara și m-am lăsat astfel luat mai mult pe sus, îmboldit de exclamațiile prietenului meu, care nu înceta să-mi strige în urechi :

— Ce-o să ne mai distrăm ! Ai să vezi ce noapte minunată o să petrecem !

Trăsura era de închiriat ; părea că mergem mai mult îndărăt decît înainte, ca atunci cînd calci pe gheață ; alteori, parcă rămîneam, legănîndu-ne, în același loc ; iluzie care deveni atît de stăruitoare, încît, temîndu-mă de vreo glumă prostească de Carnaval — ca în călătoria lui *don* Quijote și a lui Sancho în cîrca lui *Clavileño* — am deschis de mai multe ori fereastra, încercînd să mă dumiresc dacă nu cumva după o jumătate de ceas de drum ne aflam tot în fața casei mele sau apucasem să trecem Ecuatorul, așa cum ni se povestește în pățania cu luntrea de pe Ebru [1].

Nici nu mi-a venit să cred cînd, în sfîrșit, m-am văzut ajuns, și chiar m-am întrebat dacă trăsura noastră

[1] Miguel de Cervantes Saavedra, *Iscusitul hidalgo don Quijote de la Mancha*, p. 11, cap. XXIX, Editura pentru Literatură, București, 1965.

mersese către casa aceea sau casa ieşise în întîmpinarea trăsurii ; am suit scara, adevărată icoană a confuziei originare a elementelor : un Oedip îşi scotea şi îşi privea ceasornicul ; o vestală, oprindu-se să-şi ridice ciorapul, îşi dădu în grija servitorului şoşonii şi pelerina cu carouri mari, cu care venise de afară ; un roman, contemporan cu Caton, îi poruncea vizitiului să se afle acolo cu landoul peste două ceasuri ; un indian, pe care încă nu-l cucerise Columb, cobora din trăsură, avînd în mînă invitaţia tipărită ; un Oscar tocmai îşi stingea ţigara pentru a intra în dans ; un maur îşi făcea cruce cu uimire, văzînd atîta îmbulzeală şi, în sfîrşit, o sută şi mai bine de costume de bal păreau că urcă singure scara, fără a ascunde nici un trup sub ele, acoperindu-şi toate faţa, cele mai multe fără să ştie de ce şi deşi pe cei mai mulţi dintre posesorii lor nu-i cunoştea desigur nimeni.

După ce biletele, ne-au fost cercetate cu o amănunţime prea puţin măgulitoare ; ştampila, data şi contramarca lor, iată-ne pătrunzînd într-o cămăruţă, care n-avea alt cusur decît că pereţii se aflau prea aproape unul de celălalt ; dar măşti să fie, că loc se găseşte destul. Un orb, închiriat pînă dimineaţa, deopotrivă cu covorul şi cu candelabrul şi, în răstimpul cît se odihnea acesta, un *piano*, însă un *tan piano* [1] că nimeni nu izbutea să-l audă, iată toată muzica după sunetele căreia nimeni, de altfel, nu dansa. E drept că din cînd în cînd, jumătate din cei de faţă înjghebau cu chiu cu vai un soi de perechi, care se izbeau între ele ba la stînga, ba la dreapta şi acesta se pare că era dansul, dacă mi se îngăduie să folosesc acest cuvînt.

Prietenul meu nu găsi ceea ce căuta, cu atît mai mult cu cît, bănuiesc eu, nu căuta nimica, aşa cum li se mai

[1] Joc de cuvinte. În epoca perfecţionării sale, pianul a fost denumit astfel, după calitatea lui de a răsuna încet.

întîmplă și multor altora. Se aflau pe acolo cîteva mame, care își căutau într-adevăr fiicele, sau cîțiva bărbați care își căutau nevestele ; dar nici uneia dintre fiice nu-i trecea prin cap să-și caute mama, nici uneia dintre neveste bărbatul. Își spuneau, desigur : „Poate că o fi rămas pe undeva, într-altă cameră, să tragă un pui de somn".

„Tot ce se poate, îmi spuneam eu, numai că nu prea îmi vine să cred."

O mască se apropie de mine.

— Tu ești ? Mă întrebă ea tainic.

— Eu sînt, răspunsei, sigur că spuneam un adevăr.

— Te-am ghicit după costum ; să știi că noaptea asta nu se poate. Paquita e aicea, numai că n-a putut să scape de bărbatu-său, nu știu cum naiba a făcut și ăsta rost de bilete.

— Fir-ar să fie, ce păcat !

— Cînd te gîndești ce-ocazie ! Noi te-am văzut, dar sărmana n-a îndrăznit să vină chiar ea să-ți vorbească și m-a trimis pe mine să-ți spun că mîine neapărat vă vedeți la *Tigaia*... Costum stacojiu cu șireturi albe.

— Bine.

— Ai înțeles ?

— Vin negreșit.

— Dar nevastă-ta unde-i, omule ? Cineva îmbrăcat într-un costum negru și ținînd o altă mască, tot cu costum negru, de braț, îl întreba pe un ins nespus de caraghios, acoperit din cap pînă-n picioare numai cu cornulețe ale Abundenței.

— Acuma o fi dormind, oricît am tras de ea, n-am putut s-o hotărăsc să vină ; n-am pomenit om mai certat cu distracțiile.

— Bizuie-te pe virtutea ei. Și ai de gînd să rămîi aici toată noaptea ?

— Nu chiar, numai pînă pe la patru.

— Bine faci.

Cel împodobit cu cornulețe se îndepărtă, iar pe cei doi i-am auzit spunîndu-și :

— Nu bănuie nimica.

— Cum să bănuiască ? Că doar am plecat de-acasă la un ceas după el.

— Pînă la patru a spus că stă ?

— Da.

— Avem tot timpul. Slujnica își ține gura ?

— Să n-ai nici o grijă, fiindcă...

Un val de lume întrerupse tocmai acum firul curiozității mele ; celelalte cuvinte ale convorbirii se pierdură în nenumăratele „Mă cunoști ?“ „Te cunosc !“ etc., etc.

Cum să nu-mi vină să cred că steaua mea cea bună îmi împrumutase în noaptea aceea costumul de bal al amorezilor fericiți, arătîndu-se astfel mai îngăduitoare cu mine decît cu Quevedo, pe care noaptea toți bătăușii îl luau drept acela pe care-l așteptau pentru a-l snopi în bătăi.

— Pst ! Pst ! Bine că te-am găsit ! îmi șopti, apucîndu-mă de braț, o mască zveltă, cu glasul duios și agitat al speranței împlinite. Mă cauți de mult ?

— A, nu, îți spun drept că nici nu mă așteptam să te întîlnesc.

— Vai, dac-ai ști prin ce-am trecut ieri seară ; un om mai stîngaci ca tine nu mi-a fost dat să văd. A trebuit să dreg eu totul, noroc că ne înțelesesem dinainte să nu ne spunem pe nume nici măcar în scris. Altfel...

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Ce să se întîmple ? Ăla care mă însoțea era chiar Carlos.

— Ce spui ?

— Cînd am văzut că-mi întinzi scrisorica a trebuit să mă prefac că nu știu nimic și i-am dat drumul să cadă ; dar el a văzut-o și a ridicat-o ; ce spaimă am tras !

— Și cum ai ieșit din încurcătură ?

— Mi-a venit pe loc ceva în minte : „Ce-i hîrtia aia ? zic, ia să vedem, o fi de la vreun îndrăgostit". I-a smulg din mînă și văd că începe cu „Iubita mea..." Cînd am văzut că nu era numele meu, am răsuflat ușurată și am început să glumesc. „Cine-o fi sărmanul nefericit ?" zic, și-am început să rîd în hohote. „Stai să văd, zice atunci și citește chiar el răvașul în care îmi spuneai că-n seara asta o să ne vedem aici, dacă pot veni singură. Să fi văzut cum mai rîdea !

— Hazlie treabă, într-adevăr.

— Se poate, numai că, pentru numele cerului, „*Don* Juan, treburi de-acestea, cît mai rar".

Am însoțit-o apoi cîtăva vreme pe iubita mea necunoscută, prelungind gluma cum m-am priceput mai bine... Cititorul va înțelege ușor că am binecuvîntat în clipele acelea balul mascat și, mai mult decît orice, neprețuitul meu costum.

În cele din urmă, am părăsit casa aceea, dar nu m-am putut împiedica să nu pufnesc în rîs, auzind vorbele unei măști ce cobora scara alături de mine :

— Neghiob am mai fost ! i se plîngea cuiva. N-a venit. Toată noaptea m-am ținut după alta, crezînd că e ea, pînă ce și-a scos masca : era baba cea mai pocită din Madrid ! N-a venit, așadar. În viața mea n-am petrecut clipe mai amare. Cine știe dacă scrisoarea de noaptea trecută nu m-a făcut să pierd totul ? Dac-a găsit-o *don* Carlos...

— Lasă, omule, nu te mai necăji atîta.

— În sfîrșit, o să vedem. Mai e și mîine zi. Îți închipui însă că fiind cu frica-n sîn, m-am păzit ca de foc să-mi pun costumul despre care îi scrisesem în răvașul cu pricina.

— Și bine-ai făcut.

„Cît se poate de bine", mi-am zis eu și am ieșit, rîzînd în sinea mea de ciudățeniile sorții. Am coborît călcînd peste mormane de mantii și de servitori adormiți pretutindeni pe trepte. Noaptea aceea n-a vrut totuși să treacă

fără să-mi joace şi un renghi. Eu îi luasem altuia iubita, pentru a îndrepta lucrurile, altul îmi luase şi mie mantia, care se asemăna, firește, cu a sa, cam tot cît semăna costumul meu cu acela al nefericitului îndrăgostit. „Iată că ai şi fost răzbunat, sărman holtei păcălit", m-am pomenit spunînd. Bine cel puţin că, înmînînd-o la intrare, avusesem întîmplător prevederea de a mă despărţi de ea cu duioşie, ca pentru totdeauna. O, fericită prevedere ! Fără îndoială că ne va fi dat să ne mai întîlnim vreodată, eu şi mantia mea, în astă lume trecătoare. Ieşisem de mult din casa aceea şi străbătusem o bună bucată de drum, dar tot mai întorceam capul din cînd în cînd către zidurile ei înalte, asemeni lui Hector cînd se despărţea de Andromaca lui, zicîndu-mi neîncetat : „Acolo ai rămas, acolo te-am pierdut, acolo te-am văzut pentru ultima oară".

Am mai trecut în noaptea aceea pe la multe alte baluri şi nicăieri nu ne-am mai mirat să dăm tot peste intrigi amoroase, mame păcălite, soţi duşi de nas, sau amorezi destoinici. Nu fac parte dintre aceia care se plîng că o cîntăreaţă nu ştie să şi joace sau care laudă vocea vreunui actor prost, aşa că nici nu-mi trece prin gînd să caut cine ştie ce virtuţi într-un bal mascat. Niciodată totuşi n-am izbutit să înţeleg de ce aşteaptă *don* Cleto zile-n şir cu sufletul la gură balul acela, unde îşi va petrece noaptea întreagă luînd scaunul drept aşternut şi larma tuturor drept uguit ; nu-l înţeleg nici pe *don* Jorge atunci cînd pretinde că a luat parte la sindrofie, deşi l-am văzut bine, de cum a sosit pînă cînd a plecat nu s-a clintit de la masa de *ecarté*. Pentru el, o asemenea noapte nu se deosebea cu nimic de oricare alta, afară de faptul că de data asta, împopoţonat ca o sperietoare stătu ţintuit la cărţi, pierzînd ori cîştigînd. Şi nici nu mă duce mintea să ghicesc ce pricină le îndeamnă să creadă că-şi petrec timpul de minune pe aceste roiuri de măşti, ce rătăcesc căutînd parcă mereu ceva şi negăsind niciodată nimica neaflînd nici pe cine să înşele, nici cine să le-nşele, fără

măcar să intre-n danţ ori fără să schimbe o vorbă, străbătînd doar necontenit odăile, una după alta, alungate parcă din toate, asemănătoare întru totul zborului unei muşte ce nu pare să aibă un ţel anume. Le mînă oare nevoia nestăpînită de a se afla acolo unde se află toţi ceilalţi, născută din copilăreasca vanitate a omului ? Sau aceea de a se înşela pe sine şi de a-şi închipui cu tot dinadinsul că, timp de o noapte, sînt fericiţi ? Sau ţineau doar să arate că sînt şi ei, ca toţi ceilalţi, amestecaţi în vreo intrigă sau stăpîniţi de vreun interes ? Acesta din urmă ni se pare a fi adevăratul răspuns, mai ales dacă ne gîndim că cei mai mulţi de soiul lor nu uită să-ţi spună, dacă te întîlnesc :

— Tăcere, pentru numele lui Dumnezeu ! Vezi să nu scapi nimănui o vorbă !

Ia-te însă pe urmele lor şi te vei lămuri numaidecît că n-au nici pentru ce să se ascundă, nici pentru ce să se arate. Umblă-ncoace şi-ncolo, năduşesc, cheltuiesc, dimineaţa ies frînţi de osteneală din sala de bal, însă ies întotdeauna cei din urmă, şi ultimele lor cuvinte sînt :

— Mîine e bal la Solís ? Atunci ne vedem acolo.

— Poimîine e la San Bernardino ? Aş da oricît pentru un bilet !

Şi fiindcă tot m-am apucat, spre plictisul cititorului, să-mi înşir aici cugetările, n-am să închei fără a o spune şi pe cea mai însemnată dintre toate : ar putea oare să-şi facă rost *don* Braulio de vreo mască mai nimerită decît propria făţărnicie ? Căci toată lumea îl ia drept sfînt, toţi îl văd cum merge zilnic s-asculte slujba şi cu cîtă cucernicie se roagă, dar la adăpostul acestei măşti, pe care niciodată n-o leapădă, priviţi-l cum minte, cum unelteşte, cum ponegreşte şi cum fură... Priviţi-o şi pe Julianita cum se străduieşte să pară altfel de cît este, şi să nu credeţi că numai punîndu-şi un chip de mucava peste obraz, iar dacă se teme cumva ca acesta să nu-i dea sufletul în vileag, să fie liniştită : n-are nevoie de nici o altă mască. Nu-i de ajuns chipul ei îngeresc ? Cîtă blîndeţe ! Cît far-

mec ! Cît de plăcută trebuie să fie prietenia ei ! Un asemenea chip nu-i cu putinţă să ascundă vreun viciu. Priviţi-o însă pe dinăuntru, o, voi cei robiţi de înfăţişarea ei : nu-i zi să nu înşele un alt sărman îndrăgostit nestatornică, necredincioasă, sperjură, trufaşă, pizmuitoare, aspră cu ai săi, arţăgoasă şi înfumurată cu soţul ei — iată încîntătoarea frumuseţe al cărei chip vă înşală mai amarnic decît masca. Priviţi-l şi pe tînărul acela, atît de săritor şi de binecrescut, atît de cuviincios cu doamnele în lume. Ce purtări alese ! Ce om prevenitor ! Cît de înţelegător trebuie să fie întotdeauna ! Şi totuşi, fereşte-te să-l alegi de soţ, fermecătoare Amelia ; este un tiran necioplit pentru nefericita care îi dăruieşte inima. Chipul său e mai primejdios decît masca, deoarece pe om nu-l judeci niciodată după mască, astfel că masca n-are cum să te mintă, în timp ce înfăţişarea... O, necugetată discipolă a lui Lavater [1], tu îţi închipui că aceasta va fi razimul tău, în timp ce ea, asemeni unei călăuze mincinoase, te va duce drept în mîinile vrăjmaşului.

Cititorului nu-i va veni greu să ghicească pricina tuturor acestor gînduri, vreo supărare care se abătuse asupră-mi, ştiut fiind că niciodată nu ajunge omul mai filozof ca în clipele cînd e necăjit ; cel pe care norocul îl părăseşte se mîngîie cu filosofia, ca un pleşuv cu peruca sa ; căci fără doar şi poate, pentru un nenorocos, rostul filozofiei este acelaşi cu al perucii pentru chel : amîndouă îi fac să creadă că au izbutit să ascundă de privirea celorlalţi golul pe care natura a uitat să îl umple.

Aşa şi era : avusesem o supărare. Ne aflam de o bună bucată de vreme la unul din cele mai mari baluri din oraş ; după atîta năduşeală, după atîta stat în picioare şi mai ales după ce-mi frămîntasem creierii fără odihnă

[1] Lavater, Jean-Gaspard (1741—1801), literat şi filozof elveţian, autorul *Artei de a studia fizionomia* şi al *Fragmentelor fiziognomice*, unde încearcă să stabilească modul în care trăsăturile şi expresia feţei reflectă caracterul moral al unei personaje.

pînă la o oră atît de tîrzie, mă simţeam sleit de puteri, şi foamea ajunsese să-mi fie, la ceasul acela, adevăratul maestru într-ale filozofiei. Cam tot asta i se întîmplase şi prietenului meu, aşa încît ne-am hotărît să cinăm împreună şi cît mai îmbelşugat cu putinţă. Vai, ce hotărîre nechibzuită ! În acelaşi birt neîncăpător dăduseră năvală şi alte măşti, îngrămădindu-se şi împingîndu-se unele într-altele, de parcă dincolo de prag le-ar fi pîndit pe toate cea mai îngrozitoare primejdie. Chelnerii abia se puteau strecura printre atîta amar de lume făcînd necontenit ocoluri, ca rîul prin rîpi, prin bulboane şi prin crăpăturile pietrelor ce-i ţin calea. Ajunsesem şi prea tîrziu : nu mai rămăsese decît un singur fel de mîncare. L-am cerut ; şi iată că ni se aduc nişte rămăşiţe lăsate de cineva care, cinînd înaintea noastră, avusese înţelepciunea să le dea deoparte. *Ne-am făcut că mîncăm,* cum spuneau odinioară strămoşii noştri şi cum spun acuma vecinii noştri franţuji, am plătit însă ca şi cum am fi mîncat. „E pentru prima oară în viaţa mea, am rostit la ieşire, că am scos bani din buzunar ca să pot rămîne flămînd."

Ne-am întors după aceea în sala de bal şi, sătul acum pînă-n gît să tot privesc şi să tot ascult nerozii (se poate oare dovedi mai uşor cît de puţini la număr sînt oamenii înzestraţi de cer cu haz şi cu duh ?) nu mai doream nimic altceva decît să-mi fac rost, cu coatele şi cu picioarele, de un colţişor în care să mă las cîteva clipe-n voia somnului. M-am culcat aşadar, punîndu-mi şi masca, pentru a putea dormi fără să stîrnesc invidia nimănui, şi cu mintea legănată de mii de gînduri pestriţe, născute din vălmăşeagul de simţiri pe care ţi le pricinuieşte un bal mascat, aţipii, în sfîrşit, fără să-mi aflu totuşi pe deplin liniştea rîvnită.

Fiziologii ştiu mai bine decît oricine, cel puţin aşa pretind ei, că somnul şi flămînzirea din cale-afară de prelungite fac să se ivească în mintea slăbită şi înfier-

bîntată a omului năluci ale văzduhului şi ale nopţii, cărora închipuirea noastră dezlănţuită le împrumută trupuri, mai ales cînd pleoapele ne-au fost îngreunate de Morfeu. Mulţi dintre cei despre care se spune că au văzut cîte şi mai cîte care pe lumea asta nu există, îşi datorează doar postului şi nesomnului uimitoarele lor vedenii. Tocmai asta mi-a fost dat să mi se întîmple şi mie, fiindcă la urma urmei, aşa cum spune Terenţiu, *homo sum et nihil humani a me alienum puto* [1]. Somnul încă nu pusese întru totul stăpînire pe mine, cînd mi s-a părut, deodată, că mă aflu într-o beznă adîncă. În jurul meu era tăcere, o lumină ca de pucioasă se ivi, apropiindu-se încet-încet în întuneric ; zării o băşică de sticlă ce plutea singură prin cine ştie ce farmece, asemenea unui astru luminos. Din gîtul ei sări deodată dopul care o astupa şi se revărsă un şuvoi de lumină, apoi totul se pierdu iarăşi în beznă. Am simţit atunci o mînă rece ca gheaţa apucînd-o pe a mea ; am încremenit şi m-a năpădit o sudoare de moarte ; am auzit foşnetul veşmintelor unei năluci zorite ce se afla alături de mine, iar un glas mai uşor ca o adiere şi într-un fel pe care graiul omenesc nicicînd nu-l va putea înfăţişa, rosti : *Deschide ochii, licenţiatule. Dacă-ţi trezesc încrederea, urmează-mă.* Răsuflarea mi s-a tăiat, iar genunchii îmi şovăiră ; o clipă fantasma împrăştie în jur o pîlpîire slabă, ca aceea pe care o face un fumător trăgînd din ţigară în timp ce urcă o scară întunecoasă. Şi în geana aceea de lumină, îl recunoscui numaidecît pe Asmodeu, împieliţatul — *Diavolul Şchiop* [2], „Te ştiu, îmi spuse el, să n-ai nici o teamă. Ai venit să priveşti carnavalul la un bal mascat. Nătărăule ! Hai cu mine, pretutindeni îţi voi arăta măşti, pretutindeni carnaval. Pentru

[1] „Om sînt şi nimic din ce este omenesc nu mi-e străin". *(lat.)*

[2] *„El diablo cojuelo"*, povestire scrisă de Luis Vélez de Guevara (1597—1644), celebră mai ales datorită prelucrării sale în limba franceză, de către Le Sage.

așa ceva n-aveai nevoie să aștepți pînă în cea de-a doua lună a anului.

Mă înșfăcă, ducîndu-mă cu sine, cu mare iuțeală, dar fără să simt cum, fără să știu măcar dacă pe spinarea vreunui balaur înaripat, sau călare pe o nuia vrăjită, ori pe vreo altă dihanie de soiul ăsta. Pot spune doar că pentru a mă purta din locul unde ne aflam pînă în înaltul cerului, deasupra Madridului, unde m-am trezit asemenea unui vultur ce plutește lin în văzduh, căutînd cu ochii săi ageri prada, înspăimîntată, nu i-a trebuit mai mult de o clipă. Privirea mea străbătea acoperișurile, de parcă ar fi fost sticlele celui mai bun ochean de depărtare.

— Privește, mi-a spus ciudatul meu însoțitor, ce vezi în casa aceea ?

— Un berbat de vreo șaizeci de anișori se gătește să iasă la o *soirée ;* pulpe false, căci își pune pantaloni pînă la genunchi ; frac de diplomat ; aerele unui cuceritor de douăzeci de ani, plin de afectare ; și, mai cu seamă, o încredere de nezdruncinat în înfățișarea-i care, își închipuie el, va da gata pe oricine...

— Dar dincolo ?

— O femeie trecută de cincizeci de ani.

— Uită-te bine la ea ; își vopsește părul albit.

— Ce-i acolo, alături de ea ?

— O lăcriță unde își ține dinții. La stînga, o bomboană să-și parfumeze gura. La dreapta, niște balene pentru corset.

— Uite-o cum își strînge corsetul ! Parcă-și dă ultima suflare ! Privește ce maimuțăreală de cochetă !

— Ce făptură dezgustătoare ! Ce hîdă goliciune !

— Cîte ca ea nu ți-au robit privirea în fiecare seară la danț ! Dacă le-ai fi văzut în starea asta, n-ai mai fi făcut atîtea nebunii !

— Dar celălalt, cine este ?

— Un om care se bucură printre voi, oamenii, de mare tăcere : toți dau fuga să-i ceară sfatul. Este un avocat

vestit ; rafturile de cărți de alături sînt masca cu care vă înșeală. Iată-l cum îl încredințează chiar acuma, cu cartea în mînă, pe un sărman împricinat, că pricina sa e ca și cîștigată. Omul iese ; uite cu cîtă grabă își pune la loc cărțile, tot așa cum îți azvîrli și tu masca cît colo cînd ai ajuns acasă. Privește-i și zîmbetul viclean. Pare să spună : veniți încoace, nătărăilor, dați-mi argintul vostru, eu vă voi da în schimb niște hîrtii și vă voi ameți cu vorbe goale. Ca mîine ajung judecător : eu voi fi atunci tîlmaciul lui Temis [1]. Nu ți se pare că seamănă leit cu nebunul lui Cervantes, care își închipuia că e Neptun ? Privește mai încolo. Iată un om pe patul de moarte ; îl auzi cum se căiește de toate păcatele sale ? Dar dacă s-ar îndrăveni, ar lua-o iarăși de la început. La căpătîi șade un bărbat în haine arătoase, ținînd un baston într-o mînă și niște doftorii în cealaltă : *„Ia-le, ori de nu, am să-ți arăt eu ! Asta e sănătatea ta !* pare să spună. *Eu vindec toate bolile, pe toate le știu“*, ascultă-l cu cîtă convingere vorbește, mai că-ți vine să crezi că el însuși e convins de ce spune ; nu pare să ia în seamă că pe nefericitul acela viața a și început să-l părăsească. *Fii fără grijă*, îi mai spune el la plecare. Se urcă în caleașca ce-l așteaptă ; auzi biciul plesnind ?

— Da.

— Odată cu acesta mai poți auzi și ultimul geamăt al celui ce-și dă sfîrșitul, îndreptîndu-se către veșnicie, în timp ce doctorul aleargă să-i înșele pe alții cu masca sa de atotștiutor. Vino acum cu mine într-altă parte.

— Acolo ce mai e ?

— O înmormîntare. Vezi toate chipurile acelea pline de smerenie ?

— Da.

— Privește-le acuma prin ocheanul ăsta.

---

[1] Zeiță greacă, fiica lui Uranus și a Geei. Personificarea dreptății.

— Dumnezeule ! Pe dinăuntru nu-şi mai încap în piele de bucurie, numărînd nerăbdători zilele cît buna-cuviinţă îi împiedică să şi-o dea pe faţă.

— Priveşte nunta aceea : cu cîtă uşurinţă îşi făgăduiesc logodnicii credinţă şi statornică dragoste.

. . . . . .

— Cine-i omul de colo ?

— Un militar. Doamne, ce mîndru e de tot aurul care-i împodobeşte tunica. Ce de zdrenţe colorate şi-a atîrnat de cheotori ! Cîtă fală, cîtă îngîmfare ! *Eu cîştig toate bătăliile !* pare să spună.

— Şi nu-i adevărat ? A cîştigat-o pe aceea de la...

— Neghiob mai eşti ! Bătălia aceea n-a cîştigat-o el, a pierdut-o duşmanul lui.

— Bine, dar...

— Nu-i acelaşi lucru.

— Dar cealaltă, de la...

— Întîmplarea şi nimic altceva. Iată-l acum punîndu-şi uniforma de gală, adică masca. Măştii acesteia i se adresează toţi cu Excelenţă, şi el însuşi împreună cu cei care-l văd astfel, ajung să creadă că nu e şi el om ca toţi ceilalţi.

. . . . . .

— Aşa că vezi ; pretutindeni numai măşti, tot anul ; chiar şi prietenul care vrea să te facă să-l crezi altfel ; sau nevasta care îţi tot spune că te iubeşte ; sau iubita care îţi jură că nu poate trăi fără tine ; oare nu te înşală necontenit cu toţii, toată viaţa ? Şi-atunci, spune-mi, de ce te necăjeşti să mai cumperi bilete ? Ieşi în stradă şi-ai să vezi acolo cîte măşti pofteşti, fără să dai un ban. Înainte să te duc îndărăt de unde te-am luat, spuse în sfîrşit Asmodeo, vreau să-ţi mai arăt un loc unde zice lumea că n-ar mai fi măşti anul ăsta. Vino să vezi cu ochii tăi.

În vreme ce rostea vorbele acestea, ajunseserăm la teatru.

— Privește-l, de pildă, îmi spuse el, pe autorul acela de comedii. Pretinde că e un poet mare. Este convins că a izbutit să ne zugrăvească simțămintele lui Orest, sau pe ale lui Nero, sau pe ale lui Othello. Sărmanul ! Dar de ce să ne mirăm ? O lume întreagă crede la fel. Așa stau lucrurile ! Nici unii nici alții nu i-au cunoscut pe domnii aceia. Uită-te bine și rîzi în sinea ta. Vezi niște lemne vopsite și niște pînze care alunecă-ncoace și-ncolo ? Ei zic că înfățișează un cîmp sau o casă sau o încăpere, sau mai știu eu ce ! Iată-l și pe bărbatul care vorbește acuma : zice că este însuși marele preot al Tebei, iar celălalt, Oedip. Îi cunoști ?

— Da. Chiar azi dimineață i-am văzut la liturghie.

— Așa e ; privește-i, acuma își schimbă veșmintele marele preot, Oedip, Iocasta și tot poporul Tebei, lăsîndu-și patria în culise, se duc să mănînce împreună un miel gustos sau, dacă vrei, un beefsteak pe cinste, gătit cu tot dichisul la Genieys. Dar pe Semiramida vrei cumva s-o auzi ?

— Ai înnebunit, Asmodeo ! Pe Semiramida ?

— Da. Iat-o : este o desăvîrșită cunoscătoare a muzicii lui Rossini. Nu-ți mai amintești ce bine a cîntat în adagio ? Așa că ochii tăi au văzut-o și pe văduva lui Nino ; iat-o dîndu-și ultima suflare : întocmai ca o lebădă, cîntă și se stinge.

În clipa aceea ne și aflam iarăși la balul mascat ; am simțit o atingere ușoară pe obraz.

— Asmodeo ! strigai eu.

— Întuneric deplin ; jur-împrejur era din nou tăcere.

— Asmodeo ! încercai să mai strig o dată.

Sforțarea m-a deșteptat. Cu mintea încă plină de călătoria mea prin noapte, deschid ochii și într-o clipă mă văd împresurat de mulțimea de veșminte de toate felurile și din toate țările : un chinez, un marinar, un abate, un

indian, un rus, un grec, un roman, un scoţian... Doamne ! Ce-i cu lumea asta ? Să fi răsunat oare trîmbiţa sfîrşitului ? Să se fi strîns aici toţi oamenii din toate vremurile şi din toate zările pămîntului, la glasul celui Atotputernic, în valea Iosafatului ?... Puţin cîte puţin, îmi vin în fire şi, speriindu-i pe turc şi pe călugăriţă, între care mă aflam, mă trezesc rostind, cu filozofia unui om pe jumătate flămînd şi folosind cuvintele lui Asmodeo, care îmi sună încă în auz : *Toată lumea poartă mască* sau *Carnavalul ţine întreg anul !*

BIRTUL CEL NOU

Trebuie să recunoaştem că patria noastră nu este tocmai ţara aceea unde, zice-se, oamenii trăiesc doar ca să mănînce. Ba, zic eu, să fim mulţumiţi dacă se mănîncă atît cît să se trăiască [1]. Adevărat este, de asemenea, că nu-i acesta singurul fel în care arătăm cît de puţin ţinem la noi înşine ; nu există plăcere care să nu ne lipsească ; nu există înlesnire de care să nu fim lipsiţi. „Ce ţară mai e şi asta ?", mă întreba acum vreo lună un străin sosit aici cu gîndul de a cerceta obiceiurile noastre. Adevărul mă sileşte să adaug că străinul cu pricina era franţuz, şi că nu-i om pe lume să se împace mai greu decît francuz l cu monotonia şi liniştea sepulcrală a traiului nostru spaniol.

— Bănuiesc că aveţi nişte curse de cai grozave, îmi spune el dis-de-dimineaţă. Să nu scăpăm prilejul de a le vedea.

— Să-mi fie cu iertare, domnule, i-am răspuns, la noi nu sînt curse de cai.

---

[1] Parafrază a celebrei maxime din *Avarul de Molière : Il faut manger pour vivre, et non pas vivre pour manger.*

— Nu le place să călărească tinerilor de neam mare ? Nu aleargă nici măcar caii ?

— Nici măcar caii.

— Atunci să mergem la vînătoare.

— Aici nu se vînează ; n-ai nici unde, nici ce.

— Să ne plimbăm cu trăsura.

— Nu există trăsuri.

— Bine ; o să ne petrecem toată ziua într-o casă de țară.

— Pe-aicea nu-s case de țară, iar ziua nu poți să ți-o petreci nicicum.

— Dar trebuie să existe fel de fel de jocuri, ca pretutindeni în Europa. Trebuie să aveți grădini publice, unde vine lumea la dans ; mai mici, firește, dar trebuie să aveți și voi un *Tivoli* [1] sau un *Ranelagh* [2], sau un *Champs Elysées*... Trebuie să fie undeva un loc cu jocuri pentru public.

— Pentru public nu există nimica ; publicul nostru nu joacă.

Face să vezi cum se lungesc fețele străinilor atunci cînd li se spune pe șleau că publicul nostru fie că nu simte nevoia lăuntrică de a se distra, fie că se distrează în felul înțelepților (căci în privința asta cum așa se poartă pe la noi toată lumea), adică numai cu gîndurile lor. Sărmanul om își închipuia că vreau să-mi bat joc de buna lui credință, și cu un glas în care se amestecau neîncrederea cu resemnarea :

— Răbdare atunci, îmi spuse în cele din urmă, o să ne mulțumim să mergem la baluri în casele cele mai bune sau pe la serate.

— Doamne, dragă domnule, am izbucnit întrerupîndu-l, văd că degeaba îți tot spun că la noi nu există nimica, dumneata vii și-mi ceri luna de pe cer. În Madrid nu

---

[1] Oraș din Italia, vestit pentru pitorescul său.

[2] Grădină din Paris, situată lîngă Bois de Boulogne.

există nici baluri, nici serate. Aici fiecare vorbește, sau se roagă, sau face orice poftește numai la el acasă, cu trei-patru prieteni în care are toată încrederea, și asta e tot !

Nimic mai adevărat, cu toate astea, decît tabloul cum nu se poate mai trist al obiceiurilor noastre, pe care l-am zugrăvit mai sus. Numai o zi pe săptămînă, și nici aceea tot timpul anului, se mai distrează și compatrioții mei : lunea. Și nu e nevoie să vă spun cum [1]. Dar să vedem cu ce-și petrece lumea timpul și-n celelalte zile. Pentru oamenii de rînd, ziua cea mai veselă a anului nu cuprinde plăcere mai mare decît de a încălța castanietele (și spun că le încalță, fiindcă unii dintre ei au mîinile aproape cît picioarele) și de a se zbuciuma din răsputeri chiar în mijlocul uliței, strînși roată, asurziți de cîntarea unui glas aspru și de zgomotul cînd mai tare, cînd mai înfundat al dairelei. Pentru lumea mai subțire, toate alergările de cai, toate vînătorile și toate conacele la țară se află strînse în cele două sau trei prăvălii de pe Calle de la Montera. Acolo își petrec cu toții diminețile în chipul cel mai plăcut, numărînd ceasurile care au mai rămas pînă la prînz, în lipsă de știri mai grozave de la Lisabona [2], sau dacă nu se întîmplă cumva să se perinde mai multe talii zvelte despre care să poți zice cîte ceva și a căror reputație să o poți compromite cît de cît, ceea ce ar alunga firește întru totul plictisul și ar fi și o îndeletnicire plăcută.

— Dar după-amiaza, ce face lumea la Madrid ?

— Doarme pînă se mai potolește căldura.

— Dar cel ce nu doarme, ce face ?

— Apoi acela înseamnă că e treaz, și nimic mai mult.

---

[1] Lunea era ziua luptelor cu tauri.

[2] Acolo se afla *Don Carlos*, fratele regelui defunct, pretendent la tronul Spaniei în timpul minorității Isabelei II, proclamată regină la 2 octombrie 1833, sub tutela mamei sale, María Cristina.

Seara însă, e adevărat, mai avem din cînd în cînd niţel teatru, aşa că tinerii noştri din lumea bună îşi pot îngădui nevinovata plăcere de a veni să fluiere cîteva clipe vocea proastă a unui bufon care prea îşi dă în petec, sau să aplaude drăgălaşul chip al unei *altra prima donna ;* numai că de aşa ceva nu-i rost în fiecare zi, şi pe urmă nu-i la îndemîna oricui să-şi petreacă vremea astfel, ci doar a unui foarte mic număr de oameni care, între noi fie spus, sînt întotdeauna aceiaşi şi alcătuiesc un soi de mic popor cu obiceiuri străine, încuibat în sînul altuia mai mare, cu obiceiuri neaoşe, întocmai ca un cornet de hîrtie mai subţire vîrît într-altul mai încăpător.

În ceea ce priveşte sărmana pătură de mijloc, ale cărei margini se îndepărtează parcă şi se destramă tot mai mult — deasupra, către societatea înaltă, unde găseşti destui venetici ce au izbutit să se ridice ; dedesubt, către straturile poporului de jos, ale cărui obiceiuri le deprinde încetul cu încetul — ; pătura aceasta de mijloc nu se poate distra decît într-un singur fel : îşi serbează careva ziua de naştere ? Se face nuntă ? A venit un copil pe lume ? A căpătat slujbă stăpînul casei, căci la noi asta e cea mai mare bucurie ce i se poate întîmpla cuiva ? Într-un singur chip sînt sărbătorite toate. Se închiriază o trăsură mare, pentru care s-au tocmit în lege ; în ea urmează să se îngrămădească o familie şi mai mare ; în trăsură de-abia încap şase persoane ; ei, dar se va urca tatăl, se va urca mama, apoi cele două fete, doi prieteni buni poftiţi şi ei, o verişoară care a picat pe-acolo din întîmplare, cumnatul, slujnica, un copil de doi ani şi bunicul ; bunica nu se urcă, ea s-a prăpădit luna trecută. Izbutesc, în sfîrşit, să închidă uşa trăsurii — tot atît de greu cum închizi capacul unui cufăr pe care l-ai umplut cu tot ce a putut să încapă pentru o călătorie lungă, şi toată lumea la birt ! Nădejdea unui chiolhan de zile mari, către care se îndreaptă, tîrîş-grăpiş, trăsura, plăcerea de

a se simți duși pe sus, roșeața sfielnică a fetelor, care stau mai mult pe genunchii musafirilor, și mai ales gîndul că au scăpat măcar acum de tocana zilnică, toate îi înveselesc atît de tare pe oamenii noștri, încît recunoști de la mai bine de jumătate de leghe o trăsură care poartă către birt o familie ce merge să-și sărbătorească bucuria.

Trei ani în șir am avut nenorocul să fiu nevoit să mănînc la birt în Madrid, așa că în clipa de față numai dorința de a cerceta schimbările ce s-au mai petrecut în moravurile noastre, schimbări mai iuți decît cred unii, sau dorința de a mă afla în tovărășia unor prieteni mă mai pot sili să fac o asemenea nerozie. Și cu toate acestea, nu-i prea mult timp de cînd un cunoscut de-al meu a ținut morțiș să mă tîrască afară din casă, tocmai la vremea mesei.

— Hai să mîncăm la birt.

— Mulțumesc ; mai bine nu mănînc deloc.

— Ai să vezi că mîncăm bine ; să mergem la Genieys : este birtul cel mai bun.

— Grozav birt, ce să zic, trebuie să mănînci preț de șase sau șapte poli dacă vrei să nu mănînci prost. Și cu ce te ademenește oare ca să azvîrli atîția gologani ? Încăperile sînt cît se poate de urîte ; nimica nu le împodobește : nici un covor, nici o mobilă mai de doamne-ajută, nici un chelner mai curățel, nici un tacîm mai de preț, nici oglindă, nici cămin, nici măcar sobă iarna, nici apă de la gheață vara, nici... nici vin de Bordeaux sau de Champagne... Fiindcă nu se preface vinul nostru în vin franțuzesc, oricîtă rădăcină de stînjenei ai amesteca în el.

— Să mergem atunci la „Cei doi prieteni".

— Acolo va trebui să ieșim în uliță ca să putem mînca, ori pe scară, sau dacă nu, să ne luăm cîte un chibrit în buzunar, dacă vrem să ne zărim unul pe altul în sala cea mare.

— Putem merge altundeva, oriunde. Crede-mă că astăzi au să ne dea să mîncăm bine, ai să vezi.

— Vrei să-ți spun eu ce ne vor da în oricare birt am merge ? Atunci ascultă : mai întîi au să ne dea fețe de masă și ștergare murdare, pahare murdare, farfurii murdare, aduse de chelneri murdari, care vor scoate lingurile din buzunar, unde au stat laolaltă cu mucuri de țigări ; ne vor da după aceea o fiertură căreia ei îi zic supă de verdețuri, și care nici nu s-ar putea numi mai bine, căci e otravă curată ; pe urmă stufat de vacă după rețeta italienească — asta e o mîncare nouă ; carne de mînzat împănată cu slănită, ceea ce oricum mîncăm zilnic ; vin din soiurile de pe-aicea ; măsline storcoșite ; creier prăjit și picioare de berbec, făcute și unele, și altele mai mult cu pîine ; o găină pe care au lăsat-o alții ieri în farfurie și niște dulciuri la sfîrșit, pe care le vom lăsa și noi pe mîine pentru alții.

— Oricum însă nu ne vor cere bani prea mulți, căci aicea se mănîncă ieftin.

— Dar ne vor cere răbdare multă, dragă prietene, căci aicea se așteaptă, nu glumă.

N-am avut, totuși, încotro ; prietenul meu n-a vrut să se dea bătut și se vedea cît de colo că în ziua aceea ținea în ruptul capului să mănînce prost. Așa că a trebuit să-l întovărășesc, și tocmai era gata să intrăm la „Cei doi prieteni", cînd privirea ne-a căzut pe o firmă mare și nouă tot pe strada Alcalá, în locul unde se afla vechea crîșmă dărăpănată cu numele de „Perona", și pe care scria : *„Birtul Negoțului"*. Așadar, un birt nou ? Haidem să vedem cum e. Cît privește clădirea în sine, nu prea au, ce-i drept, birtașii noștri mînă bună să aleagă ; cît despre cum se pricep s-o împodobească, ne-am obișnuit de mult să nu ne mai luăm după înfățișare. Ne mulțumim să spunem : numai s-avem ce mînca acolo, chiar dac-ar fi să ne așezăm pe jos ! Așa că în privința asta, cel puțin, n-am flat nici o noutate în birtul cel nou. Am

fost însă numaidecît izbiți de deosebirea dintre mușterii/ de acuma și cei pe care îi puteai vedea pe aicea acum o jumătate de an. Vreau să zic că acuma am văzut lume mai subțire, ceea ce ne-a făcut oricum să avem o părere mai bună. Și într-adevăr trebuie să mărturisim că birtul ăsta nou este și cel mai bun ; numai că ne aducem foarte bine aminte că și „Fontana" era cea mai bună ospătărie cînd s-a deschis ; teamă ne este, așadar, să n-ajungă și birtul acesta peste o lună, două, tot un soi de „Fontana". Mulțimea felurilor de mîncare cu care te îmbie astăzi se va lăsa și ea prea curînd învinsă de puterea obișnuinței ; un singur lucru n-are cum să se înrăutățească mai mult, și acesta-i serviciul ; birtul cel nou nu-și va mai micșora numărul ospătarilor, întrucît n-ai cum să mai împuținezi ceea ce oricum e prea puțin ; a urmat și el, de la bun început, obiceiul statornicit în toate celelalte ; cîte un chelner pentru fiecare sală, și cîte o sală pentru fiecare douăzeci de mese.

În celelalte privințe, ca orișicare alt birt, nu-l scutește pe cel ce stă deoparte și privește neștiut, să fie de față la tablourile cele mai hazlii. Dacă de cum intră, vede o familie numeroasă, așezată în jurul mesei pe sfîrșite, ce va simți oare omul acela, care intră senin și încă rece, la auzul strigătelor și hărmălaiei unor meseni încinși din cale-afară de mîncarea înghițită ? Jalnic mai e omul ! De ce rîd în hohote toți oamenii ăștia ? A rostit careva dintre ei vreo vorbă de duh ? Nicidecum ; rîd numai și numai pentru că au mîncat, și iată cît de ușor latura fizică a omului o învinge pe cea morală, pe cea sublimă ; n-ar trebui să se înveselească într-atîta numai fiindcă își simt pîntecele plin. La masa aceea se află tocmai familia pe care a cărat-o pînă aici trăsura de care vă vorbeam... Să ne întoarcem ochii și să ne astupăm urechile, să nu vedem, să nu auzim !

Tînărul care intră acuma venea cu gîndul să mănînce preț de o jumătate de pol ; iată însă că la masa vecină a întîlnit vreo douăzeci de cunoscuți și se lăsă stăpînit deîndată de teama de ce-o să zică lumea, și numai din pricina celor de față cere mîncare de un pol întreg. Și sînt numai niște cunoscuți, dar dacă s-ar afla acolo, la masa de lîngă el, o femeie căreia ar vrea să-i placă, ar cheltui nu mai puțin de un galben ; dacă mai întîlnește cîțiva prieteni dintr-ăștia, bietul om ajunge la sapă de lemn. O, prostească rușine de a nu fi bogat ! Sfială rău înțeleasă de a nu fi și tu un destrăbălat !

Dar celălalt, ce-i cu el ? Omul ăsta colindă zilnic toate birturile la ceasurile prînzului ; se preface că este în căutarea cuiva ; și într-adevăr ceva caută el ; ba uite că de data asta a și găsit : se află aici niște cunoscuți. Se duce glonț la ei ; întîia vorbă ce-i iese din gură :

— Oameni buni ! Dar ce vînt v-a adus pe-aicea ?

— Vino și tu să mănînci cu noi, îi spun toți într-un glas.

Mai întîi își cere iertăciune, că nu ; dar, oricum, decît să prînzească singur... Un prieten, pe care îl aștepta, pare că n-are de gînd să mai vină.

— Bine, atunci să mănînc și eu cu voi, zice în cele din urmă și se așază.

Nici prin gînd nu le trecea, cu o clipă mai înainte, acelora ce-l poftiseră, că aveau să prînzească cu el. Numai că el, vezi bine, știa încă din ajun că urma să prînzească cu ei : îi auzise căzînd la înțelegere asupra ceasului, iar el este omul care prînzește mai mult „din auzite", afară de zilele cînd nu a auzit la timp ceea ce trebuia să audă.

Cine-i perechea asta, care fără să se uite nici în dreapta, nici în stînga îi cere chelnerului o odaie separată, și ?... Dar uite că s-a făcut timpul să plecăm ; prietenul meu și

cu mine am isprăvit masa ; o anumită curiozitate ne împinge să trecem pe dinaintea uşii întredeschise unde a intrat să mănînce fără martori perechea necunoscută... căsătoriţi, fără îndoială. O clipă, cît ne-am oprit, a fost de ajuns să-i facă să sară de pe scaun pe cei ce nu voiau să fie auziţi de nimeni, iar uşa, trîntită cu toată mînia unui neiubitor de oameni, ne-a amintit, aşa cum şi trebuia, nesăbuinţa şi neobrăzarea noastră.

Răbdare, îmi zic eu ieşind. Nu poţi să vezi şi să afli tot ce se petrece pe lume ; trebuie să mai rămînă şi cîte ceva în umbră în fiecare tablou. Bine-ar fi ca întîmplarea asta din urmă să rămînă cel mai puţin deslușită din tot acest articol de moravuri scris pentru *Revista Spaniolă*.

FEL ŞI FEL DE FIRI

Nu-i stă întotdeauna omului în putere să-şi pună singur bună rînduială în gînduri şi să înjghebe, cu ajutorul lor, o lucrare temeinic închegată, cu început, cu mijloc şi cu încheiere. Cui nu i se va fi întîmplat, în atîtea rînduri, să deschidă o carte şi să citească maşinal dintr-însa, fără să poată face între gîndurile sale şi cele scrise nici un fel de legătură şi să închidă în cele din urmă cartea fără să-şi fi putut măcar da seama ce a citit ? În împrejurări ca acestea, în care prea ades mi se întîmplă să mă aflu, îmi pun în grabă mantaua şi pălăria şi, nefiind în stare să-mi fixez atenţia asupra unui singur lucru, ies pentru a încerca să mi-o fixez asupra tuturor laolaltă : mă preumblu pe uliţi, intru prin cafenele, mă îndrept către Puerta del Sol, apoi la Poştă, la Muzeul de pictură, în sfîrşit pretutindeni, fără să mă aflu cu adevărat nicăieri.

Oricum îi va veni uşor să mă recunoască în zile ca acestea, [1] cînd plictisul pune stăpînire pe sufletul meu şi cînd nimic nu mai are culoare în ochii mei, cu atît mai puţin o culoare plăcută. În astfel de zile, capăt o figură de filozof, adică se vede că-s în toane rele ; un zîmbet amar, de nepăsare şi de înstrăinare, îmi flutură pe buze ; nu uit atuncea să iau cu mine un lornion, nu pentru că mi-ar

[1] Larra este nu numai un mare portretist ci, asemenea multor pictori, se aşază el însuşi adesea în faţa oglinzii pentru a-şi zugrăvi propriul chip. Cu un astfel de autoportret începe şi articolul care urmează. Se vede numaidecît că scriitorul adoptă o anumită poză uşor byroniană, dar ochiul său rămîne incoruptibil. S-ar putea astfel spune că, înfăţişîndu-se pe sine, Larra pozează, dar nu se măgulește. Articolul acesta, pe lîngă marea sa valoare pur literară, mai prezintă şi un deosebit interes psihologic. Îl surprindem astfel în laboratorul său de creaţie, în „atelierul" său, printre materiale aparent neprelucrate. Din nou se impune constatarea că Larra este mai ales un extrovertit, o privire de o extremă ascuţime îndreptată în afară. Rădăcina geniului său este însă dublă, cealaltă componentă a ei fiind o continuă neliniște. Anxietatea şi luciditatea izbutesc să se unească pe deplin doar atunci cînd se află în posesia unei idei pe care o dezvoltă ca pe o teoremă. Astfel, cele mai bune articole ale sale sînt niște *demonstraţii*, moştenire a formaţiei sale franceze, carteziene. Dacă în *Fel şi fel de firi*, ar fi găsit şi ideea călăuzitoare pe care să o dezvolte, ar fi rezultat desigur un articol în genul lui *Cine-i publicul*... Articolul de faţă însă este poate şi mai interesant, tocmai datorită acestei lipse. Ne permite, de pildă, să observăm revenirea aproape ciclică a anumitor teme şi personaje, semn incontestabil al profunzimii cu care în ciuda tinereţii sale, Larra urmărea şi epuiza un anumit aspect. Lipsa unui plan ne ajută apoi să regăsim amprenta franceză în suita de portrete juxtapuse, în stilul *Caracterelor* lui La Bruyère ; dar un La Bruyère care zugrăveşte o lume diferită, asemănătoare mai curînd aceleia a lui Gogol. Să se remarce astfel virtuozitatea cu care prozatorul spaniol se încumetă, şi reuşeşte să descrie, printre altele figura cea mai greu de descris : a personajului şters, incolor şi cu reacţii stereotipe, mic funcţionar lipsit de individualitate, cu viaţă fără evenimente, figură atît de puţin agreată şi atît de rar înfăţişată de contemporanii săi romantici, amatori în primul rînd de culoare.

sluji să văd mai bine, căci văd mai bine fără el, ci pentru a putea ţintui cu privirea lucrul care m-a izbit cel mai mult, ştiind că unui om cu vederea scurtă i se îngăduie să se poarte fără ruşine. Nu salut nici un prieten, nici un cunoscut din cei ce-mi ies în cale ; dacă i-aş saluta, ar însemna că joc şi eu un rol în comedia la care am pretenţia că nu fac decît să asist şi pe care vreau să cred că lumea întreagă o joacă numai pentru a mă distra pe mine. Poate că vi se va părea proastă creştere, dar mă apropii, fără nici o sfială, să ascult ce vorbesc oamenii strînşi în grupuri ; şi trebuie să vă mai spun că atunci cînd port cu mine povara dezgustului, apoi de nimic altceva nu mai ştiu decît de acel dezgust. Rămîn nesimţitor la tot ce se petrece în juru-mi : văd totul şi toate mi se întipăresc în minte, însă mă las în voia lor cu nepăsare ; în astfel de zile nu mai există pentru mine nici femei frumoase, nici urîte, nici iubre, nici ură.

Iată temeiurile pentru care mi-ar fi cu neputinţă să scriu astăzi un articol de moravuri să aibă cît de cît cap şi coadă ; căci dacă e nevoie de un plan, dacă treaba de care mă apuc îmi va cere chibzuinţă multă, degeaba m-aş mai apuca de ea ; ştiu de la bun început că n-am s-o pot duce la capăt. Poate că dacă mi-aş cerecta inima ca metafizician, aş da de pricina ce m-a adus astăzi într-o stare sufletească atît de ciudaă ; numai că strădania m-ar osteni din cale-afară, şi am mai spus că nu vreau, în clipa asta, să descriu impresii, ci doar să le primesc. Căci tocmai zilele acestea, ochii mei, ascunşi îndărătul lornionului, care pentru mine devine geamul lanternei fermecate, ştiu să vadă lumea întreagă prefirîndu-se dinainte-mi. Sînt nepărtinitor şi departe de orice gînd care ar putea să mă lege de ea : o văd fie urîtă, fie frumoasă, aşa cum mi se înfăţişează ea însăşi cu fiecare chip, cu fiecare faptă, asupra căreia las să-mi cadă privirea leneşă.

Ce face bunăoară *don* Julián în cafeneaua asta ? Intră zilnic cînd bat patru ceasuri ; ospătarul n-are nevoie să-l întrebe nici măcar o vorbă : nici nu s-a așezat bine pe scaun, că i-a și pus cafeaua înainte, pe masă. O bea, plătește și adoarme. Așa își petrece vremea *don* Julián. Bea cîte o cafea în fiecare zi.

Dar bătrînul acela ce caută la cafenea ? De treizeci de ani vine întruna ; joacă în fiecare seară aceeași partidă de șah ; în fiecare seară se strînge împrejurul-i, să-l vadă jucînd, cei patru nelipsiți originali ; nici el nu face altceva de o viață întreagă, nici ei nu văd altceva. Este ceea ce se cheamă să te izolezi în chiar mijlocul lumii.

Cine dă tocmai acuma colțul ? Frumos flăcău ! Ba nu ; pe măsură ce se apropie, îi poți număra zbîrciturile. Vai, e un flăcău trecut de șaizeci de anișori. Pe la ceasurile opt ale dimineții, este gata îmbrăcat, îl vezi ieșind, cu hainele venindu-i ca turnate, spilcuit, scos ca din cutie ; pe haina lui, nici o scamă, nici o cută ; încălțările lucesc ca oglinda ; mănușile sînt albe ca zăpada ; legătura de la gît nu face o cută ; părul încrețit, sau mai bine zis cănit. Îl vezi la toate concertele, la toate balurile, la plimbări, în loji, tanțoș, dănțuind, șoptind vorbe dulci. Niciodată șifonat, niciodată murdar. Care să fie oare taina ? Omului ăstuia nu-i crește și lui barba ? Ce vorbă. Te miri doar cînd îl vezi cîteodată singur : asta înseamnă fie că tocmai s-a despărțit de niște cucoane, fie că merge chiar acuma să le caute pe undeva. O să le vorbească despre operă, despre modă, despre cît de prost a dansat de data asta Gasparito. Asta e viața acestui bătrîn verde ; uitați-vă la el cînd se află alături de o femeie frumoasă, cum ba se strînge, ba crește, umflîndu-se în pene ; să fie un șarpe care se freacă de scoarța unui copac ? Nu, bătrînul ăsta verde, alături de femeile frumoase, e mai curînd ca o omidă care se tîrăște printre flori.

Aţi văzut cumva nişte oameni cu feţele aţipite, cu privirea mută, cu lavaliera legată la fel, cu hainele cele mai obişnuite şi mai asemănătoare cu putinţă, cu trupuri pe care le îmbracă nici prea rău, nici prea bine, cu braţe care veşnic se leagănă, în felul acela leneş şi neobosit al aripilor unor mori de vînt ? I-aţi văzut pe oamenii de soiul ăsta spunînd vreodată ceva vrednic să fie ţinut minte, scriind ceva care să poată fi şi citit, sau îndeplinind vreo faptă pe care inima să-ţi dea ghes s-o imiţi ? Nu, oamenii ăştia sînt funcţionari sau proprietari. Se ridică de pe scaun, fumează, rostesc cîteva vorbe, umblă, salută, intră, ies, rîd (ăştia nu plîng niciodată) ; sînt şi ei nişte oameni acolo, printre ceilalţi. Într-un cuvînt, dorm cu ochii deschişi.

Cum de izbuteşte insul acela original să poarte de zece ani în şir acelaşi surtuc, ba încă încopciat în acelaşi fel ; şi aceleaşi mănuşi, acelaşi fular alb la gît cu acelaşi nod, aceiaşi pantaloni, şi pălăria pusă şi ea întotdeauna la fel ?... Oare omul ăsta nu se dezbracă niciodată ? Nu îmbătrîneşte ? Trebuie să fie Jidovul rătăcitor.

Despre ce vorbeşte atîta *don* Cosme ? Am să vă spun : *don* Cosme tocmai a sosit din Calle de la Paz. Acolo dă el fuga în fiecare dimineaţă încă de la ceasurile opt ; întinde grabnic mîna după coşurile cu ziare ; e cel mai statornic muşteriu al foilor de soiul ăsta. Azi *Revista,* mîine *Buletinul...* Un atotştiutor al noutăţilor. El află întotdeauna fără greş, şi din cele mai neîndoielnice izvoare, toate amănuntele ultimei bătălii care s-a dat ; ştie dacă *don* Miguel se află la Coimbra, Lisabona sau Badajoz ; ghiceşte dinainte toate intenţiile lui Nikolai, căci aşa îi spune el, pe nume, fără mofturi, autocratului rus. Adevărul e că cei despre care te-a încredinţat el că vor intra învingători într-un oraş, de cele mai multe ori intră în el ca prizonieri ; dar important e că intră. Oamenii de soiul ăsta îţi vorbesc întotdeauna numai la ureche ; capătă obiceiul să

se creadă urmăriți, pas cu pas, pentru lucrurile mari pe care își închipuie că le spun ; așa încît, dacă te întîlnesc pe undeva, îți vor șopti la ureche, în cea mai mare taină : „Bună ziua ; sărut mîinile domniei tale".

Există oare nătărăi mai stînjenitori decît oamenii care cred că-ți arată prietenia lor atunci cînd, văzîndu-te că te-ai oprit locului undeva, pe stradă, nu vor să înțeleagă că dacă te-ai oprit înseamnă că nu vrei să pleci de acolo și că, dacă taci, înseamnă că nu vrei să scoți nici o vorbă ?

Să mă păzească Dumnezeu de un om prea îndatoritor ; n-am să calc la el în casă, tocmai pentru că mă cheamă să vin. Pe stradă am să-l ocolesc, fiindcă se va repezi la mine cu brațele deschise, deși m-a mai văzut numai cu o zi înainte ; se va agăța ca scaiul de mine, mă va întreba de sănătate, de copii, ce piese am mai scris, de articolele mele de gazetă, de... Și să mă mai păzească încă, fie ea și dracul gol, de o femeie îndatoritoare ; niciodată nu pot ști dacă mă iubește cu adevărat sau doar mă stimează, dacă este duioasă sau doar bine-crescută, dacă... Să mă ferească Sfîntul ! Păzească-mă, așadar, fie ea și dracul gol, de o femeie îndatoritoare ; altfel, ușor îți poți pierde mințile.

Ascultați-l acum nițel și pe *don* Lucas Mentirola [1]. Asta vine întotdeauna din locul unde tocmai s-a întîmplat ceva. A izbucnit vreun foc ? „Vin chiar de acolo ; năprasnic pîrjol, a mistuit totul." A sosit noul tenor ? „Da, îți răspunde el, tocmai l-am îmbrățișat la sosire, e grozav, are un glas, o minunăție ; l-am tras sub o poartă și l-am pus să-mi cînte nițel... A făcut-o de dragul meu. E un coșcogea flăcău zdravăn, bălai, înalt, un străin ! Ziua următoare, afli că tenorul n-o sosit încă, sau, dacă a sosit, că e sfrijit, oacheș, cu părul negru... S-a îmbolnăvit careva dintre oamenii mai acătării ? „Azi se simte ceva mai bine, zice, am rîs cu el în hohote ;

[1] Minciunică.

un ceas întreg i-am ținut tovărășie.“ În aceeași zi, afli că cel cu care a rîs el atîta, în vremea asta fusese deja dus la groapă.

Cine este acel nesăbuit ? Acela ? E un monstru ; se folosește de bunătatea, de buna-credință a celor din casa unde e primit. Se află acolo și o femeie frumoasă ; el nu-i spune nimica ; și totuși face în așa fel, încît să treacă pe acolo doar la ceasurile cînd ar putea da de bănuit ; îi însoțește în plimbările pe Prado ; merge și el la balurile sau la soarelele unde merg femeile casei ; nu se clintește nici o clipă de lîngă frumoasă și dănțuiește numai cu ea ; cînd ea nu-l vede, se preface că aruncă priviri geloase către alții din preajmă ; vrea să lase să se înțeleagă că are ceva de ascuns, cînd de fapt nu are nimic, căci n-a fost făptuit nimica ce ar trebui tăinuit. Vine ceasul plecării ? El îi dă brațul frumoasei, căreia nu-i spune nimic niciodată, și care n-a putut băga de seamă nimic deosebit în toată purtarea lui ; nici prin cap nu-i trece că ceilalți, răutăcioși, nu vorbesc decît de amorul ei cu cutare. Cutare nu simte nici el nici un fel de amor, ci doar amor propriu. Se mulțumește cu atîta : să-l creadă lumea fericit ; pentru el nici nu există alt soi de fericire. Ce fire netrebnică ! Ce nechibzuință buna-credință a victimei sale, care nu-l cunoaște îndeajuns !

VIAȚA LA MADRID

Multe lucruri îmi stîrnesc mirarea în lumea asta, ceea ce dovedește că mintea mea face parte dintre cele mai obișnuite sau, ca să zic așa, nici nu strălucește, nici nu e lipsită de judecată, căci numai minților prealuminate sau dimpotrivă, celor mai lipsite de înțelegere le e dat

să nu se mire de nimica. Celor dintîi li se pare că nu există lucru vrednic să te baţi pentru el ; celorlalţi, că nici unul nu e vrednic să-ţi baţi capul cu el. Aflîndu-se aşadar mintea mea aşezată la aceeaşi depărtare şi de unele, şi de celelalte, vă mărturisesc că trăiesc mirîndu-mă întruna ; şi-i cu atît mai vîrtos depărtată de amîndouă, cu cît nici nu sînt în stare să-mi închipui măcar cum s-ar putea trăi fără să te miri. Dacă într-una din zilele acelea, cînd n-ai putut închide ochii toată noaptea, sau cînd cine ştie ce necaz petrecut în ajun îl împinge pe om să cadă pe gînduri, stau şi eu să cuget la soarta acestei lumi ; cînd mă văd în mijlocul ei împreună cu toţi semenii mei, împresurat de spaţii fără margini, fără să ştie nimeni de ce anume şi nici încotro ne îndreptăm ; cînd îi văd pe toţi născîndu-se doar pentru a muri şi murind doar din pricină că s-au născut ; cînd văd adevărul rămînînd la fel de depărtat de toate punctele acestei lumi unde ne-am duce să-l căutăm, iar fericirea sălăşluind, după cum i se pare fiecăruia, numai în casa vecinului ; cînd mă gîndesc că acestei îmbucurătoare privelişti nu i se întrezăreşte sfîrşitul, tot aşa cum fără doar şi poate nici început n-a avut vreodată ; cînd, pe oricine aş întreba, fiecare îmi răspunde plîngîndu-se de propria lui soartă ; cînd văd limpede că viaţa-i un talmeş-balmeş de contraziceri, vaiete, boli, rătăciri, păcate şi păreri de rău, mă mir, firește, de mai multe lucruri. Întîi, de puterea nemărginită care face lumea să meargă într-un singur chip, dar oamenii să aibă dorinţe deosebite şi potrivnice, să nu se petreacă decît un singur fapt odată şi pînă la urmă să nu fie nimeni mulţumit. Al doilea, care face ca viaţa să fie scurtă. Al treilea, şi e ceea ce mă uimeşte mai mult decît toate celelalte, de dragostea pe care toţi o au, cu toate acestea, pentru viaţa asta atît de rea. Faptul din urmă ar fi de ajuns să astupe gura oricui, dacă ar exista vreunul, chiar dacă ar da vădite semne că n-are mintea făcută pentru a se lăsa convins de ceva ; căci numai un

Demiurg, și încă unul atotputernic, ar fi izbutit să te facă să iubești un lucru ca viața.

Toate astea sînt adevărate despre viață în general, oriunde ne-am apuca s-o privim îndeaproape ; fie la popoarele civilizate, fie în țările lipsite de cultură, într-un cuvînt, pretutindeni. Fiindcă trebuie să vă spun acum că tare îmi vine a crede că de fiecare dată omul va avea doar altfel de nevoi și se va afla întotdeauna cu o treaptă mai sus ori mai jos, în cele ce țin de fericirea sa, el nu va izbuti însă niciodată să facă nici măcar un pas mai departe. Toată deosebirea între un om instruit și un sălbatic va sta numai în cuvintele de care se folosesc. Lordul Wellington [1] va vorbi despre *whig*-i [2], iar indianul nomad despre pantere ; dar tot atîta suferință și bătaie de cap îi va aduce celui dintîi strădania de a scăpa de unii, cît și celuilalt aceea de a le vîna pe celelalte. Civilizația îl va face pe om să-și schimbe îndeletnicirile și cuvintele ; soarta însă nu i-o va putea schimba. S-a născut victimă, și gîdele său îl va urmări veșnic, amenințîndu-l cu șteangul, atît sub tavanul aurit, cît și sub acoperișul de crengi uscate. Dacă stăm însă acuma să ne gîndim mai ales la viața pe care o duc oamenii la Madrid, apoi trebuie să ai mintea ferecată față de orice înțelegere ca să poți dori așa ceva.

Tînărul pe care vi-l voi propune deîndată drept tip general este un băiat nici prea prost, nici prea deștept și care are totuși mai multe parale decît idei, ceea ce nu va părea nimănui de necrezut dacă ne amintim de modul cum obișnuiește înțeleapta fire să-și împartă darurile. Într-un cuvînt, este bogat fără a fi pe de-a-ntregul prost. Mă plimbam odată, mai zilele trecute, în tovărășia lui, nu atît fiindcă ne-ar lega cine știe ce prietenie, ci mai

[1] Wellington, Arthur (1769—1852), general englez, învingătorul lui Napoleon la Waterloo. Președinte al Consiliului în 1831.

[2] Whig, membru al Partidului liberal din Anglia.

curînd din pricină că nu se cunosc decît două feluri de a te plimba : singur sau însoţit de cineva. Conversaţia celor tineri mai adesea păcătuieşte mult prin indiscreţie, decît printr-o prea mare rezervă, tot aşa s-a întîmplat şi acuma, căci nu după multe întrebări şi răspunsuri, ajunserăm la ceea ce se cheamă în lume sinceritate, sinonim aproape întotdeauna cu imprudenţa. Mă întrebă ce fel de viaţă duc şi dacă sînt mulţumit de ea. Nu mi-au trebuit prea multe vorbe ca să-l lămuresc ; la prima întrebare i-am răspuns : „Sînt ziarist şi îmi petrec cea mai mare parte a timpului scriind pentru ceilalţi, scriind adică ceea ce nu gîndesc cu adevărat şi încercînd să-i fac pe ceilalţi să creadă în ceea ce nu cred nici eu ; căci în ce alt chip ai putea să scrii, cînd trebuie să lauzi pe toată lumea ? Aşa că asta e : îmi trec viaţa vrînd să spun ceea ce alţii nu vor să audă". La cea de a doua întrebare, dacă sînt mulţumit cu viaţa pe care o duc, i-am răspuns că sînt la fel de împăcat ca şi cel care moare cu gîndul la viaţa de apoi.

— Dar dumneata ? l-am întrebat. Ce fel de viaţă duci aici, la Madrid ?

— Eu, îmi zice, am o avere destul de frumuşică. Aşa că n-am nici o nevoie să scriu. Adică... scriu şi eu cîteodată... uite, ieri, de pildă, i-am scris cîteva rînduri lui Borrel ca să-mi trimită mai repede nişte pantaloni de *patincour,* pe care mi-i ţine de nu ştiu cîte luni la el. Oricui i se întîmplă să scrie cîte ceva. Cît despre celelalte, uite, dacă vrei, am să-ţi povestesc. Mai întîi pot să-ţi spun că nu-mi place să mă scol prea tîrziu ; uneori mă scol chiar cu noaptea-n cap, ba sînt zile cînd sînt în picioare încă de la zece. Îmi beau ceaiul, sau cafeaua cu lapte, căci trebuie, oricum, să fii în rînd cu lumea. Dacă la ora aia a apărut vreun ziar, mi-l aduce feciorul, după ce mai întîi l-a citit el ; arunc şi eu o privire pe deasupra, apoi citesc ştirile, deşi întotdeauna îmi pare că le-aş mai fi citit undeva, prea sună toate la fel ; dacă mi se aduce

încă un ziar, îl iau și pe acela și văd că-i un fel de nouă ediție a celui dintîi. Ziarele astea sînt ca și tinerii noștri din Madrid : numai numele îi deosebește. M-am săturat pînă peste cap să aud spunîndu-mi-se în fiecare dimineață, în articole care de care mai grave, cît de fericiți am fi dacă am avea libertate și ce trebuie să facem ca s-o căpătăm. E ca și cum i-ai tot spune unui orb că nimic nu-i mai trebuincios decît vederea. Deoarece la ora aia nu mai am nici un chef să dorm din nou, las ziarele deoparte ; îmi înfășor gîul cu o *écharpe*, îmbrac în grabă un *surtout* și cobor în stradă. Dau o raită pe Carrera de San Jerónimo, apoi pe Calle de Carretas și pe Calle del Príncipe sau pe Calle de la Montera și, pe o palmă de loc, îmi ies în cale toți prietenii, care își petrec vremea făcînd și ei același lucru ; mă opresc să stau cu toți de vorbă, intru într-o cafenea și-mi cumpăr țigări, salut cîte o femeie cunoscută, ce se apleacă pe fereastră, apoi mă întorc acasă să mă îmbrac.

Vremea e urîtă ? Îmi pun mantaua groasă ; îi fac o vizită marchizei, pînă la două, după aceea contesei, pînă la trei, pe urmă alteia, pînă la patru ; în toate aceste locuri mă duc să ascult aceleași lucruri ; oriunde intru, aud bîrfindu-se pe socoteala persoanei de la care vin ori la care mă duc ; asta e toată conversația ce se face la Madrid.

S-a făcut vreme bună ? Dau fuga pe Calle de la Montera. Mă duc să-i aplaud pe Callarde sau pe Tomás. Două ceasuri, trei ceasuri, depinde. Cît privește subiectele de conversație : rebelii, trecătoarea aceea, răbdarea și speranțele.

Este o zi foarte frumoasă ? Fac o plimbare călare. De la poarta Atocha pînă la poarta Recoletos, și de la poarta Recoletos îndărăt, pînă la poarta Atocha. După ce bat drumul ăsta pînă mă satur, mai dau o raită și pe jos. Pe urmă prînzul la Genieys sau la Comercio ; cîteodată

mănînc la mine acasă, dar de cele mai multe ori prin alte părți.

Am isprăvit cu masa ? Hai la Solito. Acolo, alte două ceasuri, alte două țigări și alți doi prieteni. Are loc o a doua ediție a conversației de pe Calle de la Montera. O, și din fericire săptămîna asta am avut despre ce vorbi ; subiectele n-au lipsit. S-a exagerat puțin, ba s-a mai și... dar, oricum, într-o țară unde nimeni nu se încumetă să facă nimic, măcar să ai voie să vorbești.

— Ce este astăzi la teatru ? întreabă unul.

— Să le luăm pe rînd : 1. Concert ; 2. O piesă a celebrului Scribe ; 3. Concert ; 4. O piesă nouă a fecundului domn Scribe ; 5. Concert ; 6. Bal național ; 7. Noua comedie în două acte, tradusă tot din opera ingeniosului Scribe ; 8. Concert ; 9...

— Gata, mi-ajunge ! Dumnezeule !

— Dar ce citești tu aicea, băiatule ? Nu vezi că e ziarul de ieri ?

— Știu, omule, știu, dar în fiecare zi este la fel.

— Aicea se joacă astăzi *Wilhelm Tell* [1].

— *Wilhelm Tell ?* O, de ce nu sîntem cu o zi înainte ! Dar dincolo ?

— Dincolo e Teatrul de la Cruz. Nici acolo nu-i mare lucru.

— Mie îmi vine rîndul numai aici. Știi ce înseamnă asta, să-ți vină rîndul ?

— Știu, cum să nu știu, îi răspunsei eu tovarășului meu de plimbare, știu, fiindcă mi se întîmplă și mie mereu să-mi vină rîndul.

Bun, urc și pe la loji cîteva clipe. După ce s-a isprăvit cu teatrul, dacă nu mai e nicăieri nici o serată, trec din nou pe la cafenea, ca să mai fur cîte ceva din ceasurile somnului. Pe urmă, chiar că nu mai am unde

[1] Operă de Rossini după piesa lui Schiller.

să merg. Dacă însă sînt serate, alerg acasă să mă îmbrac — mare ţinută. Haidem în casa E***. Societate aleasă, foarte plăcută. Da, da, nespus de plăcută, aceleaşi persoane de la serata din ziua trecută, şi de la cea de luni, şi de... Şi tot cele de la vizitele de dimineaţă, şi de la plimbarea de pe Prado, şi de la teatru, şi... Dar, în sfîrşit, de ce e bun nu se plictiseşte nimeni niciodată.

— Şi cum îţi petreci vremea la seratele astea ? Ce faci acolo ?

— Nimic, intru în salon ; de-acolo în budoar ; mă întorc în salon ; intru în odaia unde se joacă *ecarté ;* mă întorc iarăşi în salon ; ies iarăşi din salon ; intru din nou în odaia unde se joacă *ecarté*...

— Şi pe urmă ?

— Pe urmă acasă şi, noapte bună !

Aşa se scurge viaţa prietenului meu, aşa cum chiar el mi-a povestit-o. După ce am citit şi am recitit cele ce mi-a spus, închipuindu-mi că n-am jignit pe nimeni şi că n-am făcut aicea portretul nimănui, ba aproape venindu-mi să trag nădejde că nu mă va mai provoca nimeni la duel, deşi proşti se află la tot pasul, o aduc aşa cum am auzit-o la cunoştinţa celor ce sînt cu deosebire legaţi de viaţă.

SOCIETATEA

E îndeobşte admis de toată lumea că omul este un *animal social ;* aşa că mie, care nu pot concepe că lucrurile ar putea fi altfel de cum sînt, mie, care n-am crezut niciodată că s-ar putea întîmpla altceva decît ceea ce se întîmplă, mie, aşadar, nici nu-mi trece prin cap să contest un asemenea adevăr. Dacă omul trăieşte în societate, înseamnă că este, fără putinţă de tăgadă, un ani-

mal social. Nu ţin cîtuşi de puţin să mă alătur părerii unor scriitori ce-au vrut să dovedească, atunci cînd erau ei în toane rele, că omul vorbeşte printr-o nenorocoasă întîmplare, că adevărata sa stare este de a merge în patru labe şi că săvîrşeşte o mare greşeală atunci cînd caută şi făureşte felurite unelte pentru a-şi uşura traiul, în loc să aştepte, în anotimpul în care ne aflăm, de pildă, să-i pice para mălăiaţă... Toţi aceştia şi-au fundamentat spusele, arătînd că societatea îi răpeşte omului bună parte din libertate, sau pe toată ; dar asta e cum ai spune că frigul nu este un fenomen natural, întrucît stinghereşte. Tot ce putem spune şi noi, mai pe-aproape de cuvîntul acestor avocaţi ai vieţii sălbatice, este că dintre toate obligaţiile vieţii, aceea de a trăi în societate este cea mai rea — asta aşa e. E o mare nenorocire, ştiu, dar în lumea fericită în care trăim, adevărul este alcătuit aproape numai din nenorociri, tocmai de aceea m-am şi mirat întotdeauna văzînd cîţi oameni îl caută. După părerea mea, nimic nu-i mai uşor decît să-l afli : acolo unde este răul, acolo e şi adevărul. Răul este singur. Numai binele este amăgitor.

Aşa că totul e limpede. Odată convişi că tot răul este natural şi adevărat, nu ne va veni prea greu să dovedim că şi societatea e naturală şi că omul s-a născut, prin urmare, ca parte a ei ; nemaifiind astfel vorba de a înfrunta societatea, nu ne mai rămîne altceva de făcut decît s-o zugrăvim.

S-ar părea că omul, văzîndu-se singur pe lume, ţintă atît de şubredă a stihiilor şi ameninţat de lipsuri de tot felul, încearcă să-şi unească puterile cu cele ale semenilor săi, pentru a lupta împreună împotriva vrăjmaşilor, dintre care cel mai hain este natura întreagă ; ea îl împresoară din toate părţile şi nu se poate feri de ea, aleargă aşadar să-şi caute fratele (căci aşa îşi spun oamenii unii altora, în batjocură, fără îndoială), pentru a-i cere sprijinul ; de-aceea s-ar putea înţelege că societatea este un

schimb de ajutoare între oameni. Ce greşeală ! Lucrurile stau exact pe dos : nimeni nu-i caută pe ceilalţi pentru a le da o mînă de ajutor, ci pentru a o primi de la ei ; din lada comună toţi dau fuga doar să scoată, iar de pus, pun numai gîndindu-se că vor şi lua ceva în schimb. Aşa că societatea este, de fapt, un schimb mutual de daune reciproce. Iar adevărata legătură care o susţine este, printr-o contradicţie de neînţeles, tocmai ceea ce părea făcut s-o dezbrame : adică egoismul. Odată ce am descoperit ce anume ne strînge şi ne leagă pretutindeni unii de alţii, nu mai avem nevoie de prea multe vorbe pentru a dovedi cele două adevăruri eterne ce decurg de aici, adevăruri oarecum consolatoare : întîiul, că societatea, aşa cum e, nu va pieri niciodată, întrucît întotdeauna vom avea nevoie unii de alţii ; al doilea, că este plină de însuşiri alese : e sinceră, deschisă şi însufleţită numai de simţăminte generoase, lucru neîndoielnic dacă stăm să ne gîndim că ne vom iubi întotdeauna pe noi înşine mai mult decît pe ceilalţi semeni ai noştri.

Nu mai stăm acuma să vedem dacă toate astea ar fi putut arăta altfel, dacă nu s-ar fi vădit cumva a fi mai bine tocmai în a nu ne sili să avem nevoie unul de altul, sau dacă la temelia tuturor lucrurilor ar fi stat nu egoismul ci mărinimia — astea nu sînt întrebări pentru noi, nici pentru vremurile, nici pentru ţările de azi.

Din fericire, adevărurile triste nu le aflăm decît de la o anume vîrstă încolo ; la început, toţi sîntem mărinimoşi, deschişi, iubitori, prietenoşi... într-un cuvînt, încă n-am devenit oameni ; dar de la o vreme ne maturizăm, şi pentru cei ajunşi în toată firea, lucrurile s-au schimbat : atunci deschidem ochii pentru prima dată şi iubim pentru ultima oară. Atunci nimic nu-i mai plictisitor decît distracţiile ; şi dacă totuşi mai rămîn încă oameni deschişi şi buni, aceasta e, bănuiesc eu, ca să nu ne bucurăm nici măcar de avantajul de a fi găsit o regulă fixă, care să ne

ajute să ne apărăm, astfel că şi cei mai înţelepţi dintre noi se pot trezi păcăliţi cîteodată.

Întrucît însă nu-i de ajuns să fii tu convins pentru a-i convinge şi pe alţii, zadarnic împărtăşeam eu gîndurile de mai sus unui văr al meu care, acum cîtăva vreme, ţinea neapărat să iasă în lume — tînăr, dezgheţat, dar fără să cunoască lumea şi, prin urmare, vesel nevoie mare ; crescut într-un colegiu şi cunoscîndu-i temeinic pe clasici, avea capul plin de toate virtuţile pe care le întîlnim în poeme şi în comedii. Îşi căuta un Pilade [1] ; orice îndrăgostită i se părea o Sapho [2], şi era gata să pună mîna-n foc că în ziua în care ar fi dorit, ar fi dat şi peste o Lucretie [3]. Mi s-a părut o cruzime să-l dezamăgesc de la început. De ce să nu fie şi vărul meu fericit cîteva zile, aşa cum am fost cu toţii ? Şi pe urmă, cred că ar fi fost totuşi cu neputinţă. Aşa că mi-am luat chiar eu sarcina de a-l prezenta în lume, lăsîndu-le celorlalţi pe aceea de a-i spulbera iluziile.

După ce am făcut pe sfătuitorul lui în cele o mie de mărunţişuri de care nu te poţi lipsi şi fără de care nu au mare trecere nici inima dreaptă, nici sufletul mărinimos şi nici măcar înfăţişarea atrăgătoare, după ce, adică, l-am pus să-şi facă rost de frac şi de lănţişoare, de pantaloni strînşi pe picior sau mai lărguţi, de ceasornic, de inele, şi i-am spus să aibă întotdeauna niscai gologani la el, l-am prezentat pînă la urmă în cele mai bune case. Puţină cutezanţă, multă grijă de a nu tăcea ca un mut în timpul conversaţiilor, ştiinţa de a dănţui ca o persoană care nu moare după aşa ceva, un frac bine croit, din cînd în cînd cîteva mize la *ecarté* şi arta de a arăta numai dispreţ pentru femei, vorbind numai cu bărbaţii, îi cîştigară prietenia

[1] Personaj mitologic, prietenul lui Oreste.
[2] Sapho, poetă greacă din sec. VI î.e.n.
[3] Lucreţia, aristocrată romană care s-a sinucis după ce a fost necinstită de un fiu al lui Tarquinius (509 î.e.n.). Prototip al virtuţii.

și dragostea tuturora. Nu mai e nevoie să vă spun cît a fost el însuși de încîntat de a-și fi făcut intrarea în lume. „Fermecătoare, îmi spunea el, e societatea asta ! Ce veselie ! Ce bunăvoință ! De pe-acum am prieteni, de pe-acum m-am îndrăgostit !" După două săptămîni cunoștea tot Madridul. După trei, nu-l mai lua în seamă pe întîiul lui sfătuitor, ba chiar mi-a ajuns la urechi că n-avea o părere prea bună despre filozofia mea și despre ideile mele trăsnite, așa cum le socotea el. „Rău trebuie să mai fie vărul ăsta al meu, zicea el, ca să creadă atîtea rele despre ceilalți". La care eu îmi răspundeam în sinea mea : „Răi trebuie să mai fie ceilalți, ca să mă facă să cred atîtea rele despre ei".

Au trecut patru ani de cînd a început vărul meu să iasă în lume ; ajunsesem să-l văd destul de rar, căci obișnuiesc să procedez cu oamenii așa cum facem cu hainele groase vara : ies numai din cînd în cînd, ca să nu se aștearnă uitarea între noi, tot așa cum hainele groase le scoatem uneori la aer, ca să nu se încuibeze moliile în ele. Aflasem însă despre el nenumărate strengării dintr-acelea care, într-un fel din cale-afară de ciudat, te fac să crești în ochii lumii atîta timp cît sînt șoptite la ureche și să-ți pierzi bunul nume dacă sînt rostite în gura mare ; și cam asta era tot ce știam. Într-una din serile trecute însă, cum tocmai mi se întîmplase să ies undeva, să mai scutur moliile uneia dintre relațiile mele, fac cîțiva pași și dau de vărul meu. Parcă nu mai avea fața chiar așa de veselă, cum o avea înainte vreme ; nu știu dacă eu m-am dus spre el, sau a venit el către mine, știu doar că după numai cîteva clipe, străbăteam de braț salonul, stînd de vorbă după cum urmează :

— Dar ce s-a întîmplat, că te văd în lume ? zise el.

— Din cînd în cînd mai ies și eu ; cînd ura mi se mai potolește, cînd simt că-mi vine să gîndesc și eu ca ceilalți, cînd începe chiar să-mi pară rău, mă încumet să ies o

dată, și asta mă vindecă pentru o altă bună bucată de vreme. Dar ce, nu dansezi ?

— Asta ar mai lipsi ; cine vine la bal ca să danseze ?

— Da, așa e... În altă parte, da, însă la bal... Văd însă că de cînd n-am mai fost în casa asta, s-au ivit o mulțime de chipuri noi... oameni pe care nu-i cunosc...

— Asta înseamnă că n-ai mai călcat de mult nici prin celelalte case din Madrid... chipurile sînt aceleași, numai casele sînt altele ; și mă întreb dacă face să te mai ostenești să mergi dintr-una într-alta, cînd tot peste ei dai.

— Cam așa e, am spus, nu prea merg nicăieri. Tocmai de aceea aș vrea să-ți cer cîte o lămurire... Cine este, de pildă, tînăra aceasta ? Frumușică, nimic de zis... Dansează foarte bine... și pare plină de bunăvoință...

— Este o văduvă tînără, baroneasa de***. Nenorocul ei e că fiind și frumoasă și bună, și mai avînd și darul de a se îmbrăca cu gust, s-a făcut dușmănită de toate celelalte femei. După cum vezi, nu-și ține nasul pe sus și n-are nici măcar atîta răutate cîtă ar putea avea la cei douăzeci și doi de ani ai ei, așa încît toți junii care roiesc pe-aicea își închipuie că răsplata lor nu se va lăsa așteptată ; dar toate socotelile lor se spulberă înaintea virtuții (căci, deși ți se pare că-i o zăpăcită, virtutea ei este de neclintit), așa că unii numesc amabilitatea ei cochetărie ; alții, de ciudă, i-au dat un nume și mai rău. Toți laolaltă o împroașcă cu noroi ; iată, așadar, cum chiar meritul și virtutea ei au făcut-o să-și piardă bunul nume. Ce vrei ? Asta e societatea !

— Dar aceea cu aerul ei grav și care face pe mironosița ori de cîte ori dă să se apropie cîte un bărbat ? Parcă i-ar fi frică să-și arate gleznele, mereu își trage rochia jos.

— Asta a înțeles mai bine cum trebuie să te porți în lume. Ori de cîte ori încearcă cineva să-i facă curte, ea pufnește a dispreț. O întîmplare, e-adevărat, foarte noro-

coasă, m-a făcut însă să descopăr că a avut doi iubiți în mai puțin de un an ; pînă acuma, numai eu știu de ei ; e măritată ; dar cum nu se îmbracă prea bine, cum nu e prea arătoasă și nici nu caută nicăieri să iasă în frunte, nimeni n-o vorbește de rău. Trece drept cea mai virtuoasă femeie din Madrid. Din cele două ai putea întocmi chipul întreg al păcătoșeniei : prima părea că e, fără să fie. Aceasta e cu-adevărat. Ce vrei ? În societate, fățărnicia cîștigă întotdeauna. Hai acum să mergem mai încolo ; vreau să scap de ăsta care se îndreaptă spre noi ; cînd mă întîlnește pe stradă nici nu mă salută ; în societate însă, are nevoie de mine : nu-i place să rămînă în picioare, singur, fără să aibă cu cine să schimbe o vorbă, așa că mă caută ca să aibă cu cine să vorbească. Sînt prietenul lui numai cînd n-are cine să-i țină de urît, în clipele de plictiseală ; tot așa și pe Prado, la plimbare, se ține după mine dacă nu și-a găsit alt prieten mai bun. Asta e societatea.

— Dar văd că, fugind de el, am ajuns la mesele de *ecarté*. Cine-i cel care joacă acolo, în dreapta ?

— Cine să fie ? Cel mai apropiat prieten al meu, de pe vremea cînd jucam și eu. Și acum ar fi putut fi altfel, cînd pierdeam întruna ? De cînd nu mai joc, nici nu mă mai ia în seamă. Hait, uite-l că vine să-mi spună ceva.

Într-adevăr, se apropia un tînăr țanțoș, cu un aer nespus de prietenos.

— Cum vă merg treburile la joc ? îl întrebă vărul meu.

— Cît se poate de rău : am pierdut zece poli pînă acuma. Dar dumneavoastră ?

— Mie și mai rău. La revedere.

Cel care pierduse nici măcar nu ne răspunse.

— Bine, omule, îi spusei vărului meu, dar tu n-ai jucat ; atunci de ce spui că ?...

— Ce să fac, prietene dragă ? Mi-am dat seama numai-decît că venea să-mi ceară parale. Ăsta n-a avut în viața lui zece poli ; lumea e, pentru el, locul unde te descurci pe spinarea altora, te jupoaie la joc, vine să-ți ceară cu împrumut...

— Și de ce nu-i dai, dacă are nevoie ? Tu, care ești atît de mărinimos...

— Eram, acum patru ani. Astăzi nu mai dau nimănui împrumut, pînă ce nu-mi înapoiază ceea ce i-am dat. Asta înseamnă că nu mai împrumut pe nimeni. Asta e societatea. Cît despre ăsta, care a venit să-mi ceară...

— Adevărat : îmi amintesc că erați cei mai buni prieteni, nedespărțiți.

— Da, așa e, și țineam din toată inima la el ; îl cunoscusem încă de la primii mei pași în lume ; fără să știm, iubeam aceeași fată, așa încît ușor am putut lua drept prietenie ceea ce de fapt era urmărirea aceluiași scop. Nătîngul de mine l-am ajutat cît am putut ! El pusese ochii pe aleasa mea, mă vorbi de rău în toate chipurile și izbuti să ne despartă ; ăsta a fost tot cîștigul lui, dar mi-a distrus astfel fericirea. Sau mai bine zis, m-a făcut fericit : mi-a deschis ochii.

— Cum se poate ?

— Asta e societatea : doar era prietenul meu cel mai bun. De-atunci încoace nu mai am dealtfel prieteni buni decît gologanii din buzunar ; numai ei nu știu să vîndă, nu știu decît să cumpere.

— Alte iubiri n-ai mai avut ?

— O, cum să nu. În dragoste mi s-au deschis ochii mult mai tîrziu. Am iubit-o de pildă pe una care mă iubea, cred eu, numai din vanitate, căci atunci cînd am pățit ceva neplăcut și m-am făcut de rîs, mi-a spus pe șleau că ea nu rabdă ridicolul ; m-am îndrăgostit după aceea nebunește de o femeie măritată ; de data asta credeam că, în sfîrșit, cineva mă iubește numai pentru mine ; dar au început să ne iasă vorbe, răspîndite mai ales de

urîta aia, pe care-o vezi acolo, și care de ciudă că pe ea n-o iubește nimeni strică iubirile altora ; vorbele au ajuns la urechile soțului, care începu să-i facă nevesti-si zile fripte ; atuncea, pătimașa mea iubită mi-a spus că se îngroașă gluma și că s-a isprăvit cu amorul ; tihna ei era mai presus de toate. Va să zică, mai mult își iubea liniștea decît pe mine. Asta e societatea.

— Dar de însurat, nu te-ai gîndit niciodată să te însori ?

— Ba de nu știu cîte ori, numai că văzînd cum o duc atîția oameni căsătoriți, mi-a pierit cheful.

— Văd că nu prea stai de vorbă cu femeile.

— Dar ce poți să vorbești cu femeile din Madrid ? Și pe urmă, cum nicăieri nimeni nu știe să vorbească despre nimica, în afară de intrigi amoroase — nu se vorbește nici de artă, nici de științe, nici de lucruri folositoare, și nici la politică nu se pricepe nimeni —, nu te poți apropia de o femeie sau nu-i poți zîmbi de trei ori la rînd și nu-i poți intra de două ori în casă, fără să înceapă să se spună : Cutare îi dă tîrcoale Cutărichii. Iar atîta e de ajuns pentru gura lumii, așa încît curînd vei auzi alte cuvinte, mult mai grosolane : Cutare trăiește cu Cutărica. Și peste încă o zi, toată lumea o crede, și iată-te legat de-a binelea. Sînt atîtea femei care fiindcă au avut ele nenorocul sau slăbiciunea să calce strîmb și au intrat în gura lumii în chipul atît de frumos pe care ți l-am înfățișat, stau veșnic la pîndă, căutîndu-și complice sau imitatoare care să le dezvinovățească, înăbușindu-și astfel rușinea în nenumărate clevetiri. Dacă-i vorbești unei femei frumoase, îi faci numele de ocară ; dacă vorbești cu o urîtă, înseamnă că ai pus gînd rău banilor ei. Dacă glumești cu ruda unui ministru, vrei să-ți faci rost de slujbă. Într-un cuvînt, în lumea asta de trîndavi și de palavragii, nu-i trece nimănui prin minte că ai putea să faci ceva nevinovat sau cu gînduri bune, sau chiar fără nici un gînd.

Nu m-am mai stăpînit şi i-am amintit vărului meu chiar cuvintele sale, rostite cu patru ani înainte :

— Fermecătoare societate. Ce veselie ! Ce mărinimie ! De pe-acum am prieteni, de pe-acum m-am îndrăgostit !

— Ce vrei ? spuse el după o clipă de tăcere. Nimeni nu poate crede decît în propria sa experienţă ; toţi sîntem buni la început şi toate ar merge bine dacă am trăi numai printre oameni de vîrsta noastră, dar amorul nostru propriu ne pierde : la douăzeci de ani încercăm cu toţii să ne găsim prieteni sau iubite printre cei de treizeci de ani, adică printre oameni care s-au lăsat păcăliţi înaintea noastră şi care şi-au pierdut încrederea ; aceştia, firește, ne vor păcăli şi ei pe noi, iar noi îi vom păcăli la rîndul nostru pe cei care ne ajung din urmă. Asta e societatea : o adunătură de victime şi de călăi. Ticăloşi, nătîngi, nevinovaţi ! Iar dacă pot exista excepţii, mai fericit e încă acel ce se va număra printre ele !

PREMIERA

Pe vremea lui Iriarte [1] şi a lui Moratín [2], a lui Comella sau a abatelui Cladera, cînd cetele literare dezbinate îşi azvîrleau de la o librărie la alta, de la un teatru la altul, nenumărate glume şi epigrame, premiera unei comedii (căci atunci nu erau încă decît camedii şi tragedii) era întotdeauna cea mai însemnată întîmplare a timpului. Aceşti locuitori de treabă ai Madridului, la ale căror urechi încă nu ajunseseră, sau din mintea cărora se şterseseră de mult cuvintele potrivnice ca *tiranie* şi *libertate*, nu-şi mai băteau de prisos capul cu ce făcea Ocîrmuirea. Mă-

[1] Iriarte, Tomás de (1750—1791), autor de fabule şi comedii.
[2] Moratín, Nicolas (1737—1780), poet dramatic.

ria-sa vîna netulburată în codrii din El Prado, sau își sleia catîrii pe povîrnișurile coastei din La Granja ; la curte se țeseau fără-ncetare intrigi, nici mai multe, nici mai puține ca acuma, doar cu ceva mai multă fățărnicie ; miniștrii își puneau în pîine rudele, pe ale lor și pe-ale prietenilor, lucru de care astăzi, nu se mai pomenește pe nicăieri ; pătura de mijloc mergea la slujbe, iar pe vremea aceea o slujbă era ceva statornic, dat pe viață ; iar preacinstitul și vajnicul popor de rînd se ducea la luptele cu tauri, să le strige, cît îl ținea gura, *neisprăviților !* lui Pepe Hillo sau lui Pedro Romero, de fiecare dată cînd taurul nu se lăsa ucis de la întîia lovitură. Cît despre războaie civile, nu se auzise pe-atuncea decît de cel dintre faimoasele tabere și legi ale pungașilor și leșilor. Nimănui nu i-ar fi trecut prin cap că are și alte drepturi decît să azvîrle cu coji de pepeni într-un actor care *improvizează,* fiindcă nu și-a învățat bine rolul, ori să însoțească lectica Ritei Luna de la teatru pînă acasă, făcînd să plouă dulciurile peste ea. Pe timpurile acelea ale tiraniei și ale Inchiziției, te bucurai totuși de mai multă libertate și să nu vă închipuiți că spunînd asta alerg după paradoxuri : gîndiți-vă că fiecare știa bine de unde putea veni furtuna, și dacă acesta dădea totuși peste el, înseamnă că nu se ostenise la vreme să afle. Căci dacă le arătai Regelui și lui Dumnezeu respectul cuvenit, respect ce sta mai curînd în a nu te gîndi prea des la nici una din cele două înălțimi, puteai în rest să trăiești liniștit fără țidulă și să te plimbi fără pașaport. Dacă aveai chef să scrii, n-aveai decît să scrii și să tipărești tot ce pofteai, și drept dovadă gîndiți-vă dacă nu la Saavedra, atunci la Comella însuși, la Iriarte, la Moratín, sau la Quintana [1] ale căror scrieri ar trebui, neîndoios, în zilele noastre, să aștepte ani lungi lumina tiparniței. Pe atunci nu erau spioni, iar poliție, nici

[1] Quintana, Manuel José (1772—1857), poet și om politic, autorul lucrării *Viețile spaniolilor iluștri* (1807).

atît ; nu ţi se putea întîmpla să te spînzure astăzi fiindcă eşti liberal, mîine fiindcă ţii cu Carlos, iar în ziua următoare pentru amîndouă ; nu simţeai nici mîncărimea asta, care ne roade de vii, de a trăi în cultură şi prosperitate ; cel care avea o leafă găsea negreşit că are şi învăţătură destulă, iar cel ce-şi petrecea zilele cu inima uşoară, credea că duce traiul cel mai îmbelşugat cu putinţă. Iar o asemenea credinţă, cîntărită cu balanţa compensaţiilor, nu e de aruncat, credeţi-mă.

Şi mai era ceva la fel de bun şi anume : dacă nu-ţi plăcea s-apuci hîrleţul şi nu voiai nici să slujeşti în oastea regelui, amîndouă îndeletnicirile acestea fiind, ce-i drept, mai degrabă grele decît uşoare ; dacă nu voiai să-ţi scoţi ochii buchisind în cărţi de legi ori de medicină ; dacă îţi lipseau orice fel de venituri care să te scutească de griji, ori o surioară frumuşică, ori o nevastă care să-l aibă pe vino-ncoace, ori o mamă care să-l fi avut odinioară ; dacă, în sfîrşit, nici un ministru sau consilier nu-ţi încredinţase băierile pungii sale, încă îţi mai rămînea să spui că ţi-ai găsit o chemare fără seamăn : te înveşmîntai cu abaua cea aspră şi îţi aflai astfel tainul pentru tot restul zilelor ; le lăsai încolo de studii, ca fratele Gerundio, şi te făceai predicator. Se pare însă că şi treaba asta şi-a mai pierdut pînă astăzi din foloase.

Din scrierile noastre, vor fi aflat pînă acum cititorii că noi înşine n-am apucat aceste norocoase timpuri. Însă, vă întreb eu, nu este fiecare fiul cuiva ? N-am avut aşadar cu toţii părinţi care să ni le povestească ?

Pe-atunci, la teatru nu se prea auzeau fluierături : preacinstitul public, mai puţin mofturos, se purta mai îngăduitor cu toată lumea. Cum se va fi desfăşurat pe vremea aceea o premieră n-aveam de unde şti ; întrucît însă nu ne-am propus să zugrăvim moravurile părinţilor noştri, ci pe ale noastre, neştiinţa aceasta nu ne va mîhni nici ea prea tare.

Astăzi, premiera rămîne o întîmplare nespus de importantă pentru oricine a scris o... O ce, oare ? Căci într-asemenea măsură s-au înmulțit și s-au încurcat titlurile și operele, încît nu mai știm ce nume să le mai punem. Avea astfel, înainte de toate, ceea ce se cheamă *comedia veche*, unde intră de obicei toate lucrările dramatice de dinainte de Comella : cele de capă și spadă, cele de intrigă, cele cu bufoni, cele cu personaje caraghioase, și încă multe altele ; în al doilea rînd, vine drama, numită și melodramă, datînd din epoca literară contemporană, tradusă adesea după cele de la Porte Saint-Martin, cum ar fi *Valea Șuvoaielor, Mutul din Arpenas* etc. ; vine apoi drama sentimentală și de groază, soră mai mare a celei dinainte, tradusă și ea, ca de pildă *Orfana din Bruxelles ;* urmează comedia numită clasică a lui Molière și Moratín, cu versul ei săltăreț și de-abia rimat, ori cu proza ei domestică ; apoi tragedia clasică, fie tradusă, fie originală, cu versurile ei pompoase și umflată de cuvenitele metafore și gînduri nobile, de spiță regească ; apoi piesa ușoară, așa-zisă de moravuri, dar fără moravuri, tradusă din Scribe [1] : uneori fără nici un haz, alteori cu oarecare sare, ingenioasă pe ici, pe colo ; apoi drama istorică, cronică pusă în versuri ori în proză poetică, cu costumele ei de epocă și cu decorurile *ad-hoc*, „bune pentru toate timpurile ; și, în sfîrșit, dacă n-am mai scăpat cumva vreuna din vedere, iată și drama romantică : pe de-a-ntregul nouă și originală, lucru nemaivăzut și nemaiauzit, cometă care străbate acum pentru întîia oară cerul literaturii, cu coada, ba chiar cu cozile ei de sînge și măceluri ; ea, unica adevărată, descoperire tăinuită pînă acum tuturor secolelor și păstrată numai pentru Columbii veacului al nouăsprezecelea. Într-un cuvînt, natura însăși transpusă pe scenă, lumina, adevărul și libertatea în lite-

[1] Scribe, Eugène (1791—1861), autor dramatic francez.

ratură, drepturile omului în sfîrșit recunoscute, legea fără legi.

Iată-l, prin urmare, pe autorul nostru isprăvindu-și lucrarea pe care o veți numi cum vă va plăcea ; cenzura și-a spus și ea cuvîntul, scurtîndu-i-o binișor ; iar teatrul i-a și primit-o, convins că se poate reprezenta, ba chiar că ar putea fi un lucru bun.

Ziariștii, prieteni cu autorul, au și aflat data premierei, încît putem citi în toate ziarele, printre știrile asupra cetelor de rebeli bătute strașnic, următoarele :

„Am fost încredințați, sau știm (pe știm nu-l poți vedea toată ziua, bună ziua) că se va pune în scenă o dramă nouă, la teatrul... (de obicei Teatrul „Príncipe"). Ni s-a spus că este opera unui autor pe care-l cunoaștem de mult cu toții *și avem o foarte bună părere* despre lucrările sale literare de un merit de netăgăduit. Principalele roluri vor fi încredințate vestitei noastre *señora* Rodriguez și lui *señor* Latorre. Conducerea teatrului nu a precupețit nici un efort pentru a o pune în scenă cu multă strălucire precum cere subiectul ; și avem motive *bine întemeiate* (nimeni n-a spus că prietenia, de pildă, n-ar fi un motiv, și încă mai puțin că n-ar fi bine întemeiat) de a fi convinși că succesul va fi la înălțimea tuturor așteptărilor și că astfel teatrul nostru spaniol"... Și altele asemănătoare.

De îndată ce publicului i s-a dat astfel de știre, e bine să tragi o raită pe la cafeneaua „Príncipe" ; acolo vei afla tot ce vrei să afli : cine este autorul, cum și-a scris comedia, din ce pricină s-a gîndit să o facă ; vei afla de asemenea că ea cuprinde anumite aluzii pline de tîlc, dar asta ți se va spune numai la ureche. Cafeneaua este, într-un cuvînt, memorialistul gură-spartă al teatrului.

— Ați citit ce scrie *Revista* despre drama aceea ?
— Ce fel de dramă ?
— Nu știu.
— Ba știi, domnule, nu e aia pe care a scris-o ?...

— A, da, ai dreptate. Ei, atunci trebuie să fie bună.
— Bunișoară.
— Ce titlu are ?
— CUTARE.
— Numai atîta ?
— Nu știu dacă nu mai are și alt titlu.
— E așa și-așa.
— Cîte acte are ?
— Cred că cinci.
— Nu-i cu acte, zice altul.
— Cum ? Nu-i cu acte ?
— Ba da, cu acte ; numai că... în sfîrșit, nu știu.
— A, da.
— Și moare multă lume ?
— Cum să nu ! Dacă toți zic că e bună !
— O să placă negreșit ! auzi într-alt cerculeț.
— Numai că vezi dumneata, cu publicul nostru... eu zău că nu m-aș fi încumetat... părerea mea e că, așa cum este, sau îi scoală pe toți în picioare, sau vor zvîrli în ei cu tot ce le cade sub mînă.
— Ei, lasă !
— Nici nu se poate altfel. Sînt lucruri prea îndrăznețe. Dar ce scene ! Închipuie-ți dumneata că e acolo unul care e fiul altuia.
— I-auzi !
— Însă fiul s-a îndrăgostit... Ba stai nițel, că nu-mi amintesc prea bine dacă fiul s-a îndrăgostit sau tatăl. În sfîrșit, tot aia e. Fapt este că mai tîrziu se descoperă că mama nu e mamă, ba nu, tatăl nu e tată, numai că e acolo niște otravă, vine celălalt, și fiul sau mama îl ucide pe tată sau pe fiu.
— Ei, da ! Trebuie să fie grozav.
— Cred și eu ! Și mai e și o vijelie, și niște decoruri triste, înfiorătoare, romantice... În sfîrșit, poți să-ți închipui și singur cum e, dacă-ți spun că ieri, la repetiție, i se tăiase și eroinei răsuflarea.

— Phii !!!

Iar dacă piesa este în alt stil, deşi astăzi nu se mai scrie nimica în alt stil :

— Nu e rea, auzi spunîndu-se, numai că acţiunea merge cam încet. Cînd am citit-o, m-am tăvălit de rîs. E clasică, firește, dar prea e greoaie : nu se întîmplă nimica.

În vremea asta, autorul se leagănă în cele mai dulci nădejdi, fiindcă la repetiţii toţi actorii (care sînt niște oameni foarte deştepţi) au fost de părere că este acolo o scenă care va entuziasma publicul ; se cam teme însă ca junele prim, căruia, așa cum pretinde el rolul nu i se prea potrivește, nefiind destul de complex, să nu joace fără prea multă tragere de inimă ; iar cel de-al doilea bufon n-a priceput o iotă dintr-al său, şi nici n-ai cum să-l faci să-l înţeleagă. Pe urmă, una dintre actriţe e cam supărată, fiindcă eroina, care s-a grăbit să se nască prea devreme, are ceva mai mulţi anişori decît i-ar conveni ei să arate. Iar rolurile celelalte au încăput pe mîini destul de stîngace, întrucît, așa cum ştim cu toţii, cei mai mulţi actori ai noştri...

Repetiţiile îşi urmează însă cursul lor ; autorul îşi face ca de obicei sînge rău, fiindcă actorii principali, la repetiţie, mai mult îşi mormăie rolul printre dinţi decît îl rostesc cu glas tare.

— Un pic mai multă tragere de inimă, vă rog, îndrăzneşte el să spună şi arată de parcă şi-ar cere iertare.

— N-aveţi nici o grijă, îi răspund actorii, diseară o să fiţi mulţumit.

Autorul nu mai cutează să facă nici o observaţie, iar dacă o face, nu stîrneşte altceva decît un rîs înăbuşit ; e adevărat însă că uneori autorul se pricepe încă mai puţin decît actorii să pună pe picioare un spectacol.

— Eu ce să pun pe cap ? îl întreabă o tînără. Diadema ?

— Nu-i nevoie.

— Da, însă eu joc pe...

— Nu-i nimica, atunci cînd se petrec lucrurile, dumneata trebuie să stai culcată.

— Așa e.

— Dar eu cu ce mă îmbrac ?

— Costumul de epocă : nădragii pînă la genunchi, cu tăieturi.

— Numai că n-am așa ceva.

— Ba ai, îi zice tovarășul său, îi ai pe ăia pe care i-ai pus pentru Dido.

— Bine, dar acuma îmi trebuie pentru altă epocă.

— N-are a face : le legi patru panglici acolo și gata.

— Eu am să-mi pun o perucă blondă, spune bufonul.

— De ce blondă ?

— N-am decît peruci blonde : pe toate mi le-au făcut astfel.

— Merge și-așa : oricum, scéna se petrece în Franța.

— Ei, păi atunci... Francezii sînt toți blonzi. Și cu chelie, nu ?

— Nu, omule, fără chelie. Doar n-ai mai mult de cincizeci de ani.

— Da, însă toate perucile mele au chelie.

— Mie îmi trebuie un portret. Ce să fac ? întreabă altul.

— Ține și dumneata în mînă ce s-o nimeri.

— Atunci un medalion, sau ceva de felul ăsta ; de departe tot nu se vede.

După ce s-a stabilit cu ce se îmbracă fiecare, toată lumea cade de acord că decorurile vor produce senzație, întrucît au fost anunțate ca fiind noi ; cel al pavilionului din *Ispășirea,* dacă-i agăți patru-cinci portrete, devine în întregime romantic, iar dacă-i mai atîrni și cîteva arme, ce să vă mai spun, leit o încăpere din Evul Mediu ; în sfîrșit, decorului înjghebat pentru o comedie mai veche

îi faci două uși pe laturi și îi astupi fereastra, și iată odaia eroinei.

Atunci cînd e nevoie și de figuranți, izbucnește neapărat gîlceavă, dacă să se bărbierească sau nu ; dacă da, trebuie să primească doi reali mai mult, doar n-au să se curețe pe degeaba, nu ? Pentru a împăca economia cu efectul, se cade la înțelegere : cei care trebuie să iasă în față, să se bărbierească ; cei care stau mai în spate, sau amestecați printre ceilalți, se vor lipsi de brici. Mai prost stau lucrurile atunci cînd e nevoie de muzicanți pe scenă : îți ies peri albi pînă să-i găsești, știut fiind cît e de înjositor să sufli într-un fluier sau să izbești într-o dairea în văzul publicului ; pe cînd dacă bați doar ulițele din casă-n casă, atunci, firește, nimeni nu te vede.

În sfîrșit, vine și seara ; mulțumită anunțurilor din ziare și afișelor, prin care publicul este prevenit că s-ar putea ca pauzele dintre acte să se prelungească pentru a face cu putință schimbarea decorurilor, și că nu se va da nici o scenetă întrucît și așa spectacolul ține mult ; mulțumită, așadar, acestei nevinovate strategeme, biletele se isprăvesc cît ai clipi, iar seara un fotoliu de orchestră ajunge să se vîndă cu doi și chiar cu trei poli. Autorul și le-a luat pe ale sale, iar prietenii, care au luat masa cu el, încearcă să-l liniștească, asigurîndu-l că dacă drama ar fi fost proastă, s-ar fi spus deschis, ou prilejul lecturilor repetate care avuseseră loc pînă atunci în casa unuia sau a altuia dintre ei. Or, dimpotrivă : au fost încîntați, și nu se poate spune că nu se pricep. Sărmanul geniu umblă toată ziua aceea fără să știe prea bine ce se petrece cu el ; nu e în stare să dea un răspuns ca lumea la nici o întrebare ; împarte cîteva strîngeri de mînă, cît mai calde cu putință, nădăjduind să fie plătit în aplauze, și se poartă cu multă modestie ; își ia astfel măsuri de prevedere și se silește chiar să le zîmbească celor care vin și-i trîntesc, fără nici o frică de Dumnezeu :

— Deci pentru astăzi fluierăturile. Mă duc să-mi cumpăr și eu un fluier.

Sînt ceasurile șase. Acum trebuie să treacă pe la vestiarul actorilor.

— Cum arăt ?

— Bine. Parcă sînteți cu adevărat abate ; mai dați cu puțin cărbune pe obrazul ăsta, încă nițel, așa păreți mai bătrîn. Iar dumneavoastră, doamnă, zic și eu că arătați de minune, și zău că aș da cele mai bune părți din comedia mea pentru a juca în schimb rolul amorezului dumneavoastră. Al doilea amorez îmi închipui că a înghețat de tot.

— Nicidecum, o să-l vedeți numaidecît. Tocmai dă dușcă niște punci, să se încălzească.

— Așa, deci ? Foarte bine ! Iar dumneavoastră aveți grijă să nu uitați strigătul cu pricina din versul ăla.

— N-am să uit, fiți liniștit. Am să-i asurzesc pe toți.

— Așa, așa, un țipăt plin de simțire, ca și cum l-ați vedea murind pe celălalt. Dacă iese ca în penultima repetiție, sînt mulțumit. Cu strigătul ăla îi înmărmuriți pe toți. Pînă și pe mine m-au trecut fiorii, deși sînt autorul.

— Ordinul ! Ordinul ! strigă cineva tocmai atunci.

— Ce ordin ? întreabă autorul, căruia i se taie picioarele. Au interzis-o ?

— Nu, domnule ! Ordinul să-ncepem. Înseamnă că a venit Înălțimea Sa. Se aude un clopoțel.

— Afară ! Afară !

Mulțimea aceea de picioare zorite, care se zăresc pe sub marginea cortinei, părăsește în grabă scena.

— Să nu uitați de atîrnători, domnule autor ? îi spuse un al doilea sufler, apucîndu-l de braț.

— Cine sînt ăștia ?

— Nimica toată : patru oameni care fac curățenie peaicea și care, în seara spectacolului, ridică cortina, trăgînd de o frînghie, care se lasă în jos împreună cu ei.

Răsună, într-adevăr, un bubuit înfricoșător : s-a ridicat cortina, și bietul geniu se ascunde într-un colțișor

din loja a doua, îndărătul rudelor și prietenilor, pe care îi sîcîie tot timpul spectacolului, nedîndu-le pace nici o clipă. Tot sîngele i s-a urcat la cap, năduşeşte ca un salahor, îşi frînge mîinile, face mişcări deznădăjduite ori de cîte ori vreun actor se fîstîceşte.

— Şi i-am spus de atîtea ori să-şi înveţe bine rolul ! Fluieră ? Ce-i murmurul ăsta ? Bine, bine, aplauzele astea sînt foarte nimerite aici, foarte bine, scena asta trebuie neapărat să aibă efect. Ah, barbarii ! Acum de ce fluieră ? Ştiam eu că în ţara asta e mai bine să nu scrii nimica ; şi pe urmă, aşa cum joacă ăştia... aş fluiera şi eu.

În rîndurile publicului poţi auzi de asemenea alte vorbe răzleţe.

— Se putea altfel ? Cortina asta tot suie şi coboară !

— Bravo ! Au uitat un scaun pe scenă.

— Uită-te la figurantul de colo : ce-i lucrul ăla alb care se vede acolo ?

— Asta-i bună ! Aici, în sală, au început să crească copaci !

— L-a ucis ? Ah, ah, ah ! Suflerul nu cred s-o mai ducă mult...

— Bine, domnule, dar pînă acum n-a fost mare lucru !

— Versurile însă sînt frumoase.

În timpul actului al doilea, sosește și contesa de..., trîntind uşile ca s-o vadă lumea, căci odată aşezată, nu-şi mai poate arăta toaleta. Filfizonii urcă şi coboară din loji ; nu se aude mai nimica ; tot teatrul este un infern ; şi colac peste pupăză parcă toţi s-au înţeles să aibă guturai tocmai în ziua aia : ce tuse, domnule, ce tuse !

Începe şi actul al cincilea, şi frămîntarea surdă a mulţimii se face tot mai vădită ; odată cu ultima victimă străpunsă de spadă, publicul nu se mai poate stăpîni şi izbucneşte laolaltă în hohote zgomotoase de rîs ; prietenii încearcă să apere terenul pierdut ; dar o afurisită de cheie duce totul de rîpă ; nu încape nici o îndoială că nu este vorba de cheia aceea cu care Lope de Vega încuia regu-

lile artei ; iar cortina cade peste măreața hărmălaie din sală, cu întreaga solemnitate a rușinii.

Nu știu ce-i îndeamnă pe oameni să se bucure de nenorocirea altuia ; am băgat însă de seamă că publicul iese mult mai vesel și mai inspirat, mai surîzător și cu mai mult gust de vorbă ori de cîte ori piesa a fost fluierată ; iar autorul iese rușinat și spunînd că nici nu mai vrea să audă de un public atît de înapoiat ; o comedie de soiul ăsta, zice el, nu e încă de nasul spaniolilor ; mai pomenește cîte ceva de intrigile țesute împotrivă-i, cîte ceva de proasta punere în scenă, și în felul ăsta chiar de-a doua zi se poate înfățișa oriunde cu conștiința împăcată.

Prietenii îi dau dreptate, dar în lipsa lui îi auzi :

— Eu am spus de la început : comedia asta nu putea să placă, numai că cine se încumetă să-i spună așa ceva autorului ? Cine-i atîrnă pisicii clopoțelul de gît ?

— I-am spus și eu să taie scena aia cu tatăl din actul al doilea, era prea lungă, dar s-a încăpățînat s-o lase.

Trebuie totuși să recunoaștem că prietenii întru literatură, confrații, obișnuiesc să se poarte cu multă mărinimie ; dacă piesa a plăcut, ei își iau sarcina, ca niște oameni superiori ce sînt, să-ți arate cusururile compoziției, ceea ce-i face să treacă drept nepărtinitori și drepți dacă piesa a fost fluierată, ei îi iau apărarea și o laudă știind, firește, că laudele lor tot nu o vor putea pune pe picioare, și astfel trec drept cei mai buni prieteni. În cea dintîi din cele două împrejurări, ei spun :

— Este bună, cine zice altfel ? Numai că uite, acolo... Și dincolo... Și ceva mai încolo... Așa că vezi, nimic nu poate fi desăvîrșit.

În cealaltă, spun tot ei :

— Nu e rea, domnule ; numai că nu e pentru mintea oricui : sînt idei prea adînci, frumuseți de tot felul, și mai ales versurile sînt minunate.

Cel mai hazliu este însă să asculți, apropiindu-te de fiecare din cerculețele acestea, dorințele și părerile fie-

căruia ; unuia i se pare slabă pentru că ține trei ceasuri ; altuia pentru că moare prea multă lume ; cestuilalt, fiindcă apar fețe bisericești pe scenă ; celălalt, pentru că se schimbă decorurile ; unora, pentru că încalcă regulile ; alții spun că, dimpotrivă, numai pentru asta e bună. Ce babilonie, Dumnezeule ! Ce harababură !

A doua zi, ziarele... Cine-i, de fapt, autorul ? E cumva un începător, un necunoscut ? Ce furtună ! Sau e ceva mai mult ? Cîtă reținere, atunci ! Ce cuvinte bine cumpănite ! Cîtă măsură !

Și să tot scrii comedii, dacă-ți mai arde !

DILIGENȚA

Cînd ne căinăm că *nimic nu merge bine* și că Spania nu progresează, nu facem decît să enunțăm o idee relativă ; dacă am susține-o cu tot dinadinsul, ne-ar apărea fără îndoială falsă ; restrînsă între anumite limite, are însă mult adevăr în ea.

Tot așa cum nu simțim mișcarea pămîntului, fiindcă el ne poartă pe toți laolaltă, nu ne dăm seama nici de progresele noastre. Mărginindu-ne acum la obiectul acestui articol, le vom aminti cititorilor noștri că în urmă cu nu prea multă vreme ne lipseau o mulțime de înlesniri, care s-au ivit mai apoi de la sine și și-au luat locul ce li se cuvenea : roade ale veacului nostru, urmări firești ale mersului înainte al lumii. Dintre acestea, poate că cea mai însemnată a fost ușurarea legăturilor între țările îndepărtate ; tiranii, cu privirea scurtă îndeobște, n-au văzut în diligențe altceva decît un mijloc de a duce lucruri și oameni dintr-un loc într-altul ; convinși că-i vor putea ajunge pretutindeni cu brațul lor de fier, au zîmbit cu o trufie tîmpă cînd și-au văzut sclavii schimbîndu-și

locul ; nu s-au gîndit nici o clipă că ideile se prind ca pulberea de cufere și călătoresc și ele în diligență. Fără diligențe și fără nave libertatea ar fi rămas poate și astăzi exilată în Statele Unite. Vapoarele au adus-o în Europa ; diligențele au făcut restul, răsplătind-o ; iuțeala drumurilor a fost aceea care i-a legat pe oamenii din toate țările ; e adevărat că această unire a iubitorilor de libertate a însemnat și unirea potrivnicilor lor ; dar ce însemnătate are asta ? Lupta se va duce astfel pretutindeni în același timp ; și numai astfel va putea fi hotărîtoare.

Nu-s prea mulți ani de cînd, dacă te încumetai să faci vreun drum mai lung, iar asta numai cînd împrejurările te sileau fără scăpare, trebuia să alergi prin tot Madridul, întrebînd din han în han de mijloace de călătorie. Pe vremea aceea găseai doar trăsuri cu gîtar, care, și căruțe cu două roți la coviltir trase de catîri. Cît despre iuțeală, toate erau la fel : nimănui nu-i trecea prin cap că se poate cineva depărta de un loc cu mai mult de șase sau șapte leghe pe zi ; și chiar și atîta numai dacă vremea era bună și găseai unde să mîi noaptea ; așa încît se poate spune că mai mult aruncai o privire pe fereastra țării decît călătoreai cu adevărat, de parcă făcînd un pas mai mult decît aveai nevoie, te-ai fi temut că se isprăvește pămîntul. În trăsuri călătoreau numai oamnii de seamă ; carele erau pentru cei mai cu stare : umblau în ele slujbași care se duceau să-și ia slujba în primire, sau cîte un judecător care își schimbă locul ; căruțele ușoare cu catîri erau pentru nevestele de militari, pentru studenți sau pentru predicatorii cărora mînăstirea nu le putea da catîrul ei. Altă lume nu călătorea ; asemenea copacilor, oamenii se nășteau și mureau în același lor. Fiecare știa că mai sînt pe lume și alte sate decît al lui, dar numai din auzite ; ca să călătorești însă spre a te instrui sau a-ți satisface curiozitatea, și mai ales ca să mergi la Paris, trebuia să fii altfel de om decît ceilalți, cu un cap mai

sus ca toți, cutezător, în stare de orice ; plecarea era o ispravă fără seamăn ; întoarcerea, o solemnitate ; călătorul care zărea hanul Sfîntului Duh, își zicea cu uimire : „Mare mai e lumea asta !“ Ajungînd la Paris, după ce două luni în șir măsurase pămîntul cu piciorul, și-ar fi putut zice cu mai bune temeiuri : „Scurt mai este anul !“

La întoarcere, cîta mai mulțime îl aștepta și se înghesuia în jurul său, pentru a se încredința că Parisul există, într-adevăr. Să vadă cu ochii lui, fiecare, că te puteai cu adevărat duce și întoarce de acolo, și dacă aceluia care se dusese nu-i venise cumva numai sufletul îndărăt, și era chiar el ! Toți priveau cu uimire pălăria, ochelarii, cufărul, mănușile, cel mai neînsemnat lucru care venea de la Paris. Le atingeau, le pipăiau și tot nu li se părea că e cu putință. A fost la Paris ! S-a întors de la Paris !!! Isuse Hristoase !!!

Timpurile s-au schimbat însă nespus de mult ; două mari emigrații au arătat tuturor drumul Parisului și al Londrei. Și tot așa cum cel ce e în stare de multe poate face și puține, călătoriile înăuntrul țării au ajuns o nimica toată, și iată-ne căzînd în extrema cealaltă : astăzi oricine n-a fost încă la Paris este privit cu mirare, ba s-ar putea chiar spune că s-a făcut de rîs. Ce poate fi de capul lui, se întreabă fiecare, cînd el n-a fost pe nicăieri ? Și, într-adevăr, cineva care e cît de cît liberal, se află fie în emigrație, fie de-abia s-a întors, fie se pregătește să emigreze iarăși ; liberalul a ajuns simbolul mișcării perpetue, asemenea mării cu veșnicul său flux și reflux. Eu nu știu prea bine cum se descurcă de obicei absolutiștii ; știu doar că nu pentru ei s-au născocit diligențele ; ei așteaptă mai departe, plini de nădejde, întoarcerea lui Mesia ; într-un cuvînt, nu se urnesc de-acasă ; partidul ăsta nu se mișcă mai mult decît melcul ; tot ce face e doar să-și țină capul cînd afară, cînd înăuntrul cochiliei. Și fiindcă tot veni vorba, oare unde și-l ține acuma, afară sau înăuntru ? Ca să ne întoarcem la diligențele noastre,

n-am să vă mai înșir aici în amănunt neînsemnatele pricini care m-au făcut, în urmă cu cîteva zile, să mă aflu în ograda hanului de poștă, unde are loc plecarea diligențelor numite *regale*, nu știu de ce, poate fiindcă pot fi văzute și pipăite de toți [1]. Nu prea înțeleg bine ce au de-a face diligențele cu Măria-sa ; ele se află pe mîna unei anume bresle, iar cei care-și plătesc locurile umblă cu ele, și asta e tot. Aceeași întrebare mi-aș pune-o dealtfel, și despre *biliarde ;* numai că dacă mi-aș așterne acum pe hîrtie toate întrebările pe care le am de pus, ar întîrzia prea mult diligențele din articolul nostru, așa încît vă voi cruța de orice digresiune, spunîndu-vă în două vorbe că fie pentru a-mi însoți vreun prieten, fie pentru a-l întîmpina, fie în sfîrșit, pentru oricare altă pricină, mă aflam așa cum v-am spus în curtea poștei.

Să nu credeți că vă puteți prea lesne închipui mulțimea de gînduri care-ți vin în curtea poștei ; eu sînt încredințat că este unul dintre cele mai încăpătoare teatre deschise în lumea noastră scriitorului de moravuri.

Tot ceea ce zărește acesta acolo îi poate sluji drept material, și încă gata făcut : nu-i mai rămîne decît să aleagă și să-l folosească. Chiar de la intrare îți atrage privirea un mic anunț lipit pe un stîlp, din el afli că nu le este îngăduit să pătrundă în curtea stabilimentului decît călătorilor, hamalilor ce le cară bagajele, slujbașilor poștei și celor care îi însoțesc la plecare sau îi întîmpină pe călători ; cu alte cuvinte, acolo n-are voie să intre decît oricine poftește. Alături, lungi și numeroase liste arată cursele, parcursurile și prețurile călătoriilor ; noi însă îi vom sfătui pe cei ce pleacă să întrebe și ei, după ce vor citi listele, așa cum a întrebat și țăranul căruia, mai anii trecuți, văzîndu-l că vrea să intre în Grădina botanică în vestă și cu bîta în mînă, paznicul i-a spus :

---

[1] Joc de cuvinte intraductibil : *reales* înseamnă atît *regale*, cît și *reale*, efective.

— Nu-i voie să intri îmbrăcat așa. N-ai citit afișul pus ieri ?

— Ba da, domnule, a răspuns țăranul ; numai că... mai e bun ce scrie acolo ?

Așa că cine e curios să citească tarifele, n-are decît, dar să nu uite să și întrebe după aceea : va afla astfel că la multe din cursele indicate nu pleacă nici o diligență ; dar să nu se necăjească pentru atîta lucru, căci îi vor spune ce s-a întîmplat : „Întrucît răzvrătiții se găsesc pe-aicea, și pe dincolo, și ceva mai încolo..." Cu asta va fi mulțumit. Va mai afla, de asemenea, că prețurile nu sînt acelea pe care le indică anunțul ; ca să nu mai lungim vorba, dacă curiosul nostru vrea să procedeze cu cap, întîi să întrebe, și după aceea să citească, iar dacă vrea să meargă de-a dreptul, să întrebe și să nu mai citească nimica. Cea mai bună listă este un funcționar al poștei ; se poate întîmpla însă să nu găsească pe nici unul ; în cazul acesta, poate pleca și să se întoarcă să întrebe altădată sau, dacă nu vrea, n-are decît să nu se mai întoarcă.

Curtea poștei începe să se umple de călători, de neamurile și de prietenii acestora ; nu-ți vine greu să-i deosebești pe unii de ceilalți. Călătorii intră fără grabă ; știind din vreme ora, sosesc ca la ei acasă ; cei care vin să-și ia rămas bun, dimpotrivă, dacă nu i-au întovărășit, intră zoriți și întrebînd :

— A și plecat diligența ? A, nu ! Încă e aicea.

Cei dintîi poartă manta, sau manta de ploaie, deși e cald ; fular la gît și cușmă, dacă sînt bărbați ; dacă sînt femei, scufie sau beretă, și o poșetă cît toate zilele ; acolo își țin batista, evantaiul, banii, pașaportul, vasul de drum, cheile și cîte altele, cine le mai știe ?

Însoțitorii, neavînd de ce să pună atîtea pe ei, poartă haine ușoare, de oraș.

În partea dreaptă a curții, se zărește o mică încăpere ; strînși acolo, lîngă bagaje, călătorii se gîndesc la aceste ultime clipe ale ședерii lor în oraș ; n-a mai rămas decît o jumătate de ceas ; o fată (tînără și deloc urîtă), cu obrazul sprijinit în palmă, nu pare să mai trăiască decît prin ochii ei scăldați în lacrimi ; alături de ea, cel pe care-l privește astfel încearcă să-i mai mîngîie aleanul, apăsînd poate pentru cea din urmă oară drăgălașul ei picior, mîna ei tremurătoare...

— Haide, fetițo, isprăvește odată, spune maică-sa, zdravănă și neînfricată matroană, căreia nimenea nu se gîndește să-i apese nimica și care știe bine că nu pleacă nici pentru prima, nici pentru ultima oară. Ce tot plîngi atîta, că doar nu părăsim de tot lumea asta ?

Un militar care pleacă singur își cercetează cu interes tovarășele de drum ; pe fața sa hotărîtă se poate citi că a mai călătorit și că el cunoaște prea bine toate avantajele înghesuielii dintr-o diligență. Știe că mai ales amorul face în diligență mult drum în puține ceasuri. În orice călătorie, natura, scăpată de opreliștile societății și adesea chiar și de sfială, pe care o încerci atunci cînd îi cunoști pe cei de față, rămîne singură și de obicei învingătoare. Cum să nu te legi neîntîrziat de omul pe care nu l-ai mai văzut niciodată și pe care niciodată poate nu ai să-l mai vezi ! Nu te cunoaște, nu trăiește în cercul tău, nu te poate vorbi de rău și face de rușine și trebuie să viețuiești cu el închis ca într-o colivie două sau trei zile cu nopți cu tot. Și pe urmă, ți se pare că din restul lumii n-a mai rămas nici urmă : o diligență este, pentru oamenii de cele două sexe, o adevărată insulă pustie ; iar în insulele pustii nici frumusețea nu mai face atîtea nazuri. Și pe urmă, ce firească legătură se înstăpînește, vrînd-nevrînd, între călători ! Sînt atîtea prilejuri de a-și da unul altuia o mînă de ajutor ! De cîte ori pe zi nu se pierde o mănușă, sau cade o batistă, sau uiți cîte ceva în diligență ori la han !

De cîte ori nu te razimi de brațul cuiva cînd urci sau cînd cobori ! Pînă și repezita goană a diligenței pare o reamintire tainică a iuțelii cu care trece viața și a marelui preț al timpului ; în diligență, toate te îndeamnă să dai zor. Cînd lași în urmă un sat, ești cuprins întotdeauna de o firească tristețe ; și oricine știe că niciodată inima nu-i mai receptivă față de lucrurile noi, ca atunci cînd e tristă ; prietenii și rudele care au rămas departe îți lasă un gol adînc în suflet. O, iar natura e dușmana vidului !

Militarul nostru știe toate astea ; numai că mai știe și că orice regulă are excepții și că vîrsta de cincisprezece ani este tocmai vîrsta excepțiilor ; așa că trece grăbit pe lîngă fata noastră, avînd pe buze un zîmbet batjocoritor, jumătate înduioșat. „Biata fetiță, mormăie el printre dinți, mai ești copil la vîrsta asta ; te temi, se vede, că un chip drăgălaș nu poate place decît la Madrid ; ai să înveți, cu vremea, că e o cheie care merge pretutindeni."

O femeie frumoasă își ia rămas bun de la un bărbat de vreo patruzeci de ani ; militarul se uită cu luare-aminte ; ea este cea care pleacă ; varsă lacrimi, firește, însă cînd nu plîng oare femeile ? Lacrimile în sine nu înseamnă nimica ; și pe urmă, e o mare deosebire între plînsul acesteia și plînsul celălalt, al fetei ; un zîmbet de mulțumire se ivește pe buzele militarului. Printre cuvintele duioase de despărțire, se strecoară și alte cîteva, care deși nu sînt ceartă curată, sînt vecine cu ea ; în glasul bărbatului se simte o anumită răceală, o anumită stăpînire de sine. A, este bărbatul ei. „Ei bine, poți să-ți iubești din toată inima bărbatul, își spune militarul nostru, și totuși, să faci o călătorie cît se poate de plăcută !"

— Fir-ar să fie, uite c-a plecat ! intră strigînd un om care a avut năstrușnicul gînd să-și îndese în toate buzunarele cîrnați pentru drum, sticle înfășurate în împletitură, pungi cu tutun, scufii de noapte, batiste, cele trebuitoare pentru aprins focul...

Ei, da, ăsta zic şi eu că e un călător adevărat ; nevasta-sa se şi năpusteşte asupra lui cu întrebările :

— Ai uitat prăjiturile ?

— Nu, le-am luat.

— Dar tutunul ?

— Uite-l aici.

— Scufia ?

— E-n buzunarul ăsta.

— Şi paşaportul ?

— În ăstălalt.

Cuvintele pe care le rostise la intrare nu erau întru totul lipsite de temei : au mai rămas doar cîteva minute şi încă nimic nu pare să vestească plecarea. Liniştea surugiului şi a ajutoarelor sale se deosebeşte ca de la cer la pămînt de graba şi nerăbdarea care se fac acum simţite în cele mai vagi mişcări ale călătorilor ; să ne reamintim însă că aceştia, pornind la drum, îşi schimbă în întregime felul de viaţă şi fac ceva neobişnuit, în vreme ce surugiul şi ajutoarele lui, dimpotrivă, nu fac decît treaba lor zilnică.

În cele din urmă este adusă şi diligenţa, se razimă scara de pragul ei, iar pe acoperiş sînt suite pachetele ; în mai puţin de un minut, încărcătura e gata, şi iată şi caii ieşind fără grabă pentru a fi înhămaţi. Merită să vezi faţa nepăsătoare a surugiului la rugăminţile stăruitoare.

— Ai grijă unde îmi pui valiza asta, s-o pot scoate.

— Să nu se ude cufărul.

— Sacul ăsta deasupra.

— Vezi cum aşezi cutia de pălării.

— Mare grijă cu pachetul ăsta : e ceva ce se poate sparge.

Îi ascultă pe toţi, apucă şi rînduieşte toate bagajele, dar nu răspunde nimănui : este ca un tiran pe pămîntul său.

— Foaia de drum, domnilor! Aveți cu toții pașaportele la dumneavoastră? Ați sosit toți? Atunci urcați, urcați!

Curtea poștei se aseamănă cu un cimitir, tot așa cum somnul se aseamănă cu moartea: singura deosebire este că absența și somnul pot să nu fie veșnice; ele nu încap în groaznicul *voi ch' entrate lasciate ogni spranza* [1], al lui Dante.

Ultimele îmbrățișări, mîinile se strîng din nou și pentru cea din urmă oară; bărbaților le e rușine să plîngă și se stăpînesc, femeile plîng fără rușine.

— Haideți, domnilor, pornim, spune iarăși surugiul, și toată lumea își ia locul. Fata cu privirea înecată în lacrimi nimerește între maică-sa și un bătrîn, care merge să-și vindece beteșugurile cu ape. Frumoasa măritată, între o actriță pornită în turneu prin provincie, ce ține pe genunchi o cutie mare de carton cu comorile ei de regină și prințesă, și o bătrînă mătăhăloasă, purtînd un cățeluș ce latră fără astîmpăr și mușcă, de parcă l-ar vedea pe sacagiu, urmînd să mai facă, fără îndoială, și alte plăcute treburi pe drum. Militarul se trîntește necăjit între un franțuz, care îl întreabă: „O să ne întîlnim cu tîlhari?", și un călugăr burduhănos care, ținîndu-și legămîntul de smerenie și de suferință, și-a ales tocmai mijlocul ăsta atît de neplăcut de a călători. În partea dindărăt a diligenței, se află omul cu merindele; apoi o cucoană voinică, cu un copil de țîță și cu altul de vreo patru ani, care îi sare mereu pe genunchi, pentru a-și scoate capul pe ferăstruică; o babă tinerică, plină de ani și de panglicuțe, care așază între genunchii călătorului aceluia lacom o colivie cu un papagal și își înfige cotul, ca să-și facă loc, în coastele unui avocat, care face și el o mișcare.

---

[1] Forma corectă este: *Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate. (Părăsiți orice nădejde, voi cei care intrați.) Infernul*, cîntul III, V. 9.

apoi, văzînd în ce proastă tovărăşie se află, încearcă să se aşeze în aşa fel, încît să poată trage un pui de somn, de parcă ar fi şi ajuns judecător. Acum, cînd s-au înghesuit cu toţii, care cum a putut, se amestecă de-a valma în aer lătrăturile căţelului, tusea călugărului, plînsul copilului, întrebările franţuzului, chiuiturile băieţaşului care mînă caii de la geam, suspinele fetei, sudălmile militarului, vorbele învăţate pe de rost ale papagalului şi fel de fel de cuvinte de rămas bun :

— Rămîneţi cu bine.

— Să ne vedem sănătoşi.

— Sărutări din partea mea lui Pepe.

— Vezi să-mi trimiţi rolul ăla pe care am uitat să-l iau.

— Să ne scrii cînd ajungi.

— Călătorie frumoasă.

Se aude, în cele din urmă, şi şuieratul şfichiului de bici, şi uriaşa hurdughie se urneşte din loc, zguduind caldarîmul şi pornind la drum, asemenea unei case ce s-ar fi desprins dintre celelalte, mergînd pe mijlocul uliţei, cu tot calabalîcul şi chiriaşii ei, în căutarea unui alt oraş, unde să prindă iarăşi rădăcini.

DESCREIERAŢII

(PRIMUL ARTICOL)

Straşnică bătaie de cap ar avea, fără îndoială, cei ce se îndeletnicesc cu etimologia şi cu anatomia graiurilor, dacă ar trebui să găsească originea cuvîntului *descreierat* [1], în sensul său figurat, ştiut fiind că înţelesul

[1] *Calavera* înseamnă craniu ; sensul figurat este de om destrăbălat, în stare de orice nebunie.

dintîi nu este altul decît de a arăta hîrca unui mort, golită și uscată de vreme. Eu unul nu-mi amintesc să fi întîlnit cuvîntul ca substantiv de genul masculin în nici unul dintre autorii noștri vechi, ceea ce dovedește că înțelesul poznaș și l-a căpătat numai în timpurile mai apropiate de noi. Seminția pe care o denumește el ființează totuși de cînd lumea. Faimosul Alcibiade [1], de pildă, era descreieratul cel mai de seamă din Atena ; vestitul filozof ce și-a azvîrlit comorile în mare s-a purtat, după părerea noastră, ca un descreierat, și încă de un gust tare îndoielnic ; Cezar, bărbatul tuturor femeilor din Roma, tot descreierat s-ar fi numit și el în ziua de azi ; Marc Antoniu, așezînd-o pe Cleopatra pe talerul balanței ce cumpănea destinele întregului imperiu, n-ar fi fost nici el vrednic să se cheme altfel ; după cum se vede, soarta atîtor popoare a fost adeseori înrîurită de urmările faptei unui descreierat. Așa că dacă istoria nu s-ar mai scrie ca un dicționar de fărădelegi ale regilor sau ca o cronică a cîtorva familii, ci ne-ar zugrăvi cu ochii filozofiei moravurile unuia și altuia, adevărul pomenit mai sus s-ar afla pe deplin dovedit ; și atîtea din răsturnările ce au schimbat fața lumii și cărora de atîtea ori li s-au pus în seamă cine știe ce pricini importante, și-ar găsi o cheie pe cît de simplă, pe atît de firească în fapta unui descreierat.

Lăsînd la o parte vechimea lui (oricîte merite i-ar adăuga vechimea, mai ales dacă te gîndești că sînt atîția oameni care nici că mai au alt merit afară de ăsta) și întorcîndu-ne tot la etimologia cuvîntului cu pricina, vă mărturisesc că n-am izbutit să înțeleg ce legătură poate fi între un *descreierat* și o *hîrcă*. Cît prisos de viață nu-ți aduce-n minte cel dintîi ! Cît gol, cea de a doua ! Dacă

[1] Alcibiade, 450-404 î.e.n., general atenian, elev al lui Socrate. Înzestrat cu calități strălucite, a dăunat totuși patriei sale, din pricina unei firi ambițioase și imorale.

ni se va răspunde totuşi că ar fi o oarecare înrudire între golul uneia şi plinătatea celuilalt, vom dovedi numaidecît că cei ce cred asta se înşală. Chiar dacă am accepta şi noi împărţirea capetelor în goale şi pline şi am zice că lipsa de har şi de judecată ar privi numai pe cele dintîi, trag nădejde că, citindu-mi articolul, se va convinge oricine că puţine sînt lucrurile pentru care să ai mai multă nevoie de haruri şi de dreaptă judecată decît pentru a fi descreierat.

Prin urmare, alegînd pentru *descreieraţi* un nume care să-i facă de ocară, de mare nedreptate s-au făcut vinovaţi atît graiul, cît şi oamenii ce au izbutit să întoarcă cei dintîi cuvîntul acela spre batjocură ; în ceea ce mă priveşte, eu îl resping, ba aş vrea chiar, drept să vă spun, să-i dau o cinste şi un înţeles măgulitor, un caracter de demnitate, lucruri care din nefericire îi lipsesc ; mă voi folosi totuşi de el numai şi numai fiindcă nu am altul la îndemînă, şi cum ăsta tot s-a încetăţenit, mă gîndesc că vor pricepe chiar şi aceia a căror cauză o apăr aici cît mi-ar veni de greu să mă fac înţeles dacă m-aş apuca să găsesc acuma pentru ei un nume nou ; nu s-ar recunoaşte poate nici ei, iar publicul cu atît mai vîrtos nu va şti despre cine este vorba, ceea ce înseamnă că în zadar mă voi fi apucat să-i zugrăvesc.

Fiecare dintre noi dealtfel ascunde în sine cîte ceva dintr-un descreierat, unii mai mult, alţii mai puţin. Cine oare n-a făcut prostii şi nebunii într-o viaţă întreagă ? Cine n-a mîzgălit versuri, cine n-a crezut în vreo femeie, cine nu şi-a făcut măcar odată sînge rău din pricina ei, cine n-a dat bani cu împrumut şi nu a luat aşijderea, cine n-a lăsat să-i scape un lucru care-i trebuia pentru altul care îi plăcea, şi cine, în sfîrşit, nu se însoară ?... Toţi sîntem nişte descreieraţi ; numai că, tot aşa cum nu li se spune nebuni decît celor a căror nebunie nu se potriveşte cu a celorlalţi, nu sînt numiţi descreieraţi decît

cei în purtarea cărora un şir întreg de fapte se deosebesc de aceea ce ar fi făcut ceilalţi în locul lor.

Descreieraţii se împart şi se răsîmpart la nesfîrşit, şi greu mai poţi găsi în natură altă spiţă care să înfăţişeze privitorului un atît de mare număr de soiuri diferite ; toate au însă o rădăcină comună, de la care pleacă şi, dacă ar trebui să alegi, două ar fi însuşirile esenţiale ce îi caracterizează, adunîndu-i pe toţi într-o singură specie ; după ele îl poţi recunoaşte pe descreierat, de orice soi ar fi el.

1. Descreieratul e musai să aibă la temelia fiinţei sale ceea ce se cheamă, de către unii, *talent natural, agerime* de alţii, *vioiciune* de către cei mai mulţi ; să rămînem bine înţeleşi : *talent natural,* aşadar necultivat. Acesta se explică uşor : orice fel de şcoală mai anevoioasă sau de învăţătură mai cuprinzătoare ar atîrna prea greu, împovărînd acea uşurinţă care-i unul dintre darurile sale cele mai atrăgătoare.

2. Descreieratul mai trebuie să fie înzestrat şi cu însuşirea căreia lumea îi spune *neobrăzare.* Nici asta n-aş vrea să-i fie luată în nume de rău. Ba tocmai dimpotrivă. Neobrăzarea este doar acea filozofică nepăsare pentru „ce-o să zică lumea ?" întîlnită numai la cel ce nu face decît lucruri firești, de care nu se sfieşte niciodată. Asta înseamnă că în toate faptele vieţii, ştie să înfrunte privirea celorlalţi, să trăiască înaintea ochilor lor, mai mult pentru ei decît pentru sine. Descreieratul este un fel de om public, ale cărui acte trec toate prin sita opiniei altora, de unde ies parcă limpezite. E ca un spectacol a cărui cortină stă veşnic ridicată ; lipseşte-l de privitori, şi teatrul va lua sfîrşit. Toată lumea ştie dealtfel că acolo unde întîlneşti frică, nu există teatru.

Talentul natural, aşadar, şi *neobrăzarea* sînt cele două însuşiri distincte ale speciei ; fără ele n-ai cum să fii descreierat. Un prostănac, sau unul căruia îi e frică de

gura lumii, n-or să ajungă niciodată printre descreierați, zadarnic ar încerca.

Descreierații se împart apoi în *sălbatici* și *domestici*.

Descreieratul *sălbatic* e un om de rînd, fără nici o învățătură și neavînd habar de purtările alese ; el e vătaful tîrgului, înfumurat nevoie mare și vorbește în graiul andaluz ; la fiecare cîteva vorbe, spune și ceva cu haz ; aprinde o țigară de la alta, și pretutindeni face pe grozavul ; numai el dă de băut, și unde e el nimeni altul nu îndrăznește să plătească ; e hîtru din naștere ; de două lucruri are musai nevoie ca să trăiască : de o iubită, care e întotdeauna o manola [1] — altfel nici că se poate —, și de cuțit, care e strașnic ; pentru te miri ce cuțitul ăsta își poate afla preacinstită înmormîntare într-un trup omenesc. Mîinile lui nu-și află pacea nici o clipă : ba răsucește o țigară, ba își scoate cuțitul, ba își îndoaie haina ori își înfundă mai bine cușma, ba își saltă brîul ori își învîrte bîta ; veșnic face cîte ceva. Îl cunoști de la depărtare și cel mai sănătos lucru e să-l lași să treacă, asemeni mistrețului. Vai de cel care se uită la mîndria lui ! Vai de cel ce-i iese în cale ; dacă acesta mai are nenorocul să poarte și redingotă sau, mai ales, dacă e vreun domnișor curățel, mai bine n-ar mai fi văzut lumina zilei ! Cînd îl vede, sare să-l sfîșie de viu ; cele mai multe dintre faptele sale nesăbuite împotriva unora ca el le-a săvîrșit ; moare să-l înspăimînte pe unul, sau să-l jecmănească pe altul. E ca o pisică sălbatică pentru toți filfizonii ; așa că ăștia îi știu de frică ; din gîlceavă în gîlceavă, din *ce mă doare pe mine* în *ce mă doare pe mine*, ajunge adesea în pușcărie și uneori la ocnă, însă aicea, e adevărat, arareori ; deosebirea între el și tîlhar e mare, întrucît sălbaticul e mărinimos : dă, dar nu primește ;

[1] Fată din popor, îmbrăcată în straie excentrice, cu moravuri destul de libere.

poate ucide un om, dar ucigaș nu e. Soiul acesta de descreierat e din cap pînă-n picioare spaniol.

Descreieratul domestic prezintă deosebite grade de civilizație, iar nașterea, vîrsta, educația, meseria și averea fac și ele ca la rîndul lui să se împartă în mai multe caste. Cele mai însemnate sînt următoarele :

Descreieratul imberb are cam paisprezece-cincisprezece ani, cel mult optsprezece. Părinții săi, văzînd că nu vor izbuti în nici un chip să-l dea pe brazdă, l-au trimis într-un colegiu pentru a se descotorosi de el, apoi au trebuit să-l ia îndărăt, căci acolo praful s-ar fi ales de el. În vreme ce sîrguincioșii săi tovarăși de învățătură înghițeau cărțile pentru a ajunge cît mai mintoși, el le sfîșia pentru a face cocoloașe de hîrtie, pe care le azvîrlea într-ascuns, dar cu dibăcie și fără greș, drept în nasul învățătorului. Și cu toate astea, cînd era ascultat, cel profund înzestrat se înfricoșa și rămînea mut la întrebări, în timp ce cutezătorul nostru rostea limpede și tare cele cîteva vorbe pe care le prinsese ici și colo și trecea el întîiul. Firea sa hotărîtă îi făcea pe toți ceilalți să-i dea ascultare, așa că întotdeauna îl aflai în fruntea cetei. Disprețuia totuși bunurile lumești : cușma sa, care mai mult îi folosea de țintă sau de minge, se deosebea de a tuturor celorlalți, întocmai cum se deosebea și el de ei.

În vremea Carnavalului cine altul le juca renghiuri tuturor, iar pe cel ce avea nenorocul să se supere îl mai lua și la bătaie ? Cînd era descoperit, dădea numaidecît vina pe altcineva sau, dacă n-avea încotro, își îndura pedeapsa fără să crîcnească, ba mai făcea și haz de șotia care îi izbutise atît de bine. Asta înseamnă că descreieratul, ca oricare altul ce urmează să fie ceva în viață, începe să-și dea seama de la cea mai fragedă vîrstă de germenii pe care îi poartă în sine. Numărul isprăvilor sale este fără de sfîrșit. Un învățător își rătăcise ochelarii, care au fost găsiți apoi ascunși în buzunarul lui ; praful de tutun al altuia ajunsese în cafeaua cu lapte a tovarășilor săi, sau

în nările pisicilor ce alergau de la un capăt la altul al coridorului, pufnind și strănutînd, stîrnind rîsul chiar și celor mai cuminți ; peruca profesorului de matematici a rămas într-o bună zi țintuită de jilț, atunci cînd sărmanul Euclid se ridicase spre a da o mînă de ajutor la rezolvarea unei probleme lăsate din pricina asta fără soluție. Singura necunoscută descoperită în ziua aceea a fost pleșuvia bietului om.

După ce l-au scos din colegiu, au încercat să-i vină de hac acasă, încuindu-l în odaie, dar în dimineața următoare n-au mai găsit decît cearșafurile atîrnate de fereastră : pasărea zburase din cuib. Cu asta, părinții s-au lămurit că nu era chip să-l țină în frîu, așa că l-au lăsat de-aici înainte de capul lui. Din ziua aceea a început și libertatea imberbului. Descreieratul acesta este cel mai nesuferit, cel mai stînjenitor din toți : neavînd încă nici barbă, nici reputație, trebuie să facă sforțări îndoite pentru a atrage asupră-i atenția publică ; lipsindu-i mijloacele, e silit deocamdată să se prefacă doar că le are. Te pufnește rîsul, auzindu-l cum vorbește despre femei, ca un bărbat în toată firea ; își scoate mereu ceasornicul, de parcă chiar ar avea vreo treabă ; povestește oricui tot ce-a făcut el în timpul zilei, de parcă i-ar păsa cuiva de asta, dar știe s-o facă bine și cu haz, ori cu un aer sastisit și atotștiutor.

În dimineața asta, s-a trezit mai devreme pentru că avea o întîlnire ; la ceasurile zece s-a dus să vorbească pentru un bilet la operă : astăzi nu poate lipsi, ar da și o sută de uncii pentru el. Femeile astea, cîte nebunii nu face omul pentru ele ! Înainte de amiază, s-a dus la biliard ; deși e băiat de familie, niciodată nu prînzește acasă ; pătrunde în cafenea făcînd încă de la ușă cît mai mult zgomot ; banul său răsună mai tare ca al tuturor ; n-are altă avere decît acești cîțiva gologani, pe care din cînd

în cînd îi datorează mărinimiei mămicăi sau surioarei, dar are întotdeauna grijă să-i cheltuiască în văzul tuturor. La biliard e ca peștele în apă ; răstimpul cît nu joacă i-l umplu e ca peștele în apă ; răstimpul cît nu joacă i-l să aibă de a face cu el și în tovărășia cărora își făurește năstrușnicele sale păreri despre sufletul femeilor. Uneori, junele nostru se preface bolnav, pentru a-și da importanță ; iar dacă se îmbolnăvește de-a binelea, e de-a dreptul un noroc. Curînd începe să și fumeze ; e mai mult țigară decît om ; suduie și înjură în tot felul și vorbește cît mai urît cu putință : gura lui e o adevărată cloacă, dar știe să și rîdă. Pe drum merge arzînd de dorința ca să-l îmbrîncească cineva din greșeală ; dacă nu se nimerește nimeni, îmbrîncește el pe careva ; ei, atuncea, onoarea lui e atinsă, și provocarea se face pe loc ; dacă toată povestea sfîrșește rău și se mai stîrnește și vîlvă, din clipa aceea descreieratul nostru începe să capete faimă și, pătrunzînd în altă castă, tot așa cum omida se preface în fluture, încetează să mai fie *descreieratul imberb*. Părinții săi, care înțeleg și ei că în ruptul capului nu-i chip să scoți din el avocat, încearcă să-l facă slujbaș ; dar cum arareori dă pe la birou și cum mîzgălește acolo caricatura șefilor, căci are talent înnăscut pentru desen, se răzgîndesc iarăși și se hotărăsc să-l facă militar ; deîndată s-a văzut că nu sînt sorți de îndreptare și cu toții hotărăsc să-i pună trese pe umăr, și dacă izbutesc, i-a pus și Dumnezeu mîna-n cap.

Aci începe povestea *descreieratului fanfaron*, a adevăratului descreierat. Numai că articolul nostru s-a lungit și-așa prea mult, întrecînd tot ce ne pusesem în gînd și trecînd și dincolo de cît ar fi trebuit să se întindă, pentru un ziar — atît de multe sînt de spus ! Așa încît cititorii noștri ne vor îngădui să ne odihnim și noi oleacă, amînîndu-și pentru numărul viitor curiozitatea, dacă au vreuna.

(AL DOILEA ARTICOL ŞI CONCLUZIILE)

În articolul anterior rămăsesem la descreieratul fanfaron. Aceştia sînt civili şi militari. Dacă ai lui n-au avut destule relaţii pentru a-i face rost de trese (căci se întîmplă uneori ca şi tresele să se capete prin relaţii), rămîne civil ; cei doi nu se deosebesc atunci decît prin uniformă. Adevărat este însă că deosebirea asta atîrnă mai greu decît s-ar părea : uniforma face mai bine de jumătate din om. Cu alte cuvinte, civilul se vede silit să risipească de două ori mai multe sforţări spre a-şi cîştiga faima ; e ca un local public fără firmă : trebuie să ştii că există pentru a intra acolo. Şi totuşi, printr-o ciudată toană, odată ajuns militar descreieratul fanfaron preferă să nu-şi poarte uniforma, umblînd îmbrăcat mai mult civil, dar păstrîndu-şi firește mustăţile. Dacă te uiţi însă la felul nestînjenit în care îşi poartă fracul sau redingota, poţi spune că pînă şi nişte veşminte ca acestea ajung, puse pe el, tot uniformă. Lipsesc argintul şi aurul, dar rămîne degajarea şi ţinuta marţială, care nu trec niciodată neluate în seamă ; nu s-a ţesut încă un postav atît de des şi atît de negru care să izbutească să le înăbuşe.

Descreieratul fanfaron are negreşit, sau a avut cîndva cîtăva vreme o praştie, în mînuirea căreia a căpătat o neobişnuită îndemînare. Ascuns în vreo dugheană din Calle Montera se piteşte la spatele cîtorva prieteni, care se prefac că stau în liniște de vorbă.

— Uite la bătrînul ăla care vine încoace ; ce mutră gravă are !

— Ăla cu surtucul verde ? Îl văd. La treabă !

— Las' pe mine. Ai să vezi. Poc ! Drept în pălărie. Vorbiţi înainte şi nu vă uitaţi.

În adevăr, peste o clipă, pălăria bietului om scoate un sunet sec. Cel lovit se opreşte din mers, îşi scoate pălăria şi o priveşte pe toate feţele.

— Acuma ! dă semnalul ceata într-un glas.

— Poc !

Altă lovitură, în chelie. Bătrînul face o săritură în lături și își duce o mînă la cap, se uită apoi în toate părțile : nimeni.

— Asta-i bună ! zice el în cele din urmă, punîndu-și pălăria. Vreo haimana... n-are altceva de făcut decît...

— Vai, domnule ! spune atunci *descreieratul,* apropiindu-se. Sărmanul om ! V-a lovit cineva ? Ce nerușinare... V-a durut rău ?

— Nu, domnule, slavă Domnului, nu.

— Să vă ajut cu ceva ?

— Vă rămîn îndatorat.

După ce a mulțumit frumos, bătrînul se îndepărtează, întorcînd puțin cîte puțin capul, să vadă dacă nu cumva descoperă... Și chiar în clipa aceea, descreieratul își descarcă ultima lovitură, care-l izbește pe celălalt drept în nas, așa încît omul, înfricoșat, zorește pasul fără să mai încerce să afle de unde pornește focul ; singurul său gînd acuma e să se vadă cît mai repede scăpat de-acolo. Atunci toată ceata izbucnește în hohote fără să se mai stăpînească, și începe hazul pe seama bătrînului, pe seama pălăriei sale, pe seama cheliei, pe seama fracului verde. Nimic nu stîrnește mai mult rîsul ca mirarea și supărarea bietului om, deși nimica nu e mai firesc.

Cîteodată, *descreieratul fanfaron* își alege drept centru al operațiunilor sale oblonul dinăuntru al vreunei ferestre ; mijlocul acesta le îngăduie prietenilor să rîdă mai în voie, locul fiind cel mai bine ascuns ; descreieratul meu subțire însă îl disprețuiește, găsindu-l prea adăpostit.

Prașția se folosește uneori și pentru lupta de guerilă ; se aleg atunci drept țintă felinarul vreunui zarzavagiu, lampa vreunui cofetar, sau sticlele dintr-o dugheană ; adică numai lucruri care lovite de gogoloiul de lut ars scot un clinchet limpede și argintiu. Bing ! Spaimele de

moarte, năduşelile şi blestemele galiţianului sau ale celui ce plămădeşte plăcinte sînt o adevărată hrană pentru descreieratul nostru.

Alteori, stînd la marginea drumului şi prefăcîndu-se că se uită după numărul unei case, vede venind pe cineva şi atunci se apropie de el, cu capul îndreptat în sus, în jos, într-o parte, în cealaltă, împiedicînd toate mişcările trecătorului şi închizîndu-i din toate părţile drumul. Cînd se hotărăşte, în sfîrşit, să pună capăt scenei, se preface că dă peste el şi îl calcă tare pe picior ; celălalt îşi cere el iertare, şi descreieratul se întoarce la ceata care îl aşteaptă.

Cîţiva paşi mai încolo se repede cu braţele deschise la un om grav şi serios şi, îmbrăţişîndu-l mai-mai să-l înăbuşe :

— *Pepe,* strigă el, *cînd te-ai întors ? Tu eşti, te-am recunoscut !*

Şi îl priveşte drept în faţă ; zăpăcit, omul se gîndeşte dacă n-o fi cumva vreo cunoştinţă uitată şi bîiguie ceva...

Făcînd apoi pe omul extrem de surprins :

— Ah, nu, iertaţi-mă, zice descreieratul, trăgîndu-se îndărăt, credeam că sînteţi un prieten de-al meu...

— Nu-i nici o supărare...

— Vă rog să mă iertaţi. Ei, drace. N-am văzut de cînd sînt o asemănare mai mare.

Dacă se întoarce acasă de la sindrofie pe la unu sau două noaptea şi trece pe lîngă vreo spiţerie, sună ; băiatul pe jumătate adormit se iveşte la ferestruică :

— Cine sună ?

— Spuneţi-mi, vă rog, întreabă descreieratul, aci vindeţi cumva şi pinteni ?

Oricine îşi poate închipui uşor răspunsul ; să se socotească totuşi fericit feciorul dacă descreieratului nu i-a trecut tot atunci prin gînd să-l înhaţe de nas printre zăbrele, spunîndu-i :

— Duceți-vă și culcați-vă iute la loc : noaptea e foarte răcoroasă și vă puteți alege cu un guturai.

Într-altă noapte și la o oră tot atît de potrivită, bate la o poartă.

— Cine e ? întreabă peste cîteva clipe un bărbat ce iese pe balcon pe jumătate dezbrăcat.

— Nimica, nu-i nimica, răspunde cel de jos ; eu sînt ; nu mă cunoașteți, dar nu voiam să mă duc acasă fără să vă fi spus noapte bună.

— Haimana ce ești ! Neobrăzatule ! Dacă cobor acuma la tine...

— Coborîți, de ce să nu coborîți ; ați fi atunci și mai în pierdere. Gîndiți-vă numai unde am să fiu eu cînd veți ajunge dumneavoastră jos. Așa că noapte bună ; țineți-vă firea și aveți grijă să vă odihniți bine.

Se înțelege de la sine că pentru toate scenele acestea, descreieratul are nevoie de spectatori ; singurul temei stă în putința de a fi văzut și de alții ; de aceea, descreieratul ține împrejuru-i și la orice ceas o mică ceată de ciraci sau doar de curioși care, lipsiți fiind de îndrăzneală sau de darurile firești trebuitoare pentru a face și ei la fel, se mulțumesc cu rolul de complici și de părtași ; toți aceștia îl privesc cu invidie, dar răspîndesc cu rîvnă faima lui.

Descreieratul lăcustă [1] ia naștere din cel zugrăvit mai sus, însă are chipul și mai hotărît, pălăria aplecată și mai mult pe o ureche, cravata încă mai *negligée ;* isprăvile sale au urmări mai grele ; obișnuiește, împreună cu alții de aceeași teapă, să se strîngă în cete ; asemenea lăcustei, al cărei nume îl poartă, face prăpăd acolo unde cade ; ca și ea însă nu bîntuie în toți anii, ci se ivește doar din vreme în vreme, și cum în timpul din urmă nu prea s-a mai văzut, o să trecem cît mai repede peste el. Umblă

[1] *El Calavera-langosta ; langosta* avînd și sensul de pacoste, flagel.

mai ales pe la balurile numite „cu lămpi", unde intră fără să-l fi poftit nimenea și unde ivirea sa răspîndește numaidecît groaza ; face tărăboi, stinge luminile și se strecoară afară înainte de sosirea poliției, după ce a împărțit cîteva lovituri de ciomag în dreapta și în stînga ; la balurile cu măști, stîrnește de asemenea zarvă mare ; dacă zărește un chip mai puțin atrăgător, spune : *mutra asta nu-mi place ;* merge drept la el și-i trage o palmă ; din zece bărbați care au primit o palmă, nouă nu îndrăznesc să zică nimica înaintea lui ; dacă vreunul vrea să-i întoarcă lovitura, îl provoacă la duel ; numai norocul hotărăște atunci, căci descreieratul nu știe ce-i frica. Este omul la care întotdeauna e riscant să-l privești : cu unul se bate astăzi în duel fiindcă l-a privit în față ; mîine se bate cu altul care l-a privit dintr-o parte ; poimîine o să se bată cu cel care nu l-a privit deloc ; tot el este acela care intră în localurile publice cu gînd să nu plătească ; pontează cu furie și ține el însuși jocul, căci e jucător pătimaș, trișor din naștere și pe deasupra mare iubitor de biliard. Într-un cuvînt, este un soi veninos, un *descreierat-năpastă ;* ceilalți te fac să rîzi, acesta ucide.

Doi pași mai încolo, pătrundem în altă castă, pe care noi însă nu vrem s-o recunoaștem : *Descreieratul excroc sau pișicherul :* ăsta face datorii, e parazit, uneori e în stare chiar și de înșelăciuni murdare ; cere bani cu împrumut și nu-i mai dă înapoi, trăiește pe spinarea cui apucă și face, în sfîrșit, multe altele ; cei asemenea lui nu sînt așadar niște adevărați descreierați ; nu se arată vrednici de acest nume ; ei îl fac de rușine, și din pricina lor au de pierdut și ceilalți. Nici nu vrem să vorbim despre ei.

N-am cunoscut decît trei clase de oameni mai nerușinate ca aceasta ; pe cea dintîi dintre ele o vezi astăzi la tot pasul, și întrucît, înfățișînd-o, va trebui să ne atingem și de lucruri deosebit de delicate și pentru care simțim respect, nu ne vom mulțumi s-o pomenim numai în trea-

cât. Vrem să vorbim despre *preotul-descreierat*. Din nou ne vom cere aici iertare ; dar cine n-a văzut în ziua de azi vreun preot din aceia care, dorind să treacă drept oameni fără prejudecăți și mai ales să se spele de orice învinuire că ar ține cu Carlos, cad în extrema cealaltă : pentru a te face să crezi că au convingeri liberale și minte luminată, ei se dezic de menirea lor ; îi vezi în jurul meselor de joc, sau dînd tîrcoale femeilor frumoase, la teatru și pe la baluri, sau în oricare alte locuri lumești, lumește îmbrăcați și ei și vorbind tot astfel, ba încă mai și fălindu-se cu... Dar cititorii noștri ne înțeleg prea bine. Acest soi de descreierat este vrednic de toată ocara căci tocmai preotul, dacă e liberal și lipsit de prejudecăți, trebuie să arate mai multă teamă de Dumnezeu și mai multă cuviință. Dacă nu crede în Dumnezeu și pretinde totuși a-l sluji, sau crede în el, dar îi încalcă fără de rușine cuvîntul, dă dovadă fie de fățărnicia cea mai dezgustătoare, fie că face o nelegiuire. E mai bine atunci să ții cu Carlos, dar să fii de bună-credință.

Cea de a doua dintre aceste categorii vrednice de tot disprețul îl cuprinde pe *descreieratul bătrîn ;* ăsta e o plantă asemenea trestiei : secătuită și uscată, dar avînd cîteva frunze încă verzi. Nu-i nevoie, cred, nici să-l descriem, nici să arătăm prea amănunțit de ce îl judecăm atît de aspru. Cititorul n-are decît să-și amintească pe oricare dintre acești moșnegi care aleargă după toate femeile cu vino-ncoace, ținîndu-se de capul lor asemenea melcului ce se tîrăște printre flori, mînjindu-le cu bale ; om fără casă, fără căpătîi, fără viață așezată... Tînărul cel puțin are o viață întreagă înainte să se îndrepte, și mai poate da vina și pe sîngele prea fierbinte ce-i curge prin vine ; în vreme ce descreieratul bătrîn seamănă cu un turn străvechi și plin de crăpături, ce amenință să se prăbușească din clipă în clipă, înmormîntînd sub dărîmăturile sale floarea nevinovată ce i-a crescut alături.

Acesta este singurul dintre descreierați căruia i se potrivește numele de hîrcă.

Cea de a treia categorie, în sfîrșit, este *femeia descreierată*. Femeia lipsită de cuviință, care disprețuiește așadar cea mai frumoasă podoabă a sexului său, acea sfială ce o înfrumusețează oricînd ; ea încetează de a mai fi femeie, încercînd să devină bărbat ; ajunge să fie un amestec de sexe, unicul hermafrodit din natură ; iar nouă ce ne lasă ? Femeia care își înfrînează patima poate fi nefericită, însă nu îi e îngăduit să ajungă asemenea descreieraților. Pe cît este de vrednică de dragoste cea dintîi, pe atît de vrednică de dispreț e cea de a doua.

După *descreieratul fanfaron* o să spunem cîteva cuvinte și despre *pseudo-descreierat*. Lipsit de haz și de adevărat talent, lipsit de vioiciune și de îndrăzneală, acesta încearcă zadarnic să fie luat în seamă ca atare ; aparține unui gen bastard și l-am putea numi, după cît e de sîcîitor și de plicticos, *descreieratul muscă*. *Rien n'est beau que le vrai*, spune Boileau, și vorba asta cuprinde toată critica ce am putea-o aduce unei asemenea caste apocrife.

Lăsînd pînă la urmă deoparte alte soiuri de descreierați, între care deosebirile sînt doar de amănunt și de nuanțe, căci toți descind de fapt din cele cîteva caste fundamentale înfățișate aici, vom încheia descrierea noastră cu o schiță cît mai sumară a celui mai subțire și mai fermecător dintre descreierați, *descreieratul din lumea bună*.

Descreieratul din lumea bună este reprezentantul civilizației, emblema veacului al nouăsprezecelea. Făcînd parte din clasa privilegiată, izbutind să pătrundă acolo datorită meritelor sale, a primit o educație îngrijită : desenează cu îndemînare și știe să cînte la un instrument ; iubitor înnăscut de muzică, la operă el dă semnalul aplauzelor, cu care o răsplătește întotdeauna pe cea mai fru-

[1] Numai adevărul este frumos. *(fr.)*

moasă ori pe cea mai sentimentală, așa se face că nu puține sînt cîntărețele de mîna a doua ce-i datorează faima de care se bucură ; de actorii noștri își bate joc și se află întotdeauna în fruntea celor ce fluieră versurile ; hohotele sale de rîs răsună de departe și se aud în tot teatrul ; îl recunoști de obicei după glas. La începutul spectacolului îl afli într-un fotoliu de orchestră, unde sosește tîrziu și exact în clipele cele mai emoționante ; nu rămîne însă multă vreme acolo : dă o raită prin loji, unde vorbește foarte tare și rareori trece o seară fără să urce cîteva clipe și la galerie, de unde își ațintește micul ochean către celelalte colțuri ale sălii. Mînuiește bine armele și se bate adesea, așa cum făcea și fanfaronul, are însă întotdeauna noroc, nu face și nu primește decît răni ușoare ; duelurile sale au loc pentru te miri ce, dar se isprăvesc bine, cu cîte o cină aleasă. Călărește și, cu aceeași grație, dă buzna călare peste cei ce merg pe jos ; vorbește franțuzește, englezește și italienește ; salută într-o limbă, răspunde într-alta, citează în toate trei ; îl știe aproape pe de rost pe Paul de Kock, i-a citit pe Walter Scott, pe D'Arlincourt, pe Cooper, a auzit și de Voltaire, citează din Pigault-Lebrun, pomenește de Ariosto și vorbește plin de siguranță atît despre poeți, cît și despre teatru. Dansează bine, și dansează mereu. Povestește glume piperate, i se întîmplă cele mai ciudate lucruri, vorbește întotdeauna repede și adesea folosește *salidas*. [1] Toată lumea știe ce înseamnă *salidas*. Acestea se răspîndesc apoi pretutindeni și sînt întotdeauna noi și neașteptate ; în tot ce i s-a întîmplat lui, numai el ar fi putut face așa ceva și numai lui i-ar fi putut veni în minte asemenea răspunsuri. De îndată ce a rostit una din aceste vorbe de duh, are neobișnuitul simț să plece fără întîrziere, ceea ce dovedește cît de bine cunoaște lumea : ultima impresie lăsată va rămîne astfel și cea mai bună și toți, în urma lui, conti-

[1] Vorbe de duh. *(span.)*

nuă să rîdă şi să-şi spună, după plecarea lui : „Ce minte ! Scapără !"

Nu-i punctual, nici nu întoarce vizitele, nici nu obişnuieşte să se ţină de cuvînt ; despre el se spune doar : *astea-s de-ale lui X !* Iar omul care capătă dreptul să facă *de-ale sale* e un om liber, neatîrnat. Şi să mai zică cineva acuma că pentru a fi *descreierat* n-ai nevoie de talent şi de minte! Pentru purtări pentru care o femeie i-ar spune altuia că e mojic şi neobrăzat, lui îi spune doar că e prea îndrăzneţ ; cele care s-ar supăra foc pe altcineva, lui îi răspund doar : *Nu fi nebun ! Ce descreierat, zău ! Cînd o să-ţi vină odată mintea la cap ?*

Iar dacă-i spui cuiva că e nebun, cum o să te mai superi pe el ? Înseamnă să fii şi mai nebun decît el !

Fericit aşadar acela căruia femeile îi spun *descreierat*, căci neamului femeiesc îi place mai presus de toate faima, de orice fel ar fi ; tocmai fiindcă e un descreierat, trebuie să-l cunoşti, să încerci să-l faci om de treabă — aceasta este o faptă bună, nu ? Descreieratul din lumea bună poate fi privit astfel drept cea dintîi podoabă a veacului ; el însufleţeşte totul în jur, e pajul Cupido al doamnelor, *l'enfant gaté* [1] al saloanelor şi al femeilor frumoase.

De fapt, numai el ştie cu adevărat să vadă lumea şi toate ale ei aşa cum trebuie văzute : dispreţuieşte banul, îl joacă, îl pierde, are datorii ; întotdeauna însă face datorii cu nobleţe şi cît mai mari ; vizitează, făcîndu-i nitică curte şi chiar pretinzînd c-o iubeşte pe vreo dansatoare sau vreo cîntăreaţă de operă ; amoruri, întotdeauna trecătoare, ale unui fluture uşor, ce zboară din floare în floare. Are uneori şi cîte o iubire sentimentală şi mai întotdeauna îl afli amestecat în fel de fel de intrigi, intrigi adesea primejdioase şi cu urmări ; este spaima tuturor părinţilor şi a tuturor soţilor. El ştie bine că, întocmai ca o monedă, nu capătă preţ decît umblînd şi arătîndu-se,

[1] Copilul răsfăţat. *(fr.)*

și așa se face că se ține de capul unei femei numai cît trebuie ca să se afle. Odată vanitatea mulțumită, la ce i-ar mai putea folosi aceasta ? A rămîne într-un singur loc înseamnă a pieri ; statornicia ar fi luată negreșit drept lipsă de mijloace sau de merit. Atunci cînd voga sa începe să decadă o redeșteaptă pentru cîtăva vreme cu cîte un mic scandal ; pentru norocul și pentru faima unui descreierat, scandalul e ca un vreasc uscat, azvîrlit pe foc ; o femeie frumoasă, pe care o compromite niteluș, un soț, pe care îl bate în duel, iată ce-i ține lui loc de recomandații și de hîrtie la mînă ; toate femeile se dau în vînt să-l cucerească, se reped și se ceartă pentru el. Orice femeie, care și-a pierdut bunul renume de dragul lui, îi conferă un merit mai mult în ochii lumii. Bărbatul care nu-i un descreierat, care n-are decît talent și judecată, se îndrăgostește și, prin urmare, devine victima femeilor ; femeile, dimpotrivă, sînt ele victimele descreieratului. Să mai zică cineva acuma că omul cu talent și judecată e altceva decît un netot pe lîngă el.

Toate acestea sfîrșesc odată cu vîrsta ; o poziție socială înaltă, o slujbă distinsă, o căsătorie avantajoasă pun capăt în modul cel mai onorabil nevinovatelor sale strengării. Asemănător atuncea soarelui în asfințit, se retrage plin de măreție, lăsînd, după ce se însoară, locul altora ; prin aceștia, întreaga societate ofensată se va răzbuna în sfîrșit împotriva lui, căci îl vor face pe proaspătul soț să plătească, și uneori cu dobînzi destul de mari, toate polițele pe care le-aveau de la el numeroșii săi înaintași.

O singură observație generală o să mai facem înainte de a încheia articolul nostru privitor la ceea ce se cheamă în mod obișnuit în lume *năzbîtie de descreierat*. Nouă ni se pare că acestea sînt judecate de fapt întotdeauna după rezultate : prin urmare foarte adesea o nimica toată îl deosebește pe *descreierat* de *geniu* și numai norocul ju-

căuş îi desparte sau îi uneşte pentru totdeauna. Haideţi să presupunem, de pildă, că Cristofor Columb piere căzînd pradă furiei oamenilor săi, înainte de a fi găsit Lumea Nouă, şi că Napoleon este împuşcat la întoarcerea din Egipt, aşa cum poate că şi merita dealtfel ; încercarea nebunească a celui dintîi şi nesupunerea celui de al doilea ar fi trecut atunci în ochii tuturor drept nişte *năzbîtii* neizbutite, iar ei drept nişte *descreieraţi*. Or, întîmplîndu-se tocmai pe dos, astăzi amîndoi figurează în cartea istoriei drept doi *oameni mari*, două *genii*.

În chipul acesta judecă oamenii întotdeauna. Cu toate astea, astfel de judecăţi au întîietate şi adesea trec drept literă de lege. Şi de ce se întîmplă aşa ?... Fiindcă aşa a hotărît *opinia publică !*

MIJLOACE DE TRAI CU CARE NU-ŢI DUCI TRAIUL

PROFESIUNI MĂRUNTE

Dacă privim pe îndelete alcătuirea unui popor numeros, vedem că profesiunile ce se numesc îndeobşte *profesiuni cunoscute* sau *cariere*, nu sînt şi cele care asigură traiul majorităţii populaţiei. Să nu-i punem la socoteală pe avocaţi şi pe medici care, trăiesc de pe urma neroziilor sau a necumpătării altora ; nici pe preoţi, care îşi duc viaţa pe lumea aceasta mulţumită vieţii de dincolo a credincioşilor ; nici pe militari, care şi-o vînd pe-a lor în schimbul obligaţiei de a o răpi pe-a altora ; nici pe negustori, în ochii cărora chiar şi simţămintele şi pasiunile se reduc la valori de bursă ; nici pe cei ce s-au născut proprietari şi care trăiesc din moşteniri ; nici pe artişti, singurii care muncesc în schimbul banilor ; nici pe mulţi, mulţi alţii, şi veţi vedea atunci că tot mai rămîne o mul-

ţime nesfîrşită de oameni care nu trăiesc de pe urma nici uneia dintre meseriile arătate şi care totuşi trăiesc. Numărul lor este cu atît mai mare, cu cît va fi mai mare şi al celorlalţi, căci oameni de felul lor nu-şi pot aşeza tabăra decît pe lîngă alţii, nu se pot lipsi de zarva şi de forfota acestora şi trăiesc, întocmai ca omul sărman pomenit în Evanghelii, din firimiturile picate de la masa bogatului. Lor le-au fost sortite acele nenumărate îndeletniciri mărunte şi cu atît de mici cîştiguri, încît nefiind niciodată de ajuns pentru a ţine o casă, pot fi numite mai curînd *pretexte de existenţă*, decît profesiuni adevărate ; toate sînt, într-un cuvînt, *mijloace de trai* ce nu pot asigura traiul. Şi totuşi, cei ce se îndeletnicesc cu ele se aseamănă unor rotiţe fără nici o însemnătate la prima aruncătură de ochi şi care, frînte sau azvîrlite, fac să înţepenească întreaga maşină.

Fiinţele acestea se ţin întotdeauna de coada micilor nevoi ale unei numeroase populaţii, iar ceea ce fac ei se schimbă după anotimp sau după ceasurile zilei. Cei care vînd în noiembrie rogojini şi papuci împletiţi, în iulie te îmbie cu răcoritoare ; vara sînt băieşi pe malul Manzanaresului ; iarna vînzători de cafea fierbinte ; cei care în luna lui Cuptor sînt sacagii vînd de lasata secului cărţi de joc şi boabe de năut, iar la Crăciun inscripţii pentru domnişori şi domnişoare.

Una dintre aceste *profesiuni mărunte* a primit în ultima vreme o lovitură de moarte din partea înţeleptei şi filantropicei instituţii a Sfîntului Bernardino ; şi păcat, zău, de ea, căci era ca un fel de poartă către toate celelalte sau, dacă vreţi, ca un fel de examen, însă dintre cele mai uşoare : vorbesc despre negustoria cu lumînări. O gloată întreagă de copii, în stare să liniştească pe oricine s-ar teme de sfîrşitul lumii (ai căror părinţi bănuim că există numai pentru că altfel le-ar fi venit greu şi odraslelor să vadă lumina zilei, însă de zărit nimeni nu-i

zărea), împînzeau veşnic toate uliţele şi toate celelalte locuri. Atît materia primă, cît şi capitalul trebuincios oricărui început se mărginesc la nişte fitile de cîrpă, din care însă întotdeauna din belşug ; privind lucrurile din punct de vedere filozofic treaba asta a lor nu era de dispreţuit : în vreme ce în lume toate sînt deşertăciune şi toţi oamenii îşi dau banii pentru a căpăta fum, ei singuri dau fumul în schimbul banilor. Din nenorocire, un alt Prometeu le-a răpit focul pentru a-şi înavuţi cu el făpturile sale, aşa că iată cum această măruntă îndeletnicire i-a părăsit pe cei din breaslă, pentru a se înălţa în rîndul meseriilor necunoscute, al instituţiilor aşezate şi întărite prin lege.

În ceea ce-i priveşte însă pe ceilalţi, aş vrea să văd şi eu cine pretinde că şi-ar putea duce zilele cu asemenea cîştiguri ; ca, de pildă, omul acela tuciuriu, slut, care, cu desaga lui ponosită şi cu cîntarul strîmb şi, mai ales, prăpădit şi repezit de toţi cum îl vedeţi, pare o adevărată icoană a Dreptăţii ; ocupaţia lui e să ofere smochine şi struguri uscaţi drept fiare vechi ; celălalt întotdeauna în urma mîrţoagei sale ; mai nedespărţit de ea decît sufletul de trup, nu vinde nimica, ci cumpără... găinaţ de porumbei ; capitalist în toată legea, îşi investeşte fondurile şi este nevoit, orice-ar fi să-şi vîndă după aceea cu cîştig preţioasa lui marfă ; căci trebuie să se hrănească pe sine şi să-şi hrănească şi dobitocul, ei fiind doi, deşi par contopiţi într-o singură fiinţă ; ba unde mai pui că poate mai are şi alte guri de hrănit ; sau cel care vinde seminţe de mei pentru canari sau cel care strigă că are fitile de vînzare etc., etc.

Dintre toţi aceştia însă, ce părere are cititorul nostru despre peticăreasă, care, cu un coş petrecut pe braţ şi cu o unealtă în mînă, străbate în faptul zilei, şi mai adesea încă de cu noaptea, uliţele oraşului ? Haideţi să o privim mai cu luare aminte. Peticăreasa umblă singură şi tăcută : pasul ei este nesigur ca zborul fluturelui ; se mai aseamă-

nă și cu albina, cum zboară din floare în floare (îngăduiți-mi să numesc astfel intrările caselor din Madrid, măcar de dragul unei figuri de stil, avînd în vedere că atîția alții, care ar trebui să găsească comparații mai bune, se mulțumesc cu altele încă și mai proaste). Zboară, ziceam, din floare în floare, scoțînd de pretutindeni numai mierea de care are nevoie ; uitați-vă la ea mai ales noaptea ; fără îndoială că privirea ei e la fel de ageră ca aceea a păsărilor nopții ; scotocește cele mai tainice unghere și acolo unde pătrunde privirea ei, pătrunde și cangea cu care umblă, asemănîndu-se astfel multora mult mai de soi decît ea ; cangea asta face parte din însăși ființa ei ; este ca un al șaselea deget, și se folosește de ea ca elefantul de trompa lui ; înzestrată cu un pipăit și cu o simțire nespus de gingașă, atinge, scormonește, află, și numaidecît, printr-o legătură fulgerătoare, printr-o simpatie organică între peticăreasă și cangea ei, obiectul de-abia găsit se și află în coșul ei. Se poate spune, prin urmare, că dacă peticăreasa ar fi fost crescută altfel, ar fi ajuns un ziarist de mîna-ntîi, sau un bun tălmăcitor al lui Scribe. Darurile lor sînt aceleași : să caute, să adulmece, să-și însușească bunul găsit ; numai că ale ei sînt rău folosite, asta e toată deosebirea.

Într-o noapte cu lună, înfățișarea peticăresei îți dă fiori : văzînd-o cum își întinde cangea, prefăcută în coasă, apoi intrînd și ieșind, rînd pe rînd, pe toate porțile, ți se va părea că pe la toate a fost trimisă să bată ca o solie a parcelor. În chipul acesta, ea îți amintește, pe ulițele Madridului, de hîrca din chilia sihastrului : te îndeamnă la cugetare și îți călăuzește gîndul către moarte, a cărei icoană este.

Și-n alte multe feluri mai poate fi asemănată peticăreasa cu moartea : înaintea căreia se șterg toate deosebirile. În coșul ei, ca și în mormînt, ajung totuna Cervan-

tes cu Avellaneda [1] ; întocmai ca în cimitir, dorm întinși unii alături de ceilalți ; totuna ajung să fie acolo poruncile regilor, plîngerile nefericiților, amăgirile iubirii, nazurile modei ; acolo se întîlnesc, pentru prima oară, poeziile adesea recitite ale lui Quintana, cu cele de necitit ale lui A. ; stau umăr lîngă umăr Calderón și C. ; se află împreună Moratín și B. Peticăreasa, întocmai ca moartea : *equo pulsat pede pauperum tabernas regumque turres* [2]. Amîndouă îl acoperă cu pămînt pe omul neștiut, pe cînd celui vestit nici una nu-i poate întuneca faima. De cîte fapte tîlhărești nu ne-a scăpat prima ! Și de cîți tîlhari nu ne-a scăpat cea de a doua !

În sfîrșit, coșul peticăresei mai este și singurul loc unde poate avea loc fuziunea după care umblăm de atîta vreme. *Buletinul de Comerț* și *Steaua, Revista* și *Albina*, metaforele lui Martínez de la Rosa [3] și traducerile contelui de las Navas, toate se strîng laolaltă în coșul acesta.

Tot astfel cum vînzătorul de lumînări era pururi tînăr, neîmbătrînind niciînd, peticăreasa nu-i niciodată tînără ; ea se naște bătrînă. Ei doi sînt cele două capete ale vieții și întrucît pronia, în dreptatea ei, a hotărît ca pretutindeni fiecare vietuitoare să chinuiască altă vietuitoare, zămislind șoimul în paguba turturicii, păianjenul spre a schingiui musca, musca pentru cal, femeia pentru bărbat și notarul pentru toată lumea, tot așa a făcut-o, în înalta ei înțelepciune, și pe peticăreasă împotriva ciine-

[1] Pseudonimul literar la adăpostul căruia un dușman al lui Cervantes a publicat în 1613 partea a doua, apocrifă, a *Iscusitului Hidalgo Don Quijote de la Mancha*. Partea a doua a lui *Don Quijote* este terminată și publicată de Cervantes de-abia doi ani mai tîrziu, în 1615.

[2] *Călcă cu pas egal cocioabele săracilor și turnurile regilor. (lat.)*

[3] Martínez de la Rosa, Francisco (1787—1862), om politic și dramaturg.

lui. Necontenit, semințiile astea două se vrăjmășesc, se urmăresc, se latră, se lovesc și-și aduc numai ponoase.

Ființa aceasta trebuie totuși să trăiască și ea, cu atît mai mult cu cît are nevoi mari, dac-ar fi să judecăm după viața ei de pînă acum ; peticăreasa, mai întotdeauna (firește, înainte de a fi ajuns peticăreasă a fost și tînără, ba chiar și frumușică ; fetișcană, prăjea clătite acasă, dar frumusețea ei a îndreptat-o spre pierzanie. Dac-ar fi fost slută, ar fi dus o viață neștiută de nimeni, dar îndestulată, ar fi fost silită să muncească, și munca i-ar fi dat tărie. Nenorocul ei că era arătoasă și că un golan de pe Calle de Toledo și-a pus mintea, în tinerețele sale, să i-o spună și ei ; odată cu lauda, s-au dus și mințile : fugi din casa părintească (o crîșmă cît se poate de înstărită) și se făcu vînzătoare de portocale. Golanul acela n-avea să rămînă cît lumea, dar ca vînzătoare atîția alții te văd zi de zi : un domnișor fu astfel de părere că avea ea altceva mai bun de vînzare decît portocalele, așa că îi cumpără odată pentru totdeauna tot coșul. Peste cîtăva vreme, săturîndu-se de ea, o sfătui să-și cîștige și singură viața și o și aduse, schimbată la înfățișare și la purtări, să lucreze în atelierul unei modiste ; acolo se scurseră zece ani fericiți : cu legăturica de lucru în mînă, cu băsmăluța pe cap și cu cîte un drăguț după ea, eroina noastră își urma drumul, bătînd astfel o treime din viață. În cele din urmă, osteni să mai lucreze și ajunse verișoara unui avocat (de la tribunal) ; ca rudă, acesta îi făcu rost de o odaie curățică, apoi, plictisindu-se de rudenie, îi găsi un loc de coristă la teatru. Aceasta a fost culmea vieții și faimei ei : din domnișor în domnișor, din marchiz în marchiz, i se dusese vestea chipeșei coriste. Din păcate însă, vocea se stinge, și frumusețea odată cu ea, și odată cu aceasta se duc și curtezanii doldora de bani, iat-o deci nevoită să coboare iarăși scara, pînă jos, pînă jos de tot. Din odaie în odaie, ajunse la spital ; sosi și bătrînețea, cu sărăcie și cu bețeșuguri ; foamea îi puse în mînă cangea petică-

resei, iar coşul acesteia i-a fost colac de salvare. Adevărat e ce spune Quintana :

Vai de femeia care s-a născut frumoasă !

Amintirile măreţiei trecute, care după cum se vede îi umplu mintea, peticăreasa va fi nevoită să le înece în ceva, şi ea şi le va îneca cel mai adesea în rachiu. Ceea ce îi va îngreuna nespus cheltuielile. Unde mai pui că deşi lumea dă atîta însemnătate peticelor, nu le prea ia în seamă pe cele ale peticăresii. Cu toate astea, cîte comori nu duce ea adesea în coş ! Numai că, din păcate, nu poate lua pe ele nici un ban !

Uitaţi-vă, de pildă, la îndrăgostitul acela cum numără de cîte zece ori pe zi şi de tot atîtea ori pe noapte pietrele de pe uliţa iubitei. Amalia se poartă aspru cu dînsul : nu-l bagă în seamă, nu-i dă nădejdi, afară doar cîte o privire din cînd în cînd... altceva... nimic. Nu răspunde nici un rînd la răvaşele sale, nu-i dă nici o şuviţă de păr s-o sărute, nici un petec din rochia ei albă pe care s-o înmoaie în lacrimi. Sărmanul şi-ar da şi viaţa pentru o zdreanţă lepădată de mîna ei iubită.

Ah, lume plină de dureri şi strîmb alcătuită ! Peticăreasa e mai fericită. Iat-o intrînd în tinda casei şi răscolind gunoaiele. Îndrăgostitul o blestemă ; cît stă ea acolo el nu poate să urce scara. În cele din urmă iese, şi neghiobul nostru intră, trecînd pe lîngă ea plin de dispreţ. Nătărăule ! Bătrîna aceasta, la care tu nici nu te uiţi, duce în coşul unde le-a vîrît chiar acum, sub ochii tăi, ghemotocul de păr care i-a rămas Amaliei pe pieptăn azi-dimineaţă, o hîrtie veche pe care sînt trecute rufele date la spălat (acoperită toată de scrisul ei — cel mai preţios scris din lume) şi un guleraş de pînză fină, zdrenţuit, care a stat la gîtul ei ! Şi poate că şi ciorna vreunei scrisori trimise unui alt iubit.

Aleargă după ea, cere-i-le ! Inima ta va afla care sînt simţămintele dragei tale. Aş, nimic din toate astea. În-

drăgostitul rămîne să cerșească mai departe, cu gemete și cu oftaturi, dulcoasele comori rîvnite, în timp ce peticăreasa, săracă lipită pămîntului, își urmează drumul. Asta fiindcă n-a știut să cadă la învoială. O, de cîte ori nu trece astfel fericirea chiar pe lîngă noi, fără s-o vedem!

Am stăruit atît de îndelung în zugrăvirea peticăresei, fiindcă mi s-a părut că are, printre celelalte profesiuni mărunte, o însemnătate pe care toți i-o vor recunoaște. Legată, datorită zdrențelor, de lux și de viața de lume, iar datorită hîrtiilor încă și mai strîns de tipar și de litere, se cuvenea să-i închinăm cîteva rînduri mai mult.

Singura îndeletnicire care, în importanță, se poate măsura cu cea a peticăresei este fără îndoială aceea a *cîrpaciului.*

Cîrpaciul își face cuibul în cîte un colț, la intrare; are acolo un fel de peșteră, o hrubă cel mai adesea nepardosită și fără lumină. În zorii zilei (dacă nu cumva este lunea), își înjgheabă cît ai clipi din ochi prăvălia: două scînduri puse una peste alta, o bancă șchioapă, un vas de pămînt drept lampă (are întotdeauna marginea știrbită) și altul mai mic cu apă, în care înmoaie pingelele; îl poți recunoaște oriunde după cele cîteva scule de-alături, după șorțul de piele care-i încinge mijlocul, după nădragii de pluș și după ciorapii albaștri. Înainte de a-și așeza sălașul, are întotdeauna grijă să tragă un gît de rachiu și să pună afară, la vedere, o scîndură de care atîrnă o cizmă nefolosită; cizma pare să spună: *aici se repară ghete.*

E adevărat, nu s-ar putea aciui acolo fără consimțămîntul chiriașilor, cum este însă vorba de un om sărman, al cărui trai depinde de mușterii pe care și i-a făcut prin preajmă, cine va avea sufletul atît de împietrit încît să nu se dea bătut de cererea cîrpaciului? Doamna de la catul întîi, plină de compătimire, încuviințează; cea de la al doilea, aflînd părerea acesteia nu vrea să se pună rău cu doamna contesă; ceilalți nici măcar nu mai sînt

întrebați. Aceștia vor începe prin a nu-l putea vedea în ochi pe cîrpaci și, jigniți că părerea lor nu a fost luată în seamă, își vor vărsa focul, plîngîndu-se de cele două vecine cu nasul prea sus. Pînă la urmă însă, ciuda lor se mai domolește, mai ales că de cînd cîrpaciul s-a așezat acolo cel puțin mătură cineva la intrare.

Odată primit înăuntru, se agață de casă cum se agață alga de stîncă ; ajunge să facă parte din ea, ca un pridvor sau ca o ușă, dar este asemenea iederei sau femeii : îmbrățișează numai pentru a nimici. E ca vipera adăpostită la sîn, sau ca șoarecele ascuns în brînză. Îl vedeți de pildă fluierînd și bătînd cu ciocanul și vă închipuiți că nu-i pasă de nimic altceva. Da' de unde ! Vede și ține minte cînd a plecat stăpînul casei, cine vine în lipsa lui, dacă stăpîna pleacă și ea de fiecare dată, și dacă o însoțește sau nu cineva ; dacă fata iese pe balcon ; dacă, din întîmplare, nu cumva se deschide pe furiș vreo ferestruică sau vreo ușă tocmai cînd suie un anumit domn ; vede cine dă tîrcoale casei și își poate da seama numaidecît, din ungherul lui, numai după cum ridică cineva capul și de la ce depărtare, la ce fereastră s-a înnodat intriga. Deși e bătrîn, se pricepe de minune să-i azvîrle cîte o vorbă măgulitoare fiecărei slujnice care intră sau iese, cîștigîndule astfel pe toate de partea sa ; cîrpaciul se va folosi de slujnică, așa cum cel cu privirea scurtă se folosește de ochelarii săi : ea îl ajută să vadă tot ceea ce nu poate vedea și singur, și în felul ăsta, adunîndu-le pe cele dinăuntru cu cele dinafară, ajunge să știe totul. Vreți să știți de ce întîrzie feciorul sau slujnica trimiși cu vreo treabă ? Este cîrpaciul jos, la intrare ? Atunci nu mai întrebați. Tot nu s-au întors încă ? Înseamnă că știu să-i povestească din fir-a-păr toate ciudățeniile dumneavoastră, tiranul casei, și cîte pătimește doamna, săraca, din această pricină.

Cîrpaciul știe cu de-amănuntul ce mănîncă fiecare și la care ceas al zilei. Dimineața îl vede pe slujbașul acela

cum merge, ascuns sub mantaua sa cea veche, să-şi facă singur cumpărăturile, nu pentru că n-ar avea slujnică, ci ca să nu-l ciupească la coşniţă. Într-un cuvînt, nu se clinteşte nici o muscă fără ca omul nostru de treabă să nu bage de seamă ; a azvîrlit peste toate o plasă, din ochiurile căreia nimeni nu mai are cum să scape. Şi pentru ca năvodul să fie cît mai cuprinzător, cîrpaciul are întotdeauna o nevastă, care şi ea îşi are îndeletnicirea ei ; neputînd fi slujnică, deoarece e măritată, se numeşte *ajutoare*. Toată lumea din împrejurimi o ştie. Se întîmplă să fie izgonită o servitoare fără să se fi găsit altcineva în loc ? Este chemată nevasta cîrpaciului. A poftit cineva lume la masă şi are nevoie de mai multe braţe să-l ajute ? Trebuie să dai zor să trimiţi rufele la spălat, la cusut, la călcat, sau ai nevoie de cineva pentru alte treburi neprevăzute ? Îl chemi pe cîrpaci, sau pe nevastă-sa.

La căderea nopţii, bărbatul şi nevasta se aşază să stea de vorbă şi să-şi strîngă laolaltă clevetirile culese ; ea îi dă socoteală de toate cîte le-a aflat, iar el, pentru te miri ce fleac, obişnuieşte să-i tragă cîte o ciomăgeală, să-i ajungă pînă-n seara următoare. Să vă spun de ce : meseriaşii de rînd nu se îmbată îndeobşte decît duminica şi lunea, mai rar în restul săptămînii, şi pe urmă, firește, de paşte şi de toate sărbătorile, cîrpaciul, însă, se îmbată în fiecare zi ; aţi înţeles acum de ce îşi bate zilnic nevasta. La alţii, vinul se suie la cap, la el, se suie în spinarea nevesti-si, acolo obişnuieşte să se pritocească.

De pe urma acestei fericite căsnicii, s-au ivit şi o droaie de copii, care se încurcă veşnic în picioarele celor ce intră, sau folosesc ca mici ochiuri în marele năvod al părinţilor.

Vă sfătuiesc, dacă aveţi fiică, nevastă, soră sau creditori, să vă feriţi să trăiţi într-o casă cu cîrpaci la intrare. Rugaţi-l de pildă, cînd plecaţi : *„Aveţi, vă rog, grijă să-mi spuneţi, la întoarcere, cine intră şi cine iese de la mine"*. Pînă vă întoarceţi, el a şi aflat despre cine poate

să vă spună că a fost și despre cine nu. Altminteri vă va spune că *s-a dus și el o clipă pînă undeva și că n-are cum să știe dacă tocmai în vremea aceea...* Îi dați, firește, doi gologani pentru credința sa. Aceștia, împreună cu ceilalți patru, pe care i-a primit de la acela care nu ține să se știe că a trecut pe acolo, fac șase. Cîrpaciul este un om înaintat, fără prejudecăți, care nu stă să ia în seamă ce zice lumea și suge cu nădejde de la două oi.

La alt cat, fata este aceea de pe urma căreia se trag foloasele ; drăguțul ei n-are voie să pună piciorul în casă, așa încît e nevoie de cineva care să primească răvașele ; cîrpaciul este un om înțelegător, așa încît vor cădea repede la învoială, ba încă poate, la o adică, să-și împrumute și odaia... Și cine mai știe cîte altele mai poate cîrpaciul !

Pe de altă parte, creditorii sau cei care se țin de capul nevestii dumneavoastră știu, tot datorită lui, dacă ați ieșit, dacă v-ați întors, dacă nu vreți să deschideți, dacă sînteți sau nu acasă. Cîte treburi n-are pe cap, sărmanul ! Și cîtă iscusință pune el în fiecare vorbuliță ce-i iese din gură ! Ce inimă tare îi trebuie pentru a nu le face pe plac decît celor care plătesc cel mai mult !

Cu toate acestea, ori de cîte ori treceți pe lîngă bîrlogul lui, lipsește, peste cîteva clipe însă l-ați putea zări ieșind din cîrciuma de peste drum, unde s-a dus să dea ceva de dușcă, la botul calului ; asemenea unui păianjen, își țese pînza la intrare și se ascunde apoi să-și pîndească prada.

Mai puteți vedea și un alt soi de cîrpaci : acela umblă din poartă în poartă și cumpără vechituri... Este însă vorba de un hoț, care o face numai pentru a afla mai ușor cînd și pe unde se intră și se iese din casă... Vedeți bine că n-are nici în clin nici în mînecă cu cîrpaciul nostru.

Multe or mai fi îndeletnicirile mărunte, vrednice și ele de o zugrăvire mai amănunțită, numai că ne este tea-

mă să nu ne plictisim peste măsură cititorii. Soiul acela de chelneri și de feciori, care trăiesc numai din bacșișuri și fac ca nici un lucru să nu coste doar atît cît costă, ci mult mai mult. În toiul verii : vînzătoarea de evantaie pentru mirese, un ban bucata ; negustoreasa care vinde năut prăjit în piață ; vînzătorul de bricege și bretele ; cel care lipește pe la colțuri afișe cu numele meu și al prietenilor mei ; figuranții de la teatru, osîndiți să reprezinte pe vecie, pentru doi reali, o mulțime numeroasă, cu barbă, între șase și șapte ; negustorașul de perniță și de papioane, de care nicăieri nu scapi, căci se află pretutindeni în același timp. În orice cafenea ai intra, dai de el, n-aveți decît să mergeți unde poftiți și-l veți găsi acolo. Bărbierul din piața Cebada, care-și desface scăunașul cît ai clipi, iar din văzduh face dugheană, apoi mulțimea aceea de misiți cu camătă, care trăiesc din amanet ; cîntăreții tocmiți pe înserate, care merg cu calendarul într-o mînă și cu patalamaua într-alta, să le facă urări de ziua lor unor oameni pe care nu-i cunosc ; gloata celor care se reped să te învețe limbi străine pentru treizeci de reali, sau să-ți facă portretul pentru șaptezeci ; cei ce stau și vînd în talcioc, toți negustorii de vechituri, toți... Și cîți alții încă dintr-ăștia cu îndeletniciri, mărunte ! Sau atîtea pețitoare și mijlocitoare, cum le numește Quevedo... Numai că scriitorului nu-i este îngăduit să vorbească despre orice, deși, în ceea ce privește năravurile și mărunțele îndeletniciri, cele mai atrăgătoare sînt poate tocmai cele despre care trebuie din păcate să tacă ; unele sînt de toți urîte, altele de toți disprețuite, altele te îngrețoșează, altele nu ți-ar sta bine nici măcar să le ghicești. Și totuși, spun eu, și cu asta am să închei, nu se află în toată Spania îndeletnicire mai mărunță, mijloc de trai care să-ți ajute mai puțin să-ți duci traiul, decît a ziaristului, care scrie pentru public, sau a poetului, care scrie pentru glorie ; s-ar putea adăuga doar că publicul acestora este încă

mai mărunt decît îndeletnicirea lor ; pentru unul, de-abia dacă se strîng o sută de persoane să-l citească ; cît despre glorie, mai bine să nici nu pomenim de ea, căci cine știe dacă ea însăși o să pomenească vreodată de noi !

DON TIMOTEO SAU LITERATUL

Genus irritabile vatum [1], spune un poet latin. Cuvintele ne-ar putea dovedi și singure că iubirea de sine a fost de cînd lumea iubirea dintîi a oricărui literat, dacă cumva nu ne-ar fi îndeajuns și privelișteа celor mai mulți dintre aceia care, printre noi, trăiesc astăzi din literatură. Asta nu înseamnă, firește, că amorul propriu este cusurul numai al celor care se deosebesc prin talent ; se poate spune, la urma urmei, că nu-i nimic mai anevoie de răbdat în lume, decît să ai de a face cu oameni care se simt mai presus de semenii lor. Există oare ceva mai insuportabil decît conversația și fasoanele unei frumoase, care știe bine că e frumoasă ? Privește-o drept în ochi numai de trei ori în șir, arată-i cînd vorbești cu ea, acea bună-creștere, deferență, sau plăcere pe care dealtfel ți-ar fi și greu să nu le arăți atunci cînd stai de vorbă cu o femeie frumoasă, și-ai să vezi cît de iute te va lua drept un *don* Amadeo al ei, cu care se va purta cum s-ar purta cu un rob. Își va păstra, desigur, amabilitatea, va fi chiar o icoană a blîndeții, numai că amabilitatea ei va fi doar blîndețea afectată a unei fiare, căreia, din cînd în cînd, nu-i va fi greu să te facă să-i simți ghearele ; blîndețea ei este doar mila pe care ne-o arată.

Să trecem acuma de la aristocrația frumuseții la aceea a nașterii. Ce binevoitor pare a fi domnul marchiz, ce

[1] *Neamul ușor iritabil al poeților* (Horațiu, ***Epistola*** 2, 2, 102).

firească și lipsită de orice trufie îi e purtarea ! Priviți-l cum își ține pălăria în mînă, mai ales înaintea celor mai prejos decît el ! Ei bine, dacă-i veți cerceta mai adînc inima, veți vedea că simplitatea și politețea sînt doar o cinste pe care ne-o face, o pomană pe care o azvîrle plebeului. Cel care are zilnic de-a face cu el va putea spune mai multe despre amabilitatea lui ; se va ivi negreșit prilejul cînd cîte o aspră lovitură a cravașei feudale îl va sili să-și reamintească cu cine stă de vorbă.

Nimic nu vom pomeni aici despre aristocrația banului, întrucît dacă este vreuna lipsită de orice temei, ea este aceea, căci se sprijină pe bogăție, care poate fi a tuturora ; pe aur, de care vedem umflate tot soiul de buzunare, cînd ale unuia, cînd ale altuia și prea rar ale celor mai vrednici ; pe bani, care adesea se cîștigă prin mijloace necinstite și pe care norocul îi împarte orbește între favoriții nestatorniciei sale.

Așa încît, dacă există vreun orgoliu vrednic de iertare, este cel întemeiat pe aristocrația talentului, și e cu atît mai vrednic de iertare, cu cît oricine înțelege că-i mult mai lesne să te naști frumoasă, ori de neam mare, ori să strîngi avere, decît să-ți duci în circă talentul care, cînd se naște, se naște numai printre spini, îți aduce numai necazuri și rămîne pe vecie ferecat în mintea stăpînului său, ca într-o uliță fără ieșire. Și, pe urmă, starea literaturii, la noi, și cutezanța de care ai neapărat nevoie pentru a te dedica acestei meserii atît de grele, este pricina pentru care atîția dintre oamenii noștri de litere sînt mai insuportabili decît confrații lor din oricare altă țară ; să ne amintim și neștiința tuturor din jur și vom pricepe de ce, printre noi, literatul a ajuns un soi de oracol, unic deținător al propriului său secret, singurul inițiat în încîlcitele sale mistere, rostindu-și vorbele de neînțeles cu glas umflat și tunător, de la înălțimea trepiedului pe care i l-a făurit această neștiință generală. În-

totdeauna guraliv din fire, se mai şi înconjoară cu decorul arătos al aparenţelor, ajungînd astfel o făptură mai anevoie de pătruns decît vestita falangă a oştilor romane. Literele sau, într-un cuvînt, ştiinţa de a scrie, au devenit astfel o îndeletnicire a cîtorva, în loc să fie doar o mică parte a educaţiei tuturora.

Acum însă cînd, după ce am înşirat aceste scurte consideraţiuni, am înţeles că orgoliul talentului este totuşi vrednic de iertare, întrucît rămîne singura răsplată a tuturor străduaniilor literatului, nu ne vom sfii să adăugăm că talentul nu scuză pe nimeni cînd se face ridicol în societate, şi tocmai aici păcătuieşte *don* Timoteo.

Acum cîtăva vreme mie, căruia dealtfel niciodată nu mi-a trecut prin cap să fac pe marele literat şi care m-aş lipsi bucuros de titlul ăsta, dacă în societate n-am fi nevoiţi să-l avem fiecare pe-al nostru şi dac-aş fi putut face rost de altul mai bun, mi s-a întîmplat, zic, şi mie să cer părerea cîtorva asemenea literaţi, pentru a strînge la un loc aceste păreri ale lor şi a hotărî cam cît preţuiau nişte scrieri care-mi fuseseră aduse şi supuse judecăţii. Drept să vă spun, nu mi se părea o treabă prea uşoară, pentru că, vă mărturisesc, nu am păreri formate odată asupra nici unui lucru şi tare mă tem că nici n-am să-mi pot vreodată face una pentru totdeauna ; am motivele mele să cred că e singura cale potrivită în toate lucrurile despre care fiecare are cîte o părere ; iar despre păreri, pot spune la rîndul meu că toate sînt una mai rea decît alta. Şi-acuma fie-mi rogu-vă, iertat felul de a vorbi antigramatical şi antilogic.

Iată-mă, aşadar, pornind cu manuscriptele la subsuoară (lucru de care cititorul meu n-are ce să-i pese prea mult), în căutarea unui literat, şi tocmai de aceea, după cum socotisem eu, hotărît să părăsesc straturile mai de jos, unde mişună doar poeţi începători şi cu tolba mai

mult goală, și să mă îndrept către unul dintre literații împovărați de ani și de lauri.

Soarta mi l-a scos în cale pe unul cu o faimă dintre cele mai strălucite. A trebuit, firește, să fac anticameră mai abitir ca un pretendent, obiceiul ăsta fiind bine împămîntenit la noi. În cele din urmă, am avut și plăcerea să pășesc în întunecosul sanctuar.

Oricine altcineva m-ar fi poftit numaidecît să mă așez ; *don* Timoteo însă m-a ținut în picioare, pentru a mă face să simt toată deosebirea ce-l desparte pe un literat de un om de rînd. Închipuiți-vă însă că după înfățișare se aseamănă leit cu toți ceilalți oameni, poate oleacă mai adus de spate decît aceștia, datorită, firește obiceiului de a trăi aplecat asupra mesei de lucru — jumătate om, jumătate jilț. Fruntea încruntată ; glasul mai răsunător și mai sforăitor decît îndeobște al oamenilor ; mîinile, cum spun cei din Valencia, pe din două pătate de tutun și de cerneală ; autoritate mare în ton ; ritmul vorbirii măsurat ; privirea, jignitor de iscoditoare, se ascunde îndărătul unei crăpături pe care de-abia o lasă pleoapele strînse și aproape închise, vrînd să arate că cel ce te măsoară astfel e un om nespus de însemnat și pe care îl frămîntă griji mari și multe ; ochelarii stau cocoțați pe frunte ; pleșuvia îți dovedește cu prisosință puterea talentului său ; mormanul de hîrtii și de cărți răvășite te face să ghicești cît de bine îi sînt așezate și ideile în minte. Apoi, o cutie de tutun de prizat și o tabacheră ; celelalte vicii nu se zăreau. Am uitat să vă spun că purta dinadins haine prost croite, arătîndu-și astfel disprețul pentru cele pămînțești și nu din cale-afară de curate, căci își închipuie și el, ca toți literații rămași din veacul trecut, că gîndește cu atît mai profund, cu cît îmbrăcămintea îi este mai murdară. De cum l-am văzut, mi-am zis : ăsta da, e un înțelept.

I-am urat lui *don* Timoteo ziua bună și mi-am scos manuscriptele.

— Bună ! mi-a răspuns, rostind cuvîntul cu glasul cît mai cavernos.

— Astea-s ale unui prieten al meu...

— Da ? întrebă el. Bine. Foarte bine.

Şi-mi aruncă o privire de sus în jos, vrînd să descopere pe faţa mea dacă nu cumva erau ale mele.

— Vă mulţumesc, zisei eu, iar el începu să le răsfoiască.

— Cercetare asupra aplicaţiunilor aburului. Mda... este deci ceva despre abur, nu ? Uite că nici nu le-am deschis bine, şi... Vezi dumneata... aici lipseşte o virgulă, în privinţa asta eu nu trec nimic cu vederea. Şi pe urmă, la Cervantes n-ai să găseşti cuvîntul „cercetare" folosit în sensul ăsta, stilul e neîngrijit, iar fraza cam şchioapătă... Ce înseamnă, de pildă, „presiune" şi ce...

— Da, însă vedeţi, e vorba de aburi... tot ce ne trebuie e să ştim dacă...

— Uite, am să-ţi spun ceva dumitale : într-o odă pe care am scris-o, ehei, cînd eram tînăr şi de-abia m-apucasem de literatură... ei bine, sînt acolo cîteva lucruri, crede-mă...

— Bine, dar ce legătură are una cu alta ?...

— O, dă-mi voie, dă-mi voie ! Să ştii că bine-am mai ajuns, da, da. Ştiinţele astea exacte au ucis toate plăcerile imaginaţiei, s-a sfîrşit cu poezia !

— Dar ce nevoie avem de poezie aici, unde ni se spune doar cum se pune în mişcare o navă, *don* Timoteo ?

— Ei, înţeleg, însă poezia... prietene... O, cum au trecut vremurile acelea ! Iar asta, n-am nimic de zis, du-i-o însă şi arată-i-o unui fizician, unuia dintre ăştia care...

— Eu m-am gîndit, *don* Timoteo, că un literat cu faima dumneavoastră are oricum idee, măcar aşa, în general, despre toate, prin urmare că veţi putea să...

— E adevărat, acum de pildă, tocmai lucrez la un tratat, complet, cu note și comentarii scrise tot de mine, despre cine a fost primul care a folosit rima în limba noastră.

— Asta da, cum să nu! Daţi zor să ne lămuriţi cît mai curînd cine a fost; de-aşa ceva au nevoie atît fericirea ţării, cît şi cultura întreagă... Dacă, Doamne fereşte, muriţi înainte de vreme, de unde mai aflăm noi cum stau lucrurile cu rima în limba noastră?

— Da, şi pe urmă mi-au adus toţi o grămadă întreagă de lucruri de citit... nu mai ajung să le isprăvesc nici... Mă omoară cerîndu-mi atîtea consultaţii... Of, tinerii ăştia din ziua de azi sînt atît de... Dar dumneata mi-ai citit poeziile? Sînt acolo cîteva lucruri...

— Da, sînt convins, însă un înţelept cu faima lui *don* Timoteo a publicat desigur şi lucrări mai însemnate, şi...

— O, dacă s-ar putea... parcă ştie cineva să judece... vezi doar ce se întîmplă... În zilele noastre... Dacă nu ne-ar lega patima asta blestemată...

— Aş dori totuşi să citesc şi eu tot ce a publicat domnia voastră, tot neamul omenesc datorează recunoştinţă învăţăturii lui *don* Timoteo... Aşa că dictaţi-mi, dacă vreţi, titlurile operelor dumneavoastră. Am să le notez chiar acum.

— O, o!

„Ce soi de animal, îmi ziceam în sinea mea, o mai fi ăsta care articulează doar monosilabe, vorbeşte rar şi lungeşte vocalele, căscînd tot timpul gura cînd rosteşte pe *a* şi pe *o*?“

Am apucat totuşi pana şi o foaie mare de hîrtie, aşteptînd s-o umplu de sus pînă jos în întregime cu titlurile strălucitelor opere pe care le-a publicat, timp de o viaţă întreagă, vestitul literat *don* Timoteo.

— Am scris o odă, începu el, închinată *Cumpătării*... poate că ai auzit de ea... sînt acolo cîteva stihuri...

— *Cumpătării,* zisei eu, repetînd după el. Mai departe.

— Tot cam pe-atunci mi-au apărut în ziare și cîteva anacreontice, dar sub alt nume.

— *Anacreontice.* Altceva, să trecem la lucrări mai importante.

— Cînd a fost cu francezii, am scris o broșurică, dar n-am izbutit s-o public... Atunci ei făceau ce voiau la noi în țară !...

— *Broșurică,* n-a apucat să apară.

— Am mai făcut o odă închinată *Uraganului* și o culegere pentru *Filis.*

— *Uragan, Filis.*

— Și o comedie, de fapt mai mult o traducere, însă pe vremea aceea nimeni nu știa franțuzește, așa că a trecut drept a mea. Asta mi-a adus multă faimă. Am mai tradus și o povestioară...

— Și mai ce ?

— Am început aici prologul unei lucrări pe care am s-o scriu mai tîrziu, prolog unde încerc să explic, cu modestie, că nu aspir la numele de înțelept și că îndelungile frămîntări politice care au zguduit atît Europa, cît și pe mine, intrigile confraților, ale dușmanilor și ale celor care mă invidiau, șirul nesfîrșit de nenorociri și de necazuri care m-au copleșit și m-au doborît, împreună cu patria mea, m-au împiedicat multă vreme să-mi închin muzelor clipele de răgaz. Iar mai tîrziu, cînd guvernul țării și-a amintit de puținele mele aptitudini, cu care am stat gata să-l slujesc în ceasurile cele mai grele, a trebuit să las iarăși baltă toate plăcutele studii care cer, așa cum spune Cicero, singurătate și pace sufletească. Adaug apoi că în vremea retragerii de la Vitoria mi s-au rătăcit hîrtiile și manuscrisele cele mai de preț, iar mai departe, cam tot așa...

— Sînt convins că odată cu prologul ăsta le-o veţi lua înainte tuturora.

— În afară de ce ţi-am spus, n-am mai publicat altceva...

— Deci o odă, şi încă o odă, spusei eu recapitulînd, o culegere, nişte anacreontice, o traducere originală, o broşurică rămasă nepublicată, şi un prolog care o să se publice...

— Întocmai. Asta-i tot.

Auzindu-l, am simţit că nu-mi mai pot stăpîni rîsul, aşa că mi-am luat rămas bun cît am putut mai repede de la înţeleptul *don* Timoteo şi m-am năpustit afară să hohotesc în voie.

„Pe legea lui Apolo, mi-am zis, ăsta e aşadar *don* Timoteo ? Şi îşi închipuie el că înţelepciunea stă în a compune cîteva cîntece de pahar ? Iar fiindcă a scris o odă toţi îl numesc înţelept ? O, faimă prea uşor cîştigată ! O, popor prea îngăduitor !"

De ce să-mi mai plictisesc acum cititorii, povestindu-le şi celelalte întîlniri din dimineaţa aceea, întîlniri care au decurs cam în acelaşi fel ? Dintre toţi acei literaţi vestiţi, prea puţini erau în stare să aibă un cuvînt de spus, atît în poezie, cît şi în legi, atît în istorie, cît şi în medicină, atît în ştiinţele exacte, cît şi în... Literaţii noştri nu ştiu să scrie decît versuri, iar cei care fac excepţie, ori cei care au dat dovada netăgăduită a unor merite adevărate — autorul *Vieţilor spaniolilor de seamă* sau cel al lui *Oedip*, sau alţi trei-patru pe care aş putea să-i mai numesc — sînt prea puţini la număr pentru a schimba cu ceva regula generală.

Şi-atunci, pînă cînd vom mai răbda prosteasca adorare a reputaţiilor neîntemeiate ? Ţara noastră a mers mai repede decît aceşti literaţi rămaşi în urmă ; în loc să

dăm uitării numele lor, care au făcut zgomot doar atunci cînd, din ignoranță, am fost cei dintîi care să-i aplaudăm, o ținem una și bună ca niște papagali : *don Timoteo e un înțelept !* Pînă cînd ? Să ne arate prin ce și-au cîștigat această faimă, și atunci bucuros îi vom respecta și ne vom apleca înaintea operelor lor. Și cînd te gîndești că în timp ce nimeni nu îndrăznește să se atingă de numele astea sacre, al căror singur merit este vîrsta, tinerii care de-abia pornesc la drum sînt judecați cu asprimea pe care vîrstnicii o merită din plin ! Cea mai mică greșeală o arată toți cu degetul ; orice reminiscență este numită furt ; orice imitație — plagiat, iar plagiatul — nerușinare fără margini. Așa ești judecat aici, în țara unde, de veacuri, cei mai originali oameni de litere n-au făcut decît să traducă.

Dar să ne întoarcem la *don* Timoteo al nostru. Vorbiți-i de oricare tînăr care a scris ceva.

— N-am citit ! Doar n-o să-mi pierd vremea citind asemenea lucruri, îl veți auzi spunînd.

Vorbește-i atunci lui *don* Timoteo despre teatre.

— Nu merg la teatru, s-a sfîrșit cu teatrul.

Toți cei ca el vor astfel să ne convingă că nimica nu mai e ca pe vremea lor ; pe nici unul dintre ei n-ai să-l prinzi vreodată pe la teatru. N-au habar de nimica nou, dar pe toate le judecă și la toate strîmbă din nas.

Priviți-l pe *don* Timoteo, plimbîndu-se pe Prado, înconjurat de o mică suită de oameni, care nu mai cunosc pe nimeni atunci cînd sînt cu el ; priviți-i cum îl ascultă cu gura căscată ; par să-l fi scos ei la plimbare, numai ca să nu-și dea sufletul de trudă în cercetările sale asupra rimei, de care nu-i pasă nimănui. A deschis gura *don* Timoteo ? Ce entuziasm și ce de aplauze ! A binevoit să zîmbească ? Cine a fost oare fericitul care a izbutit să-i des-

cleşteze buzele ? Aşa a spus şi *don* Timoteo, înţeleptul autor al unei ode demult uitate şi al unui romanţ neştiut de nimeni ? Înseamnă că aşa e !

Faceţi-i o vizită lui *don* Timoteo : oricînd veţi fi bineveniţi, dar să nu vă aşteptaţi să v-o şi întoarcă. *Don* Timoteo nu face nimănui vizite. El nu-şi vede capul de treburi ! Iar starea sănătăţii nu-i îngăduie să se ţină de politeţuri ; într-un cuvînt, *don* Timoteo se poate lipsi de bună-creştere.

Priviţi-l cînd iese în lume. Ce aer de încrezut, cît e de poruncitor, de atotştiutor ! Nimic nu-i e pe plac lui *don* Timoteo. Toate merg prost ! Firește că *don* Timoteo nici nu dansează, nici nu vorbeşte şi nu face nimic din ceea ce fac toţi oamenii. În lanţul societăţii, el este de fapt o verigă frîntă.

O, înţeleptul *don* Timoteo ! Cine mi-ar îngădui mie, de pildă, să mă tolănesc pe o saltea de lauri după ce n-am făcut decît o odă proastă ? Sau să vorbesc întruna despre străduaniile mele literare, de persecuţii, de intrigi şi de prefacerile timpurilor ! Să privesc de sus literatura ; să-i primesc pe cei care vin să mă vadă, stînd jos ; să nu întorc nici o vizită ; să mă îmbrac cum dă Dumnezeu ; să nu trebuiască să citesc nimica ; să spun despre cel mai norocos copil al muzelor : „E un tînăr plin de har, care promite“ ; să-l privesc cu un aer proteguitor, bătîndu-l uşor cu vîrful degetelor pe obraz, de parcă i-aş transmite astfel parte din ştiinţa mea ; să-mi închipui că cel ce face versuri, sau ştie unde trebuie puse virgulele sau care cuvînt se află în Cervantes şi care nu, a ajuns să ştie tot ce poate şti un om ; să mă jeluiesc cînd ştiinţele exacte merg înainte ; să fiu plin de orgoliu şi de vanitate ; să vorbesc cu un glas pompos şi pedant ; să trăiesc încălcînd normele sociale ; să fiu, în sfîrşit, ridicol în societate, fără ca nimeni să mă socotească astfel ?

Nu-mi mai amintesc cine a zis că omul este rău din fire ; mare mîrşăvie, zău aşa ! În ceea ce ne priveşte, n-am fost niciodată de părerea asta. Omul rămîne întîi de toate un nefericit. Este el şi crud cîteodată, alteori cam destrăbălat, asta da, în rest însă, şi dacă stai să judeci firea oricărei vietăţi după ceea ce vezi cu ochii, şi dacă din urmările faptelor poţi înţelege cîte ceva, i-aş ruga eu pe Aristotel şi pe Pliniu, pe Buffon şi pe Valmont de Bomare să-mi spună ce altă vieţuitoare, oricare ar fi ea, vorbeşte şi ascultă ! Tocmai aici stă motivul superiorităţii omului, îmi va spune un naturalist, iar eu dimpotrivă zic că tocmai aici se vede motivul inferiorităţii sale ; şi gîndesc astfel deoarece mi-e mai aproape natura decît naturaliştii. Arată-i unui leu hămesit de foame (e unica înrudire ce se poate afla între om şi leu), arată-i dumneata o oaie, şi-ai să vezi fiara năpustindu-se asupra nevinovatei prăzi cu acea iuţeală, forţă şi încredere pe care ţi-o dă o necesitate reală, pe care trebuie neapărat să ţi-o îndestulezi. Arată-i alături de asta un articol de ziar, cel mai iscusit scris şi întors din condei cu putinţă, grăieşte-i totodată despre fericire, bună rînduială, bunăstare, şi apropie-te numai niţel mai mult decît trebuie ; ia seama atunci ca nu cumva, dacă te-a înţeles, să nu-ţi dovedească pe loc cu ghearele că singura lui fericire constă în a te înfuleca şi pe dumneata. Tigrul are neapărat nevoie să sfîşie cerbul, fără îndoială însă că cerbul nu va aştepta nicidecum să audă motivele sale. În animalul lipsit de raţiune, totul este de fapt raţional şi pozitiv. Femela nu-şi înşeală masculul, şi nici acesta n-o înşală fiindcă, întrucît n-au cum să-şi vorbească, se înţeleg de minune. Cel tare nu-l înşală pe cel slab : de cum îl zăreşte, cel de-al doilea o ia la sănătoasa ; este singura rînduială cu putinţă. Procopseşte-i însă cu darul vorbirii ; ai să vezi

atunci că le va trebui mai întîi o Academie, care să se facă stăpînă pe dreptul de a le spune cum că cutare sau cutare vorbă nu înseamnă ceea ce credeau ei, ci orice altceva ; le vor trebui prin urmare tot soiul de învăţaţi, care o viaţă întreagă le vor vorbi numai despre felul în care se cuvine să vorbească ; au să se ivească şi scriitorii, care vor îngrămădi mormane de hîrtie, cărora le vor spune cărţi, pentru a-şi împărtăşi şi altora părerile, de parcă i-ar păsa cuiva de ele ; leul cel mai vînjos se va căţăra într-un copac şi de acolo va convinge lighioanele mai slabe că n-au fost făcute pentru a umbla încoace şi-ncolo şi pentru a vieţui după cum le taie capul, ci pentru a-i da lui ascultare ; şi lucrul cel mai rău va fi nu că spune leul asta, ci că lighioanele îi vor da crezare. Au să pună cîte un nume fiecărei fapte : una se va chema *furt*, alta *minciună*, alta *omor*, şi vor izbuti astfel nu să se curăţe de ele, ci doar să umple codrul de vinovaţi. Vor stîrni apoi vanitatea şi îngîmfarea ; falnica jivină ce dormea înainte vreme fără nici o grijă toate cele douăzeci şi patru de ceasuri ale zilei nu va mai putea de-acum încolo închide ochii la gîndul unei răsplăţi oarecare ; pe fraţii săi, pe care-i ucidea pînă acuma doar pentru a-şi astîmpăra foamea, îi va ucide de-acuma încolo pentru cîte o panglică albă ori stacojie. Fericeşte-i aşadar cu darul vorbirii şi au să înceapă cu toţii să mintă : soaţa pe soţ, din iubire ; cel mare pe cel mic, din ambiţie ; seamănul, pentru a-şi întrece seamănul ; săracul, pe cel bogat, mînat de frică ori de pizmă ; au să-şi dorească o ocîrmuire ca pe ceva fără de care nu se poate trăi, iar ce fel va fi aceasta, iute vor mai cădea la învoială, slavă Domnului ! Aştia se vor lăsa măcelăriţi, ca să le poruncească unul singur, nebunie pe care eu unul niciodată n-am fost în stare s-o pricep ; ăilalţi vor vrea să poruncească ei unuia singur, ceea ce nu mi se pare o prea mare izbîndă ; aicea vor să hotărască toţi, lucru cu care m-aş împăca din toată inima ; dincolo,

dimpotrivă, numai jivinele de neam mare, de naștere aleasă, care va să zică... (sau mai bine zis, nimeni nu știe ce vrea să zică asta) să-i stăpînească pe toți cei de rînd ; altundeva nici că va mai fi luată în seamă deosebirea de naștere... Ce harababură ! Ce labirint ! Labirint care dovedește limpede că există un adevăr pe lume, un lucru pozitiv, singurul bun și drept, și că toți îl recunosc și sînt de acord că există ; și tocmai aceasta îi face pe toți egali.

Pentru a nu mai lungi vorba, vedem că animalele, lipsite fiind de darurile judecății și graiului, n-au niciodată nevoie să li se arate cum să fie fericite, nu pot înșela și nici nu pot fi înșelate, nu cred și nici nu sînt crezute.

Cu oamenii, lucrurile stau cu totul altfel : omul vorbește și ascultă, omul crede, și nu numai ce i-ar fi lui cu prinț, el crede orice. O, ce fire ! Omul o crede pe femeie, crede în părerea altora, crede în fericire... Dar în cîte altele nu crede ! Crede pînă și în adevăr. Zi-i de pildă că are talent. „Așa este !" își va spune în sinea sa. Spune-i că e făptura cea mai de seamă din tot universul. „Firește", va răspunde el. Spune-i că îl iubești. „Îți mulțumesc", va zice, plin de bună-credință. Vrei să-i trimiți la moarte ? Schimbă cuvîntul și spune-i : „Te duc către glorie". Și o să meargă. Vrei să asculte de tine ? Spune-i fără multe ocolișuri : „Trebuie să asculți de mine". „Fără îndoială", îți va răspunde el.

Asta e toată iscusința de a-i stăpîni pe oameni. Și mai poți spune atunci că oamenii sînt răi ? Ce haită de lupi s-ar arăta mulțumită doar cu cuvinte ? Hrană îți vor cere lupii, nu vorbe. Încearcă numai să le spui : „S-a sfîrșit cu foamea, o, lupi ! Dihania aceasta a pierit pentru totdeauna..." „Minți ! vor striga lupii. La stînă ! Foamea piere numai cu carne !" În vreme ce un ziar le poate oricînd spune oamenilor : „Hidra dezbinării, o, cetățeni, zace înfrîntă de un braț puternic. De azi încolo, buna rînduială se va afla la temelia zidurilor țării. Iată zorii dreptății înălțîndu-se mai știu eu în ce parte ; curcubeul păcii (care

nu împacă pe nimeni) strălucește după ce a trecut furtuna (care nici gînd n-are să treacă), de-acum înainte, legalitatea (care e totuna cu cvadratura cercului) va pune temeiurile binelui obștesc..." Și așa mai departe. Ți-au ieșit din gură cuvinte ca *hidra discordiei, justiție, bine obștesc, orizont, înțelegere* și *legalitate* ? Ai să vezi cum mulțimea bate neîntîrziat din palme, face stihuri, înalță monumente, pune inscripții. Minunat e darul vorbirii ! Ușor mai aduce fericirea ! Dacă știi pe de rost dicționarul cu cuvintele plăcute vremii noastre, poți zăbovi după aceea cît poftești, avînd doar grijă să rostești din cînd în cînd cîte un *mîine* și să mai arunci zilnic cîteva vorbe, așa cum a aruncat Eneas turta în gîtlejul Cerberului. Încolo, poți să te culci liniștit pe laurii tăi de dafin.

Aceasta e într-un cuvînt povestea tuturor neamurilor și povestea omului... numai cuvinte, zgomote deșarte, confuzie. Pozitiv, nimica. Ferice de cei ce nu-și vorbesc, căci numai ei se pot înțelege !

EDUCAȚIA DE PE VREMURI

Domniilor voastre li se pare că-i atît de lesne să umfli un cîine ? zicea nebunul lui Cervantes. Dar domniilor voastre vi se pare că-i atît de lesne să umpli două ditamai coloane pentru *Revistă*, în fiecare duminică ? aș întreba eu, într-un chip încă mai întemeiat.

Ne-am săturat să citim numai despre teatru, sau numai despre răzvrătiți. Moravuri, așadar, moravuri ! Să scrii despre moravuri nu-i însă chiar așa de ușor, credeți-mă. Mai are poporul ăsta al nostru, sau mai au moravurile sale, în ziua de azi, trăsături hotărîte și neschimbătoare ? Și-a păstrat oare fiecare familie aceleași obiceiuri și același loc în lume de-a lungul întregii jumătăți

de veac care s-a scurs ? Mie unul tare îmi vine să cred că nu și că ne aflăm într-una din acele epoci de trecere, cînd un popor mare și numeros își schimbă toate ideile, obiceiurile și moravurile ; ochiul cel mai pătrunzător de-abia ar fi în stare să deosebească granițele nevăzute care despart poporul spaniol din anul opt de cel din anul douăzeci ; sau pe acesta de cel al anului treizeci și trei. Pe de altă parte, mi se pare că atît marea prefacere a ideilor, cît și progresul nu sînt admise de toți deodată, deși, în fiecare epocă, pășește înainte o mare parte a neamului spaniol. Cine sînt cei care rămîn pe dinafara mișcării acesteia ? La întrebarea asta ne va răspunde de la sine ceata celor ce ne tulbură încă liniștea, ca niște întrupări ale vremilor de odinioară. Și totuși, nu este departe ziua cînd întorcîndu-ne privirea îndărăt, nu vom mai zări pe nimeni ; ne vom mira atunci văzîndu-ne pe toți pe țărmul celălalt al rîului, pe care acum de-abia am început să-l trecem.

Cam astea erau gîndurile pe care le tot frămîntau în minte într-una din zilele cînd mahmureala ce mă stăpînește de obicei și-mi dă înfățișarea unui adevărat filozof mă gonise la o plimbare matinală prin la Ronda.

În fața mea se preumblau două personaje cărora nu mi-a fost deloc greu să le ghicesc, după îmbrăcăminte, atît părerile, cît și partidul politic. Purtau amîndoi cîte o perucă bălaie, baston de trestie din Indii, nădragi scurți și pantofi cu cataramă ; așa ceva arar se mai vede, e adevărat, dar uite că se mai vede.

— Frumoase timpuri am mai ajuns să trăim, și grozav veac, n-am ce zice, *señor don* Lope de Antaño, tocmai i se plîngea unul celuilalt, în clipa cînd am izbutit să-i pot auzi.

— Cui i-ar fi trecut prin minte una ca asta, *señor don* Pedro Josué de Arrierán ? răspunse cel de-al doilea. Ce nebunie i-a cuprins pe toți cu educația, cu reformele, cu

cultura lor ! Să ne păzească Dumnezeu ! Numai idei năstrușnice, ba una, ba alta, de nu mai au lucrurile timp să se așeze cum erau !

— Și cînd te gîndești că sînt unii care ar vrea să ne convingă că fără toate trăsnăile astea nici nu s-ar putea trăi !

— Așa e, da, *señor don* Pedro. Oamenii din ziua de azi își închipuie că pînă la ei nimeni n-a știut nimic și că în țara asta nu se află nimic de Doamne-ajută. Pot să le spun eu ce era pe atuncea. Uite, îmi amintesc că nu de mult nu erau pe la noi nici drumuri, nici diligențe, și nici toată harababura asta ; lucruri dintr-astea meșteșugite erau și mai puține ca acum, dacă e cu putință, și totuși trăiam și eu, și alții mulțumiți cum nu se mai poate, veseli și plesnind de sănătate. Îți dădeai seama de deosebirea dintre oameni chiar și după îmbrăcăminte, în timp ce acuma parcă ne-am trage cu toții dintr-același tată. Nu se pomenea însă nici de cultură, nici de industrie, zic ei. Vicleană vorbă ! Da, știu. Singurele fabrici ce existau pe aici erau cea de ciorapi din Toledo și cea de la Albacete, care producea cuțite, pe sub mînă, s-ar zice. Dar pe-atunci eram mai spanioli decît acuma, deși spun unii că mai curînd... Doamne, ce timpuri au mai fost ! Hai să-ți povestesc cum trăiam eu, de pildă. Mai întîi, îți pot spune că împlinisem douăzeci de ani, știam să citesc și să scriu, și toate cele patru feluri de a socoti, eram, cu alte cuvinte, om în toată firea. Dar să nu-ți închipui dumneata că îl văzusem zîmbind vreodată pe tata, mă temeam de el mai rău ca de foc, puține erau zilele cînd nu încasam cîteva scatoalce pentru te miri ce fleac și călcam numai în vîrful picioarelor, fără să crîcnesc, de parcă eram o păpușă de cîlți și nu om în carne și oase ! Doamne, ce timpuri minunate ! Așa s-a lipit învățătura de mine. Să mă fi dus eu la sindrofii ? Sărmanul de mine ! Dar ce, ca acuma, cînd orice mucos de zece ani dă buzna în lume și drăgălește cu toate fetele, de parcă ar avea șai-

zeci ? Nu, prietene. Odată mi s-a întîmplat și mie să-i fac ochi dulci unei slujnicuțe de peste drum de casa noastră, fiindcă, de, tinerii tot tineri rămîn, altfel nici nu se poate, și știi dumneata ce trebuia să fac ? Deoarece mă încuiau în casă încă de la opt seara, trebuia să-mi înod unul din cearșafuri și mantaua, ieșeam pe fereastră și, de-a lungul lor, mă lăsam binișor în jos pînă în uliță, unde stăteam amîndoi de vorbă pe șoptite, și atîta tot. Așa, prietene. Numai că într-o noapte, s-a dezlegat afurisitul de cearșaf și mi-am rupt piciorul ăsta ; de-atunci nici el n-a mai vrut să se dreagă la loc, nici eu n-am mai încetat să șchioapăt. Așa că vezi bine ce necaz mi-a adus frica de taică-meu. Ce timpuri, zău, și cum ar mai trebui să le mulțumim ! Aș fi îndrăznit eu să schimb măcar două vorbe cu vreo fată, fără știința lui ? Dumnezeule mare ! Ascultă mai departe. La treizeci de ani m-am însurat. Ai să mă crezi dacă-ți spun că nu-i văzusem logodnicei mele nici fața, și nici ea nu mi-o văzuse pe-a mea, căci tot atît de bine zăvorîtă în casă trăise pînă atunci ca și mine ? Nu ne știam unul altuia nici firea, nici... Părinții le hotărîseră pe toate, așa că, după aceea, ne-am înțeles destul de rău, nevastă-mea și cu mine. E de la sine înțeles că de cînd m-am însurat, la mine în casă toate lucrurile merg aidoma cum le-am deprins de la tata. Să mă vezi cum îi scarmăn spinarea lui fi-meu ; învățătura doar cu nuiaua intră în cap. Nu știu cît de învățat o să iasă el, dar ciomăgit bine pun mîna-n foc că va ieși. Asta e adevărata dragoste, restul sînt basme. Dealtminteri niciodată n-am avut la inimă nestatornicia veacului ăstuia. Toată viața mea, eu n-am avut decît o slujbă, de asemenea, mi-au fost de ajuns o singură perucă, un singur croitor și un singur pantofar, iar sindrofii, n-am dat decît una. În schimb, am citit, da, domnule, așa cum mă vezi, m-am dat în vînt după plăcerile cititului, am acasă tot *Călătorul universal*, afară doar de vreo unspre-

zece volume care îmi lipsesc, toate numerele din *Mercur*, încă din anul şaptezeci, pe urmă *Gazeta* şi toate ziarele, legate cu dichis, că nu le lăsam nici o clipă din mînă, afar' numai cînd mă certam cu Angelita mea, fiindcă de, nu eram eu ca bărbaţii ăştia de acuma, care-şi lasă singure nevestele, fie zi, fie noapte, la îndemîna oricărui filfizon care dă pe-acolo şi intră. Noi eram veşnic împreună, ca o pereche de cercei, de-asta ne şi certam întruna, că dacă nu ne puteam înghiţi...

— Asta da, *señor don* Lope, asta zic şi eu viaţă aşezată, aşa cum trebuie să fie, nu harababura şi educaţia de azi. În ceea ce mă priveşte, pot să-ţi spun dumitale că-mi amintesc şi eu de o vreme cînd n-ai fi dat peste o carte nici dac-ai fi plătit-o mai scump decît ochii din cap ; nu găseai nimic altceva decît *Astele* şi *Observatorul rustic* al lui Salas, care face cît orice carte, şi alte cîteva de acelaşi fel, sănătoase şi pline de miez totodată. Încolo, nu se clintea un fir de pai în tot regatul. Şi şcoala, ce mai şcoală era ! Pe vremea aceea îţi dădeai copilul, dacă aveai, la Escuela Pía sau la alta asemănătoare, şi puteai fi liniştit că avea să-ţi înveţe latineşte şi să scrie cu nişte litere frumoase, de-ţi era mai mare dragul, iar asta nu-i deloc puţin, îi trebuiau pentru aşa ceva cam zece-doisprezece ani. Treabă făcută cu temei, ce crezi ? Pe cînd acuma... Trebuie să bage-n cap bietul copil cît ai clipi din ochi franţuzeşte, englezeşte, italieneşte, matematică, istorie, geografie, dans, scrimă, echitaţie, desen şi cîte şi mai cîte ! Nimănui nu-i pasă că aşa ceva nici nu se potriveşte cu firea naţiei noastre. Dar de ce să merg aşa departe ? Am un nepot al cărui părinţi au dat şi ei în boala asta a reformelor şi a ideilor noi. I-au pus copilului un învăţător atît de luminat, maestru şi pedagog, că nu-i mai rămînea sărmanului de el toată ziua nici o clipă cînd să se mai zbenguie. Şi ce s-a întîmplat ? Apoi ceea ce trebuia să se întîmple : s-a făcut copilul palid, s-a tras şi s-a uscat ca o scovergă... mai mare mila să-l vezi. Şi dă-i

cu învățătura, și dă-i cu... și a tot învățat, pînă cînd... uite, sînt acuma două luni, nu mai mult, de cînd l-au înmormîntat.

— Ce tot spui dumneata acolo ?! A murit de-atîta învățătură ?

— Nu chiar, a murit de burtă, dar cum îți spuneam...

— Apoi înțeleg, cum să nu. Păcat de el !

— Așa că vezi. Și la urma urmei, pentru ce toată graba asta ? Ca să știe copilul, de cum îi dau tuleiele în barbă, să vorbească în lume, și cu timpul, să-și cîștige publicul, și într-o bună zi...

— Bravo, *señor don* Pedro, bravo ! Nici că se putea mai bine !

— Iar fetele, cu ce grijă erau ținute din scurt, departe de lume, crescute cu frica lui Dumnezeu, fără romanțuri, fără operă, fără nimicurile astea. E adevărat că parcă erau nițel mai fățarnice, dar ce dacă, atîta pagubă ! Cel puțin n-ajungeau niciodată-n gura lumii. În ziua de azi, cărticelele citite fac să li se aprindă creierii, o iau razna, și la primul iubit care desăvîrșește ce-au început cărțile, numai naiba le mai poate ține. Cînd se mărită, dacă se mărită, de-abia dacă-ți cer încuviințarea. E adevărat că nici pe timpuri nu erau mai puține alea care... și pe care le știu chiar eu ; una a fugit de-acasă cu un flăcăiandru pe care-l iubea, fiindcă prea îi făceau părinții zile amare ; alta s-a ales cu o aprindere la plămîni și-n cîteva zile au dus-o la groapă, numai fiindcă venea pe ascuns să-și vadă drăguțul pe după gratii, la ceasurile reci ale nopții, căci pe vremea aia bărbații nu pătrundeau așa de ușor în casă, ca acuma ; alteia i s-au aprins călcîiele mai mult decît numele și cinstea ei ar fi îngăduit-o după băiatul din casă, și numai fiindcă nu știa alt suflet de om și, cu voia lui Dumnezeu, s-a petrecut ceea ce n-ar fi trebuit să se petreacă, și sărmanii părinți au murit de inimă rea ; alta, în sfîrșit, a murit ea însăși de mîhnire într-o mănăstire, unde o în-

chiseseră cu sila părinții, gîndind că așa o vor feri de viața lumească... Da, prietene, toate astea-s adevărate, carnea a fost întotdeauna slabă, dar aveai cel puțin mulțumirea să știi că nu cărțile le-au stricat pe-acele nevinovate făpturi.

— Că bine-ai mai zis, *señor don* Pedro. Iar eu îți jur pe adevărurile pe care tocmai mi le-ai spus că am să-mi adun toate slabele mele puteri, spre a mă împotrivi și a opri în loc blestematele astea de idei noi, care sucesc făr-de scăpare mințile, întorcînd cu susu-n jos toate obiceiurile și rînduielile noastre, și doar așa vom izbuti să ne întoarcem la starea dinainte.

— Nu-ți face griji, *don* Lope, că pînă la urmă o să încăpem pe mîini bune. Ce crezi dumneata că prietenii noștri nu veghează ? Deîndată ce au să poată...

— Să dea Dumnezeu, *don* Pedro, să se întîmple așa cum nădăjduim amîndoi, pentru liniștea noastră, pentru bunăstarea amîndorura, pentru buna educație a familiilor noastre și pentru binele tuturor concetățenilor noștri, pentru a căror fericire adevărată, dar înțeleasă numai în felul în care o înțeleg eu, aș lăsa să-mi smulgă una cîte una toate măselele din gură, deși nu-i vorbă că nu mi-au mai rămas decît vreo două, restul toate mi-au căzut după atîtea dureri de dinți cîte mi-au pricinuit blestematele astea de reforme...

Aici ajunsese convorbirea lor, cînd tustrei — ei doi vorbind, și eu trăgînd cu urechea — ajunserăm pe nesimțite înainte porților mănăstirii din Atocha ; mai departe n-am avut cum să-i ascult, căci pătrunseseră amîndoi cu cucernicie înăuntru, în timp ce eu apucai îndărăt pe drumul Madridului, zicîndu-mi în sinea mea : „Iată-i și pe oamenii ăștia de pe vremuri ! Iată vechile pietre cu care încercăm să clădim casa cea nouă ! Și iată, în sfîrșit, un articol de moravuri mai izbutit decît tot ce aș fi încercat eu să fac !

Pe vremea cînd o mîncărime de a scrie, pe care astăzi n-o mai înţeleg, mi-a pus pentru prima oară pana în mînă şi m-a făcut să-mi însăilez ideile, înjghebînd articole din ele, teatrul a fost cel dintîi ce s-a înfăţişat drept ţintă a ceea ce mulţi au numit de-atunci încoace o hulire muşcătoare. Nu prea ştiu bine dacă omenirea, cîntărită şi privită cum trebuie, are cu adevărat dreptul să se plîngă chiar şi de cele mai aspre dojeni ce i se aduc, ba nu ştiu nici dacă se va putea vreodată spune despre ea tot răul care ar trebui spus, întrucît există mii şi mii de persoane pseudofilantroape ce se grăbesc să apere omenirea, de parcă ar voi să o mîngîie astfel de nenorocul ce-l are de a le număra şi pe ele în sînul ei. N-am să mai stărui mult asupra acestor gînduri. De la teatru, despre care vă vorbeam, fără îndoială printr-o autonomază, m-am lăsat dus încetişor către adevăratul teatru : vreau să spun către mulţimea asta în neîntreruptă mişcare, către societatea asta unde, fără nici o repetiţie şi fără afişe care să-ţi dea dinainte de ştire, ba cîteodată chiar şi fără bani — şi fără noimă — se reprezintă atîtea şi atît de deosebite roluri.

Am coborît aşadar şi vă pot încredinţa că punînd teatrul mulţimii alături de celălalt, nu-i cu putinţă să nu te gîndeşti că teatrul de scînduri se arată a fi mai milostiv, pentru că, zău aşa, haide să spunem lucrurilor pe nume : ştiu bine că te poate mîhni să vezi pe scenă o femeiuşcă cochetă, sau un cîrpănos, sau un ambiţios, sau o femeie geloasă, sau virtutea îngenuncheată şi ponegrită, sau intrigile fără de sfîrşit, sau nelegiuirea uneori biruitoare şi ridicată-n slăvi, dar dacă ieşi de la un spectacol de tragedie şi te întorci în societate, te poţi mîngîia spunîndu-ţi : „Toate astea erau false, născocite pe de-a-ntregul, o poveste plăsmuită pentru a face să ne treacă timpul", pe

cînd în lume ai să vezi că, dimpotrivă, nici chiar imaginaţia cea mai înfierbîntată n-ar fi în stare să cuprindă întreaga urîţenie a realităţii. Un rege de pe scenă îşi lasă sceptrul şi îşi scoate de pe cap coroana, pentru a merge la culcare, în vreme ce în lume, cel ce le are cu adevărat doarme cu ele, şi către el îşi îndreaptă gîndurile nenumăraţi dintre cei ce nu le au. Pe tiranul de pe scîndurile scenei îi poţi fluiera, pe cel în carne şi oase trebuie să-l rabzi fără crîcnire ; la teatru mergi să-l priveşti, ca pe un lucru rar, ca pe o figură ce-ţi este arătată pentru bani, în societate, fiecare prejudecată este un rege, fiecare om un tiran, iar de lanţurile acestea n-ai cum să scapi, întrucît fiecare individ este o verigă, oamenii înşişi alcătuiesc laolaltă lanţul fiecăruia dintre ei.

Dintre aceste două soiuri de teatru, unul mai rău decît altul, s-a întîmplat totuşi să vină să mă scoată ceva ce mai apoi avea să se întindă cuprinzînd totul : politica. Cui îi mai ardea acum să citească uşoarele schiţe ale moravurilor noastre, poate că şi cu prea multă sfială şi stîngăcie făcute, cînd pe marea pînză a politicii se zugrăveau scene care, deşi nu zic că erau mai bune, prezentau fără îndoială un interes mult mai apropiat şi pozitiv ? A răsunat aşadar focul celei dintîi archebuze a duşmanului şi cu toţii ne-am întors capetele să vedem de unde se auzea împuşcătura ; în spectacolul cel nou, asemănător cu fantasmagoria lui Mantilla, unde vezi mai întîi o vrăjitoare, din care iese alta, apoi alta, pînă ce se înmulţesc, ajungînd fără de număr, ne-a fost dată şi nouă să vedem mai întîi un instigator, pe urmă încă unul şi, rînd pe rînd, tot alţii, pînă ce toată pînza s-a umplut de instigatori. Avîntîndu-mă pe acest nou tărîm, m-am luptat cu pana împotriva gloanţelor, şi întorcîndu-mă cînd într-o parte, cînd într-alta, a trebuit să ţin piept la doi duşmani deodată : celor dinafară şi celor prea cuminţi, prea fricoşi, dinăuntru. Prea mult pentru puterile mele ! Dihania a căzut grea şi a dat naştere unei pocitanii zămislite

într-un ceas rău, iar după asta s-a pus să-i scoată la lumină și pe frații ei mai mici, dintre care unul, ca un nou Jupiter, avea să-și dea jos tatăl de pe scaun. S-a născut astfel cenzura, și așa se face că m-am trezit mai-mai să fiu alungat din cel din urmă loc ce-l mai aveam. Mărturisesc deschis că nu prea mă am bine cu opreliștile sale, le arăt însă tot respectul și mă supun lor întru totul, iar asta e tot ce i se poate cere unui bun cetățean : altfel zis, să nu strice ordinea, dar nu-i rău să se știe că în politică ordinea se cheamă numai ceea ce există, iar *dezordine* se cheamă tot ordinea aceea, atunci cînd se întîmplă să-i urmeze o altă *ordine*, deosebită, cu alte cuvinte se poate spune că tulbură ordinea doar acela căruia îi trece prin gînd să lupte împotriva acestei ordini cu puteri mai slabe decît ale ei ; cel care-i mai puternic decît ea se cheamă *restaurator*, ba poate pretinde chiar să fie împodobit cu răsunătorul nume de *eliberator*. În ceea ce mă privește, cred că niciodată nu mă voi încumeta să tulbur ordinea, întrucît niciodată nu mă voi lăsa cuprins de nebunia de a crede că pot fi, singur, mai tare decît ea. Avînd convingerea asta, mai am și o mulțime nenumărată de articole din care n-am scris altceva decît titlul, rămînînd să scriu restul altădată, și asta numai fiindcă speranța este singurul lucru ce nu mă părăsește niciciînd ; dar tocmai pentru că nu le-am putut scrie, convins fiind că mi s-ar fi interzis (asta nu înseamnă că mi le-au și interzis, dimpotrivă, întrucît nici nu m-am apucat să le scriu), deci tocmai de aceea îmi face plăcere să arunc în treacăt cîteva vorbe ca acestea, refugiindu-mă astfel, din cînd în cînd, în singurul tărîm pe care i-l mai lasă hoinărelii mele teama de a nu fi alungat în locuri și mai rele. Ei, și-acuma nădăjduiesc că după ce-am lămurit astfel lucrurile nu se va mai găsi nici un cititor care să-mi ceară ce nu-i pot da ; spun asta fiindcă sînt încredințat că ceea ce se cheamă la un scriitor o scriere izbutită ține cel mai

adesea mai mult de treburi dinafară și de aplecarea binevoitoare a cititorilor, decît de propria sa iscusință. Silit să mă bizui doar pe atît, prea slabe îmi par puterile ce am și scriu cu o frică tot așa de mare, pe cît îmi e de mic meritul, ceea ce, vorbind fără prefăcută modestie, arată îndeajuns cît mă tem de mult.

Fiind nevoit, așadar, să-mi întăresc apărarea, retrăgîndu-mă numai în moravuri, primul lucru ce mi-a sărit aici în ochi a fost că obiceiurile noastre, precum și repetarea zilnică a acelorași scene în societate, cel mai adesea ne împiedică să le mai luăm în seamă și ne face aproape întotdeauna să luăm drept firești lucruri care, după cum gîndesc eu, n-ar trebui să ne pară astfel. Trei sferturi din oameni trăiesc așa cum îi vedem trăind, numai și numai fiindcă au fost crescuți și învățați să trăiască într-acest chip și nu într-altul ? Motivul, desigur, nu poate fi socotit mulțumitor, și totuși aici stau adevăratele piedici în calea oricărei reforme, și iată de asemenea pentru ce legile cu greu pot fi altceva decît o altă înfățișare, reglementată și obligatorie, a moravurilor. Tocmai de aceea se întîmplă să cadă în uitare atîtea legi de la care nu s-a abătut totuși nimeni niciodată. Iată tot aici, în sfîrșit, și motivele adînci pentru care e atît de greu să faci liber prin legi un popor, care prin obiceiuri este sclav.

Dar văd că ne abatem prea mult din cale, să ne întoarcem la obiectul nostru, obiceiul pedepsei cu moartea, reglementat și adus juridic la îndeplinire în sînul popoarelor moderne datorită doar unui abuz cu neputință de înțeles — abuz, chiar dacă ne-am gîndi numai la faptul că societatea, făptuindu-l, nu face decît să-și nimicească un mădular al propriului ei trup. El este pricina nepăsării cu care auzim fatidica strigare de dis-de-dimineață, răsunînd pe străzile marelui tîrg, și pe care de curînd unul

dintre prietenii noştri a folosit-o minunat de potrivit într-un refren al unei poezii romantice :

Pentru a mîntui şi sufletul
Celui dus la moarte...

Această strigare, precedată de dangătul lugubru al clopotelor şi urmată tot atît de negreşit şi de grabnic cum urmează flacăra fumului, de sufletul trupului, strigarea aceasta ce imploră mila credincioşilor în ajutorul acelei părţi a fiinţei ce va să moară, se amestecă în văzduh cu glasurile celor ce vînd sau se tocmesc pe uliţi, cumpărînd hrană şi cele trebuincioase vieţii celor ce vor continua să trăiască. Nu ştim dacă vreun osîndit la moarte va fi luat în seamă vreodată ciudăţenia asta, dar cumplit trebuie să-i sune în urechi cel din urmă strigăt ce-i este dat să audă : strigătul zarzavagioaicei asurzind piaţa la cîţiva paşi de el.

Deîndată ce osînditului i-a fost citită şi adusă la cunoştinţă sentinţa — ultima răzbunare îndreptată împotrivă-i de societatea întreagă, într-o luptă atît de inegală —, nefericitul este dus în capelă, unde religia îl ia în primire ca pe o pradă de-acum încolo sigură : justiţia divină a aşteptat acolo să-l primească din mîinile celei omeneşti. Groaznice sînt ceasurile ce se vor scurge pentru el aici şi, în acelaşi timp, mare mîngîiere i-ar fi credinţa în Dumnezeu, atunci cînd se vede nevoit să se lipsească de oameni, sau mai bine zis atunci cînd aceştia au hotărît să se lipsească de el. Şi totuşi, chiar şi într-o clipă atît de cumplită, vanitatea tot ştie să-şi facă loc în inimă, încît arareori se întîmplă ca osînditul, după ce primul simţămînt a trecut, cînd faţa palidă ca moartea arată că tot sîngele vrea parcă să fugă şi să se ascundă cît mai aproape de izvorul vieţii, să nu încerce să arate o seninătate ce prea arar este cu putinţă. Tiranica societate izbuteşte să mai ceară ceva de la om chiar şi în clipa cînd l-a părăsit cu desăvîrşire, nedreptate într-adevăr de neînţeles, dar

altfel va rîde de slăbiciunea victimei sale. Se pare că societatea, cerîndu-i curaj și seninătate unui osîndit plin doar de gîndurile lui ce nu-i dau pace, își face un soi de dreptate sieși, minunîndu-se că mai e cineva care să n-o dispreţuiască văzînd-o cît face și să nu-i dispreţuiască judecăţile lipsite de însemnătate.

În clipe atît de grele, totuși, arareori dezminte cineva întreaga-i viață și educație de pînă atunci, fiecare continuă să asculte numai de prejudecăţile sale pînă în clipa cînd va trebui să se despartă pentru totdeauna de ele. Omul de jos, care a primit o creștere nepotrivită, fără nici un principiu, ascultîndu-și întotdeauna orbește numai instinctele, sau împins numai de nevoie, omul care a furat și a ucis fără să se gîndească, tot fără să se gîndească va și muri. În copilărie, îi va fi ajuns poate în auz un ecou surd al religiei, și acest ecou surd, care îi rămîne neînţeles, răsună și acum în capelă, îi ajunge în urechi și îi coboară mașinal pe buze. Lipsit de ceea ce lumea numește simțul onoarei, nu face nici o sforțare spre a-și ascunde spaima, și încă înainte de-a muri pare mort. Omul cu adevărat credincios își întoarce acum cu sinceritate inima către Dumnezeu și el este poate cel mai puţin nefericit dintre toţi cei ce sînt nefericiţi pentru ultima oară. Omul care a primit doar o spoială de educație care a făcut să amuțească glasul datoriei și al credinței, dar în care aceste semințe n-au pierit încă, leapădă prefăcuta lui lipsă de prejudecăţi cu care a trăit pînă acum și se îndoiește, și se înfioară. Cei pe care lumea îi numește necredincioși și atei, cei ce și-au făurit o religie după cum bate vîntul, sau aceia ce-au azvîrlit cît colo orice credință pentru tot restul vieții, aceștia fără îndoială că n-au să zărească nimica înaintea lor, atunci cînd vor părăsi lumea. Și în sfîrșit, credința politică adîncă ține aproape întotdeauna loc de curaj. Printre condamnaţii de

acest fel, a căror convingere îi stăpînește pe de-a-ntregul, s-au văzut cei care s-au dus cel mai senini la moarte.

Atunci cînd a sosit ora fatală, toți întemnițații din închisoare, tovarășii osînditului, și unii urmînd poate să-i împărtășească și soarta, își ridică glasurile într-o rugăciune către Fecioară, rostită ca o tînguire și deosebindu-se în chip uimitor și ciudat de strigăturile și de cîntecele spurcate și batjocoritoare ce numai cu cîteva clipe mai devreme se amestecau cu cîntările slujbei din urmă, alcătuind zgomotul curții și temnițelor îngrozitoarei clădiri. Cel ce astăzi cîntă o rugăciune pentru altul, mîine o va auzi cîntată pentru sine.

Fără zăbavă, Frăția, căreia toată lumea îi spune Frăția Păcii și Milosteniei [1] îl ia în primire pe osîndit, care-i îmbrăcat într-o cămașă galbenă și cu scufă la fel, cu mîinile și cu picioarele legate, este urcat pe un dobitoc, cel mai disprețuit dintre dobitoace poate tocmai fiindcă e cel mai folositor și mai plin de răbdare, și drumul către moarte începe.

O mulțime deasă a și astupat ulițele de-a lungul întregului drum. Ferestrele și balcoanele sînt întesate de nenumărați privitori; ei se calcă pe picioare, se strîng ciorchine și se apleacă, pentru a sorbi din ochi priveliștea ultimelor suferințe ale unui om. „Ce așteaptă oare toată mulțimea asta? — s-ar întreba un străin, necunoscător al obiceiurilor noastre. Vor să-l vadă oare pe rege trecînd, că doar făpturile încoronate ajung curat spectacol pentru ceilalți? Sau poate e cumva o sărbătoare? O fi vreo petrecere publică? Ce fac toți meșteșugarii aceștia, de ce nu-și văd de treabă? La ce se uită așa tot poporul adunat?" Nu, nimic din toate astea. Mulțimea de oameni așteaptă să vadă murind un om. „Unde-l duc?" „Cine este?" „Sărmanul de el!" „Așa-i trebuie!" „Aoleu, e mai mult mort decît viu!" „Îi e frică?" „Ce tare se ține!"

[1] Călugării care îl însoțeau pe condamnat pînă la eșafod.

Și tot asemenea întrebări și vorbe poți auzi de jur-împrejur. Numeroase șiruri de soldați și de călăreți așteaptă orînduite în jurul eșafodului. Am băgat de seamă că în astfel de împrejurări negreșit se iscă zăpăceală și cîte cineva aleargă, spaima pe care grozăvia clipei o strecoară în suflete pricinuiește jumătate din neorînduială, cealaltă jumătate o stîrnește chiar oastea adusă să facă ordine. Și aici, ca și pretutindeni unde te întorci, baionete ! Cînd ne va fi dat să vedem, în sfîrșit, o societate fără baionete ? Nu se poate oare trăi și fără uneltele morții ? Asta nu e, firește, nici spre lauda societății, nici spre lauda omului.

Nu știu de ce, ori de cîte ori mi se întîmplă să trec prin piețișoara Cebada, gîndurile mele capătă o ciudată tentă de melancolie, de indignare și de dispreț. Nu vreau să aduc iarăși vorba aici de mult dezbătuta chestiune a dreptului pe care societatea pretinde că-l are de a se autociopîrți — acesta este, oricum ar sta lucrurile, un drept al celui mai tare, și atîta vreme cît el rămîne de fapt singurul drept ce există pe lume, ce nebun s-ar încumeta să nu-l recunoască ? Mă gîndesc însă la atîta sînge nevinovat cît s-a scurs, scăldînd piețișoara asta, și la cel ce încă se va mai scurge aici. Și iată că o făptură ca omul, care nu poate trăi fără să ucidă, are cutezanța și trufia nemăsurată să-și închipuie că e desăvîrșită !

O podină de lemn se ridică într-o parte a pieții, scîndurile neacoperite arată că osînditul nu este nobil. Ce vrea să însemne că un osîndit „este nobil ?" Ce vrea să spună „streang de rînd ?" Vrea să spună, fără nici o îndoială, că nu există lucru bun sau înalt pe care omul să nu-l facă de rîs în chipul cel mai jalnic.

În timp ce gîndurile acestea îmi rătăceau prin minte, osînditul a și ajuns la piciorul stîlpului, căci în ziua de azi nu se mai împlîntă trei stîlpi de care să atîrne un om care își dă sfîrșitul, ci unul singur. Deosebirea asta atît de însemnată între spînzurătoare și streang mi-a adus

în gînd fabula cu berbecii lui Casti, cărora stăpînul lor le dădea putința să aleagă nu între viață și moarte, ci între a pieri fierți sau a pieri fripți. Încă nu mi se risipise zîmbetul stîrnit de această amintire, cînd capetele tuturora, întoarse către locul cu pricina, mă siliră să-mi dau seama că sosise clipa sfîrșitului ; cel care poate că nu se făcuse vinovat față de societate decît furînd-o, iată că avea să fie ucis de ea, căci societatea se răzbună și ea cu vîrf și îndesat, dînd o sută pentru una, iar dacă vinovatul făcuse rău ucigînd pe cineva, societatea avea să facă bine ucigîndu-l pe el. Un rău avea să fie astfel îndreptat cu două rele. În sfîrșit, osînditul se așeză. Cumplit scaun ! Mă uitai la ceasornic : douăsprezece ceasuri și zece minute ; omul mai trăiește încă... Cîteva clipe mai tîrziu, lugubrele dangăte ale clopotelor de la San Millán, asemenea porților tunătoare ale veșniciei ce se deschideau, răsunară în piață : omul nu mai exista. Încă nu se făcuse ceasul douăsprezece și unsprezece minute. „Societatea, m-am pomenit zicînd, poate să fie mulțumită : a mai pus capăt vieții unui om."

DIJMUITORII JOCURILOR
SAU
DUELUL ȘI PEDEAPSA CU MOARTEA

Trebuind să sufere în această zi... pedeapsa cu moartea prin streang... Ignacio Argumañes, ca urmare a faptului că l-a ucis, în ziua de 7 martie a acestui an, pe Gregorio Cané. (Diario de Madrid *din 15 aprilie)*

Întocmai ca individul, societatea se vede silită să se apere ori de cîte ori este atacată ; pe acest adevăr se întemeiază definiția delictului și a crimei și tot pe el și dreptul pe care societatea și-l ia să le numească astfel

şi să le pedepsească. Dar atunci cînd într-o anumită acţiune recunoaşte un delict sau o crimă şi se simte lezată de ele, societatea nu trebuie să se răzbune, ci să se pună la adăpost ; scopul ei nu este de a pedepsi, şi atîta tot, ci de a îndrepta răul ; nu-şi propune drept ţel să înlăture criminalul, ci crima ; nu pieirea celui ce-o atacă, ci dispariţia posibilităţii unor noi agresiuni ; într-un cuvînt, nu să decimeze societatea, ci s-o facă mai bună. Căci atunci cînd, pentru a se apăra, trece la fapte, de ce drept se foloseşte ea ? De dreptul celui mai tare. De îndată ce îl are în puterea ei pe cel bănuit de o agresiune, este neapărat nevoie, înainte de a-i da acestuia o pedeapsă, să se încredinţeze că despre o agresiune a fost vorba, să-şi aducă dovezi sieşi şi să i-o dovedească şi lui. Pentru asta, începe prin a atenta la libertatea bănuitului — un rău grav, însă cu neputinţă de înlăturat ; detenţiunea prealabilă reprezintă contribuţia corporală pe care o datorează fiecare cetăţean atunci cînd i se întîmplă o astfel de nenorocire ; societatea are în schimb obligaţia de a i-o uşura şi de a o reduce la timpul strict necesar, deoarece, odată depăşit, detenţiunea ar începe să se transforme în pedeapsă şi, ceea ce este şi mai rău, într-o pedeapsă nedreaptă şi arbitrară, întrucît nu a fost urmarea unei judecăţi şi a unei condamnări ; în răstimpul scurs de la punerea sub acuzaţie sau de la bănuială, pînă la confirmarea delictului, societatea a fost nu atît îndreptăţită, cît nevoită să-l întemniţeze pe acuzat ; şi avînd în vedere că ea îi impune această contribuţie corporală numai spre binele ei, tot ea este obligată să facă în aşa fel, încît închisoarea să nu fie încă de pe acum o pedeapsă pentru acuzat, fie el inocent sau vinovat, închisoarea nu trebuie să-i aducă nici o suferinţă, să nu-l lipsească decît de ceea ce nu-i cu putinţă să nu-l lipsească ; cu atît mai vîrtos trebuie să se ferească de a avea o înrîurire morală dăunătoare asupra deţinutului. De aici decurge obligaţia sacră a societăţii de a se îngriji să aibă

case de detenţiune cît mai bune, bine organizate şi bine supravegheate, precum şi aceea încă mai însemnată de a nu-l reţine acolo pe acuzat mai mult decît e nevoie. Oricare dintre cititorii noştri, dacă i s-a întîmplat să stea şi pe la închisoare (ceea ce negreşit s-a petrecut cu toţi cei care au fost cît de cît liberali) se va fi convins că în privinţa asta societatea căreia îi aparţinem cunoaşte toate aceste adevăruri şi întreaga lor însemnătate şi nu le încalcă niciodată. Închisorile noastre sînt curate modele.

Era într-una din zilele lunii lui martie ; mulţimea celor întemniţaţi umplea închisoarea ; între zidurile curţii răsunau hohotele zgomotoase — descătuşare a nefericirii sau mască schimonosită a conştiinţei, sudălmi spurcate şi blesteme, cu care îşi alinau neputinţa, strigături veninoase ale cîntecelor fără perdea —, veselire a crimei şi a neruşinării. Jocul, hrană a oamenilor siliţi să trîndăvească, dar lacomi de acţiune, înghiţea tot timpul celor strînşi în grupuri ; jocul, care adapă aicea patimile sălbatice şi al cărui deznodămînt fatidic şi neştiut îi îmbie şi îi ademeneşte în temniţe mai vîrtos decît oriunde altundeva, căci tocmai aici atîrnă cel mai greu asupra vieţii tuturor ceea ce se obişnuieşte a se numi *soartă ;* jocul, simbol al dezlegării tainice şi al adevărului nesigur pe care omul le caută necontenit, din clipa cînd vede lumina zilei pînă-ntr-aceea cînd se întoarce în nimic.

Trăiau în închisoare doi oameni : Ignacio Argumañes şi Gregorio Cané. Oamenii nu pot trăi decît în societate, aşa că din clipa cînd cea din care făceau parte îi îndepărtează de la sine, ei îşi alcătuiesc cu uşurinţă alta, cu alte legi, nescrise în pravili, însă scrise adesea de mîna celui mai puternic pe fruntea celui mai slab. Aşa se întîmplă în închisori. Şi cei dinăuntru au tot dreptul să facă astfel. Din clipa în care societatea încetează să le mai aducă înlesniri asociaţilor săi, din clipa cînd, uitînd

de ocrotirea pe care le-o datorează, îi lasă în voia unui tartor despotic, din clipa cînd întemniţatul, al cărui picior de-abia a călcat în curtea închisorii, se vede insultat, nedreptăţit şi furat de cei ce vor fi de-acum încolo tovarăşii săi, fără ca plîngerile sale să se poată ridica dincolo de ziduri, acesta îşi spune : „Mă aflu în afara societăţii, de azi înainte, şi pentru tot timpul cît voi mai rămîne aici, *singura mea lege este forţa ce-o am, sau cea pe care voi izbuti să mi-o capăt*". Iată urmarea lipsei de orînduială în închisori. Cu ce drept atunci mai cere ceva societatea de la cei întemniţaţi, pe care i-a lipsit de apărarea cuvenită ? Cu ce drept continuă să se mai socotească judecătorul lor, atunci cînd toate delictele înfăptuite într-acel Algir sînt tocmai urmările părăsirii în care i-a lăsat ?

Doi oameni trăiau aşadar acolo, doi strîngători de caniotă, doi inşi care îşi închipuiau că au dreptul de a le impune celorlalţi legea lor, punînd pe jocul tovarăşilor lor un bir tîlhăresc, doi oameni care dijmuiau jocurile. Aceşti doi oameni schimbară între ei cîteva vorbe mai aspre iar temnicerul — regele acestei colonii — îl închise pe unul în teminţă. Cînd ieşi de acolo, celui pedepsit i se păru nedrept că tovarăşul său a încasat singur caniota tot timpul cît lipsise el şi îşi cere partea din cîştig. Dijmuitorul nou-venit vrea astfel să-i ia locul celui cu puterea în mînă ; acesta îşi apără însă dreptul şi scoţînd din buzunar două cuţite : *Vrei parte ?*, îi zice, *atunci cîştigă-ţi-o, dacă poţi.* Aşa vorbeşte omul din afara societăţii, omul primitiv, ale cărui drepturi le apără numai propriul său braţ.

Ziua e pe sfîrşite, şi deţinuţii sînt duşi în curtea închisorii, unde trebuie să spună zilnic o rugăciune către Maica Mîntuitorului, rugăciune sublimă dacă-i asculţi numai cuvintele, dar răsunînd ca o batjocură pe buzele nerușinate ale celor ce o rostesc, parodiind-o în ascuns. În sunetele

acelei cîntări evlavioase cei doi oameni își apără dreptul, înfruntîndu-se și încleștîndu-se în luptă dreaptă. Unul dintre ei n-avea să mai audă sfîrșitul rugăciunii : nu trece nici o clipă și, odată cu ultimul cuvînt al cîntării, sufletul unuia dintre cei doi dijmuitori se și înfățișează la picioarele Celui Preaînalt. Societatea dă fuga atunci neîntîrziat și-i spune dijmuitorului rămas în viață [1] : „Te-am azvîrlit de la sînul meu și te-am lăsat lipsit de orice ocrotire, ba încă te și pedepsisem înainte de a te fi judecat, ținîndu-te cu sila în această groaznică temniță ; aici m-am făcut că nu văd că te îndeletnicești cu jocul și cu strînsul caniotei, întrucît nici jocul și nici caniota ta nu-mi tulburau somnul ; numai că în urma jocului și a caniotei ai intrat într-o sfadă, căreia eu nici nu pot și nici nu mă ostenesc să-i pun capăt, și iată că a venit să mă deștepte zgomotul unui trup pe care l-ai doborît la pămînt ; mi s-a spus că trupul acesta, de care, atîta vreme cît trăia, nu-mi păsa cîtuși de puțin mai mult decît de-al tău, mă poate îmbolnăvi dacă-l las să putrezească ; prin urmare, voi da poruncă să fie îngropat, și să fie și-al tău odată cu el, fiindcă mi-ai încălcat legile omorînd un alt om,

---

[1] Urmează un splendid dialog imaginar, în tradiția lui Lucian din Samosata, așa cum, cu puțini ani înainte, scrisese și italianul Leopardi —dialog remarcabil nu numai prin îndrăzneala sa politică extraordinară, ci și printr-un fior de umanitate mai adînc decît acela din *Osînditul la moarte* (articol descriind fără îndoială tocmai execuția publică a nefericitului Ignacio Argumañes). Este interesant să remarcăm astfel că participarea afectivă a lui Larra este mai puternică atunci cînd un simplu caz particular iese din granițele sale devenind reprezentativ pentru o *idee generală*, cum ar fi, în dialogul ce urmează, aceea a limitelor libertății individuale, a drepturilor societății asupra individului, a echilibrului și a reglementării raționale a acestor tendințe opuse și, mai ales, aceea tratînd despre consecințele inevitabile ale unei injustiții fundamentale, așa cum era cea care altera societatea contemporană lui Larra.

chiar dacă legile mele nu te mai ocroteau în clipa aceea. Căci află, dijmuitorule, că legile mele îl ajung pentru a-l pedepsi chiar şi pe acela pe care nu-l mai pot ajunge spre a-i aduce ocrotire. Legile renunţă să apere, dar nu renunţă niciciînd să răzbune ; tot ce e bun în ele, dijmuitorule, e numai pentru mine, iar tot ce-i rău — pentru tine ; căci eu am judecători pentru tine, dar tu n-ai pentru mine ; eu am poteră pentru tine, tu n-ai pentru mine ; şi am, în sfîrşit, temniţă, şi am şi un călău pentru tine, iar tu nu ai nici una, nici alta pentru mine. De aceea eu pot să pedepsesc omorul pe care l-ai făptuit, în timp ce tu nu poţi să pedepseşti lipsa mea de grijă şi de ajutor, deşi numai acestea te-au împins să-l făptuieşti.“ Iar dijmuitorul îi spune : „Pînă la ce punct anume, o, societate, ai tu drepturi asupra mea ? Eu însumi nu ştiu dacă viaţa asta a mea îmi aparţine, căci mi-au spus nişte oameni învăţaţi că propria mea viaţă nu este a mea şi că religia îmi interzice să fac cu ea ce vreau ; dar atunci, dacă nici măcar a mea nu e, cum o să fie a ta ? Şi întrucît îmi aparţine totuşi mai mult mie decît ţie, cu ce-am putut jigni societatea dispunînd de propria mea viaţă, întocmai cum a făcut şi alt om — duşmanul meu — dispunînd de a sa, căzînd la înţelegere cu el, fără să dăunăm nimănui altcuiva şi fără să mai chemăm pe nimeni în lupta noastră ?“

Iar societatea îi spune : „Într-o zi, cine ştie cînd, o să ai şi tu dreptate, dijmuitorule, dar pînă atunci eu am să te spînzur, fiindcă n-a sosit încă ziua cînd o să fie cum vrei tu şi cînd duelul şi sinuciderea vor scăpa în sfîrşit de legile mele ; deocamdată însă, societatea, de care ţii, nu se poate cîrmui decît după legile în vigoare ; de ce n-ai aşteptat, cu duelul, pînă cînd legea aceasta va putea fi călcată ? Aşa că, pînă una alta, ai să mori, dijmuitorule, căci eu am întemeiat o lege pragmatică care hotărăşte astfel.

Luna nici nu și-a împlinit încă sorocul drumului ei pe cer, de cînd a privit cum pierea sugrumat de mîna mea alt om, ce încercase să-și răzbune cinstea, pe care legea nu era în stare să i-o răzbune..." Atunci, dijmuitorul : „Și de cîte ori nu trece luna pe cer, o, societate, și nu-i privește de-acolo pe alții cum se plimbă prin Prado, deși s-au făcut vinovați de aceeași faptă ca ăsta de care îmi vorbești, în vreme ce eu atunci..."

Iar societatea : „Asta o să-ți deschidă ochii să înțelegi că dacă n-ai avut răbdare să aștepți pînă ce eu o să-mi schimb legile, încetînd să mă mai amestec în certurile fiecăruia, atunci cînd acestea nu dăunează obștii, ar fi trebuit s-aștepți cel puțin s-ajungi bogat, ori măcar să ți se spună *domn*... Ori să știi cum să te strecori, scăpînd cu bine de această lege."

Iar dijmuitorul : „Și-atunci cu egalitatea în fața legii cum rămîne, societate ?"

Iar societatea : „Hei, omule de rînd, egalitatea înaintea legii va exista numai atunci cînd tu și semenii tăi veți ști s-o cuceriți, atunci cînd voi fi și eu o adevărată societate, și cînd în alcătuirea mea va intra și elementul popular, degeaba mi se spune acuma societate, și corp, căci nu sînt decît un corp trunchiat : nu vezi că n-am decît cap, care e nobilimea, și brațe, care sînt magistrații, și o spadă încinsă la brîu, adică puterea mea militară ? Și nu vezi că-mi lipsește tocmai temelia trupului, care e poporul ? Nu vezi că merg purtată de el, în loc să merg împreună cu el ? Nu vezi că n-am inimă, care este adevărata minte a ființei, și care nu se poate plămădi decît prin întregirea și buna înțelegere a tot ceea ce am și a tot ce încă îmi lipsește atunci cînd voi izbuti în sfîrșit să le strîng pe toate laolaltă ? Nu vezi că nu sînt o societate, ci mai curînd un monstru de societate ? Și la urma urmei de ce te plîngi, poporule ? Nu renunți tu însuți la drepturile tale, numai

prin faptul că nu ţi le ceri ? Nu mă îndemni chiar tu să-ţi fac orice rău, răbdînd totul ?"

Iar dijmuitorul : „Pentru că eu încă nici nu ştiu, o, societate, că fac parte din tine ; pentru că eu nici nu înţeleg încă..."

Iar societatea : „Atunci dă-i zor să înţelegi mai repede şi să ştii cine eşti şi de ce eşti în stare, şi dă-i zor să te lași mai iute spînzurat, şi încă în streang de rînd, fiindcă nu eşti decît popor de rînd, şi fiindcă n-ai ştiut să înţelegi."

Iar dijmuitorul : „Va veni şi ziua mea, o, falsă societate, o, societate ciuntită şi strîmbă, şi tocmai din vina ta va veni mai repede ; fiindcă stîrvul meu va deveni o carte, şi tot o carte şi streangul acesta de rînd, în care toţi ai mei, care-l privesc acuma cu ochi tîmpi, vor învăţa mai grabnic să citească. Facă-se între timp voia celor mai tari : spînzură-i pe oamenii de rînd ce se bat în duel, şi în vreme ce ei strîng dijmele jocurilor, strînge-ţi şi tu dijma ta, şi zoreşte-te şi tu !"

Astfel dijmuitorul era musai să moară, căci cu legea nu-i de glumit, şi întocmai ca şi el avea să pătească orice alt dijmuitor, căci asta e legea, şi cel ce o încalcă îşi meritâ pedeapsa : fiecăruia după păcatele sale !

Şi dijmuitorul muri într-adevăr, aşa că în ceea ce îl priveşte, a adus răzbunării publice mulţumire deplină. Numai că poporul nu vede, poporul nu ştie să vadă ; poporul nu înţelege, poporul nu ştie să înţeleagă ; iar cum ziua sa încă nu a sosit, tăcerea cu care l-a privit murind a dat întreaga cinste dreptăţii făcute de ceea ce se cheamă societatea lui, încît societatea a putut să-şi vadă de treburi înainte, şi odată cu ea, duelurile, şi totodată şi puterea legilor, şi atîţia alţi dijmuitori, care-şi vor rîde de acestea, întrucît ei nu stau la închisoare şi nu fac parte din poporul de rînd, deşi trăiesc din dijma luată poporului.

NOAPTEA DE AJUN A ANULUI 1836

EU ŞI SERVITORUL MEU [1]

(Delir filozofic)

Numărul 24 îmi poartă nenoroc ; dacă ar trebui să-mi dovedesc spusele, v-aş mărturisi că într-o zi de douăzeci şi patru m-am şi născut. Această zi de douăzeci şi patru răsare, totuşi, de douăsprezece ori pe an, iar eu sînt superstiţios, fiindcă aşa e inima omului, făcută să creadă pururi în ceva, astfel că el crede în minciuni dacă nu găseşte adevăruri în care să creadă ; nu încape nici o îndoială că asta e pricina pentru care îndrăgostiţii, oamenii însuraţi şi popoarele cred cu atîta tărie în iubitele, nevestele şi guvernele lor ; tot aşa şi eu cred — e una dintre

[1] De data asta am să las deoparte buna creştere, în numele adevărului. Fără nazuri de prisos, cred că fac mai multe parale decît servitorul meu, căci dacă n-ar fi aşa, l-aş sluji eu pe el. Într-acest chip, gîndesc întocmai pe dos decît divinul orator, atunci cînd spune : *Cuadra şi cu mine.* (n.a.)

Cu această glumă silită îşi începe Larra una dintre cele mai intime şi mai patetice confesiuni ale sale. „Servitorul", personaj căruia scriitorul îi face la un moment dat un portret fizic de o rară brutalitate, este de fapt o figură aproape fantastică şi în orice caz simbolică : întrupare grotescă a unei judecăţi finale, proiectare chinuitoare şi detestată a mustrărilor de conştiinţă, a culpabilităţii proprii. Nicăieri, poate, scriitorul nu-şi dezvăluie mai complet decît în paginile ce urmează firea plină de stridenţe. Stau aici alături infatuarea cu examenul de conştiinţă cel mai neiertător ; satira politică şi paradoxul cinic alături de compătimire şi umilinţă ; suferinţa alături de rîsul amar şi, impregnînd totul, neliniştea şi parcă presimţirea morţii. Articolul apare în *El Redactor general*, din 26 dec. 1836. Şapte săptămîni mai tîrziu, Larra avea să-şi îndrepte spre tîmplă arma ucigaşă.

superstițiile mele — că pentru mine nici o zi de douăzeci și patru nu poate fi bună. De cînd mă știu, în calendarul meu ziua de douăzeci și trei a fost ajunul unei nenorociri, așa încît, asemenea acelui șef din poliția rusească ce poruncise să stea gata tulumbele încă din ajunul fiecărui incendiu, și eu mă pregătesc încă din douăzeci și trei pentru ziua ce va veni, înarmîndu-mă cu resemnare și răbdare, și de cum au bătut cele douăsprezece ceasuri, nu mă mai ating de nici un pahar, ca să nu-l sparg, nu mă mai încumet să iau parte la nici un joc de noroc, ca să nu pierd, și mai cu seamă să nu-i mai fac ochi dulci nici unei femei, ca nu cumva să-mi răspundă că mă place și ea, fiindcă în trebile astea ale dragostei am altă superstiție, și anume, mi se pare că cea mai mare nenorocire care-l poate lovi pe un bărbat este să-i spună o femeie că îl iubește. Căci dacă n-o crede, trece prin toate chinurile iadului, iar dacă o crede, atunci... Ferice de cel căruia femeia îi spune de la început *nu te iubesc*, el măcar aude adevărul !

Ultima zi de douăzeci și trei a anului 1836 era pe sfîrșite pe cadranul ceasornicului meu de perete, iar eu, credincios părerilor mele superstițioase, îmi și vîrîsem capul între umeri, în așteptarea furtunii, fără a izbuti să lipesc geană de geană. Așa mi-am petrecut toate ceasurile nopții, mai lungi pentru cel ce așteaptă zadarnic somnul decît un război civil. Iată însă că pînă la urmă se îndurară și zorile să vină, fără să se grăbească mai mult decît trupele de intervenție, cu alte cuvinte grăbindu-se ca melcul, și-mi înveșmîntară în trandafiri și în purpuri perdelele odăii.

Ziua trecută fusese o zi frumoasă, acuma însă, nu știu de ce, inima îmi spunea că ziua de douăzeci și patru n-avea să înceapă fără ploaie. Dar era și mai rău, ningea dis-de-dimineață ! Am aruncat o privire și termometru-

lui, care arăta multe grade sub zero, asemănător într-aceasta creditului nostru de stat.

Hotărîi să nu fac nici o mişcare, căci soarta îşi luase asupra ei să facă totul în locu-mi. Mi-am aplecat fruntea înnegurată, ca şi cerul, de nouri reci, mi-am sprijinit coatele de masă şi-am ajuns astfel să capăt o înfăţişare după care oricine ar fi ghicit că sînt un ziarist ce scrie în vremuri de libertate a cuvîntului sau m-ar fi luat drept un soldat din garda naţională chemat la exerciţiu. Privirea mea rătăcea peste teancul de articole şi scrieri ce zăceau pe masă începute şi neisprăvite de mai bine de şase luni ; numai titlurile luaseră fiinţă, asemenea fiiridelor pregătite din vreme în cimitire şi aşteptîndu-şi doar morţii — comparaţie nespus de potrivită, deoarece în fiecare dintre aceste articole urmează să-mi înmormîntez o speranţă ori o iluzie. Îmi îndreptam ochii spre geamurile de la balcon ; le zăream aburite şi parcă înlăcrimate pe dinăuntru, aburii ce se răciseră se scurgeau asemenea plînsului de-a lungul sticlei străvezii ; tot, astfel se înceţoşează şi viaţa, îmi ziceam, tot astfel frigul lumii din afară sileşte mîhnirea să se adune înlăuntrul omului, şi tot astfel se scurg, picătură cu picătură, lacrămile în suflet. Cei ce privesc geamurile pe dinafară le văd curate şi strălucitoare, celor ce văd numai chipul, acesta li se pare senin şi vesel...

Îmi voi cruţa cititorii de cea mai mare parte a gîndurilor mele de acest fel, căci pentru ele n-ar fi de ajuns nici toate ziarele din Madrid, şi poate nici toţi cititorii laolaltă. Ferice de acela ce merge zilnic la slujbă, ferice de slujbaşul ce încă n-are leafă, sau încă n-o primeşte, ceea ce e cam totuna, căci ei măcar nu sînt siliţi să gîndească ; pot fuma în linişte, pot citi *Gazeta*...

„Sînt patru ceasuri ! Masa e gata !“ îmi strigă deodată un glas de servitor, glas ce suna slugarnic şi supus ; la omul care îl slujeşte pe altul pînă şi glasul pare că

cere îngăduința să se facă auzit. Cuvintele acestea mă mai dezmeticiră oarecum și, fără voia mea, îmi veni să spun, asemenea lui *Don* Quijote : „Mănîncă, Sancho, fiul meu, mănîncă tu, căci tu nu ești cavaler rătăcitor, astfel că te-ai născut ca să mănînci", fiindcă la urma urmei noi, filozofii, vreau adică să spun noi cei fără de noroc putem sta și fără să mîncăm, în vreme ce slugile filozofilor... Un gînd puțin mai vesel îmi trecu atunci prin minte : era ziua de Crăciun. Îmi amintii că romanii, în vestitele lor saturnalii, obișnuiau să-și schimbe locurile și că sclavilor li se îngăduia atunci să le spună stăpînilor în față întregul adevăr. Obicei plin de umilință, vrednic de creștinătate. Mi-am privit iarăși servitorul și mi-am zis : „În seara asta ai să-mi spui și tu adevărul". Scosei cîțiva gologani din sertarul mesei. Toți aveau gravat pe ei chipul regilor Spaniei, încît oricine ar fi zis că sînt portretele acestora, și totuși erau niște articole de ziar [1]. Le privii cu mîndrie : „Mănîncă și bea din articolele mele, adăugai cu dispreț, că numai așa, mulțumită doar unui tertip pot ajunge și ele înlăuntrul anumitor oameni". Un rîs prostesc se ivi pe fața acelei făpturi pe care naturaliștii au avut bunătatea să o numească rațională numai și pentru că au văzut-o că aduce a om. Servitorul meu izbucni în rîs. Rîsul acela era chiar demonul lăcomiei ce-și recunoștea moșia.

Mă înfășurai în manta, îmi trăsei pălăria pe ochi și iată-mă afară.

Ce înseamnă o aniversare ? Poate că e doar o zi greșit socotită. Dacă anul nu s-ar fi împărțit în trei sute șaizeci și cinci de zile, ce s-ar mai fi întîmplat oare cu aniversarea noastră ? Dar mulțimii i s-a zis : „Astăzi este o aniversare", și mulțimea a răspuns într-un glas : „Apoi dacă e aniversare, hai să mîncăm, și să mîncăm cît ne

[1] Larra vrea să spună, cu obișnuitul său stil abrupt, că monedele acelea reprezentau plata primită pentru articolele sale.

ţin baierile !" Oare de ce să se mănînce astăzi mai mult decît ieri ? Asta înseamnă fie că ieri s-au sculat flămînzi de la masă, fie că astăzi au să se scoale de la masă bolnavi. Netrebnică fiinţă mai e omul, sortită veşnic să facă fie mai mult, fie mai puţin decît trebuie !

Acum o mie opt sute treizeci şi şase de ani s-a născut Mîntuitorul lumii ; s-a născut pentru a muri. Nepătrunsă taină.

Dar taina asta trebuie sărbătorită ? „Haidem atunci să mîncăm !" zic oamenii. Pîntecul este acela pe care omul îl însărcinează să-i aducă la îndeplinire îndatoririle în toate marile împrejurări. Omul se vede silit astfel să ceară ajutorul materiei pentru a plăti datoriile spiritului. Cumplită dovadă în folosul sufletului !

- Ca să ajungi de la mine de-acasă pînă la teatru, e negreşit nevoie să străbaţi piaţa întocmai cum, pentru a străbate drumul de la leagăn pînă la mormînt, eşti nevoit să străbaţi suferinţa. Mormane întregi de bunătăţi îngrămădite, rîsete şi hărmălaie, tîrguială la vîndut şi la cumpărat, rămăşiţe împrăştiate pretutindeni, şi veselie. Nu m-am putut împiedica să mă gîndesc la Bilbao, şi deodată am văzut parcă ridicîndu-se peste munţii aceia de hrană o frunte nespus de înaltă şi de istovită, o mînă uscată şi arsă ducea către gura învineţită şi neagră de gloanţele pe care le muşcase un mănunchi însîngerat de lauri. Gura aceea nu rostea nici un cuvînt. Dar ochii priveau ţintă spre gălăgioşii liberali din Madrid, care-şi vedeau înainte de tîrguiala lor. Era cumplită deosebirea între faţa suptă şi veştedă şi cei ce se veseleau. Erau, puse alături, mustrarea şi vinovăţia : una tăcută şi aspră, cealaltă nepăsătoare şi fără de ruşine.

Toate cîte se vedeau acolo de-ale gurii fuseseră aduse de prin alte provincii, ca să se poată ghiftui creştineşte capitala. La cina sa de post o singură cetate le mănîncă pe toate celelalte.

Ceasurile cinci ! E vremea cînd încep spectacolele. La teatru, cortina se ridică înaintea unei mulțimi nerăbdătoare și neastîmpărate. Două comedii de circumstanță, sau poate mi-am pierdut eu mințile. Într-una, bărbații fac pe femeile, și femeile pe bărbații. Întruchipare a timpului nostru și a obiceiurilor noastre. Bărbații nu mai știu să facă nimic altceva decît să vorbească, întocmai ca femeile, în congrese sau prin cafenele. Iar femeile au ajuns bărbați, numai ele mai fac cuceriri în ziua de azi. A doua comedie : un logodnic nu izbutește să se însoare ; logodnicul acesta este poporul spaniol, nu există guvern cu care să se însoare fără să se despartă de el chiar a doua zi. E ca o căsătorie repetată la nesfîrșit.

Dar dezmățul îi cheamă acum pe toți. Porțile se închid, bucătăriile se deschid. Trec două, apoi trei ceasuri, și eu umblu bezmetic pe uliți, pradă gîndurilor. Lumina ce scaldă ospețele se strecoară prin crăpăturile ușilor, rănindu-mi parcă ochii ; zvonul tarafelor și al bacaralei ce face să duduie podelele și geamurile ajunge pînă la simțurile mele, pătrunzînd ca o pană de despicat lemnul, sfîșiindu-le și năucindu-le.

Curînd va bate miezul nopții ; clopotele, al căror dangăt a rămas parcă în aer, așa cum au rămas în aer toate trebile noastre, îi cheamă pe credincioși la slujbă. Oare ce se petrece ? Se isprăvește ziua de douăzeci și patru și încă nu mi s-a întîmplat nimic rău, în afară de toanele mele rele de fiecare zi ? Dar să nu uit că servitorul mă așteaptă acasă, așa cum butoiul îl așteaptă pe cel ce vine să guste plin ochi cu vin ; articolele mele prefăcute în bani, apoi banii în băutură, au pus cum se cuvine stăpînire pe nătărăul acela, și flăcăul nostru nici nu mai e om : a devenit adevărul însuși.

Omul ăsta e pătrat ca o masă și nu-i nici mai înalt decît ea, doar cît să întinzi mîna. Prin urmare, o mobilă comodă ; culoarea feței îți va spune numaidecît că-i lip-

seşte complet tot ceea ce ţi-ar putea aminti gîndirea, este aşadar rumenă ; mîinile i-ar putea fi luate drept picioare, dacă astea din urmă n-ar fi încălţate şi nu i-ar sluji din norocire la mers, aşa cum se întîmplă cu cei mai mulţi dintre oameni ; are urechile aşezate de o parte şi de alta a capului, întocmai ca nişte ghivece pe o policioară, podoabe şi nimic mai mult, asemenea unor uşi zugrăvite pe perete, pe unde nimic nu poate nici să intre, nici să iasă ; mai are şi ochii în mijlocul feţei, el îşi închipuie că vede cu ei, sărmanul, cum se înşeală ! În ciuda felului cum vi l-am înfăţişat nu ştiu totuşi dacă aţi fi în stare să-l recunoaşteţi în mulţime, fiindcă, la urma urmei, nu-i decît un exemplar din ediţia cea mare a făpturilor omeneşti, aşa cum a alcătuit-o Providenţa, şi pe care bucuros aş compara-o cu cele făcute de scriitori : cîteva exemplare mai acătării, pe hîrtie subţire şi legate cu grijă, apoi cele de rînd, grosolane, şi lucrate în grabă.

Dintre acestea din urmă face parte şi servitorul meu. Numai că Providenţa, care pentru a-i sili pe cei trufaşi să se smerească se foloseşte de uneltele cele mai umile, tocmai pe el îl alesese pentru a mă supune încercării amare aduse de ziua de douăzeci şi patru. În el mă aştepta adevărul, şi de pe buzele sale pîngărite trebuia să-l aud. Adevărul este asemenea apei limpezite, ce nu-ţi ajunge la buze decît după ce a străbătut nămolul. Servitorul meu îmi deschise uşa casei ; de cum îl văzui, înţelesei în ce stare se află.

— Dă-te la o parte, nătărăule, i-am zis, împingînd încetişor în lături trupul acela fără suflet ce, clătinîndu-se şi şovăind, era cît pe-aci să cadă peste mine. Hei, ce faci ? E beat turtă ! Bietul băiat ! Mai mare mila să-l vezi !

Intrai neîntîrziat în odaia mea, dar trupul acela veni după mine, mormăind surd şi, din cînd în cînd, amuţind. Odată amîndoi înăuntru, răsuflarea sa gîfîia şi mişcările sale smucite stinseră lumînarea ; o pală de vînt de la intrare trînti la loc uşa odăii, aşa că rămaserăm amîndoi în întuneric, eu cu servitorul, adică adevărul şi Figaro ; unul

întrupat într-un om beat, ce se ţinea de piciorul patului ca să nu cadă, celălalt la capul patului, căutînd zadarnic un băţ de chibrit cu care să aprindă lumina.

Înaintea mea, doi ochi strălucitori ardeau ca două flăcări ale sorţii ; nu ştiu ce taină se săvîrşi atunci, căci servitorul meu dobîndi dintr-o dată glas şi minte şi începu să vorbească şi să cugete ; e adevărat că s-au văzut taine şi mai mari, în care lumea crede, iar fabuliştii le pun chiar şi pe dobitoace să vorbească ; de ce nu mi-aş pune atunci şi eu servitorul să vorbească ? Parcă nu cunoaştem cu toţii anumiţi oratori pe care pînă mai ieri-alaltăieri nu i-aş fi vorbit mai de bine decît pe flăcăul meu şi care s-au apucat nitam-nisam să vorbească, iar lumea îi ascultă şi-i ia în seamă, şi nimeni nu se mai miră ?

Cum-necum, aşa s-au petrecut lucrurile, întocmai cum vi le povestesc, iar eu nu scriu pentru cei ce se îndoiesc de adevărul spuselor mele ; cine nu vrea să mă creadă n-are decît să întoarcă foaia, şi-n felul acesta poate c-o să scape de plictiseală. Din gura servitorului meu a ieşit aşadar un glas, şi între noi doi s-a înfiripat următoarea convorbire :

— Mai mare mila să vezi, rosti el, repetînd cuvintele mele pline de compătimire. Şi pentru ce ţi-e atît de milă de mine ? Mie să-mi fie milă de tine, asta da, mai înţeleg.

— Ţie, de mine ? întrebai cuprins deodată de o teamă superstiţioasă, căci glasul acela, vedeam bine, începea să-mi spună adevărul.

— Ascultă atunci aici : tu te întorci acasă trist, astăzi ca în orişicare altă zi, iar eu sînt astăzi mai vesel ca niciodată. Cum se face că ai întotdeauna obrazul atît de palid, chipul atît de răvăşit, cearcănele astea verzi şi adînci, pe care le luminez în fiecare seară cînd ridic lumînarea să-ţi deschid ? Pentru ce eşti întotdeauna cu gîndul aiurea, iar de pe buzele tale n-aud zi de zi decît frînturi de vorbe ce-ţi scapă parcă fără voie ? De ce, în aşter-

nutul tău de puf, te frămînți noapte de noapte, fără somn, ca un ucigaș ce merge la culcare însoțit doar de mustrarea remușcărilor, în vreme ce eu mă trîntesc sforăind fără grijă pe laița mea de scînduri ? Care dintre noi să-i plîngă atunci celuilalt de milă ? Nu pari să fii un ucigaș, sau cel puțin văd că legile nu te-au chemat la judecată, e adevărat însă că legile nu-i înșfacă decît pe vinovații mărunți, pe cei ce fură cu chei false ori pe cei ce ucid cu cuțitul, dar pe aceia ce nimicesc pacea unei întregi familii, sucind mințile femeii măritate ori pe-ale fetei neprihănite, pe cei ce fură cu cărțile de joc în mînă, pe cei ce sfarmă viața cuiva, șoptindu-i doar o vorbă la ureche sau trimițîndu-i o scrisoare tainică, pe aceia nici societatea nu-i numește criminali, acelora nici justiția nu le răpește libertatea, fiindcă din victimele lor nu curge sînge, și nici nu li se vede vreo rană, ci ele sfîrșesc cu încetul, mistuite de veninul patimii pe care li l-a strecurat călăul lor în vine. Cîți nu și-au scuipat plămînii, murind uciși de o necredincioasă, de un nerecunoscător, ori de un calomniator ! Ceilalți îi duc la groapă, spunînd că leacurile n-au avut putere, ori că doftorii s-au înșelat. Dar lovitura mîrșavă a avut putere și a izbutit să străpungă inima. Poate că și tu ești unul dintre ucigașii de soiul ăsta și ai chiar înlăuntrul tău pe cineva care te învinovățește, și poate că mîndrețea asta de haine, fracul ăsta de mătase, jiletca aceea cusută cu fir de aur, pe care ți-am văzut-o cîndva, sînt armele tale blestemate.

— Taci din gură, bețivule.

— Ba nu, odată ce vinul a început să vorbească, trebuie să-l asculți pînă la capăt. Poate că aurul pe care l-ai cîștigat la soarelele tale unde te-ai putut duce fiindcă umbli ca scos din cutie și pe care-l răstorni cu nepăsare pe măsuță, e prețul cinstei vreunei familii întregi. Sau poate că răvașul ce-l desfaci e o scrisoare anonimă mincinoasă, ce-o să o despartă de tine pe vecie pe femeia pe

care ai iubit-o ca pe ochii din cap, ori poate că e, dimpotrivă, o dovadă a nerecunoștinței și trădării ei. De cîte ori nu te-am văzut mușcînd și sfîșiind cu unghiile și cu dinții cîte o scrisorică dintr-astea, în clipele cînd purtarea măsurată lasă locul patimii și singurătății ! Tu vrei să cauți fericirea în inima omului și de aceea răscolești acolo, așa cum face cel ce sapă pămîntul pentru a dezgropa comori. Eu, în schimb, nu caut nimic și nu mă așteaptă nici o dezamăgire atunci cînd nădejdea se risipește. Tu ești scriitor și om cu carte și, Doamne, prin ce chinuri te mai silește, mîndria ta, rănită zilnic ba de nepăsarea unora, ba de invidia altora, ba de dușmănia atîtora ! Ca să treci drept om de duh, ai fi oricînd gata să-ți batjocorești chiar și pe un prieten, dacă s-or mai găsi pe undeva prieteni. Și vrei să nu te chinuiască remușcările. Faci parte dintr-un partid politic, și te războiești cu alt partid ; orice înfrîngere este pentru tine o umilință sau, dacă învingi, plătești izbînda prea scump spre a te mai putea bucura de ea. Și rănești adînc pe alții, dar tu nu vrei să ai nici un dușman. În vreme ce pe mine cine stă să mă vorbească de rău ? Cine a auzit de mine ? Simbria ce mi-o dai îmi e de ajuns pentru cîte nevoi am, în timp ce pe tine lumea te răsplătește așa cum știe ea să le plătească celor ce o slujesc. Zici că ești liberal și înțelegător cu toată lumea, dar în ziua în care vei pune mîna pe bici, vei lovi și tu așa cum ai fost lovit. Voi, oamenii de lume, vorbiți numai de onoare și vă pretindeți oameni dintr-o bucată, dar cu fiecare nouă împrejurare vă schimbați părerile și vă călcați în picioare principiile. Ești fript pînă în rărunchi de setea faimei, însă, ciudată inconsecvență, poate că nu le arăți decît dispreț acelora pentru care scrii, și ținînd tu însuți căldelnița în mînă aștepți să te tămîieze și ei : îi lingușești pentru a-i face să te lingușească la rîndul lor, și te mai sfîșie pe lîngă acestea toate și teama, căci nu știi niciodată dacă a doua zi n-ai să mergi să-ți culegi laurii la ocnă sau în temniță.

— Ajunge ! Ajunge !

— Cu asta, isprăvesc : eu, aşadar, aproape că nu am nevoi, tu, în ciuda bogăţiei tale, poate că te vei duce chiar mîine să te dai pe mîna unui cămătar, pentru cine ştie ce toană fără rost, pentru că voi înghiţiţi aurul cu lingura, sau pentru cine ştie ce ospăţ de fudulie, unde fiecare îmbucătură este plină de otravă. Citeşti zi şi noapte, căutînd adevărul în cărţi, foaie cu foaie, şi suferi că nu-l găseşti nici acolo. Om vrednic de rîs, te prinzi în dans fără nici o veselie, tot zorul şi toate gesturile tale sînt ca mişcarea flacării ce arde fără să se bucure de nimica. Cînd m-apucă dorul de femei, le plătesc din banii primiţi şi găsesc destule care să-mi fie credincioase timp de mai bine de un sfert de ceas, în vreme ce tu plăteşti cu inima ta, pe care te grăbeşti s-o arunci la picioarele celei dintîi femei care trece pe-acolo : îi încredinţezi tot ce ai mai scump, fără măcar s-o cunoşti, şi te mai miri că ţi-o calcă şi ţi-o zdrobeşte, iar dacă mîine comoara se face nevăzută, zici că-i tîlhar cel căruia i-ai dat-o, în loc să-ţi spui nechibzuit şi nătărău ţie însuţi.

— Fie-ţi milă şi taci, glas al iadului !

— Uite că isprăvesc : născoceşti cuvinte pe care le prefaci în simţăminte, în ştiinţe, în arte, în lucruri ale vieţii. Politică, glorie, ştiinţă, putere, bogăţie, prietenie, iubire ! Iar cînd ţi se deschid ochii şi vezi că-s numai nişte vorbe goale, te răzvrăteşti şi blestemi. În vremea asta, sărmana ta slugă mănîncă, bea şi doarme, şi nu se lasă înşelată de năzăreli, şi chiar dacă nu e fericită, nici nenorocită nu se cheamă că este, fiindcă ştie măcar că nu e nici om de lume, nici vreun ambiţios, nici vreun elegant, nici vreun literat şi nici vreun îndrăgostit. Plînge-i acum de milă, dacă-ţi mai dă mîna ! Tu-mi dai mie porunci, dar ţie nu eşti în stare să-ţi porunceşti. Plînge-mi de milă, scriitorule. E adevărat că sînt beat de vinul băut, dar tu eşti beat de dorinţi şi de neputinţă !...

Niște sforăituri aspre puseră capăt convorbirii : trupul acela, ostenit de atîtea sforțări, căzuse lat pe dușumea, glasul Providenței tăcuse, și servitorul meu adormise. „Acuma da, mi-am zis, te recunosc, în sfîrșit, nenorocită zi de douăzeci și patru !"

O lacrimă fierbinte de deznădejde și de înfiorare îmi brăzdă obrazul veștejit de suferință. Cînd se arătară zorii, stăpînul și servitorul zăceau amîndoi, unul în pat, celălalt întins pe jos. Cel dintîi încă își ținea ochii deschiși, pironiți cu un soi de nebunie și de fericire, ațintiți asupra unei racle galbene, pe care se citea cuvîntul *mîine*. Va sosi oare acest *mîine* fatidic ? Ce cuprindea racla ? În vremea asta, Noaptea de ajun, *Noaptea cea bună,* [1] trecuse, și toată lumea cînd vorbea de ea o numea mai departe în auzul meu, *Noaptea cea bună.*

HOȚUL [2]

Dacă hoț se numește oricine întinde mîna la ce nu-i al lui, afurisit să fiu dacă știu pe lume vreun om de treabă care să nu se poată numi astfel. Și să rămînem înțeleși că atunci cînd zic om de treabă nu vreau să spun nici furnizor, nici portărel, nici croitor, nici intendent, nici mandatar, toți aceștia fiind mai tot timpul vorbiți de

[1] În spaniolă, Noaptea de Ajun mai poartă denumirea Noaptea cea bună, de la Nochebuena.

[2] Scurt articol, apărut în *El Correo de las Damas (Curierul Doamnelor)* sub pseudonim. Nu ezităm să-l includem aici, întrucît totul pledează în favoarea acestei atribuiri, susținută de Sánchez Estevan, Seco Serrano, Courtney, cum și de alți autori. *(Nota Editorului* — în M. J. de Larra, *Artículos completos,* Aguilar, Madrid, 1961.)

rău (pe nedrept) de lumea întreagă ; ci mă gîndesc numai la cei mai de treabă dintre oamenii de treabă, la cei mai onorabili amploiați sau la cei mai cucernici dintre paznici, într-un cuvînt, la oamenii cei mai cumsecade din societate.

Care dintre acești oameni de treabă n-a călcat măcar o dată în viața lui porunca a șaptea ? Cine, primind un gologan fals, nu i l-a strecurat vecinului ? Care băcan n-a vîndut sarea umedă ? Cine a trecut printr-o vie fără să rupă un ciorchine ? Tu, funcționarule, de ce le scrii alor tăi pe hîrtia luată de la birou ? De ce îți înveți copiii să scrie cu penița statului ? Iar fetele tale de ce fac flori de hîrtie din averea guvernului ? Pentru ce te plimbi și pentru ce faci pe bolnavul în timp ce leafa îți merge ? Ești un hoț.

Iar tu, paznic credincios, care te afli în pădure ca să nu lași pe nimeni să fure, de ce tai tocmai tu nuiele pentru copiii tăi ? De ce vînezi, fie și numai un iepure, în folosul familiei tale ? Ești un hoț pus să prinzi hoții.

Așadar, toți furăm. Lumea nu este decît o mare asociație de hoți : hoți cuviincioși ori hoți de rînd. Aceasta-i singura deosebire. Pe ticălosul ăsta de pămînt plin de prejudecăți, furtul nu-i o nelegiuire decît dacă e săvîrșit de nevoie, fiindcă cine fură doar ca să-și treacă vremea, sau din plăcere, poate să fure fără frică. Așa că cel mai de seamă lucru pentru a-ți merge toate din plin este să ai grijă să furi mai mult decît te fură alții pe tine. Balanța negoțului și bunăstarea fiecăruia, ori a țării întregi, se reduce în cele din urmă la însemnata axiomă pomenită mai sus.

Ferește-te, prin urmare, de toată lumea, și mai presus de toate ferește-te de oamenii de treabă : ei sînt hoți cuviincioși ; împotriva lor nu-ți va merge nici cu jalba, nici cu tribunalul și nici n-ai să mai capeți vreodată îndărăt ceea ce ți-au luat.

Așa că, vezi, să nu-l lași niciodată pe un om de treabă singur în grădina ta ; îți va mînca fructele și îți va culege florile.

Ia seama, să nu-i încredințezi nevasta, mai ales dacă e și frumușică : oamenii de treabă nu se dau îndărăt de la nimic.

Dacă le place să citească, nu le împrumuta cărțile tale, vor uita să ți le dea înapoi.

Dacă le place să scrie, ai grijă să nu rostești niciodată înaintea lor vreo idee mai acătării, a doua zi ai s-o citești tipărită cu numele lor.

Și nu uita, cu toate astea, să le arăți întotdeauna cinstirea cuvenită, căci sînt oameni de treabă în toată puterea cuvîntului : n-ai să-i vezi niciodată nici în închisoare, nici la ocnă. Dar fură cu toții, fiindcă așa le este firea, ei nu pot trăi decît furînd.

Ți-e foame ? Îi furi unuia singur un singur ban, punîndu-ți viața în primejdie ? Ai să mori spînzurat, hulit. Nu-ți trebuie nimica, dar furi totuși milioane de la o țară întreagă, fără a te primejdui cîtuși de puțin ? Ai să trăiești în huzur și în cinste. Ce nedreaptă deosebire ! Și totuși, e singura care există între Alexandru cel Mare și José María. [1] Sau între un înalt funcționar și un sărman tîlhar.

Era odinioară în Sparta o lege prin care furtul nu era pedepsit, ci doar neîndemînarea celui ce nu știa să fure cum trebuie. Adesea moraliștii și-au arătat mirarea, amintind ciudățenia acelei legi ca pe o vădită nepotrivire cu obiceiurile noastre de astăzi. Iar eu vă mărturisesc că nu văd nici o deosebire. De atîtea veacuri nu s-a schimbat nimic. Nici în zilele noastre nu văd că ar fi spînzurați mai mulți tîlhari decît cei care se lasă prinși. Pe cei pe care nu izbutesc să-i prindă, nu-i spînzură nimeni. Iată așadar că ne luăm și noi tot după legea vechii Sparte.

[1] Faimos tîlhar.

Așa că nu facem decît să repetăm : furi ca să trăiești, iar hoțul fură fiindcă fură toți, chiar și eu, care vă vorbesc acum, am furat rîndurile astea, pe care le scriu, fără să mai știu de unde sau de la cine.

Le voleur (Hoțul)

CE TOT SPUI DUMNEATA ? SPUN CĂ-I ALTCEVA

Cei care mă aud mă vor numi un spaniol denaturat, *deoarece denunț abuzurile spre îndreptarea lor și doresc ca patria mea să atingă gradul de splendoare despre care vă vorbesc. Aici se crede că își iubește țara doar cel care, în rușinoasă tăcere sau adulînd ignoranța poporului, contribuie la perpetuarea răului...*

(Figaro)

Nu-i va fi prea greu cititorului să înțeleagă că, în calitatea mea de *Figaro*, puține lucruri se întîmplă în oraș, să nu-mi ajungă la urechi. *Figaro-ncoace, Figaro-ncolo, Figaro-n sus, Figaro-n jos, Figaro,* în sfîrșit, pretutindeni unde se pot scoate niscai foloase.

Figaro se află, prin urmare, la teatru și dacă e să spună adevărul, el se află aici nu numai dintr-un motiv general, care îl mînă în toate părțile, dar și pentru că ține să se deosebească de cei care nu-l frecventează.

E un adevăr atît de concret, încît în unele seri mi s-a întîmplat să cred că se reprezintă comedia numai pentru mine ; deși alteori mi se făcea și frică de a mă simți atît de singur.

în acest solitar și trist lăcaș,
venerabil adăpost al inocenței.

Într-una din aceste seri cînd tot publicul îl alcătuiam cel mult cam o duzină de persoane, desperați și amici ai singurătății, înconjurați parcă în fotoliile noastre de orchestră de cea din urmă adiere rece a tristului anotimp ce se duce și meditînd profund asupra pustietății, tăcerea generală m-a obligat să fiu nepoliticos și să ascult fără voia mea o conversație de antract, pe care mi-am însemnat-o în cărticica memoriei mele, pentru a o aduce la cunoștință cititorilor. Atît de nouă și de curioasă mi se păru și atît de potrivită împrejurărilor care mă înconjurau !

În fața mea ședeau două personaje stranii : primul era unul dintre acei oameni de dinaintea potopului, ce-și poartă capul în perucă ; spun așa, căci parcă nu-mi vine să spun peruca pe cap, dintre aceia ce se duc la teatru la fel cum păcătuiesc, adică dintr-o slăbiciune omenească, întrucît îl iau drept un rău iremediabil, progenitură a crescîndei depravări a societății. După chip, părea dealtfel să nu se deosebească prea mult de toți sărmanii cu duhul, care cînd merg la Perona exclamă : *Ce mai putem oare invidia acuma, la acești străini, în materie de mîncăruri și de eleganță ?* Care cînd zăresc parcul Prado țipă : *Asta e promenada cea mai grozavă din lume și alta ca ea nu mai există !* Sau care, cînd se uită țintă la tabloul *foametei*, spun cu o voce uimită și tainică : *Asta zic și eu pictură !* Iar cînd în fine au văzut Expoziția artelor spaniole, în *El Conservator*, au repetat cu mîndrie : „Acum ce mai ziceți ? Știam eu că numai voința ne lipsește !“ Și ca să sfîrșim, cei care, ori de cîte ori, într-o comedie, bufonul scoate vreun cuvîntel, trebuie să rîdă, chiar dacă nu spune nimica amuzant, și care adaugă apoi și de la ei ceva, dar despre autor : *E grozav omul ăsta ! Ei, Doamne,*

afurisitul naibii ! Într-un cuvînt, cei care ies întotdeauna de la teatru spunînd : Ce reuşită ! Suflete vesele şi pline de patriotism, care au găsit singura cale să se simtă bine şi să se creadă fericiţi şi superiori : aceea de a vedea lucrurile aşa cum ar trebui să fie ; oameni fericiţi, a căror existenţă este dovada vie a unui principiu al fizicii, ce afirmă cum că culorile nu se află în lucruri, ci în ochii cu care le privim !

Celălalt personaj, de alături, era un alt spaniol, care, în comparaţie cu acesta, slujea drept probă a unui adevăr incontestabil, şi anume : că în nici o ţară nu sînt mai multe deosebiri între indivizi, ca în aceasta, unde uniformitatea naţională nu există. Într-adevăr, nimic mai obişnuit decît să întîlneşti un ţăran de-al nostru, care să pară un fiu al Africii, alături de-un altul, pe care să-l poţi crede născut pe malurile Tamisei. Despre această ţară, Horaţiu ar fi putut spune : *Nihil fuit unquam, sic impar sibi.* [1] Aici se întîlnesc oamenii cei mai desprinşi de toate, cei mai orbi, cei mai apropiaţi de divinitate, şi tot aici, la un pas de ei, cei care deţin, între om şi jivină, locul liliacului între pasăre şi animal. Insul care dădu naştere la aceste reflecţii era un om dintre aceia care, în vremea noastră, au dorit să-i măsoare pe toţi cu propria măsură şi care s-au aflat, prin urmare, de multe ori pe punctul de a pierde orice măsură ; şi, ca să încheiem, dintre aceia pe care nefericitele răzmeriţe ale pămîntului nostru i-au trimis să se instruiască, ca *pensionari,* în străinătate. Pe cît se pare, tocmai se întorsese, şi într-adevăr, din cîte am putut auzi, mi-am dat seama că plecarea i-a fost utilă : pentru că nu închisese cu încăpăţînare ochii înaintea luminii pe care o văzuse, şi nici nu se lăsase orbit, încît să i se pară acum că se află pe de-a-ntregul în întuneric.

---

[1] *Nimic nu a fost niciodată aşa de puţin asemănător cu sine.* Horaţiu, *Satire* (1, 3, 19).

— Ce vreți să spuneți ? îl întrebă cu uimită neîncredere spaniolul care părea de-aicea. Așadar, este altceva ? Dar în ce constă diferența ?

— Vă rog să mă credeți, răspunse spaniolul care părea de dincolo, să mă credeți că în nici un fel nu mă pot explica mai bine decît spunîndu-vă că este altceva.

— Ei, ei ! replică bunul domn. Refrenul tuturor celor care se întorc din străinătate : din ostentație și din vanitate, încep să-și privească de sus țara.

— Ascultați-mă fără a da cuvintelor mele interpretări generale, și cu atît mai puțin politice, căci nu li s-ar potrivi. Vorbeam de teatre și, limitîndu-ne la teatre, repet *că este altceva.*

— Dar ce este acest altceva, Domnule ? Oare în Paris poeții vor înceta să fie poeți și teatrele teatre ?

— Vă voi spune : în străinătate, autorul, omul care știe mai mult decît alți oameni, este o persoană...

— *Ce vreți să spuneți ?*

— Lăsați-mă să continui. Este o persoană care poate răspunde poliției : *sînt literat,* atunci cînd este întrebată *din ce trăiește.* Și este o persoană stimată, pentru că trăiește din talentul său.

— Ca să vezi, domnule ! Și acolo acest cuvînt nu stîrnește rîsul ? Ce va să zică Franța !

— Și chiar dacă nu are nici o profesie, nefiind nici preot, nici medic sau avocat, nimeni nu-l va numi un vagabond fără de căpătîi. Nu-i nevoie să fii nici funcționar, nici...

— Doamne, Dumnezeule, ce extravaganță !

— Acolo, singur autorul are dreptul să publice ceea ce scrie, pentru că talentul este o proprietate individuală și nimeni nu îndrăznește să publice opere străine, împotriva voinței creatorului lor.

— Într-adevăr ? Grozavi sînt francezii ăștia !

— Vă va veni greu să credeți că acolo, cînd o comedie place, toți spectatorii, în cor, îl cheamă pe autor la

rampă, îi scandează numele, îl aclamă și-l ovaționează... în public... da, domnule, drept omagiu adus talentului său !

— Oh ! Ce scandal ! Și ce țară ! spuse prietenul nostru, apucîndu-și capul în mîini.

— Și ce-mi veți spune de tipărirea comediei în zece sau douăsprezece mii de exemplare și de vinderea ei într-o clipită, de nu mai are librarul timp nici să răsufle... pentru că acolo publicul citește...

— Ei, nu mai spuneți ! Dar bine, omule, atît de mult se citește ? Aici s-ar vinde cel mult o mie de exemplare ; este adevărat însă că la noi cărțile se împrumută mult.

— Și autorii au dreptul să intre la teatru fără să plătească.

— E cu putință oare ? Și de ce ? Pentru că scriu comedii ? Vezi, domnule ! Ce diavoli ! Și intră ca și cum ar fi la ei acasă, fără a-l anunța nici pe...

— Fără nimic.

— Ei ! Asta-i curată ruină.

— Dar ce-ai să mai zici, aflînd că acolo scrie fiecare ce vrea și nimenea nu-l împiedică ?

— Ei, Ei ! Văd eu că dumneata bine-ai zis cînd ai zis că e altceva. Așa că, date fiind toate avantajele de care îmi vorbești, înțeleg și eu de ce se scrie atîta... și de ce...

— Dacă se scrie ?! Ei !? Cam cîți dramaturgi crezi dumneata că există la Paris ?

— Dramaturgi ? Da ?

— Da, dramaturgi care scriu pentru teatru.

— Stai nițel... îți voi spune îndată... Aici sînt peste... trei... Ba nu, doi... da ba, trei. Și, dacă socotim fără exagerare, Parisul ar fi de trei ori mai mare decît Madridul... Ei ! Să mai punem de la noi. Ar putea fi vreo duzină ?

— O duzină ? Ha ! Ha ! Ha ! Patru sute șaptesprezece, răspunse cu un glas ce răsuna ca trîmbița judecății de apoi în urechile nefericitului socotitor, care deschisese niște ochi, de parcă ar fi zărit vreo fantomă.

— Patru sute șaptesprezece, repetă pe același ton, ca și cum cifra ar fi fost a veacurilor pe care avea să și le petreacă în purgatoriu. Patru sute șaptesprezece ! Sărmana Franță ! Țara asta nu poate sfîrși bine.

— Oh ! Și nu știi dumneata ceva și mai grozav ? Între ele se numără opt nume cu particulă, ce aparțin celor mai de seamă familii.

— Ei, lasă-mă ? Acolo scriu și ăștia ? Ce scandal !

— Trei dintre ei sînt sau au fost miniștri, mai mult de cincisprezece sînt consilieri de stat, prefecți, slujbași, alții, în fine, se numără printre înalții magistrați.

— E cu putință ! Gîndiți-vă puțin dacă mai au vreme să-și vadă de procesele lor !... Și la... Doamne ! Doamne !

— Și militari.

— I-auzi ! În sfîrșit, aceștia... oricum n-au altceva de făcut.

— Sînt și femei care scriu, vreo șase !

— Nu se poate ! Femei ? Asta întrece orice imaginație. Oare cine le-a învățat să scrie ? Ce părinți denaturați !

— Acolo să vezi ! Și, ca încheiere, mulți dintre cei care scriu sînt actori.

— Actori ? repetă bietul om, dînd drumul unui hohot de rîs. Actori ? Ce tot spui, domnule ? Acolo actorii știu să scrie ? Toate le știu francezii ăștia !

— Cei mai mulți dintre actori sînt literați, și nu numai literați, dar mulți au fost și sînt academicieni...

— Academicieni ? Mii de draci ! Aș dori și eu să cunosc un actor academician. Merită să vezi !

— Picard a fost, Duval este, și alți o mie pe care nu-i mai numesc. Alții, tot actori, sînt decorați, ca artiști eminenți, cu distincții și cruci...

— Ei ! Ei ! Îndărătul crucii se ascunde diavolul : întotdeauna s-a spus așa. Ce abuz !

— Cînd îți spun eu *că este altceva !* Dar mai adaugă dumneata la toate acestea că există șaizeci și patru de compozitori de muzică pentru teatru.

— Ei ! Asta mai înțeleg ; avem și-aici la noi unul, numai că acum se află în străinătate. Dar, spune-mi dumneata, domnule călător, cam cîte teatre ar trebui să existe pentru atîția autori ?

— Prietene, în Paris sînt nenumărate spectacole publice ; există patrusprezece teatre de prima mînă și șaptesprezece panorame, diorame, cosmorame, fantasmagorii, acrobații etcetera și două localuri publice permanente și...

— Ajunge ! Ajunge !

— Și să nu mai vorbim de trupele de teatru franceze, risipite prin Franța și prin lumea întreagă. În provincii sînt douăzeci și șapte de trupe fixe, alte șaptesprezece prezintă alternativ, și în sezon în două sau trei teatre, și încă șapte ambulante...

— Cum s-ar spune, saltimbanci.

— Ba nu, domnule, mult mai buni. Și în afara Franței sînt douăsprezece trupe, fără a le mai socoti pe cele din Londra, Viena, Petersburg, Florența, New Orleans, în America, unde sînt șaisprezece, și împreună cu celelalte numără optzeci și doi.

— Gata ! Gata ! Pentru Dumnezeu ! Sfînta Barbara cea binecuvîntată ! Ce pleiadă și ce blestem !

— Dar ce-ai zice dumneata dacă ți-aș mai spune că teatrele sînt luminate și că oamenii se văd unii pe alții, se cunosc... și...

— Ce spui dumneata ?! Asta-i bună ! Francezii ăștia sînt atît de caraghioși !

— Și mai sînt și-altele de spus ; teatrele sînt considerate acolo atît de necesare, încît cele din Paris sînt subvenționate cu opt sute de mii sau un milion de reali

anual, și anul acesta, cînd se fac economii extraordinare, li s-au acordat cinci milioane două sute de mii reali și, în sfîrșit, primăriile oferă gratuit spectacole întreprinderilor.

— Am înțeles, am înțeles, aveai dreptate dumneata să spui că acolo e altceva. Și încă cum ! Domnule călător, este o țară cu totul pierdută, pierdută fără speranță de îndreptare.

— Mă bucur că te-ai convins și dumneata că *e altceva.*

— *Ce spui dumneata ?* Eu cred și, ferească Domnul ca atîta vreme cît ne putem numi creștini, aici... în sfîrșit !

La aceste cuvinte, ajunsese furiosul nostru interlocutor, cînd nou-venitul îl bătu pe umăr, anunțîndu-l că ridicarea cortinei îi silea să amîne discuția.

— Tăcere ! îi spuse. Vom continua mai tîrziu.

— Nu, domnule. De ce să tac ? Dacă dumneata m-ai făcut să ascult tot ce ți s-a năzărit, acuma vreau să mai vorbim despre Paris...

— Bine, dar în acest loc cu siguranță că am putea incomoda pe cineva, răspunse călătorul, și dacă mă vor auzi, mă vor numi un *spaniol denaturat,* deoarece denunț abuzurile spre îndreptarea lor și doresc ca patria mea să atingă gradul de splendoare despre care îți vorbesc. Aici se crede că *își iubește țara* doar cel ce tăcînd în mod rușinos sau adulînd ignoranța poporului, contribuie la perpetuarea răului... Dealtfel, iată, s-a ridicat cortina, piesa a început.

— Ah ! *Ce spuneți ?* răspunse celălalt, scoțîndu-și pălăria. Bine ziceți : asta e altceva !

Aici tăcu și în timp ce spectacolul continua, continuau — pe legea mea de Figaro ! și diferențele despre care vorbiseră. *Ce tot spui dumneata ?* mă veți întreba. Nimic, iubite cititor, nimic. Doar că *e cu totul altceva.*

...N-avem să jignim pe nimeni, cel puțin asta ne este intenția ; nu căutați aici portretul nimănui ; iar dacă vreo caricatură se aseamănă din întîmplare cu cineva, în loc să corectăm noi portretul nostru, îl sfătuim pe model să-și corecteze el însuși purtarea ; așa încît numai în puterea lui va sta să dispară nedorita asemănare...

(*Sărmanul vorbăreț*, nr. 1, *Două cuvinte*)

Îngăduie-mi, Andrés, de-această curte
să fug, văzînd cum biata noastră țară
rabdă păcate silnice și multe.

Nu te mira că-n stihuri mă-ntorc iară
spre viții ce n-am smuls din rădăcină,
dar vreau acum a le face de-ocară.

Bine-i privirea ce-ți păstrezi senină,
tu, cărui soarta hotărît-a locul
acolo printre ele să-ți rămînă.

Iată-l pe cel ce în folosu-i jocul
știut-a-ntotdeauna să-l îmbune,
statornic țintuind în loc norocul.

Privește-l colo în trăsură ; unde
crezi că-și tot umple punga de-arginți noi ?
Întreabă-l, și-ai să vezi dacă-ți răspunde.

Căci jucător e : slujba-are de soi !
dar pare conte ; drept comitat are
cîștigurile ce se-adună roi.

Acestea-s viţa care-l ţine tare.
Vedea-vei şi buluc de linge blide
ori pe-ăl de-şi vinde casă şi onoare.

Pe celălalt îl vezi, ce-n strălucite
straie se-îngîmfă, dar e fără căpătîi ?
Asta se cheamă că un parazit e.

Nu-i bal să nu sosească cel dintîi
şi nici ospăţ, botez ori vînătoare
de el să nu te-mpiedici ; mut rămîi

de-l vezi dînd buzna în amiaza mare,
cerînd orice, căzînd pe capul tău ;
la masă-l chemi : te pupă la plecare,

apoi umple oraşul, vorbindu-te de rău.
Nici c-un curcan să nu crezi c-ai să-l saturi !
iar cît se-ndoapă, gura-i de mîncău

nu tace-o clipă ; versuri mii şi sfaturi
(căci se pricepe, vezi, la poezie !)
azvîrle-n toate cele patru laturi.

Răbdare s-ai şi Domnul să te ţie...
Bunătăţi una după alta-nghite ;
cu-o-nţepătură după alta ştie

pe toţi să îi jignească. Nu admite
laudă decît versurilor lui.
Dar pe-ăstălalt ţi-l aminteşti ? În peticite

zdrenţe umbla, copilul nimănui,
azi nici cu băţul nu-i ajungi la nas !
Ca el mai vrednic om de cinste nu-i.

Căci, află : făr-a-ntîrzia un ceas,
și făr-o vorbă, se-nsură în grabă
cu fata unuia cu venit gras.

Și-n loc de-a-l duce-n balamuc, să vezi ce treabă !
i-au dat o slujbă tot atît de grasă,
ba chiar caleașcă : nimeni nu-l întreabă

nici de rușine, nici din ce aleasă
stirpe-i odrasla ce în șase luni
îi născu doamna lui cea virtuoasă.

Iată-l că vine. Numai de străbuni
și de onoare-ți va vorbi, și-apoi cu cine
s-a încuscrit... Altceva nu-ți mai spun,

că-l știi și tu... L-auzi și tu ce bine
se laudă, vorbind de cinste, el !
Și-și umflă pieptul fără de rușine.

Iată și-un altul : îngîmfat la fel,
tot în caleașcă, cu mai multă fală.
Ce haine scumpe ! Cît bănet pe el !

Ce-ogari în urmă-i ! Cîtă cheltuială !
Ei, află că nimic nu-i aparține :
pe datorie-s hainele cu poală,

pe datorie și hangiu-l ține ;
împrumutate-s cal, ogari, și toate
cerute-s de la mine, de la tine...

Și-n timp ce-un biet sărman, dacă nu poate
plăti, în temniță, de gălbinare
zace și piere cu-alții mulți, nu-și bate

acesta capul, căci e domn și mare :
orice-și îngăduie și nici că-i pasă,
că-și bate joc de legi cu-a sa purtare.

Dar cealaltă ? Cine-i acea frumoasă
de nestemate strălucind o mie ?
E-o fată plină de-nsușiri, aleasa

unui vechil, ce fără cunună
pe ea o-mbracă și pe-ai ei galanți.
Maică-sa scoase-n tîrg a ei fetie

și-o-nvățe să se vîndă pentru sfanți...
Jivină rea, spurcată și bătrînă,
nu s-o găsi și pentru tine-un lanț

și-o temniță în care să-ți rămînă
oasele ? Și nici cin' să te arate,
și vrăjitoare *numele să-ți pună ?*

O, biciul cum să nu scapere-a bate,
decît orice Sodomă-ncă mai rea,
această blestemată de cetate ?

Și dacă negre flăcări n-or ploua
într-astă mlaștină, plin de mînie,
s-o ardă, leacu-mi, nu va cuteza ?

Cine-i acest' de care mai să-ți vie
a te îndrăgosti ? Ce păr ! Ce dulce
privire năzuroasă și mierie !

Bărbat e, ori a muiere parc-aduce ?
cu cîtă grație pasul mic și-l poartă !
Iar de culori veșmîntul lui străluce.

Cîte podoabe rare nu-l încarcă !
Din țara lui Confuciu vine oare ?
Și totuși e bărbat : dar cîtă artă

a irosit, cît ziua e de mare,
stînd la oglindă... Gura lumii dacă
nu cumva minte, un protector are...

Să trecem noi, ea de nu vrea să tacă,
și să fugim de lumea lîngă care
e chiar și groapa iadului săracă !

Căci ce vom face, noi, cărora greu
ne vine să-nșelăm și cu minciuna
nu ne-am obișnuit ? Căci stihul meu

n-a lingușit, iar laude, nici una
n-a rostit, lira-mi, decît umilințe
să-ndure, mută va rămîne-ntruna !

Cu scrisul meu cel plin de necuviințe
ce-am să mă fac ? În veci, spre tămîiere,
nu-mi voi pleca genunchiul vrunei ființe...

Nici comedii să-njgheb te rog nu-mi cere ;
de false merite altuia nu-i fac cunună,
și nici eu nu mă-mpodobesc cu ele.

Și chiar de-aș scrie-o comedie, rea sau bună,
fără să țes la intrigi în culise
cine-mi va-ntinde de prieten mîna ?

Prietenie de un alt soi ți se
va cere-acolo : clevetiri și șoapte.
Altfel, numai dușmani și porți închise...

Pe-un nătărău ce ca pe apă soarbe
lauda, încă să-l mai laud, cînd hîrtia
sub pana lui ţipă ca-n dinţi de şarpe ?

Să zicem că-mi apaudă comedia ;
pot zilele să-mi ţin cu plata lor ?
Ştiu bine ce avară li-e simbria.

În zdrenţe aş umbla, un cerşetor ;
sînt oare doar un cîntăreţ de stradă ?
La ce bun minţii mele vînzător

să-i fiu eu însumi ? Asta n-au s-o vadă !
Să-şi dăruiască banii cui vor vrea :
spitalelor sau vrunui popă-n ladă.

Poeţi nu mai există ! Soartă grea
au teatrele, zic ei. Dar, ia să-mi spună :
poeţii versurile-şi pot mînca ?

De-ajuns, cred ei, e trei prostii să pună
capăt la cap, şi alte trei să-nşire
din ele pentru-a scoate-o piesă bună !

Iar dacă-i bună, cine s-o admire ?
Domnii aceştia ? Tocmai ei, pe care
Îi biciuieşte fără părtinire ?

Afurisit e fără de scăpare
pămîntul ce-i răsfaţă pe cei răi,
iar pe cei buni îi zvîrle-n desperare.

Greşeală-i ştiinţa şi greşesc toţi cei
ce i se-nchină : nemilos, pămîntul
acesta îşi jertfeşte fiii săi.

Aurul doar își spune sus cuvîntul :
rădvanul ticălosului bogat
peste sărman dă buzna răsturnîndu-l.

Un altul, ce poporul a-mpilat
'n același aur sîngeros înoată
ce-unei muieri îl va fi datorat.

Un cămătar, ce-ți cere înc-o dată
dobînda-n loc de-a fi ucis cu pietre
duce de toți o viață respectată...

Abatele acesta nici că-și pierde
vremea : ca pe cămăși părerea-și schimbă,
iar la plimbare-l vezi de braț cu fete.

Pămînt pe care crima oricînd se plimbă
în voie și trufașă-l necinstește,
și fața ei de rîs hidos se strîmbă.

Și-aicea să trăiesc, Andrés ? Între aceste
păcate să rămîn ? De ce-acest sfat ?
Nebun îți par ? Să stau fără să-mi pese

lîngă bîrlogul unui avocat
ce făr' să șovăie-alb din negru scoate,
și-i e totuna ce-are de-apărat ?

Sau lîngă medicul care socoate
cu-al său spițer cîștigul pe din două,
căci leacurile astfel își vînd toate ?

Tu uiți că un sărman poet nici două
vorbe n-apucă-a zice, și-alguazilii
l-au și-nhățat : așa ni-e soarta nouă...

Satira-i scumpă : o plăteşti în zile
de viaţă... Şi de aceea vreau să fug,
nu ţin să-mi sfîrşesc traiul prin azile.

Nu poţi vorbi cînd frica-ţi pune jug,
şi vai de-acel ce jugu-ncearc-a-şi frînge.
La trei sute de leghe-am să mă duc.

Rămîi cu bine, Andrés. Mie mi-ajunge.
Nici fierea, nici mînia ce m-apasă
nu le mai rabd. Îl poţi amarnic plînge

pe-al tău prieten ; chiar dacă mă lasă
Apolo-n drum, va şti lira s-o-apuce
de corzi întinse mîna-mi mînioasă.

Şi-n vreme ce tot mai departe mă voi duce,
cel căruia îi place-aici rămînă ;
curtea o laudă, traiul său e dulce,
în veci să-i fie-atunci curtea stăpînă !

Licenţiatul don Juan Pérez de Munguía

ARTICOLE DESPRE TEATRU

FILIP AL II-LEA [1]

(Autor : un tînăr) (?)

Pe zi ce trece, teatrul îmbătrînește și decade, și nu numai în Spania, unde lîncedul trai în care de-abia se mai tîrăște l-a făcut să-și piardă de mult orice însemnătate, ci în întreaga Europă, din a cărei civilizație modernă și-a hrănit veacuri lungi în șir existența sa strălucitoare. Este adevărat că această formă de artă a coborît pînă la noi dintr-o îndepărtată vechime, din vremile înnegurate ale tradiției ; e adevărat și că existența

[1] Larra unul dintre cei mai mari cronicari de teatru din cîți au existat, îndreaptă asupra scenei și a operei dramatice aceeași privire scrutătoare cu care cercetase cafeneaua, strada sau salonul. Autorul cu intențiile sale, publicul cu reacțiile lui, actorul cu stîngăciile, sau dimpotrivă, cu intuiția de care a dat dovadă, iată ce ni se înfățișează în cronicile teatrale, la fel de vii ca articolele de moravuri sau ca cele politice. Jurnalistul Larra rămîne pretutindeni un incomparabil moralist. Faptul că este cu atît mai remarcabil cu cît ne aflăm în plină bătălie romantică. Luciditatea cu care Larra cîntărește calitățile și defectele unui Hugo, unui Dumas, sau ale altor autori contemporani lui, care în perioada aceea trezeau fie o oarbă admirație, fie critici la fel de oarbe, dovedește că un curent literar poate găsi chiar înlăuntrul său (căci Larra, ca autor dramatic, este și el romantic) acea „distanță ironică" necesară obiectivității.

ei, mai mult sau mai puțin desăvîrșită în felurite țări și în deosebite timpuri, pare să stea mărturie că e legată de însăși firea omenească. Vestigii de spectacole informe au putut fi aflate chiar și prin locuri unde n-avea cum să fi pătruns nici o urmă de înrîurire a Europei ; se știe că pînă și în China — această depărtată parte a lumii, a cărei civilizație a apucat pe căi atît de deosebite —, tradițiile religioase și isprăvile vitejești sînt înfățișate cîte trei-patru zile în șir, uneori săptămîni întregi, într-un spectacol dramatic de o măreție fără seamăn, ce păstrează neabătut trăsăturile unei sărbători naționale, îngăduită poporului de către legiuitorul său. Și totuși insistăm asupra ideii enunțate mai sus, cum că teatrul decade și se poate foarte bine să-l vedem dispărînd în întregime, mai curînd decît ne-am așteptat. Îndelungata luptă de principii care are loc de atîția ani în Europa și care își alege pentru înfruntările sale cînd o arenă, cînd alta, poate fi privită numai de către oamenii politici drept o problemă trecătoare și mai curînd formală, urmare de cele mai multe ori a acelei rotiri periodice, căreia îi sînt supuse toate întîmplările lumii. Numai că în ochii unui filozof, care știe să vadă cu adevărat, explicația fenomenelor politice trebuie căutată mai adînc : nu este vorba doar de niște chestiuni de drept natural sau de comportare a oamenilor, ci de convulsiile și de agonia unei civilizații istovite și muribunde, care va trebui să dispară așa cum au dispărut și cele dinaintea ei. Ceea ce vedem noi este rezistența intereselor și moravurilor unei mari perioade istorice, care își apără pămîntul ce fuge de sub picioare, înaintea marilor înnoiri, a năvalei unui uriaș progres, a unei răsturnări radicale. Europa, reprezentantă și strajă a unei civilizații îmbătrînite, e sortită să piară odată cu ea și să lase locul, într-un timp nu prea îndepărtat, unei lumi noi, scoasă acum trei veacuri din apele mării de un braț cutezător, lume a cărei che-

mare va fi să aducă în locul unui mare principiu un alt mare principiu ; lume nouă, ce apare bîntuită și ea de convulsii, semne însă nu ale sfîrșitului, ci vestitoare ale primejdiilor și neliniștii copilăriei. Împotriva acestui principiu invadator, Europa pășește într-o luptă fără de nădejde, ca un războinic ostenit, înveșmîntat cu zdrențe din feluri epoci, împovărată de arme știrbite, încununată cu străvechile dărîmături de crenele feudale, apărîndu-și prăzile și comorile dobîndite împotriva unui vrăjmaș gol, însă plin de tărie, fără tradiții, fără trecut, dar avînd viitorul în față, încă lipsit de faimă, dar hotărît să și-o cîștige ; în această luptă, legea naturii a lăsat, odată pentru totdeauna, ca bătrînul să se plece înaintea celui tînăr ; ca ziua de astăzi să moară în zorii celei de mîine, fără alt răstimp al unei nopți întunecate și vijelioase, pe care o străbatem acuma, luptîndu-ne fără sorți de izbîndă cu năprasnica furtună, ce va da pradă vîntului pînzele, una după alta, și va sfărîma scîndură cu scîndură corabia năpăstuită.

Trecerea este violentă, și zguduirile pe care le suferim nu sînt altceva decît expresia ei ; teatrul se resimte și el, ca interpret fidel al unei orînduiri sociale ce se năruie, și în care fapte și credințe, legi și obiceiuri, interese și divertismente, toate sînt știute, toate sînt învechite. Marea dispută dintre clasicism și romantism nu-i altceva decît o urmare a acestei neliniști de moarte care istovește vechea lume. Să privim o clipă mersul teatrului, de la măștile informe ale lui Eschil, pînă la spectacolele somptuoase ale domnului Véron, de la dialogurile satirice ale lui Aristofan, pînă la complicatele intrigi ale lui Victor Hugo, și ne va fi cu neputință să nu recunoaștem că întotdeauna teatrul, n-a făcut decît să păsească pe urmele civilizației, rămînînd chiar de cele mai multe ori destul de departe îndărătul acesteia. Vicleniile unui sclav sau disputele filozofilor din Grecia, sfada curtezanelor din Roma, ridicolul prețioaselor și al marchizilor

din veacul lui Ludovic al XIV-lea, aventurile de capă și spadă din secolul nostru de aur, ceţoasa melancolie din Germania, comediile de situaţie și dramele politice în Franţa modernă, ororile și crimele poetizate în epoca noastră de crime și de orori, toate o dovedesc cît se poate de limpede ; cît despre pretenţia partizanilor clasicismului care-și închipuie că pot ţine în loc și stăvili teatrul, într-o vreme în care revoluţiile au și pornit la drum, nu-i decît o nebunie, ce n-ar putea fi adusă la îndeplinire decît în ziua cînd natura și-ar încălca propriile legi. Or, toate cîte există se înlănţuie într-o unitate vrednică de mirare, așa încît dacă romanticii au adus atîtea înnoiri, n-au făcut-o fiindcă au ţinut cu tot dinadinsul să le născocească, dînd urmare unor fantastice capricii, ci fiindcă erau și ei oameni ai epocii noastre ; ei nu numai că n-au dat naștere unui nou imbold, ci l-au primit ei înșiși, fără chiar să-și dea seama. Victor Hugo și Dumas au vrut să fie originali și s-au închipuit că sînt pe cînd, de fapt, nu erau decît niște plagiatori ai politicii, întrucît literatura nu este și nu va fi niciodată o cauză, ci numai un efect. Literatura nu poate fi Prorocul ; e prea destul cînd a ajuns a fi Apostolul.

Isprăvind de exprimat aceste gînduri, vom mărturisi și noi că împărtășim prea puţinul interes cu care publicul merge la teatru. Întocmai cum un copil își mai aduce din cînd în cînd aminte, deși fără prea multă plăcere, de o jucărie ruptă și învechită, în lipsă de alta nouă care să-i stîrnească iarăși bucuria, întocmai așa face și publicul cînd mai dă uneori pe la teatru, pentru a-și adînci din păcate și mai mult dezamăgirea. Căci atunci cînd cortina se ridică, el știe la fel de bine ca și autorul toate tainele și ceea ce va să audă, așa că viaţa teatrului a ajuns mai curînd un curent galvanic transmis unui cadavru decît viaţă.

Iată adevărata pricină pentru care opera muzicală a invadat teatrul comic și a ieșit peste tot învingătoare ;

sau pentru care pînă și în baluri s-a amestecat un element dramatic ; iată și pricina pentru care nici un teatru nu mai poate trăi fără fastul și podoaba decorurilor ; căci nimeni nu-i mai trece pragul mînat numai de credința și de entuziasmul care în vremile sale de strălucire îi țineau loc de orice altceva. Simțurile încearcă să umple un gol, pe care închipuirea singură nu-l mai poate umple. Și cum spectacolul însuși nu mai are mare lucru de spus înțelegerii, ce știe de mult totul, se silește doar să surprindă ochii și urechile, pentru a mai toci nițel ascuțișul cugetării.

La capătul acestei meditații, ce ne mai rămîne să spunem despre *Filip al II-lea* ? Că nu-i decît o așchie azvîrlită în jăraticul care de-abia mai pîlpîie ; doar o așchie, din nefericire, fără ca spunînd aceasta să-i refuzăm orice merit. *Filip al II-lea* este opera unui tînăr, care se făcuse mai dinainte cunoscut cu o încercare mai puțin izbutită. Deosebirea pe care o aflăm între prima și cea de a doua lucrare este însă atît de mare, încît se poate cu adevărat spune că pînă la spectacolul cu *Filip al II-lea,* poetul nici nu s-a putut numi autor dramatic.

O acțiune simplă și un subiect ușor de înțeles, dezbărat de digresiuni, dovedesc bun gust și judecată sigură. Dacă acțiunea nu este îngreunată inutil, greoi este însă dialogul, încărcat peste măsură acolo unde autorul a crezut că trebuie să-și arate toate cunoștințele sale despre acele vremuri.

Ne vom îngădui să-i dăm aici un sfat, cu atît mai nepărtinitor, cu cît vom începe prin a-i mărturisi că a fost mai întîi primit de noi însine într-o anumită împrejurare, de la unul dintre cei mai de seamă scriitori ai noștri, cu prilejul unei ode proaste pe care diavolul ne-a pus s-o dăm la lumină. Iată sfatul : dacă trebuie să înveți multe, nu e pentru a le spune apoi pe toate, ci doar pentru a ști ce anume trebuie să spui. Dacă drama ar fi despovărată de o mulțime de aluzii istorice, minu-

ţioase şi nefolositoare, acţiunea s-ar fi desfăşurat mai în voie, spectacolul ar fi fost mai plin de viaţă.

Caracterele sînt ferm conturate, deşi lipsite de o prea mare profunzime, şi întîlnim adesea trăsături insiparte şi contraste bine mînuite. Am fi dorit, poate, ca sfîrşitul să fie lucrat cu mai multă îngrijire, tocmai fiindcă ni se înfăţişa o idee destul de delicată şi e păcat că subtilitatea ei n-a fost bine pusă în valoare, meritul ei pierzîndu-se în bună parte datorită faptului că spectatorul rămîne într-o oarecare îndoială, astfel că efectul slăbeşte. Se poate vorbi de un adevărat efect în teatru doar atunci cînd spectatorul se manifestă spontan, fără să mai stea nici o clipă pe gînduri. Pentru ca spusele reginei, care la vederea soţului ei îşi mărturiseşte iubirea, să pară naturale, ar fi trebuit ca ea să se lase pradă unei exaltări pricinuite de o primejdie mult mai ameninţătoare decît aceea în care se afla prinţul *don* Carlos. Căci nu-i de-ajuns ca spectatorul să ştie că acesta o să moară : e nevoie ca înşişi simţurile sale să i-o dovedească pe cît e cu putinţă.

Stilul este poate cea mai de seamă calitate a dramei. Iar versificaţia ei sprintenă şi armonioasă anunţă un poet pe care niciodată greutatea de a se exprima şi de a-şi exprima cît se poate de bine sentimentele n-are să-l înfricoşeze.

VICLENIE ŞI VIRTUTE

SAU

SEDUCĂTORUL FĂCUT DE RUŞINE

(Versiune tradusă după *Nunta lui Figaro* de Beaumarchais)

Dacă am pretinde că Beaumarchais n-avea talent, ba încă un talent dintre cele mai strălucite, ar însemna să săvîrşim o nedreptate cu neputinţă de îngăduit ; dar nici

dacă am pretinde că publicul capitalei noastre n-a avut dreptate să fluiere într-un chip înfricoșător *Nunta lui Figaro* n-am comite altceva decît o neierată greșeală. Beaumarchais se numără printre oamenii cărora Franța le datorează în cea mai înaltă măsură regenerarea ei. Scrierile sale, pline de însușiri rare și de o satiră pe cît de mușcătoare, pe atît de plină de farmec, au apărut tocmai la timp pentru a aduce imboldul ce le mai lipsea cugetelor ca să sfărîme edificiul șubred al instituțiilor învechite. *Nunta lui Figaro* este o adevărată comedie de circumstanță : tipărită și pusă în scenă la Paris, într-o epocă de degradare morală și politică, ea constituie unul din simptomele premergătoare Revoluției. Principalul ei țel era să dezvăluie privirilor poporului viciile și abuzurile, mai mult sau mai puțin reale, comise de unii sau de alții ; din fiecare rînd al ei transpare intenția plină de curaj a autorului. Nu era firesc, așadar, ca mulțimea, sătulă de atîtea suferințe, să o primească asemenea unui prilej de îndreptățită ușurare ? În calitatea ei de comedie de circumstanță, va avea însă și defectele genului său : îi lipsește un plan bine chibzuit ; îi lipsește unitatea de acțiune ; nu întîlnim în ea decît scene nespus de ingenioase, presărate cu glume mai mult sau mai puțin pipărate și colorate, aluzii cam deocheate și o zeflemea răutăcioasă. Așa că era de așteptat să placă la nebunie în Franța ; de aici și faima ei europeană ; în toate teatrele continentului nostru a fost jucată, în traduceri făcute mai în toate limbile, stîrnind pretutindeni la fel de multă vîlvă și aplauze. Aceleași pricini însă care i-au adus alte părți norocul, la Madrid trebuiau să-i pricinuiască nenorocirea ; iar celor care s-au grăbit să spună că ar fi bine poate să ne temem de o prea mare asemănare a stării de lucruri de la noi din țară cu cea din Franța dinainte de Revoluție, ar fi una din dovezile pe care le-am dat-o ca să-i liniștim întru totul. Avînd în vedere că la noi numai

un mic număr de persoane cultivate se află în posesia firului ce ne-ar putea călăuzi, fără să ne pierdem, prin labirintul de aluzii al acestei comedii, cea mai mare parte a meritelor sale rămîne, pentru ochii noştri, pierdută. Nevăzînd, pe de altă parte, în tablourile ei cam prea îndrăzneţe, o imagine fidelă a obiceiurilor societăţii noastre, acestea ne vor apărea, vrînd-nevrînd, de o imoralitate gratuită ; ne este totuşi cu neputinţă să presupunem că lui Beaumarchais i-a venit cu adevărat în minte gîndul să ne propovăduiască din toată inima doctrina răspîndită în lucrarea sa. Se află acolo lucruri atît de fără de perdea, încît ajung să te scîrbească. În ceea ce priveşte subiectul comediei, analiza acestuia nu poate fi făcută decît sau foarte pe scurt, sau foarte pe larg. Mulţumindu-ne s-o facem în cel dintîi dintre cele două feluri, vom spune numai că domnul conte de Fuengenil [1] îşi iubeşte nevasta într-un chip cam delăsător ; oricum fără destulă tragere de inimă, încît să nu-şi mai îngăduie, pe ici pe colo, şi cîte o infidelitate ; iar una, pe care excelenţa sa grozav ar mai dori s-o făptuiască o are drept ţintă pe tînăra Flora [2] care, cam tot pe atunci trebuie să se căsătorească cu Lisardo [3], bărbierul domnului conte. Doamna contesă nu are nici ea asupra îndatoririlor conjugale păreri mult mai rigide decît ale soţului ei ; se mai află, pe lîngă toate astea pe acolo şi un Narcis [4], paj de profesie, care se oglindeşte cam des în ochii ei, întocmai ca acela din poveste în fîntînă. Un episod lung şi aproape fără legătură cu tabloul principal, complică mult subiectul, datorită ivirii mamei lui Lisardo, pînă nu demult logodnica lui. Această lovitură de teatru, oricum prea îndrăzneaţă, a contribuit fără îndoială enorm la căderea piesei. După o mulţime de scene hazlii, în care pudoarea se află adesea ameninţată, fără să fie însă niciodată călcată întru totul în picioare, o

1, 2, 3, 4 La Beaumarchais : Almaviva, Suzanne, Figaro, Chérubin.

ultimă și reciprocă păcăleală, pe seama atît a contelui, cît și a lui Lisardo, care, dîndu-și fiecare întîlnire cu iubita se înșală, trezindu-se fiecare în locul celuilalt, reînscăunează adevărul. Și tocmai la acest sfîrșit face desigur aluzie cuvîntul *Virtute*, pe care traducătorul l-a introdus în titlu ; partea de viclenie se arată și ea în suficientă măsură, după cum s-a văzut ; traducerea, ca să spunem numai adevărul, nu este lipsită de calități ; e făcută chiar cu multă iscusință ; dacă l-am putea învinui de ceva pe traducător e că nu s-a gîndit de data asta îndeajuns de atent la gusturile noastre și la ușurința cu care un public delicat se poate supăra. Moravurile atît de curate ale societății noastre de astăzi n-aveau cum să nu se simtă jignite de penelul cutezător al lui Beaumarchais, și orișicine s-ar fi cuvenit să știe sau să afle că un asemenea scriitor nu este vrednic de noi. Și chiar dacă n-ar fi fost vorba de puritatea moravurilor, comedia ar fi putut să fie primită într-același chip : mai întîi, fiindcă nu-i scutită de anumite lungimi ; și pe urmă, nu e rău să știm că, așa cum merge lumea, nu cei mai virtuoși obișnuiesc să se arate cel mai scandalizați de viciu.

Oricum ar sta lucrurile, spectacolul s-a încheiat cu o hărmălaie înfricoșătoare, și asupra lui a căzut fără întoarcere verdictul dezaprobării publice. Fericită țara care veghează cu atîta strășnicie la menținerea moralei și unde nici numeroasele replici pline de farmec ale dialogului, nici talentul sclipitor cu care se înlănțuie situațiile, nici atîtea momente ce meritau măcar aplauze parțiale, presărate de-a lungul întregului spectacol, n-au izbutit să facă uitată francheța cutezătoare a tablourilor ; fericită țara în care o comedie îndreptată împotriva aristocrației nu-și poate atinge scopul tocmai fiindcă aristocrația este cea dintîi care spune că-i liberală ; țara, în sfîrșit, unde *virtutea* face mai multe parale decît *viclenia*, atunci cînd se întîmplă ca acestea două să se ia la harță în aceeași scriere. De data asta, cea de a doua a

trebuit să se dea bătută înaintea celei dintîi. Faptul trebuie să ne dovedească fie că sîntem din cale-afară de buni, fie că nici chiar cei răi nu pot răbda să-şi vadă zugrăvită propria rătăcire.

CATALINA HOWARD

Cu ocazia retragerii de pe scena spaniolă, retragere pricinuită de o sănătate prea şubredă, doamna Concepción Rodríguez ne-a dăruit o ultimă noutate dramatică : una dintre cele mai bune piese ale poetului modern francez, pe care îl considerăm cel mai adînc cunoscător al mijloacelor meşteşugului său.

Catalina Howard este o creaţie neobişnuită. Scopul său este să zugrăvească o pasiune, cumplită pasiune mai ales atunci cînd îşi înfige rădăcinile în sufletul unei femei, şi îndoit cumplită dacă principiile religioase şi morale n-au fost sădite bine, printr-o educaţie îngrijită. Alexandre Dumas a socotit de data asta că orice mijloace sînt bune pentru a-şi atinge scopul propus şi s-a folosit în piesa sa de unele atît de originale, atît de noi şi atît de adevărate, încît a izbutit să-şi lase întipărită în operă pecetea geniului.

Viaţa lui Henric al VIII-lea, regele Angliei, bărbat cu totul extraordinar datorită influenţei pe care nestăpînitele şi arzătoarele sale pasiuni erau sortite să o aibă asupra destinelor celei mai mari părţi a naţiunii, a devenit un izvor nesecat de inspiraţie pentru teatru. Mai curînd senzual şi orgolios decît îndrăgostit şi drept, îşi transformă patul nupţial într-un instrument de tortură a femeilor, iar din iubirile sale trecătoare şi funeste făcu probleme politice şi religioase, probleme naţionale. După ce zadarnic a aşteptat din partea vicarului lui Cristos o în-

cuviinţare, cu neputinţă de obţinut, a tuturor destrăbălărilor sale, nu a şovăit să se rupă de biserica catolică, împreună cu tot poporul său, şi să se proclame capul credinţei anglicane.

Întrucît însă n-avem intenţia să facem aici o prezentare istorică, ci una literară, vom înceta să mai vorbim despre Henric al VIII-lea ; să ne ocupăm aşadar numai de tabloul atît de îndemînatic zugrăvit de către Dumas.

Catalina Howard este o tînără înzestrată cu o extraordinară frumuseţe, dar de obîrşie joasă, uşuratică şi superficială, care a mai primit şi o educaţie proastă şi a cărei fantezie a cam luat-o razna, hrănindu-se cu vise aurite şi închipuiri de mărire şi de putere mult deasupra poziţiei sale sociale. Pasiunea ei dominantă este ambiţia ; celelalte nu-i vor sluji decît drept simple unelte, mijloace ale triumfului. Un iubit misterios este îndeobşte hrana zilnică a unor asemenea femei romanţioase, şi iată şi pricina pentru care o aflăm pe Catalina căsătorită în secret cu Ethelwood, duce de Dierham, *pair* al regatului şi favorit al lui Henric, fără însă ca ea să cunoască înaltul rang al soţului ei.

Numai că regele, care a apucat s-o vadă, încearcă fără întîrziere s-o facă urmaşa ultimei sale soţii. Ethelwood, pe capul căruia cade însărcinarea s-o aducă la palat pe propria sa nevastă, nu găseşte alt mijloc să iasă din încurcătură, ştiind prea bine care este firea regelui, decît să facă în aşa fel, încît toată lumea să creadă că soţia sa a murit, adormind-o cu ajutorul unei băuturi narcotice, urmînd să-şi continue apoi traiul împreună, în castelul lor, feriţi de orice privire. Stratagema se dovedeşte zadarnică. Întoarsă la viaţă ca soţie a unui duce şi aflînd de pasiunea regelui, Catalina nu se împacă în ruptul capului cu situaţia ei. Între timp, propunerea de căsătorie făcută lui Ethelwood de către rege care îi oferă

mîna propriei sale surori, propunere refuzată de el, îi aduce ducelui disgrația, și astfel se vede silit, pentru a scăpa de mînia regelui, și hotărît să sacrifice totul pentru iubirea sa, să aleagă și pentru sine o moarte aparentă, asemănătoare aceleia pe care i-o pricinuise cu puțin timp înainte iubitei sale. Catalina, pusă astfel să aleagă între a-și scoate soțul din mormînt, pentru a duce apoi o viață obscură alături de el, schimbîndu-și atît numele, cît și țara, și a-l părăsi pentru totdeauna în cavou, pentru a urca treptele tronului, aruncă cheia mormîntului și îi întinde mîna lui Henric.

Ethelwood reușește totuși să scape cu viață, datorită prințesei Margareta, îndrăgostită de el ; trăind ascuns chiar în palat, se tansformă curînd într-o adevărată remușcare vie a Catalinei, înaintea căreia se arată ca un spectru, pentru a-i tulbura fericirea cîștigată pe o cale atît de netrebnică. Răzbunarea sa se împlinește cînd ajunge să-l facă gelos pe rege, în ochii căruia Catalina începe să pară vinovată, astfel încît, acuzată de către regescul ei soț înaintea Curții de Judecată, este osîndită la moarte. Catalina face tot ce poate pentru a-l îndepărta pe călău din Londra, în lipsa căruia execuția trebuie să fie amînată ; din nenorocire, în locul acestuia se înfățișează un om mascat, gata să îndeplinească el însuși sarcina de gîde. Este Ethelwood însuși, care o decapitează pe propria sa soție și care, dat fiind că nu trăise pînă acum decît pentru răzbunare, își smulge masca numai-decît după aceea, nemaiascunzîndu-și amestecul în înșelarea regelui său.

Dacă ținem să căutăm o morală în această dramă, nu ne rămîne decît să repetăm că Ethelwood, care și-a părăsit mormîntul pentru a muri cu adevărat alături de Catalina atunci cînd țelul său a fost atins, reprezintă personificarea morală a remușcării, care însoțește pînă la sfîrșit pe vinovat și nu piere decît odată cu el : nezărită de nimeni altcineva, ascunsă de ochii întregii lumi și

prezentă numai pentru criminal. Morala este fără îndoială mai puternică decît o simplă maximă finală sau decît un sfat arid. În comediile de moravuri aparţinînd stilului clasic, spectatorul aude morala rostită. În *Catalina Howard* el vede morala în acţiune. Tendinţă irezistibilă a secolului nostru, în care nu există alte adevăruri decît faptele şi în care morala nu i se prezintă omului ca o dogmă, ci ca un interes.

Dacă ne vom însuşi acest punct de vedere şi, înarmaţi cu el, vom privi iarăşi drama despre care vorbim, se vor spulbera de la sine toate învinuirile pe care unii i le aduc lui Dumas cu privire la răzbunarea nefirească a lui Ethelwood : criticii uită că de fapt scopul poetului nu este să zugrăvească o femeie ambiţioasă, un rege tiranic şi un soţ înşelat. Scopul poetului a fost să ne zugrăvească ambiţia dezlănţuită a unei femei, iar pentru aceasta a ales-o pe Catalina. Henric al VIII-lea, Ethelwood, prinţesa nu sînt pentru el decît mijloace cu totul secundare, care nu fac decît să-l ajute să-şi atingă ţinta.

Pentru a ne înfăţişa întreaga putere a ambiţiei era nevoie să ni se prezinte în contrast cu ea, cele mai mari sacrificii ; este ceea ce autorul a şi făcut, înzestrîndu-l pe Ethelwood cu toate însuşirile în stare s-o facă pe Catalina să renunţe la crima sa ; însă atît de cuprinzătoare este o pasiune dominantă, încît nu-i mai îngăduie celei stăpînite decît prea scurte răstimpuri de duioşie. Catalina este femeie, însă după ce i se mai alină durerea firească, dar trecătoare, de a vedea cum soţul piere pentru ea şi după ce slăbeşte simţămîntul generos, inevitabil, trezit atunci cînd l-a văzut încredinţîndu-şi viaţa mîinilor ei, după toate aşadar, ea nu poate totuşi să nu se întoarcă la ideea ei fixă : ambiţia, atunci cînd îşi vede soţul zăcînd lipsit de cunoştinţă şi-i smulge inelul pe care regele i l-a pus în mînă în mormînt ; trăsătură ce ne zugrăveşte dintr-o dată un întreg caracter şi ni-l arată pe poet ca pe un mare cunoscător al inimii omeneşti.

Chipul în care au fost observate toate acestea ni se pare atît de pătrunzător, încît nu şovăim să invocăm aici şi mărturia femeilor vinovate. Să ne spună oricare dintre ele dacă atunci cînd şi-au înşelat iubiţii sau soţii nu au cunoscut şi clipe de duioşie faţă de victima lor şi dacă un sentiment lăuntric de dreptate şi de generozitate nu le-a îndemnat aproape fără voie să-l mîngîie cu dezmierdări cît mai duioase sau cu cuvinte sincere de credinţă pe soţul lor, pe care îl înşelaseră uneori poate numai cîteva clipe după ce o făcuseră. Aşa este inima omenească, în care binele şi răul luptă necontenit şi continuă să lupte pînă şi în clipa cînd binele se lasă răpus de rău. Mîna de ajutor pe care uneori pare să ne-o întindă vrăjmaşul nostru şi care se numeşte îndeobşte perfidie, cel mai adesea nu este altceva decît o rămăşiţă de generozitate şi de bunătate muribundă, care luptă încă pentru a învinge ; nu este altceva decît un omagiu, pe care fără voia noastră îl aduce, în propriul nostru suflet, răul — binelui, şi viciul — virtuţii.

Acela care ştie aceste adevăruri cum le ştie Dumas, este un poet mare ; nimeni în teatrul francez modern nu le ştie atît de bine ca el şi, prin urmare, nimeni nu izbuteşte să fie un mai bun dramaturg decît el, nici chiar Victor Hugo, despre care am mai spus şi în alte rînduri că e mai curînd liric decît dramatic şi mai curînd strălucitor decît profund.

O altă trăsătură nu mai puţin adîncă este că în personajul Catalinei nu se iveşte niciodată nici măcar o urmă de căinţă ; şi chiar acesta este adevărul : atunci cînd o pasiune stăpîneşte întru totul inima, oricît l-ar duce ea pe vinovat de-a dreptul către prăpastie, el nu se căieşte nici o clipă ; crede doar că i-a lipsit norocul sau îşi închipuie că s-a folosit de mijloace nepotrivite, sau îi pare rău că n-a izbutit să învingă, iar lacrimile i le smulge întotdeauna numai pedeapsa nu şi căinţa. Scoateţi-i gîtul din ştreang celui pe care îl stăpîneşte patima tîlhăriei şi

dați-i mînă slobodă să se poată face iarăși tîlhar : îl veți vedea folosindu-se de alte vicleșuguri, devenind mai precaut ; singura deosebire va fi că a devenit un tîlhar mai îndemînatic. Omul poate renunța la o faptă sau la alta, o poate alege pe una în locul alteia : la pasiunile sale însă nu va renunța niciodată, întrucît ele sînt însăși alcătuirea noastră ; pasiunea este făptura omenească însăși ; este asemenea apei care, zăgăzuită într-o parte, nu se va întoarce nicicînd la izvorul de la care a purces, ci va încerca neistovit să-și urmeze curgerea, căutînd o altă ieșire, și dacă și aceasta îi va fi închisă, va căuta încă una, și încă o sută de mii, pînă ce va izbucni afară. Tocmai pe aceste adevăruri ne întemeiam atunci cînd am spus, acum cîtăva vreme, că teatrul rareori izbutește să-l îndrepte pe om, deoarece omul este un animal care nu se învață niciodată minte.

În ceea ce privește procedeele și formele dramatice, dacă am încerca să ne opunem crimelor și ororilor ce au înlocuit în teatrul modern combinațiile reci ale comediilor din secolul al XVIII-lea, ar însemna că încercăm să ne opunem însăși deosebirilor dintre epoci și dintre împrejurări, odată cu care s-a schimbat și gustul. *Mergem la teatru ca să ne distrăm,* îi auzi pe cîte unii rostind plini de candoare. Nu, la teatru mergem ca să vedem reproduse simțămintele care ne tulbură cel mai mult în viață, iar în viața pe care o trăim acuma nici poetul, nici actorul, nici spectatorul nu mai au nici un chef să rîdă ; întîmplările care au loc în epoca noastră ne fac să le privim cu seriozitate, iar evenimentele la care noi înșine luăm parte, și sîntem noi înșine parte atît de interesantă, nu ne pregătesc nicicum să înțelegem alt fel de teatru : asta e pricina pentru care nu se mai pun astăzi în scenă comedii de Molière sau de Moratín, care au oglindit epoci mai liniștite și sentimente mai blînde, iar dacă ar fi cu putință să vedem și asemenea opere, ele nu ne-ar mai place ; de aceea, s-ar putea spune că epoca noastră se

aseamănă cu un beţiv pe care tocmai din pricina vinului îl chinuie setea şi care nu-şi poate potoli setea decît tot cu vin, fiindcă apa i se pare lipsită de orice gust, ori de cîte ori înşelătoarea dorinţă îl împinge s-o guste.

Cu toate acestea, ne vedem siliţi să mărturisim că în Spania trecerea a fost prea puternică şi a avut loc prea rapid. Numărînd anii, în Franţa putem afla o jumătate de secol de prefaceri, în timp ce schimbările de la noi n-au durat nici măcar jumătate din timp, fără să mai spunem că zguduirile noastre nici pe departe nu se pot măsura cu cele din ţara vecină.

A întîrziat o jumătate de secol pînă să ducă la îndeplinire revoluţia literară, pe care a săvîrşit-o treptat; orice licenţă poetică şi-a cîştigat acolo locul numai după o luptă pas cu pas, începînd cu teatrul de bulevard sau odată cu melodrama de la Porte Saint-Martin, şi numai după aceea a izbutit să cucerească teatrul francez; în vreme ce la noi, într-un singur an, am trecut de la politica lui Ferdinand al VII-lea la aceea a viitoarelor Adunări Constituante, iar în literatură de la Moratín la Alexandre Dumas; şi pe lîngă asta, nu trebuie să dăm uitării faptul că clasicismul aristotelic şi horaţian avusese destul timp în Franţa să-şi plictisească publicul, de pe vremea lui Ludovic al XIV-lea pînă la Napoleon, pe cînd noi nici n-am avut cînd să ne obişnuim ca lumea cu genul clasic, întrucît de la Comella pînă în ziua de azi n-au trecut mai mult de douăzeci şi ceva de ani, ani în care nu s-au ivit decît cele trei comedii şi jumătate de Moratín, tot cam atîtea de Gorostiza, la care se mai adaugă poate o piesă-două de vreun altul şi cîteva traduceri, care nici măcar nu sînt toate bune, făcute după Racine, după Molière sau după alţi autori francezi de mîna a doua. Într-un cuvînt, se poate spune că ne bem cafeaua numai-decît după ciorbă.

Aici ni se pare a vedea, dealtfel, şi una dintre pricinile împotrivirii pe care o arată poporul nostru faţă de în-

noiri, atît în politică, cît și în literatură, fiindcă în loc să mergem pe îndelete și să urcăm treaptă cu treaptă, îi dăm zor să facem saltul, lăsînd goluri pretutindeni și repetînd numai ultimul cuvînt pe care îl auzim rostit de buzele vecinului. Vrem să ajungem la țintă, dar fără să mai luăm în piept și drumul care duce la ea ; este fără îndoială cauza pentru care inovațiile noastre sînt șubrede.

Traducerea piesei despre care am vorbit este proastă, și proastă este și punerea în scenă, în ceea ce privește decorurile și costumele. Cît despre jocul actorilor, am văzut că existau motive deosebite pentru că în *Catalina Howard* lucrurile să iasă bine : strașnic argument în mîna noastră. Dacă doamna Rodríguez, în beneficiul căreia a avut loc reprezentația, dacă Latorre, dacă Romea și dacă toți ceilalți ne-au dovedit de data asta că atunci cînd vor pot să joace bine, nu înseamnă că ne-au dat și dreptul de a-i certa fără îngăduință atunci cînd joacă prost ?

Doamna Rodríguez ne-a convins că nimeni nu va putea egala dicțiunea ei perfectă și n-o va putea egala nici în veridicitatea uimitoare cu care a jucat unele scene ; scena trezirii mai ales mi s-a părut minunată, apoi visul înaintea regelui. Latorre a fost și el admirabil în scena din mormînt, iar Romea a fost fără cusur în scena din Parlament.

Notă. Într-o gazetă din orașul nostru, tocmai am citit în legătură cu critica piesei intitulate *Mănușile galbene* și apărută în *El español* următoarele cuvinte : este adevărat că așa cum zic gurile rele articolașul lui Figaro n-a rămas fără răspunsul care i se cuvenea... Nu înțelegem prea bine ce vrea să spună gazetărașul cu pricina, însă întrucît asemenea mod de exprimare ar putea da naștere la interpretări nefavorabile nouă, ne grăbim să spunem că n-am primit nici un fel de răspuns la articolul amintit ; un răspuns în presă știe oricine că n-a existat ; un răspuns de altă natură nu sîntem obișnuiți să primim fără ca autorul să dea socoteală pentru el. (n.a.)

HERNANI
SAU
ONOAREA CASTILIANĂ
(Traducere de Victor Hugo)

Spectacolul cu *Hernani* pe scena spaniolă comporta de la început anumite riscuri. Opera unuia dintre cei mai mari poeți ai tuturor timpurilor, *Hernani* a deschis în mod maiestuos calea noii școli moderne franceze. Dar deși în piesa lui, Victor Hugo se încumetă s-o rupă fățiș cu vechile precepte, el n-a găsit totuși de cuviință să nesocotească toate convențiile stabilite de înaintași și nici n-a răspîndit aici, cu dărnicia cu care avea s-o facă în opere posterioare, numeroasele îndrăzneli ce nu-i izbutesc pe deplin decît unui talent cu adevărat superior.

Am mai spus-o și cu alte ocazii că Victor Hugo este mai curînd poet, decît autor dramatic ; nu pentru că i-ar lipsi stăpînirea tehnicii teatrale, ci pentru că imaginația înăbușă mai întotdeauna vocea inimii, și tocmai de aceea ni se pare că ocupă în teatru un loc inferior celui care credem că i se cuvine lui Al. Dumas. *Hernani* a entuziasmat desigur publicului francez, amic al retoricii și al detaliilor istorice ; noutatea, noul stindard sub care se înrola proscrisul din Aragón i-au asigurat un triumf care încă nu putea fi atribuit numai unei grupări literare, la a cărei naștere însă el însuși avea să contribuie.

Numai că pe scena spaniolă toate aceste motive de succes nu mai existau. Producțiile străine sînt cunoscute aici nu pe măsură ce văd lumina tiparului, ci pur și simplu cum se nimerește. *Hernani,* întîiul pas al școlii moderne, s-a înfățișat ochilor noștri de-abia acum, cînd ne-am obișnuit pînă și cu excesele acestei școli. Chiar și cumpătarea autorului în a folosi efecte surprinzătoare era de natură să facă piesa să ne apară palidă, decolorată, mai ales după *Lucreția Borgia* și *Catalina Howard,* iar dacă acest inconvenient era contrabalansat de inte-

resul pe care trebuia să-l stîrnească în Spania un subiect spaniol, se ivea în acelaşi timp la altă mare dificultate : mai mult decît oricare altă dramă, *Hernani* avea nevoie de o traducere bună.

În privinţa asta, din fericire, atît Victor Hugo, cît şi publicul spaniol au avut noroc. Tălmăcirea de care s-a bucurat celebra dramă este una dintre cele mai bune pe care le putem găsi în limba spaniolă. Traducătorul operelor lui Victor Hugo s-a aplecat asupra textului cu deosebită grijă, cu adevărată dragoste : limba ireproşabilă, savoarea cu adevărat spaniolă, versificaţia corectă, armonioasă, bogată, şi poetică aşează traducerea printre operele literare cele mai dificile şi mai izbutite. Fie ca îndreptăţitele laude pe care i le datorăm domnului Ochoa, să determine publicul să înţeleagă că nu din cine ştie ce dorinţă de-a rîde condamnăm fără cruţare traducerile mediocre care ni se oferă zilnic, ci pentru că aşa este drept. Să traducă şi ceilalţi ca domnul Ochoa, şi pana noastră, întotdeauna nepărtinitoare, va alerga pe hîrtie doar pentru a-i lăuda, şi încă cu mai multă plăcere, decît pentru a-i critica amarnic. Ne-ar fi plăcut poate ca traducătorul, în loc să dilueze, lungind astfel unele scene, să fi încercat dimpotrivă să le reducă cît mai mult, fără însă a altera înţelesul ; ştim însă că numai respectul arătat marelui poet ar fi fost de ajuns să-l împiedice, lucru care, dealtfel, nici nu ne surprinde la un tălmăcitor de poezie, el însuşi poet. Este greu, într-adevăr, cînd îl traduci pe Victor Hugo, să-ţi iei anumite libertăţi. În ceea ce priveşte restul, vom încheia elogiul acestei traduceri, adăugînd că există scene întregi atît de bine scrise, încît nici Calderón nu le-ar fi dispreţuit. Oricum, de mulţi ani, nu ne-a fost dat să vedem vreuna care să ne încînte în asemenea măsură, cu excepţia aceleia a *Fiilor lui Eduard*, făcută de *don* Manuel Bretón de los Herreros, cu aceeaşi îndemînare şi conştiinciozitate exemplară.

Nu ne vom apuca aici să povestim subiectul lui *Hernani*. Numai dramele de duzină, al căror merit stă doar în intrigă, sau istorioarele plate, care trec în teatrul nostru drept comedii au de cîştigat de pe urma acestui obicei gazetăresc. Dacă ne-am îngădui să-l aplicăm la *Hernani*, am nedreptăţi atît autorul, cît şi opera. Căci meritul principal al acesteia nu stă în faptul că amorezul se căsătoreşte cu doamna inimii sale, nici în obstacolele mai mult sau mai puţin dramatice, care se ivesc în calea nunţii lor. Meritul dramei se află în însăşi concepţia ei, în portretul lui Carol I al Spaniei, tinerel seducător de domnişoare, rege galant în primii săi ani, devenit apoi Carol al V-lea al Germaniei, împărat al romanilor, care ştie să alunge din inima sa toate interesele meschine şi toate amorurile trecătoare, pentru a putea face loc în ea celor mai înalte ambiţii omeneşti şi măreţei misiuni pe care providenţa l-a ales s-o îndeplinească în această lume. Tot restul nu alcătuieşte decît mijloacele care vor contribui la atingerea scopului, aşa cum ne putem da seama, în ciuda titlului şi din predicile sfătoase ale bătrînului *don* Ruy Gómez, şi din poziţia violentă a lui Hernani, şi din nefericita sa iubire pentru *doña* Sol.

Adevărata dramă pare să se încheie odată cu actul IV, cînd *don* Carlos al V-lea, ajuns împărat, renunţă la frumoasa *doña* Sol şi i-o dă de soţie răzvrătitului Hernani, înapoindu-i în acelaşi timp titlurile şi onorurile. Totuşi poetul, dominat de ideea iniţială a operei sale şi neputînd renunţa la dorinţa de a înfăţişa *onoarea castiliană*, fantastică şi exagerată, cum şi-o închipuie el, se grăbeşte să adauge un al cincilea act, bazat pe răzbunarea bătrînului *don* Ruy Gómez, care, devenit în urma unui jurămînt stăpîn pe viaţa lui Hernani, vine să tulbure bucuria petrecerii şi fericirea logodnicilor, cu sunetele cornului său, sunete la auzul cărora Hernani îi jurase că îi va oferi viaţa sa în orice situaţie în care bătrînul ar veni

să i-o ceară. Bătrînul, neîndurător și gelos, sună tot mai tare din corn, izbutind să ucidă iubirea curată și viitorul surîzător al fericitei perechi.

În secolul în care Chateauriand a scris :

Comme on compte l'âge des vieux cerfs aux branches de leurs ramures, on peut compter les places d'un homme par le nom bre de ses serments.

în acest secol așadar, cel care se încumetă să ne înfățișeze un jurămînt respectat și împlinit cu prețul vieții îl face, orice s-ar spune, să moară de rîs chiar și pe spectatorul cel mai grav. Hernani ar fi putut să invoce fără nici o greutate împrejurările sau orice alt motiv de același soi, dar se mulțumește să dea pe gît o sticluță cu veninul cel mai ucigător, după care străvechea onoare castiliană rămîne neîntinată, publicul dezolat, iar bătrînul, mulțumit și mormăind în barbă, la vederea celor două cadavre : „mort, moartă !"

Acest final neinspirat și pe care restul dramei nu ne făcuse să-l așteptăm, el fiind neîntemeiat și prea puțin justificat de un fleac ca împlinirea unui jurămînt, a fost pricina pentru care *Hernani* nu s-a bucurat de atîtea aplauze cîte plăcerea cu care fuseseră ascultate actele precedente ne îndreptățea să așteptăm.

CONJURAȚIA DIN VENEȚIA

(Dramă istorică de Francisco Martínez de la Rosa)

Nu-i nevoie să ne întoarcem cu gîndul la izvoarele teatrului pentru a combate deșarta preocupare a făurito-

---

[1] „Cum anii cerbilor bătrîni se numără după ramurile coarnelor lor, tot așa se pot număra și posturile ocupate de un ins, după numărul jurămintelor sale."

rilor de percepte [1], care au încercat să reducă arta dramatică la tragedia propriu zisă şi la comedia de moravuri sau de caracter. O judecată firească ne poate călăuzi mai bine. În ceea ce priveşte comedia, găsim într-adevăr că e cît se poate de nimerit să rămînă o oglindă a vieţii, înfăţişînd cu fidelitate rătăcirile şi viciile ridicole ale oamenilor. Dar pentru tot ceea ce nu este comedie, să cercetăm cîteva clipe mai îndeaproape care ar putea fi ţelurile cele mai potrivite ale teatrului. La toate neamurile cunoscute de noi, el îşi datorează originea orgoliului naţional, pe care l-am putea numi amor-propriu al popoarelor. În Grecia, de pildă, cea dintîi materie teatrală a alcătuit-o viaţa eroilor străvechi şi amintirea isprăvilor lor vitejeşti. La un popor care, asemenea celui grec îşi închipuia despre sine că deschide din zei şi din semizei, primele reprezentaţii teatrale trebuiau, în mod necesar, să poarte în ele măreţia şi sublimul cărora îşi datorau începuturile. Astfel că ni se înfăţişau nu oamenii, nici pasiunile lor şi nici întîmplările ce puteau decurge din ele, ci numai faptele supraomeneşti — singurele vrednice să alcătuiască subiectul, iar cerurile şi soarta să hotărască desfăşurarea. De ce să ne mirăm atunci că făuritorii de precepte, care-şi scoteau legile tocmai din cercetarea unor asemenea modele, au statornicit pentru genul acesta — căci altul nou nici nu mai puteau concepe — obligaţia precisă ca în tragedie să nu vorbească decît eroi ori principi ca şi divini, folosind acel înalt limbaj ce li se potrivea numai lor ? Aşa cum am văzut, lucrurile se înţeleg de la sine. Numai că, atunci cînd vechile credinţe s-au prăbuşit în pulbere, nimeni n-a mai văzut în regi altceva decît nişte oameni aşezaţi în scaunul domniei şi nicidecum nişte zei căzuţi, aşa încît abia e de înţeles cum de a mai putut dăinui tragedia eroică aristotelică. Pentru popoarele moderne nici nu mai e de conceput o astfel

[1] *Los preceptistas :* critici clasicizanţi, adepţi ai teoriei clasicismului francez.

de tragedie, adevărată adulație literară a puterii. Pe de altă parte, se poate oare spune că numai regii și principii sînt în stare de pasiuni ? Putem spune nu numai că este o greșeală, ci și că mărginind domeniul reprezentațiilor teatrale într-un cerc atît de strîmt, le-am lipsi chiar de țelul lor cel mai de seamă. De obicei, oamenii nu se arată mișcați decît de ceea ce are vreo înrudire cu ei, cu alte cuvinte prea puține poate învăța și prea puține îi poate folosi unui spectator înfățișarea împrejurărilor trăite de eroii unei tragedii, în locul cărora el nu se va putea transpune niciodată. Adevărurile astea, simțite de toată lumea chiar dacă n-au fost rostite cu glas tare, au dat naștere unui gen care le-a apărut, firește, ca fiind cu totul nou tuturor autorilor de precepte ruginite : însă tocmai acesta este de fapt unicul gen care există cu adevărat în viață. Mina care în chip firesc avea să li se deschidă poeților a fost istoria, și iată cum, prin puterea împrejurărilor, se născu drama istorică. Poeții pămîntului nostru, care n-au răbdat să se supună niciodată altor inspirații decît celor ale geniului lor slobod, n-au scris decît două soiuri de drame : fie comedii de moravuri sau de caracter, ca *Înșelătorul* de Alarcón și *Disprețul* de Lope și Moreto, fie drame istorice, ca *Bogătanul* și *García del Castañar*. Tocmai acestui gen, oglindă fidelă a vieții, în care găsim amestecate, ca și în lumea unde trăim, regi și vasali, puternici și slabi, interese publice și particulare, îi aparține și *Conjurația din Veneția*. Singura obligație adevărată ce o are aici poetul este să-l facă pe fiecare să vorbească potrivit lumii căreia îi aparține, cu cuvintele care îi sînt firești și vom vedea cum din această varietate naturală va rezulta negreșit un îndoit efect ; asta cu atît mai mult, cu cît graiul inimii este același în toate clasele și cu cît pasiunile fac să se asemene oamenii pe care pe de altă parte locul lor în lume îi desparte și îi deosebește.

Veneția, un fenomen în politică, o excepție cu totul neobișnuită, o cetate fără seamăn în însăși existența ei,

în însuși chipul în care a fost clădită, cetate care a izbutit să înrobească timp de atîtea veacuri mările, dar care, cea dintîi, și-a fost roabă sieși, Veneția este un adevărat izvor nesecat atît pentru istoric, cît și pentru poet. Domnia teroarei, vreme de atîția ani învingătoare împotriva legilor firii, oferă nenumărate subiecte cu un efect teatral deosebit de puternic, iar autorul nostru, alegîndu-și vestita conjurație din 1310, ne dă încă o dată dovadă de gustul său sigur, pe care ni l-a mai arătat și în alte rînduri. Cîrmuirea aristocratică a Veneției, redusă numai la un mic număr de familii patriciene, nu se putea să nu dea naștere continuu la conjurații ; poporul asuprit nu putea nici el să nu aspire la recîștigarea drepturilor sale pierdute ; pe de altă parte, teama și neîncrederea, însoțitoare de nedespărțit ale nedreptății și tiraniei, făceau negreșit cîrmuirea să fie crudă. Pricină pentru care s-a întemeiat groaznicul sistem inchizitorial care, ca să folosim și noi expresia domnului Martínez, sugruma pînă și plînsul pe eșafod ; considerente de înaltă politică l-au îndemnat tot atunci pe ambasadorul Genovei să ia sub ocrotirea sa acea faimoasă conspirație. Prima scenă are loc chiar în casa lui, unde și-au dat întîlnire toți capii conjurației, pentru a cădea la înțelegere asupra mijloacelor de a răsturna tirania oligarhică a Veneției chiar în zilele vestitului său carnaval ; libertatea și confuzia din scurta perioadă de veselie și de sărbători par să înlesnească de minune aducerea la îndeplinire a țelurilor ascunse ale conspiratorilor. Primul act nu-i altceva decît introducerea dramei, dar încă de pe acum se poate ghici că eroul ei are să fie tînărul Ruggiero, un orfan căruia nu i se cunosc nici părinții, nici patria, însă venețian prin poziție și prin simțăminte. În actul al II-lea, ne găsim în palatul familiei Morosini, în fruntea căreia se află cei doi frați : Pietro, primul președinte al Tribunalului celor zece, și Giovanni, senator. Pietro tocmai stă de vorbă cu iscoadele

sale despre un complot ce au aflat că se urzește împotriva Republicii, Ruggiero fiind unul dintre conspiratorii puși sub urmărire. Convorbirea lor este întreruptă de niște zgomote ușoare și neașteptate ; se ascund cu toții și apare tînăra Laura, fiica senatorului Morosini. Căsătorită în secret cu Ruggiero, ea vine acum să-l aștepte chiar în încăperea aceea, unde îl vede în taină pentru a treia oară. În scena care urmează, Ruggiero îi împărtășește iubitei sale cîteva din secretele complotului ; una dintre iscoadele ascunse stinge lampa care îi lumina și, luptînd prin întuneric, sateliții tribunalului izbutesc să-l prindă pe tînărul conjurat în timp ce nefericita sa soție cade leșinată. Pe Laura o întîlnim apoi, la începutul actului al III-lea, în camera ei, unde s-a trezit adusă fără să știe cum, bănuind ce s-a întîmplat cu soțul ei, ea se hotărăște să-i încredințeze lui Morosini fatalul secret al nunții sale, într-o scenă plină de sentiment și urmărită de public cu încordare : duiosul tată, după ce-i iartă fiicei sale rătăcirea, îi făgăduiește că se va folosi de toată influența sa pentru a-i scăpa viața lui Ruggiero, faptă la care purcede, încercînd să-l convingă pe înduplecatul său frate. De la care nu scoate însă decît un cumplit răspuns :

„— Spune-mi numai un lucru, întreabă Giovanni Morosini, Ruggiero trăiește ?

— Trăiește.

— Slavă Domnului !

— Dar să nu-i spui nimic fiicei tale.

— De ce ?

— *Pentru că astfel ar trebui să-l plîngă de două ori.*"

Piața San Marco, centrul distracțiilor publice al Carnavalului, este locul în care se va desfășura actul al IV-lea. Vedem mai mulți conspiratori mascați și răspîndiți în mijlocul mulțimii, așteptînd clipa cînd va bate miezul nopții. Nimic mai ingenios, nici mai dramatic, ca acest act ce se desfășoară în întregime în petrecerea asurzitoare a Carnavalului, în timp ce spectatorul, cuprins de

cumplită neliniște, așteaptă să vadă izbucnind dintr-o clipă într-alta răzmerița și moartea, chiar în sînul veseliei nepăsătoare și plină de încredere a unor oameni ce parcă și-au pierdut mințile. Auzim, în sfîrșit, bătînd miezul nopții și, la strigătul *Veneția și libertatea !* strigăt care a stîrnit o adîncă simpatie în rîndurile publicului nostru —, răscoala se dezlănțuie, oțelele armelor lucesc, și strigătele de moarte răsună acum în locul cîntecelor de veselie. Republica venețiană și-a luat însă din vreme măsuri de prevedere : captiv, Ruggiero nu a putut să sară în ajutor cu oamenii săi, așa încît Republica iese învingătoare. „La tribunal, la tribunal cu cei care mai scapă cu viață !" răcnește plin de cruzime președintele Morosini, triumfător, în mijlocul Pieții San Marco, avîndu-i întinși la picioare, morți sau răniți, pe cei mai mulți dintre conjurați.

În actul al V-lea, ni se înfățișează Tribunalul celor Zece, judecata conspiratorilor prinși. Se ascultă cuvîntul martorilor. Este interogată și Laura, însă mintea ei s-a tulburat și nu face altceva decît să întrebe de soarta soțului ei ; Ruggiero este judecat și el ; numai că acum, luîndu-i interogatoriul, președintele Morosini, care trebuie să-l osîndească, recunoaște în el pe propriul său fiu. Simțind că e gata să-și piardă cunoștința, după o atît de groaznică lovitură, se retrage din Tribunal. Ruggiero este osîndit la moarte ; în clipa cînd se îndreaptă către locul osîndei, Laura se aruncă înaintea lui : „Trăiești, ești aici !" — strigă ea ; o bucurie frenetică i se zugrăvește pe față ; este însă smulsă de lîngă soțul ei și atunci nefericita întreabă : „Dar unde vor să te ducă ?" În clipa următoare, sărmana zărește eșafodul și înțelege încotro se îndreaptă soțul ei. „Dumnezeule sfînt !" strigă ea cu spaimă. Se prăbușește, neînsuflețită, iar cortina cade, ascunzînd privirilor groaznicul deznodămînt.

Planul piesei este admirabil gîndit, interesul spectatorului nu slăbește nici o clipă, menținîndu-se de-a lun-

gul tuturor actelor mulțumită unor mijloace simple, verosimile, indispensabile ; insistăm îndeosebi în a le numi indispensabile, căci tocmai în aceasta stă adevărata perfecțiune a artei. Nu-i de ajuns ca întîmplările să se fi putut desfășura așa cum au fost ele gîndite ; dacă vrem ca spectatorul să nu scape nici un moment de impresia apăsătoare a pericolului, este neapărat nevoie ca, odată înfățișate elementele inițiale ale desfășurării acțiunii, întîmplările să nu se poată petrece cu nici un chip altfel de cum s-au petrecut. Prezentarea (realizată în scena de început prin mijlocirea ambasadorului genovez, care dictează o notă pentru guvernul său) este nouă și iscusită și mai ales cît se poate de firească. Un complot îndreptat împotriva tiraniei va stîrni întotdeauna cel mai mare interes pe scenă, tocmai pentru că este greu să prevezi cum se va sfîrși, și pentru că nu te poți împiedica să dorești un sfîrșit fericit. De o profundă cunoaștere a efectelor dramatice dă de asemenea dovadă faptul că Ruggiero este pus să destăinuie complotul atunci cînd poate fi auzit de dușmanii săi, cînd se află în brațele iubitei ; ai vrea parcă să-l faci să amuțească și cumplit mai este să chemi doi îndrăgostiți să se întîlnească printre morminte, să faci să răsune un dialog de viață într-un lăcaș al morții și să faci să apese asupra celei mai duioase pasiuni toate primejdiile unei conjurații ; de asemenea sublim este să așezi temnița între doi îndrăgostiți fericiți, care nu se văd decît pentru a treia oară. Pentru ce însă a prelungit atît de mult domnul Martínez scena dintre Laura și Ruggiero ? Pentru ce-i pune să vorbească un ceas în șir, atunci cînd ei simt atît de multe ? Poetul, care știe să facă o femeie să spună : „Cum ard lacrimile tale, Ruggiero ! Lasă-mă, lasă-mă să ți le șterg cu mîna mea", ar trebui să cunoască bine întregul preț al unei scene scurte, atunci cînd în ea domnește pasiunea. Frumoasă este și scena între Laura și tatăl ei, dar încă mai fru-

moasă ar fi fost, după părerea noastră, dacă nu ar suferi de aceeași străduință de a înmulți, și de a slăbi astfel cuvintele sale duioase. Sentimentul este o floare gingașă : cine o apucă fără grijă o vestejește. Ni se pare de asemenea că ar putea fi suprimat monologul tatălui la sfîrșitul actului al III-lea, sau că ar putea fi cel puțin scurtat ; credem că nu este nici necesar și nici de cel mai bun efect.

Poate că cele mai înalte merite ale compoziției stau însă în alăturarea și în contrastul atît de puternic între actul al IV-lea și finalul dramei : și se mai poate de asemenea ca tocmai asta să fie pricina pentru care finalul acesta n-a fost prea mult aplaudat : este știut că spaima te face să amuțești ; mîinilor le vine greu să se ridice și să bată atunci cînd sînt silite mai întîi să șteargă lacrimile care izvorăsc din ochi. Pe de altă parte, cine își mai poate aminti în clipele acelea că privește doar o piesă de teatru și că totul nu-i decît un artificiu al poetului și al actorilor ? Scenele interogatoriului fac însă parte dintre cele care, fiind numai în aparență mai dramatice și de mai mult efect, par să-și mulțumească într-o mai mare măsură publicul și să-și cîștige astfel cei mai mulți admiratori. Și totuși criticul nu poate împărtăși și el un asemenea mod de a privi lucrurile. Ori de cîte ori un poet ni-i va înfățișa pe scenă, față în față, pe asupriți și pe asupritori, cei dintîi ne vor cîștiga cu mare ușurință de partea sa : cea mai numeroasă parte a publicului o alcătuisc fără îndoială nefericiții, căci cine s-ar putea oare făli că el este altfel ? Toți vor simpatiza în chip firesc cu cel lovit de soartă, și orice răspuns plin de tărie dat de un condamnat nevinovat neînduplecatului său judecător va fi întotdeauna aplaudat la teatru ; așa încît mijlocul acesta nu a fost cel mai îndemînatic de care s-a folosit domnul Martínez ; a-i aduce laude pentru ceva ce-ar putea face ori și cine ar însemna să-l prețuim într-un mod cam stîngaci. Adevăratul său merit se află în acea

cunoaștere fără greș a inimii omenești cu care își pregătește efectele, cu care se strecoară pe nesimțite în pieptul spectatorului, cu care îl poartă de la un simțămînt gingaș la altul, pînă la a-l face să amuțească și să-i dea lacrimile. Și chiar știind toate acestea, spectatorul încă se mai trezește uimit și captivat pe neașteptate de anumite pasaje din interogatoriul lui Maffei și Ruggiero. Nimic mai sublim decît replici ca : „Și de ce i-ai numit tocmai pe ăștia și nu pe alții ?" „Pentru că în clipa aceea nu mi-au venit în minte numele voastre. De cuvintele pe care le-am rostit sub tortură va răspunde numai călăul". Sau cuvintele lui Ruggiero : „Faceți-mi hatîrul acesta și am să vă iert".

Ori răspunsul lui Giovanni Morosini : „Stau acum și mă gîndesc că tu nu ai copii... și că n-ai cum să mă înțelegi". Ori cel al lui Ruggiero : „Acum sînt sigur că e tatăl meu, fiindcă iată că nici cînd mor nu mi-e dată mîngîierea să-l pot vedea" ; îl recunoaștem numaidecît aici pe poetul sensibil, care a sorbit din cupa nenorocirilor și care își sfîrșea astfel una dintre elegii :

Nu am spre a-ți împodobi mormîntul
flori, fiindcă nici o floare nu se naște
în înghețat pămînt, iar dac-ar fi,
doar de-aș atinge-o eu și s-ar usca.

Nu vom încheia aprecierea noastră fără a nu rosti încă un gînd ce-i numai spre lauda autorului : este pentru întîia oară că vedem în Spania un ministru care aduce literelor o asemenea cinstire, împodobindu-se cu inspirația muzelor. Și încă în ce împrejurări ? Statutul regal, cea dintîi piatră care va servi la ridicarea edificiului regenerării Spaniei, și această dramă plină de rare însușiri ; și totul numai de o săptămînă încoace : nu știm dincolo de granițele Spaniei să se mai fi întîmplat vreodată ceva asemănător.

Ştim de asemenea că Dl. Martínez, modest chiar şi acum, în plin triumf, se afla în teatru, dar se ascundea de aplauzele publice în colţul cel mai ferit al lojii cu nr. 6. Iată încă un merit.

În ceea ce priveşte jocul actorilor, ni se pare că poetul le poate fi recunoscător tuturor în aceeaşi măsură, căci într-adevăr rareori ne-a fost dat să vedem un spectacol atît de egal, pînă şi actorii pe care nu i-am fi crezut niciodată în stare de ceva bun şi-au interpretat rolurile într-un mod admirabil. Ce să mai spunem aici despre scenele de mulţime, pline de atîta viaţă şi mişcare ? Nu încape nici o îndoială că tot spectacolul a fost pus la punct cu deosebită grijă şi că mai aleş actorii cărora li s-au încredinţat rolurile secundare au fost struniţi cum trebuie de către cineva vrednic de toată lauda, pe care nu ne e greu să-l ghicim. Doamna Rodríguez şi-a jucat rolul într-un chip desăvîrşit ; recunoaştem în ea pe Laura sensibilă, iubitoare, pe care ne-a zugrăvit-o poetul. Cîtă căldură şi cît adevăr în cuvintele sale : *El este soţul meu înaintea lui Dumnezeu şi trebuie să-l scap de la moarte cu preţul vieţii mele. Ce-mi pasă de ceea ce au să spună oamenii ?!* Greu ne-am putea închipui mai bine jucată scena cu Ruggiero sau cu tatăl său, şi n-ar fi cu putinţă să împerechezi şi să amesteci mai bine la un loc simţămintele de dragoste şi de spaimă ca în scena cînd ea părăseşte locul întîlnirii. Ne îndeplinim o plăcută datorie adresîndu-i îndreptăţite laude distinsei noastre actriţe. Latorre a jucat şi el cu mult adevăr rolul lui Ruggiero. La rîndul său, Mate n-a lăsat nimic de dorit şi am fi nedrepţi dacă n-am aminti şi numele actorilor Pedro López şi Juan Latorre, ale căror merite nu pot fi trecute cu vederea. Am remarcat de asemenea şi alte plăcute noutăţi cu prilejul acestei reprezentaţii : actorii se aşezau ori se ridicau, se mişcau ori se strîngeau în grupuri în

felul cel mai potrivit cu caracterul fiecărei scene, izbutind să se dezbare de cele 1000 de prejudecăţi ale culiselor atît de cunoscute oricui asistă des la spectacolele teatrelor noastre. Aceleaşi cuvinte de laudă le putem rosti şi cu privire la exactitatea istorică şi bunul gust al costumelor.

Ne-am face vinovaţi de o nedreptate dacă n-am spune cîte ceva şi despre mijloacele de punere în scenă ale teatrului. În multe alte rînduri am mai arătat cît le putem cere, fiindcă ştiam noi înşine din proprie experienţă cît puteau da ; cu toate acestea nu erau întotdeauna crezuţi. Facem acum apel la ceea ce au constatat şi alţii : să ni se spună dacă a mai fost văzută vreodată în teatrele noastre o dramă montată cu atîta pompă şi cu atîta exactitate istorică : e tributul pe care, de data asta, teatrul l-a plătit nu numelui autorului, oricît l-ar merita el numai pentru însuşirile sale, ştiut fiind că încă înainte de a-şi fi ocupat înaltul său post toate pregătirile fuseseră isprăvite, ci însuşi teatrului spaniol, ceea ce ne face să nutrim de acum încolo mari nădejdi. Cinci decoruri noi pentru un singur spectacol, şi ce decoruri ! Ne putem felicita că avem printre noi un pictor de valoarea Domului Blanchard şi un teatru atît de plin de zel pentru gloriile noastre literare. Ştim cu toţii că adevăratele compoziţii originale vor fi vrednice să li se arate aceeaşi grijă ori de cîte ori natura lor o va cere.

Am putea pomeni cîteva defecte observate în decorurile actului al IV-lea, însă ne amintim şi de cît de puţin potrivit este localul şi mai ales sîntem convinşi că unele dintre ele vor fi remediate chiar cu prilejul următoarelor seri de spectacol.

Oricum ar sta însă lucrurile, şi chiar cu mici imperfecţiuni, n-am văzut încă niciodată unul mai bun la Madrid.

AMANȚII DIN TERUEL

(De Juan Eugenio Hartzenbusch)

Să nu faci altceva decît să înmulțești cu încă unul gloata muritorilor, să nu fii altceva decît un om printre atîția alții, să auzi spunîndu-se despre tine : „Este un oarecare", e ca și cum n-ai fi decît un copac dintr-un pîlc de copaci. A trăi însă douăzeci și cinci sau treizeci de ani neștiut și necunoscut de nimeni și a te ivi apoi, într-o seară ca oricare alta, strîngînd o mulțime întreagă, trezindu-i curiozitatea, poruncind unei cortine să se ridice, mișcînd inimile, subjugînd cugetul, stîrnind aplauze și aclamații, iar în ziua următoare să auzi spunîndu-se despre tine, cînd treci pe una din străzi sau prin Prado : „Cel de colo e autorul comediei pe care am aplaudat-o", asta înseamnă ceva ; înseamnă a te naște cu adevărat ; înseamnă să le înapoiezi părinților tăi, în schimbul unui nume necunoscut, un altul știut de toată lumea ; înseamnă să făurești tu singur spița tuturor alor tăi, în loc să cobori din ea ; înseamnă să te înalți deasupra celorlalți și să le spui : „M-ați crezut mai prejos de voi v-ați înșelat ; mă aflu în stăpînirea tainei voastre și a bucuriilor voastre, stăpînesc aplauzele și admirația voastră ; de azi încolo nici unul dintre voi nu mă va mai putea disprețui ; mă veți calomnia și mă veți urî, poate, dar veți fi siliți să mă admirați". A izbuti să faci toate astea în numai douăzeci și patru de ore, a cîștiga în răstimp de o zi un nume, un loc și un drum al tău printre semeni, tu, care poate nu aveai ieri nici unde să-ți așterni capul, înseamnă ceva și dovedește cît de mare e puterea talentului. Nobletea lui este cel puțin tot atît de înaltă ca celelalte, întrucît strălucirea unui neam mare nu aurește pe nimeni și întrucît, aducînd bani, face cît și bogăția.

Drama care îndreptățește rîndurile de mai sus se poate mîndri, după modesta noastră judecată, cu frumuseți care nu numai că îl înalță pe autorul lor deasupra oamenilor de rînd, ci îl deosebesc chiar și printre scriitorii de seamă. Îi închinăm, din toată inima, admirația noastră și-i vom reaminti tot aici, ca și în alte dăți, și pe aceia care ne-au acuzat în atîtea rînduri că sîntem răuvoitori ; autorul *Amanților din Teruel* se înfățișează înaintea noastră singur, fără obișnuita droaie de prieteni literari în juru-i, și nu se află nici în cine știe ce slujbă înaltă, care să vorbească în numele lui ; nici măcar nu-l cunoaștem ; și cu toate acestea, deși *răutăcios* și *mușcător,* noi socotim că-i o fericire să-i faci dreptate celui care vine să ne-o ceară, ținînd în mînă o scriere ca *Amanții din Teruel.* E drept că mînia ascute adesea pana noastră, însă nemăsurat mai sprintenă și mai bucuroasă aleargă pe hîrtie pentru a lăuda, decît pentru a pedepsi.

Nu ne vom apuca să facem aici o analiză prea amănunțită a dramei ; după părerea noastră, ea merită din plin osteneala de a merge s-o vezi ; iar pentru cei ce n-au curiozitatea s-o facă, ce interes ar putea avea rîndurile noastre ?

Povestea Isabelei de Segura și a lui Diego Marcilla, încredințată de tradiție posterității și așternută pe hîrtie în poemul și în însemnările copistului Yagüe, e atît de cunoscută, încît a ajuns aproape banală în țara noastră ; pe mulți chiar, i-am auzit spunînd că din pricina banalității e cu neputință a se înjgheba din ea o dramă bună. A sosit, credem, timpul să combatem această părere, cu care noi nu sîntem de acord. Geniul nu constă în a spune lucruri noi, minunate și nemaiauzite, ci în a face veșnice, prin felul în care le spui, adevărurile cele mai cunoscute : povestea a doi îndrăgostiți, care se iubesc și dintre care unul moare din pricina celuilalt, este într-adevăr atît de puțin nouă, încît mai că nu există dramă, istorisire sau basm a căror intrigă să nu se înrudească

cu ea sau să nu poarte încă mai departe nesăbuința acestei iubiri ; însă geniul nu se află în povestea ca atare, ci în autorul care o istorisește iarăși ; dacă s-ar afla doar în poveste, comedia lui Montalbán, care se folosește de aceeași tradiție, ar fi fost bună, și ar fi fost poate rea aceea a lui Hartzenbusch. Or, aceea este, totuși, doar o biată păcăleală, plină de locuri comune și de banalități, pe cînd ceastălaltă strălucește de pasiune și de sentiment.

Ce-i *don* Juan Tenorio altceva decît un flușturatic ce aleargă după fuste, așa cum am mai putut vedea alți o mie în teatrul de dinainte și de după *Oaspetele de piatră* ? Și totuși, pentru ce au rămas toți ceilalți trecuți în uitare, cu autorii lor cu tot, și numai *Oaspetele de piatră* a devenit european și universal ?

Ce este un gelos altceva decît una din acele fărpturi peste care dai în fiecare intrigă amoroasă și pe care le-au zugrăvit mai bine de o sută de poeți ? Pentru ce numai Othello, gelosul lui Shakespeare, a trecut de marginile teatrului și ale vremii sale ?

Ce-i *Faust* al lui Goethe altceva decît o idee, care îi putea veni oricui în minte, dar dezvoltată de un geniu superior ?

Ce motive există ca un nebun și halucinațiile sale să uimească lumea ? De nebuni sînt pline atît spitalele, cît și cărțile. Pentru ce atunci numai Cervantes și-l înalță pe al său pînă la nemurire ?

Ce spune Molière cu al său *Burghez gentilom* care își dă seama că toată viața a vorbit în proză, fără să fi avut habar, ce altceva spune deci, decît un lucru cît se poate de simplu, pe care, oricine îl aude, crede că l-ar fi putut găsi și el și pe care totuși nimeni nu-l mai spusese pînă atunci.

Cine nu știe că plăcerile îți grăbesc sfîrșitul și că fiecare dorință împlinită răpește o parte din viața noastră ? Faptul că toți o știm l-a împiedicat oare pe Balzac să se

acopere de glorie scriind *Pielea de sagri ? (La peau de chagrin ?)*

Oul lui Columb ni se pare a fi parabola cea mai grăitoare pentru ceea ce face de obicei talentul. Adevărurile sînt, toate, știute și răsștiute ; trebuie însă să știi cum să le înfățișezi și cum să le spui.

N-am vrut să facem aici comparații, nici contemporanii unei opere, nici criticii care scriu în ziare nu sînt în stare să-i găsească cu nepărtinire locul cuvenit printre cărțile omenirii ; posteritatea hotărăște singură și doar trecerea vremii va arăta dacă opera unui autor a fost sau nu scrisă într-o limbă universală și dacă va cuceri sau nu întreaga lume. Noi n-am avut aici decît să dovedim că banalitatea unui subiect nu reprezintă în sine nici o piedică ci doar că sporește dificultățile, fiind dimpotrivă, primul semn al adevăratului talent.

Piesa *Amanții din Teruel* este scrisă în general cu pasiune, plină de simțire și de adevăr.

Cea mai mare dificultate a subiectului stătea, așadar, tocmai în faptul că era atît de cunoscut, în chiar această iubire înflăcărată, pe care imaginația și tradiția o lungiseră la nesfîrșit. Cum să-i convingi pe ascultători că o femeie care putea iubi astfel a acceptat să se căsătorească cu altcineva decît cu stăpînul inimii sale ? Acest lucru trebuia totuși făcut și singurul mijloc cu putință era de a o pune pe Isabel într-o asemenea situație, încît fără ca flacăra curată a pasiunii sale să apară cu nimica micșorată, s-o vedem totuși căsătorită, și căsătorită de bună voie, pentru că numai de bună voie se poate căsători cel în stare să și moară. Autorul a știut să ocolească primejdia cu un noroc, rar întîlnit și a găsit cheia acestui mijloc dramatic în chiar virtutea eroinei sale, inventînd un episod de o nespusă frumusețe, acela al pasiunii criminale a mamei Isabelei, pe care o aduce cu atîta îndemînare la cunoștința spectatorului, încît în ochii lui, care

află de rătăcirea mamei doar odată cu pedeapsa și cu chinurile ei, însăși vina mamei o înalță pe Isabel pînă la sublim ; întrucît sublimul, mai ales în teatru, nu se află în desăvîrșirea fără de cusur, ci în lupta slăbiciunii omenești și a virtuții învingătoare. Încolțită de toți, convinsă că iubitul ei nu se va mai întoarce, odată sorocul trecut, neputînd pe de altă parte să uite de cinstea și de fericirea mamei sale, care numai de ea țineau să rămînă ori nu nepătate, datoare lui Azagra pentru atîtea binefaceri făcute atît ei cît și alor săi, Isabela cedează, dar nu seducției și nestatorniciei, ci datoriei. Bine, dar soțul care s-a arătat astfel în stare să se folosească de nenorocirea Isabelei este un monstru. Nicidecum. Autorul a avut îndemînarea să ne zugrăvească în el o patimă nebună, așa că *don* Rodrigo, silind-o pe Isabel să se căsătorească cu el, nu o face dintr-un simțămînt josnic, ci dintr-o puternică iubire, în care spectatorului îi vine cu atît mai ușor să creadă, cu cît a crezut și în iubirea nespusă ce o leagă pe Isabel de Marsilla. În admirabila scenă a treia din actul al patrulea, spectatorul se împacă în cele din urmă cu Azagra și îi iartă totul, văzînd cu cîtă adevărată și dezinteresată iubire știe să se mulțumească de-ai fi Isabelei soț numai cu numele. Și iată că în felul acesta întreaga dramă se lasă stăpînită nu de semnul răului, întotdeauna odios pe scenă atunci cînd ni se înfățișează sterp și rece, ci de acela al fatalității, de însăși frumusețea Isabelei, care a pricinuit toate nenorocirile.

Într-adevăr, niciodată nu s-ar mai fi putut spune pe mai bună dreptate ca acum :

Vai de aceea care s-a născut frumoasă !

Fatalitatea care domină drama tuturor răzbate cu putere în două versuri atît de energice și de îndurerate, rostite de Marsilla :

Blestem asupra celui ce virtute
a semănat spre a culege doar amaruri !

Marsilla, luptînd singur și din toate puterile împotriva fatalității, ne apare ca o figură dîrză și vitează. Sărac, se îmbogățește ; o femeie care s-a îndrăgostit de el pare să se așeze ca o piedică de netrecut în calea fericirii sale ; se întoarce în cele din urmă în patrie dar este prădat și ținut în loc în cea mai grea clipă a vieții sale de niște tîlhari, care atunci cînd îi fură comoara, îi fură odată cu ea și timpul, pentru el mai prețios decît viața ; răzbunarea femeii disprețuite îl scapă însă chiar ea, dar prea tîrziu. Căsătoria Isabelei s-a și săvîrșit, și el aude în depărtare clopotele care o vestesc ; de-acum amorul este singurul mijloc care i-a mai rămas, și îl va comite. Pe oamenii care i s-au pus în cale îi va înlătura. O legătură sacră l-a lipsit de bunul său. *E un sacrilegiu,* răspunde el, *o nedreptate.*

Înaintea Domnului legați au fost.
'Naintea mea cădea-va legătura !

Sublim răspuns al pasiunii, mai sublim încă decît faimosul *qui mouru* [1] al lui Corneille, întrucît în calea pasiunii nu mai sînt piedici, nu mai e lume, nu mai sînt oameni și nici un alt Dumnezeu decît ea însăși. Sacrilegiu sublim, asemenea celui al lui Ajax, în Homer.

Autorul a știut să ne trezească interesul în legătură cu toate personajele sale, și adevărul acesta ne-ar apare și mai vădit dacă drama ar fi fost jucată bine. Tatăl își sacrifică fiica pe altarul onoarei ce, în veacul acela, se deosebea nespus de aceea din zilele noastre ; mama își jertfește și ea fiica, nu însă pentru sine, ci pentru a salva cinstea și liniștea soțului ei ; îndelunga sa ispășire a purificat-o îndeajuns de vinovăție ; Isabela și-a dăruit mîna,

[1] Replică din piesa *Horace*. Atunci cînd este întrebat ce ar fi trebuit să facă fiul său singur împotriva a trei dușmani, bătrînul răspunde : *să moară (qui mouru).*

pentru ca mama ei să rămînă nepătată, jertfindu-se în numele familiei sale şi al recunoştinţei ; la rîndul lor, Azagra şi îndrăgostita maură jertfesc fericirea celor doi iubiţi, pentru că iubesc şi ei şi pentru că iubirea este cel mai egoist dintre simţăminte. Dacă Izabela şi Marsilla au în ochii spectatorului dreptul de a dobîndi împlinirea pasiunii lor datorită faptului că iubesc, Azagra şi femeia maură se bucură de acelaşi drept, întrucît iubesc şi ei : pasiunea lor îi dezvinovăţeşte. Toţi laolaltă îşi urmăresc cu aceeaşi înverşunare ţinta, împinşi de o putere mai presus de ei înşişi, şi tocmai iubirea, care ar putea să-i fericească pe cei doi îndrăgostiţi, este ceea ce zădărniceşte năzuinţele lor.

Am mai spus înainte că adevărul acesta ar apărea mult mai limpede dacă drama ar fi fost mai bine jucată. Într-adevăr, Azagra şi femeia maură ne apar odioşi numai pentru că n-au ştiut să-şi exprime iubirea lor pătimaşă — căci numai aceasta ar putea face să le fie iertată nesăbuinţa : o iubire vicioasă şi lîncedă nu-ţi dă dreptul la nimica, iar dacă Azagra şi maura nu sînt legaţi decît printr-un simplu capriciu sau prin o îndîrjire a amorului propriu, nimeni nu le-ar putea ierta că vin să tulbure fericirea a două făpturi care sînt în stare să iubească mai mult decît ei. Ne pare rău s-o spunem, dar *señora* Bravo nu şi-a jucat rolul cu destul temperament, iar *señor* Romea, pe care de atîtea ori am avut cuvinte să-l lăudăm şi pe care am fi dorit să-l putem lăuda întotdeauna, ne-a prezentat şi el un Azagra lipsit de căldură. Să fi crezut oare că rolul său este mai puţin strălucit decît acela al lui Marsilla ? După părerea noastră lucrurile stau cu totul altfel ; tocmai caracterul lui Azagra ar fi oferit greaua încercare a unei lupte necontenite între dragoste şi mărinimie. Mult mai uşor ni se pare că este să întrupezi înaintea publicului un caracter de îndrăgostit mereu egal cu sine, mereu înflăcărat, decît acela al unui om care

iubește însă nu este iubit și care, plin de mînie, se face stăpîn cu sila pe viața unei femei.

Multe frumuseți ale lucrării au fost astfel întunecate și au trecut neluate în seamă din pricina unei defectuoase puneri în scenă ; dreptatea ne împiedică totuși să trecem sub tăcere faptul că domnul Latorre a făcut eforturi lăudabile, că *señora* Baus a jucat cu mult zel și că actrița căreia i s-a încredințat rolul Izabelei a meritat în mai multe rînduri aplauze.

Succesul uneia dintre situațiile cel mai ingenios concepute în dramă depindea astfel în întregime de modul cum avea să fie jucată : este vorba de momentul în care, în actul al patrulea, scena se mută de la Teruel în vecinătate și cînd, după ce am auzit de aproape clopotele de vecernie ce vesteau nunta Izabelei, le mai auzim încă o dată din depărtare, dintr-o pădure, unde tîlharii îl țin legat pe nefericitul îndrăgostit. Mai mult încă, este cu neputință să se reprezinte o scenă mai prost de cum au făcut-o suspomeniții tîlhari : dacă ei s-au îndurat să nu-l ucidă pe Marsilla, au ucis în schimb atît autorul, cît și piesa.

Versificația și stilul ni s-au părut excelente, iar limbajul îngrijit și pur ; atît limba, cît și costumele și decorurile au păstrat destul de bine pecetea și obiceiurile epocii.

I-am auzit pe unii aducînd anumitor scene învinuirea că ar fi prea lungi și că acțiunea ar lîncezi ; deși mărturisim și noi că într-unele ar fi prins bine o oarecare simplificare, ne vom îngădui însă să ne împotrivim acestei critici, cu următoarea obiecție : în teatru există scene scurte care, rostite prost sau în prea mare grabă, pot părea mult mai lungi decît altele, lungi cu adevărat, dar bine spuse și rostite fără grabă. Nu-i un paradox, fiindcă ceea ce face ca o scenă să pară lungă nu este de fapt di-

mensiunea ei, ci doar lipsa ei de interes ; și chiar dacă interesul există, neîndemînarea actorilor e de ajuns pentru a-l întuneca sau chiar pentru a-l alunga cu totul. Atunci cînd se dă fiecărui cuvînt întregul său înțeles și fiecărei idei întreaga sa adîncime, va afla și ascultătorul o mină nesecată de simțiri ce devin stăpîne pe el și îl fac să uite de timp ; precum un sfert de ceas petrecut în tovărășia unui netot sau a unei bătrîne supărăcioase îi poate părea lung cît veacul omului pentru care o zi întreagă petrecută alături de iubita sa sau într-o altă tovărășie plăcută zboară într-o clipă.

Am fi dorit poate ca autorului să-i pară mai puțin necesare acele exclamații care împovărează parcă prea mult rolul doñei Margarita, ori de cîte ori vine vorba despre greșeala ei ; am fi vrut, de asemenea, să înlăture anumite repetări de prisos ale cuvîntului *adulter*, ce nu sună prea frumos, mai ales rostit înaintea Izabelei ; rămîne întotdeauna o anumită sfială, chiar și în inima celui mai vinovat, care îl face să ocolească numele culpei sale, așa încît în scena unde mama și-o mărturisește ar fi fost poate de un mai bun efect ca fiica să ghicească despre ce e vorba numai prin jumătăți de cuvînt. Foarte adesea nu ceea ce se spune lasă cea mai puternică impresie, ci ceea ce este trecut sub tăcere sau lăsat doar să se înțeleagă.

Am mai putea găsi și alte cîteva cusururi ; ni se pare însă mai potrivit să le lăsăm în seama judecății autorului, care s-a dovedit, așa cum s-a văzut îndeajuns pînă acum, nespus de sigură ; după părerea noastră umilă, frumusețile piesei întunecă defectele ; îi urăm de aceea poetului să-și urmeze drumul început în chip atît de strălucit și i-o dorim nu atît ca niște judecători ai operei sale, cît ca niște emuli ai meritelor lui, ca iubitori ai unor asemenea lucrări ; iar dacă va ajunge cumva la urechile sale o nedreaptă acuzație, pe care am auzit-o noi, și de care

nici n-am vrut să pomenim aici, dacă va auzi cumva spunîndu-se că sfîrșitul piesei sale este neadevărat și că iubirea nu ucide pe nimeni, el va putea răspunde că faptul se află istorisit în cronică, iar cele două trupuri se păstrează încă în Teruel, iar putința unui asemenea sfîrșit se află în toate inimile sensibile ; că mîhnirea și iubirea pătimașă au umplut mai multe morminte decît doctorii și nătărăii ; că dragostea ucide (deși nu ucide pe oricine) tot așa cum ucid ambiția și invidia ; că prea adesea o veste rea, aflată dintr-o dată, a omorît oameni vînjoși, la fel de iute ca un trăsnet ; încă mai bine ni se pare a fi să nu le dea nici un răspuns celor care îi vor aduce o asemenea învinuire, pentru că cine nu poartă răspunsul în propria sa inimă nici nu-l va putea vreodată înțelege. Teoriile, doctrinele și sistemele pot fi explicate ; sentimentele nu pot fi decît trăite.

CUPRINS

Prefață V
Tabel cronologic XXIX

ARTICOLE DE MORAVURI

Spiridușul și librarul 3
Cafeneaua 6
Luptele cu tauri 22
Cine-i publicul și unde se află ? 36
Gajurile 46
Căsătorie pripită 58
Reveniți mîine 73
Toată lumea poartă mască *sau* Carnavalul ține întreg anul 85
Birtul cel nou 101
Fel și fel de firi 109
Viața la Madrid 115
Societatea 121
Premiera 130
Diligența 142
Descreierații 151
Mijloace de trai cu care nu-ți duci traiul 169
Don Timoteo *sau* Literatul 181
Cuvintele 191

Educația de pe vremuri 194
Osînditul la moarte 201
Dijmuitorii jocurilor *sau* Duelul și pedeapsa cu moartea . 209
Noaptea de Ajun a anului 1836 217
Hoțul 228
Ce tot spui dumneata ? Spun că-i altceva . . 231
Satira împotriva viciilor 239

ARTICOLE DESPRE TEATRU

Filip al II-lea 249
Viclenie și virtute *sau* Seducătorul făcut de rușine 254
Catalina Howard 258
Hernani *sau* Onoarea castiliană 266
Conjurația din Veneția 269
Amanții din Teruel 280

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 10.09.1980. Coli ed. 15,96.
Coli tipar 10,50.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Tiparul executat sub comanda nr. 5 085/980 la Întreprinderea poligrafică Bacău
Str. Eliberării nr. 63.

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată la C. C. H. „Letea" Bacău.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026